

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ Journal of Social Work

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ | Faculty of Social Administration Thammasat University

ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2561 | Vol.26 No.2 July - December 2018

ISSN 0857 - 3166

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีที่ 26 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2561

ISSN 0857-3166

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารทางวิชาการของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนวิทยาการทางด้านการบริหารสังคม ซึ่งเป็นการส่งเสริมองค์ความรู้ในแนวสหศาสตร์ ด้านสังคมสงเคราะห์ สวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษา สังคมสงเคราะห์คลินิก และการบริหารงานยุติธรรม นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับคณาจารย์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานทางด้านสังคมสงเคราะห์และด้านที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักศึกษาเสนอผลงานทางวิชาการ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าในศาสตร์ด้านนี้มากขึ้น

กำหนดการออกวารสาร ออกปีละ 2 เล่ม เดือนมกราคม-มิถุนายน และเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

ที่ปรึกษาวารสาร

คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม)
ศาสตราจารย์ยุพา วงศ์ไชย
ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร
ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช
ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม
รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย
รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญมณี บุรณกานนท์

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลัมสกุล คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมคุลย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก
อาจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสรี วรพงษ์
Dr.David Engstrom

Dr.Bala Raju Nikku
ดร.อังคณา บุญสิทธิ์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
Department of Social Work,
San Diego State University
School of Social Sciences, Universiti Sains Malaysia
กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

ฝ่ายจัดการและประสานงาน

นายณัฐพล จันทร์เหล็ก
ว่าที่ ร้อยตรีอิทธิวัตร เกาศรี

นางสาวสุวีร์ ปิ่นเจริญ
นางสาวอรอนงค์ บุษราคัม

บทบรรณาธิการ

สำหรับบทความในวารสารฉบับนี้ได้นำเสนอสถานของค์ความรู้ด้านแรงงานไทย ตลอดจนการรับมือจากเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ทั้งในกลุ่มเด็ก กลุ่มแรงงาน และกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ตลอดจนนำเสนอแนวทางการทำงานกับกลุ่มผู้สูงอายุ การทำงานกับชุมชนเพื่อป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ และการป้องกันปัญหาการคุกคามทางเพศ รวมถึงการนำเสนอบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับกลุ่มเด็ก เยาวชน ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและและครอบครัว

ทั้งนี้ หากท่านผู้อ่าน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดทำวารสาร หรือความคิดเห็นใด สามารถส่งความคิดเห็นหรือแนวทางการพัฒนามาได้ที่กองบรรณาธิการ ทางกองบรรณาธิการยินดีรับคำแนะนำของท่าน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลี้มสกุล

E-mail : iamwhanka@yahoo.com

ความคิดเห็นในบทความและงานเขียนซึ่งตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนแต่ละท่านโดยอิสระ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป หากท่านใดประสงค์จะนำบทความหรืองานเขียนในวารสารเล่มนี้ไปตีพิมพ์เผยแพร่ จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพโดย TCI จัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 (นับตั้งแต่ 1 มกราคม 2558 จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในประกาศของ สมศ. และ สกอ.

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ กทม. 10200 โทร. 0-2696-5512 โทรสาร 0-2696-5513

สารบัญ

หน้า

□ บทบรรณาธิการ

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทย ในอุตสาหกรรมการผลิตไทย ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	1
การได้รับและการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ อำไพรัตน์ อักษรพรหม และภุชญา รุ่งโรจน์วณิชย์ สาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	41
การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนภายใต้วาทกรรมความสวย ในโฆษณาโทรทัศน์ มาดี ลิ้มสกุล คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	59
บทวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกัน ปัญหาการค้ำมนุษย์ ปิ่นหทัย หนูนวล และชนิตา รักษ์พลเมือง คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	81
การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว : การจัดการบริการและบทบาท ของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก ปริญญช โชคธนาวิชย์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	108

นักสังคมสงเคราะห์ในการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21 : 140 บทบาทที่ท้าทายต่อการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว ยศวดี อยู่สุข ฝ่ายสวัสดิการสังคม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย	
การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0 ของแรงงานไทย 172 ธัญญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ปัจจัยส่วนบุคคล สังคมและระดับความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสาเหตุ 205 และพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4X100 ของเด็กและเยาวชน ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และ 9 ประกายเพชร แก้วอินทร์ และภุชงค์ เสนานุช คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ	
แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิง 234 ในสถานที่ทำงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พทุธิเนตร สดุดีพงศ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงจากพฤติกรรมการต่อคนเห็นต่าง 251 และพฤติกรรมการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ อมิเดช เตปิน และสุรางค์รัตน์ จำเนียรพล สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	

☐ บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review) "Social work in the community Making a difference" อาจารย์รณรงค์ จันใด คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	275
☐ การเสนอบทความ - หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ - ขั้นตอนการส่งบทความ - แบบฟอร์มเสนอบทความ - วิธีเขียนบทความ	284
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	292
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน	293
☐ ประกาศ หลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์ และการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความใน วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2560	294

“...การสังคมสงเคราะห์” นั้น มีความหมายกว้างขวางมาก กินความถึงการดำเนินการ
ทุกอย่างที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่รวมกันเป็นสังคม เป็นชาติ
ผู้ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจให้ได้ ...”

พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ในพิธีเปิดการประชุมการสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ 2
เมื่อ 26 มีนาคม พ.ศ.2505

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตไทย¹

A Synthesis of Research on the Quantity and Quality of Thai Labour in Thai Manufacturing Industries

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ²

Assistant Professor Thunyalak Weerasombat, Ph.D³

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตไทย : ช่องว่างงานวิจัย การนำไปสู่ภาคปฏิบัติ และทักษะที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์” บทความนี้สังเคราะห์งานวิจัยในช่วงปี 2535 – 2557 ที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตไทยจำนวน 44 ชิ้น ข้อค้นพบจากการสังเคราะห์งานวิจัยเหล่านั้นมี 5 ประเด็น 1) พบการขาดแคลนแรงงานการศึกษาต่ำและแรงงานอาชีวะ โครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดและวัยแรงงานลดลงทำให้การขาดแคลนแรงงานมีมากขึ้น 2) แรงงานขาดทักษะที่จำเป็น ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น 3) แรงงานไม่ค่อยมี “นิสัยอุตสาหกรรม” ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการทำงานในอุตสาหกรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความขยันอดทน และความมีระเบียบวินัย 4) สถานประกอบการไม่นิยมส่งคนงานไปรับการอบรมจากภาครัฐ เพราะหลังได้รับการฝึกอบรมแล้วแรงงานยังไม่สามารถทำงานได้ สถานประกอบการนิยมฝึกอบรมแรงงานของตนเอง 5) งานวิจัยที่พบเสนอรัฐบาลให้จัดการระบบการพัฒนาทักษะเชิงรุกเน้นการสนับสนุนและผลักดันระบบสหกิจศึกษาที่มี

¹ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : thunyalak@yahoo.com

คุณภาพให้มากขึ้น และปรับปรุงคุณภาพการวางแผนกำลังคนและอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม

คำสำคัญ : ปริมาณและคุณภาพแรงงาน, ทักษะแรงงาน, นิสัยอุตสาหกรรม

Abstract

This article is part of the research ‘Skill Development in Thai Manufacturing Industries : Research’s Gap, Implementation, and Required Skills for Automobile and Electronic Industries’. It analyzes 44 existing research (conducted between 1992 to 2014) relevant to the quantity and quality of Thai labour in Thai Manufacturing Industries. Key findings found from existing research hold 5 themes. Firstly, the amount of labour tends to be insufficient, in particular low educated labour and vocational labour. Inadequate labour also stems from changing population structure in terms of low birth rate which, in effect, reduces the number of workforces. Secondly, shortages in skills and qualifications are prevalent. What lacking in general is fluency in English, creativity, system and analytical thinking. Thirdly, Thai labour has insufficient ‘industrial habits’ required for industrial work such as honesty, responsibility, endurance, and well-disciplined. Fourthly, the private sector is not willing to send their new workers to be trained by government training programs, as they will not be able to work straightaway. Last but not least, existing research also suggests the government to express more active roles on skill formation system, for example more promotion on cooperative education (dual system), and improvement on the quality of human resource planning system and vocational education to match industries’ demand.

Keywords : Quantity and Quality of Labour, Skill, Industrial Habits

บทนำ

ภายใต้บริบทความเสรีทางการค้าที่มีเพิ่มมากขึ้น ความพร้อมของแรงงานไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะทำให้ประเทศไทยมีหรือไม่มีสถานะได้เปรียบในเชิงการแข่งขัน (Comparative Advantage) ตลอดระยะเวลาเกือบ 6 ทศวรรษที่ผ่านมาหลังเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกเมื่อปี 2504 ประเทศไทยหันหน้าเข้าสู่การสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยอาศัยภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ ในแง่หนึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ผ่านมาส่งผลดีต่อรายได้และตัวเลขการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไทย ตลอดจนสร้างการจ้างงานจำนวนมาก ทำให้ประชากรไทยมีรายได้เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามในอีกแง่หนึ่งอุตสาหกรรมไทยเติบโตแบบไม่สมบูรณ์และมีความเปราะบาง กล่าวคือ เราพึ่งพาชิ้นส่วนและวัตถุดิบนำเข้าจากต่างประเทศสูง ในขณะที่การเพิ่มมูลค่าการผลิตมีน้อย ไม่สามารถเรียนรู้ที่จะพัฒนาเทคโนโลยีของตนเอง อีกทั้งไม่เรียนรู้เทคโนโลยีการผลิตจากต่างชาติที่นำเข้ามา ขาดนวัตกรรม การใช้นโยบายอุตสาหกรรมที่ผ่านมาของไทยไม่ว่าจะเป็นนโยบายอุตสาหกรรมแบบผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (Import Substituted industrial policy, ISI) ในช่วงแผนพัฒนา ฉบับแรกๆ รวมถึงเมื่อรัฐบาลหันมาใช้นโยบายอุตสาหกรรมเพื่อส่งเสริมการส่งออก (Export Oriented Industrial Policy, EOI) ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 เป็นต้นมา นโยบายเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สนับสนุนการใช้แรงงานเข้มข้น หมายถึง ใช้แรงงานจำนวนมากและค่าจ้างต่ำ (intensive and low waged labour) เป็นปัจจัยหลักในการดึงดูดการลงทุนการผลิตเพื่อส่งออก ในอดีตแนวทางลักษณะนี้สร้างความเติบโตให้กับประเทศไทยได้เนื่องจากเรามีปริมาณแรงงานมากและมีค่าจ้างถูกกว่าประเทศอื่น 40 ปีแรกหลังมีแผนพัฒนา ฉบับที่ 1 เศรษฐกิจไทยเติบโตเฉลี่ยร้อยละ 7 ต่อปี โดยเศรษฐกิจไทยเคยเติบโตสูงที่สุดถึงร้อยละ 13.3 ในปี 2531 ซึ่งเป็นช่วงที่ไทยประสบความสำเร็จสูงมากจากการเป็นประเทศผู้ส่งออกกิจกรรมการรับจ้างผลิต (Original Equipment Manufacturing, OEM) ในหลายอุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ ปี 2540 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศชะลอตัวลงติดลบร้อยละ 1.8 และถดถอยอย่างรุนแรงในปี 2541 ซึ่งมีอัตราการขยายตัว ติดลบสูงถึง

ร้อยละ 10.2 แม้จะฟื้นตัวขึ้นอย่างช้าๆ ตั้งแต่ปี 2542 เป็นต้นมาก็ตาม แต่ความต้องการแรงงานก็ลดลงด้วย พบการเลิกจ้างงานโดยพบว่าในช่วงปี 2540-2542 มีจำนวนแรงงานถูกเลิกจ้างรวมสูงมากถึงกว่าหนึ่งแสนคน สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเหล่านี้ส่งผลต่อปัญหาโครงสร้างแรงงานไทยในภาคอุตสาหกรรม

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจแล้ว เมื่อพิจารณาทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมาย (Targeted Industries) ของรัฐบาลไทย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงตามรัฐบาลที่เปลี่ยนไป ประเทศไทยเริ่มมีการกำหนดอุตสาหกรรมเป้าหมายในแผนแม่บทอุตสาหกรรมฉบับที่ 1 (ปี 2540-2544) สมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย กำหนด 13 อุตสาหกรรมเป้าหมาย ได้แก่ อาหารและอาหารสัตว์ ผลิตภัณฑ์พลาสติก สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม เซรามิกและแก้ว รองเท้าและเครื่องหนัง เครื่องใช้ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ไม้ และเครื่องเขียน ยานยนต์ และชิ้นส่วน ยาและเคมีภัณฑ์ อัญมณี และเครื่องประดับ ยางพารา และผลิตภัณฑ์ยาง เหล็ก และเหล็กกล้า และปิโตรเคมี ต่อมาในสมัยรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร (ปี 2544-2550) เน้นการพัฒนา 5 คลัสเตอร์ของอุตสาหกรรมไทยสู่การเป็นผู้นำในตลาดโลก ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร กลุ่มอุตสาหกรรมแฟชั่น กลุ่มอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว กลุ่มอุตสาหกรรมยานยนต์ และ กลุ่มอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์ ต่อมาในแผนแม่บทอุตสาหกรรมฉบับก่อนฉบับปัจจุบัน (ปี 2555-2574) สมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ชินวัตร กำหนด 8 อุตสาหกรรมเป้าหมาย คือ อาหารและเครื่องดื่ม ยานยนต์และชิ้นส่วน สิ่งทอเครื่องนุ่งห่ม ยางและผลิตภัณฑ์ยาง เครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์แม่พิมพ์ พลังงานหมุนเวียน ตามมาด้วยล่าสุด ปลายปี 2558 รัฐบาล คสช. กำหนด 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายเพื่อรองรับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 โดยรัฐบาลจะมุ่งพัฒนาประเทศด้วยเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม แยกเป็นการต่อยอด 5 อุตสาหกรรมศักยภาพสูงที่มีอยู่แล้วเดิม ได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เกษตรและเทคโนโลยี และการแปรรูปอาหาร รวมกับการพัฒนาอีก 5 อุตสาหกรรมใหม่ ได้แก่ อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ การบินและโลจิสติกส์ เชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ ดิจิทัล และการแพทย์ครบวงจร จะสังเกตว่ารัฐบาลมีการปรับอุตสาหกรรมเป้าหมายของไทยมาแล้วถึง 4 ครั้ง บาง

อุตสาหกรรมมีความคาบเกี่ยวและต่อยอดซึ่งกันและกันได้ เช่น อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมยานยนต์ อย่างไรก็ตาม มีบางอุตสาหกรรมที่หลุดออกจากการเป็น อุตสาหกรรมเป้าหมายในปัจจุบันไปแล้ว เช่น อุตสาหกรรมแฟชั่น เป็นต้น รวมถึงเกิด อุตสาหกรรมเป้าหมายใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนได้อีกด้วย เช่น อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ สิ่งที่ต้องพึงระวังในการปรับเปลี่ยนอุตสาหกรรมเป้าหมายก็คือ การเตรียมความพร้อมของ แรงงาน คงเป็นเรื่องลำบากที่อุตสาหกรรมเป้าหมายจะประสบความสำเร็จถ้าความรู้และ ทักษะของแรงงานไม่สอดคล้องกับอุตสาหกรรมเป้าหมายที่กำหนดไว้เหล่านั้น

คุณภาพและปริมาณแรงงานมีความสำคัญต่อการรองรับการพัฒนา อุตสาหกรรมของประเทศ แม้ว่าผลการประเมินขีดความสามารถในการแข่งขันโดย International Institute for Management Development หรือ IMD ประจำปี 2560 ประเทศไทยมีอันดับที่ดีขึ้น คือขยับขึ้นมาเป็นอันดับที่ 27 จากทั้งหมด 63 ประเทศ ได้ คะแนน 80.095 จากอันดับ 28 ปี 2559 ได้คะแนน จาก 74.681 เทียบกับชาติในอาเซียน ยังตามหลังแค่ 2 ชาติ คือ สิงคโปร์และมาเลเซีย (Thailand Management Association, 2560) แต่เมื่อพิจารณาตัวชี้วัดที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับอุตสาหกรรม ได้แก่ ผลผลิตภาพแรงงาน และโครงสร้างพื้นฐาน จะพบว่าเมื่ออันดับจะดีขึ้น กล่าวคือ ปี 2560 ผลผลิตภาพแรงงานไทย อยู่ในอันดับ 41 สูงขึ้นจากปี 2559 ที่อยู่ในอันดับ 43 แต่ก็ขยับขึ้นค่อนข้างน้อยเมื่อ เปรียบเทียบกับโครงสร้างพื้นฐาน ปี 2560 อยู่ในอันดับ 36 สูงขึ้นจากปี 2559 ที่อยู่ใน อันดับ 42 (เพ็งอ้าง) นอกจากนั้นรายงานการสำรวจของ World Bank (2551) เกี่ยวกับ ทักษะของแรงงานไทยที่ขาดหายไปในตลาดของนักลงทุนต่างชาติ พบว่าในปี 2550 ทักษะที่เป็นปัญหาสำหรับ 3 ลำดับแรกของแรงงานไทย คือ ทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ เทคโนโลยีสารสนเทศ และคณิตศาสตร์ตามลำดับ โดยทั้ง 3 ทักษะนี้แรงงานมี ความสามารถต่ำกว่าการสำรวจในปี 2547 เสียอีก สำหรับปริมาณแรงงานจากข้อมูลของ World Bank ที่ทำการสำรวจเก็บข้อมูลจากองค์กรธุรกิจทั่วโลกประมาณ 130,000 แห่ง จาก 135 ประเทศ พบว่าธุรกิจในประเทศไทยประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มี คุณสมบัติเหมาะสมกว่าร้อยละ 38.8 ของกลุ่มตัวอย่าง มากเป็นอันดับ 1 ในอาเซียน (เพ็ง อ้าง)

จากการสำรวจงานวิจัยเบื้องต้นจากฐานข้อมูลที่รวบรวมงานวิจัยด้านแรงงานของกระทรวงแรงงาน พบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพแรงงานในภาคอุตสาหกรรมการผลิตจำนวนหนึ่ง มีทั้งงานวิจัยเชิงสำรวจความต้องการทักษะแรงงาน การรายงานความพึงพอใจต่อทักษะแรงงานในปัจจุบันประมาณ และงานวิจัยด้านแรงงานในประเด็นอื่นๆ อย่างไรก็ตามพบว่ยังไม่มีการนำเอางานวิจัยเหล่านั้นมาสังเคราะห์ว่ามีข้อค้นพบหรือประเด็นสำคัญอะไรบ้างต่อการทำความเข้าใจปัญหาด้านปริมาณและคุณภาพของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิต ดังนั้นการทบทวนงานวิจัยที่มีอยู่แล้วน่าจะช่วยให้ทราบรายละเอียดการวิเคราะห์สภาพปัญหาดังกล่าว นอกจากนั้นการรวบรวมผลการวิจัยที่มีอยู่แล้วยังมีประโยชน์ในแง่ของการช่วยเหลือกิจการพัฒนาหัวข้อและการทำวิจัยที่ซ้ำซ้อน อันจะนำไปสู่การผลิตงานวิจัยที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคต โดยผู้วิจัยกำหนดให้การศึกษาในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทบทวนและสังเคราะห์ผลการวิจัยศึกษาเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมภาคการผลิตของไทย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเอกสาร (document study) จากงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่เกี่ยวข้องกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535-2557 จำนวน 44 ชิ้น⁴ ซึ่งรวบรวมจากฐานข้อมูลงานวิจัยด้านแรงงาน อาทิ เครือข่ายความร่วมมือพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาไทย (ThaiLIS) ฐานข้อมูลงานวิจัยของกระทรวงแรงงาน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) สภาวิจัยแห่งชาติ และ ฐานข้อมูลงานวิจัยของกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน ตลอดจนงานวิจัยที่ได้จาก

⁴ เนื่องจากบทความวิจัยมีข้อจำกัดเรื่องความยาวของบทความ ผู้วิจัยจึงไม่สามารถแสดงรายการอ้างอิงงานวิจัยทั้ง 44 ชิ้นที่นำมาใช้สังเคราะห์ทั้งหมดได้ทั้งหมด โดยผู้วิจัยเลือกนำเสนอและอ้างอิงเฉพาะงานวิจัยที่ผลการศึกษามีความสำคัญ ผู้สนใจข้อมูลเพิ่มเติมสามารถดาวน์โหลดงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตไทย : ช่องว่างงานวิจัย การนำไปสู่ภาคปฏิบัติ และทักษะที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์” ได้ผ่านการสมัครลงทะเบียนและสืบค้นจาก e-library ของ สกว. (<https://elibrary.trf.or.th/default2018.asp>) หรือติดต่อผู้วิจัยเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ Thunyalak@yahoo.com

คำแนะนำของนักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญอาวุโสด้านแรงงาน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. กำหนดคำสำคัญ (keywords) ที่จะใช้สำหรับการค้นหางานวิจัย ได้แก่ แรงงานไทย/ศักยภาพแรงงานไทย/ทักษะ/ทักษะแรงงาน/ฝีมือ/ฝีมือแรงงาน/ผลิตรายงานไทย/คุณภาพแรงงานไทย/สัมฤทธิ์ผลของแรงงาน/ความต้องการแรงงาน/ปัญหาแรงงาน

2. ใช้คำสำคัญที่กำหนดไว้ค้นหางานวิจัยจากฐานข้อมูลการวิจัย

3. ทำการคัดกรอง/จัดประเภทงานวิจัยจากบทคัดย่อที่คาดว่าจะเกี่ยวข้อง และนำบทคัดย่อที่ผ่านการคัดกรองไปค้นหางานวิจัยฉบับสมบูรณ์ บันทึกและพิมพ์งานวิจัยฉบับสมบูรณ์จากฐานข้อมูล และ/หรือเดินทางที่ห้องสมุดเพื่อยืมและถ่ายสำเนางานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. หลังจัดประเภทงานวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจัดทำรหัสหมายเลขกำกับงานวิจัยฉบับสมบูรณ์แต่ละชิ้น ศึกษาข้อมูลจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ จับประเด็นสำคัญ และจัดทำข้อสรุปความสำคัญของแต่ละงานวิจัย (note-taking) เพื่อเตรียมจัดทำหัวข้อการอธิบาย (theme) สำหรับใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์รายประเด็น (Thematic Analysis System) ในการวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มต้นจากการจัดทำบทสรุป หรือบรรณทัศน์ (Annotated Bibliography) ของงานวิจัยที่พบทุกชิ้น โดยใช้วิธีการทำรายการบันทึกย่อ (note-taking) ของงานวิจัยแต่ละชิ้น และนำมาจัดทำหัวข้อการอธิบาย (theme) 5 หัวข้อ ซึ่งจัดประเภทตามข้อมูลที่อ่านพบจากงานวิจัยที่ผ่านการคัดกรอง ได้แก่ 1.คุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิต 2.คุณลักษณะแรงงานที่อุตสาหกรรมการผลิตต้องการ 3.ความพร้อมของแรงงานไทย (ปริมาณ-คุณภาพ) 4.บทบาทของรัฐกับการพัฒนาทักษะแรงงานไทย และ 5.ข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผนกำลังคนและพัฒนาคุณภาพแรงงาน การศึกษาใช้ระยะเวลารวมทั้งสิ้น 4 เดือน

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีข้อค้นพบที่น่าสนใจเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตของประเทศไทย ดังนี้

1. คุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิต

ทิศทางการพัฒนาประเทศโดยเฉพาะในมิติเศรษฐกิจเน้นการพัฒนาแนวขยายคือให้ความสำคัญกับการดึงดูดการลงทุน มุ่งตัวเลขการเติบโตของเศรษฐกิจโดยอาศัยการตรึงค่าจ้างให้อยู่ในระดับต่ำ เน้นการใช้แรงงาน ทุน และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเป็นหลัก มากกว่าการพัฒนาในแนวลึก คือการพัฒนาความรู้ ความสามารถทักษะ และคุณสมบัติของคน (พศิน แต่งจวง และคณะ, 2550) งานวิจัยที่พบอธิบายปัญหาคุณภาพแรงงานไทยใน 2 ลักษณะๆ แรก คือ การอธิบายผลิตภาพแรงงาน อีกลักษณะคือกลุ่มงานวิจัยที่อธิบายทักษะที่แรงงานไทยขาดแคลนแต่อุตสาหกรรมต้องการ

1.1 ผลิตภาพแรงงานไทยค่อนข้างต่ำ

ผลิตภาพแรงงาน หรือ ประสิทธิภาพการผลิต ประกอบไปด้วย ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี/ทุน ปัจจัยด้านระบบการบริหาร และปัจจัยด้านแรงงาน จากการสืบค้นงานวิจัยระหว่างปี 2535-2558 พบงานวิจัยที่เสนอผลการวิเคราะห์ผลิตภาพการผลิตรวมโดยของประเทศ โดยระบุตรงกันว่าเมื่อเปรียบเทียบแล้ว ปัจจัยด้านแรงงานมีผลต่ำกว่าปัจจัยด้านทุนต่อผลิตภาพการผลิตรวมโดยของประเทศ (ดูตารางที่ 1) แม้ตัวเลขจะไม่เท่ากันเนื่องจากแต่ละงานที่มีช่วงปีคาบเกี่ยวกัน อย่างไรก็ตามทิศทางแสดงให้เห็นว่าปัจจัยด้านทุนมีร้อยละที่สูงกว่า นั่นหมายความว่าความเติบโตทางเศรษฐกิจที่วัดจากผลิตภาพการผลิตของประเทศโดยรวมเป็นผลมาจากการใช้เงินลงทุนมากกว่ามาจากผลิตภาพแรงงาน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) อธิบายว่า อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจของไทยโดยรวมมีแหล่งที่มาจากการขยายตัวจากของปัจจัยทุนเป็นหลัก อัตราการเติบโตของปัจจัยทุนมีอัตราสูงกว่าปัจจัยแรงงานมาโดยตลอดนับตั้งแต่ประเทศไทยใช้นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (วิภารัตน์ ปันเปี่ยมรัชฎ์ และคณะ, ม.ป.ป., น. 39-40) อย่างไรก็ตามพบงานวิจัยบางชิ้นที่ระบุว่าหากพิจารณาผลิตภาพเฉลี่ยของแรงงานไทยแบบคิดเป็น

รายได้ต่อปี พบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 100,898 บาท/คน/ปี ในช่วงปี 2530-2539 เป็น 128,593 บาท/คน/ปีในช่วงปี 2540-2545 (สุมาลี สันติพลวุฒิ และคณะ 2550) หากเจาะเฉพาะสำหรับในอุตสาหกรรมการผลิต ในช่วงปี 2543-2553 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลิตภาพแรงงานชิ้นหนึ่งชี้ว่าผลิตภาพแรงงานเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 3.5 (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2555, น.26-27) อย่างไรก็ตามพบว่า ค่าเฉลี่ยที่เพิ่มเป็นผลมาจากการเพิ่มผลิตภาพของแรงงานในกลุ่มผลิตเพื่อการบริโภคในประเทศมากกว่ากลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตเพื่อการส่งออก ทั้งที่กลุ่มหลังมีส่วนต่อ GDP มากกว่าร้อยละ 60 ผลิตภาพแรงงานที่น้อยกว่าสะท้อนว่าการอุตสาหกรรมผลิตของไทยยังคงเป็นเพียงการผลิตขั้นพื้นฐานที่ยังไม่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาผลิตภาพแรงงาน (เพ็งอ้าง)

ตารางที่ 1

เปรียบเทียบปัจจัยด้านแรงงานที่มีผลต่อการผลิตโดยรวมของประเทศไทย ปี 2525-2540

ชื่อหัวข้อการศึกษา/งานวิจัย	ช่วงปี	ผลิตภาพการผลิต โดยรวม (ร้อยละ)	ปัจจัยด้านแรงงาน (ร้อยละ)	ปัจจัยด้านทุน (ร้อยละ)
การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงผลิตภาพปัจจัยการผลิตโดยรวมในประเทศไทย (กาญจนา โชคไพศาลศิลป์, 2545)	2540-2542	1.40 (ไม่ระบุเฉลี่ยต่อปี)	1.40	3.53
การประมาณการค่าอัตราการเติบโตผลิตภาพปัจจัยการผลิตโดยรวมของไทย (กิตติ จิริกิตยาภิรม, 2550)	2525-2548	13.47 (เฉลี่ยร้อยละ 0.81 ต่อปี)	10.96	75.57
การเจริญเติบโตของผลิตภาพการผลิตรวมของประเทศไทย (บุษกร ปะภิระเนย์, 2550)	2524-2540	4.37 (ไม่ระบุเฉลี่ยต่อปี)	ไม่ได้ระบุร้อยละ แต่ระบุว่าเพิ่มในอัตราสอดคล้องกับผลิตภาพ	ไม่ได้ระบุร้อยละ แต่ระบุว่าเพิ่มในอัตราสอดคล้องกับผลิตภาพ

ที่มา: ข้อมูลงานวิจัยที่ปรากฏในตารางรวบรวมจาก วิจารณ์ ปันเปี่ยมรักษ์ และคณะ (ม.ป.ป., น.36-38)

รายงานผลผลิตภาพแรงงานของธนาคารแห่งประเทศไทย อธิบายในทิศทางเดียวกัน ยังพบผลในลักษณะเดียวกัน คือ ผลผลิตภาพแรงงานของไทยขยายตัวอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำและมีแนวโน้มลดลง สะท้อนว่าไทยมุ่งเน้นปัจจัยด้านเงินทุนและปริมาณแรงงานมากกว่าการพัฒนาคุณภาพแรงงานกล่าวคือ เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ 2.6 ซึ่ง เป็นการเพิ่มขึ้นของภาคการผลิตที่สำคัญ ส่วนผลผลิตภาพแรงงานในภาคเกษตรแทบมิได้เพิ่มขึ้น คือ อยู่ที่ร้อยละ 0.6 (อโนทัย พุทธาริ และคณะ, 2553, น.6-7)

1.2 คุณภาพของทักษะแรงงานไทย

ผลผลิตภาพแรงงานไทยดังที่ได้แสดงไว้ข้างต้นสะท้อนว่าภาพรวมของประเทศไทยมีปัญหาด้านคุณภาพแรงงาน จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี 2552 พบว่าสถานประกอบการพึงพอใจต่อทักษะแรงงานในระดับปานกลาง และทักษะพอเจ็ญน้อยที่สุด คือ ความรู้ด้านภาษาต่างประเทศ ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในงาน และความรู้พื้นฐานในตำแหน่งงานที่ทำ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2552, น.2) รายงานสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ระบุว่า แรงงานไทยมีปัญหาขาดทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ภาษาต่างประเทศ นอกจากนั้นยังขาดความสามารถในการวิจัยและพัฒนา การออกแบบ และการควบคุมคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2547, น.24) ข้อมูลที่ใหม่มากกว่านั้นที่พบคือการสำรวจความสามารถของแรงงานของสถานประกอบการทั่วประเทศ โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติสำรวจ (2556) พบว่า 3 ทักษะที่แรงงานไทยมีปัญหามากที่สุดเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้ค้นหางานวิจัยที่อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาคุณภาพแรงงานในภาคอุตสาหกรรม พบว่ามีรายงานวิจัยที่อธิบายรายละเอียดของความรู้และทักษะในอาชีพของแต่ละอุตสาหกรรมไม่มากนัก พบงาน 3 ชิ้นที่อธิบายปัญหาความขาดแคลนทักษะแรงงานในกลุ่มอุตสาหกรรมการผลิตๆ หลัก คือ งานวิจัยเรื่องรายงานการสำรวจความต้องการแรงงานและการขาดแคลนแรงงาน (2549) อธิบายภาพรวมครอบคลุมความต้องการต่อทักษะใน 13 อุตสาหกรรม (รวมสถานประกอบการที่สำรวจจำนวน 31,565

แห่ง) ได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์ อุตสาหกรรมอาหารและอาหารสัตว์ อุตสาหกรรมสิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมรองเท้าและเครื่องหนัง อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ อุตสาหกรรมไม้และเครื่องเรือน อุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ อุตสาหกรรมปิโตรเคมี อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมยาและเคมีภัณฑ์ อุตสาหกรรมยางและผลิตภัณฑ์ยาง อุตสาหกรรมเซรามิกและแก้ว อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์พลาสติก พบปัญหาคุณภาพและทักษะที่อุตสาหกรรมการผลิตต้องการและแรงงานส่วนใหญ่ขาดแคลน คือ ความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการทำงาน รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2

สรุปปัญหาคุณภาพแรงงาน/รายการทักษะที่อุตสาหกรรมการผลิตต้องการ

ประเภทอุตสาหกรรมการผลิต	ปัญหาคุณภาพแรงงาน/รายการทักษะที่อุตสาหกรรมต้องการ
อุตสาหกรรมยานยนต์	ทักษะทางเทคนิค ทัศนคติเชิงบวกต่อการทำงาน ความสามารถในด้านการวิจัย-พัฒนาชิ้นส่วน แรงจูงใจในการทำงาน
อุตสาหกรรมอาหารและอาหารสัตว์	ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่การเรียนรู้ และพร้อมเรียนรู้ในสิ่งที่หลากหลาย ความสามารถด้านภาษาอังกฤษ ความสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับด้านการผลิตและจำหน่ายในประเทศและระเบียบการค้าต่างประเทศ
อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	ขาดความรู้ด้านทฤษฎีและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่งาน การสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ภาษาอังกฤษ เทคนิคการออกแบบ การดูแลเครื่องจักรและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 2

สรุปปัญหาคุณภาพแรงงาน/รายการทักษะที่อุตสาหกรรมการผลิตต้องการ (ต่อ)

ประเภทอุตสาหกรรมการผลิต	ปัญหาคุณภาพแรงงาน/รายการทักษะที่อุตสาหกรรมต้องการ
อุตสาหกรรมรองเท้าและเครื่องหนัง	N/A (ข้อมูลอธิบายแต่เชิงปริมาณ ไม่ปรากฏคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพที่อุตสาหกรรมนี้ต้องการ มีเพียงคำอธิบายว่าอุตสาหกรรมนี้ส่วนมากใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยีค่อนข้างล้ำสมัยและใช้แรงงานจำนวนมากเป็นส่วนใหญ่ หรือ มักเป็นการจ้างการผลิต)
อุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับ	ทักษะด้านการออกแบบความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
อุตสาหกรรมไม้และเครื่องเรือน	ทักษะที่เกี่ยวข้องกับระบบการผลิต
อุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์	ช่างเทคนิคและวิศวกรขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้การจัดการและการใช้เทคโนโลยีใหม่ ขาดความรู้พื้นฐานในการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ประสิทธิภาพการทำงาน
อุตสาหกรรมปิโตรเคมี	ทักษะเชิงปฏิบัติ ข้อจำกัดด้านภาษา
อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า	ทักษะในการใช้เครื่องจักรและเทคโนโลยี
อุตสาหกรรมยาและเคมีภัณฑ์	ขาดบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะทาง เช่น เกสซ์กร นักเคมี ความสามารถในการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่
อุตสาหกรรมยางและผลิตภัณฑ์ยาง	ทักษะด้านการวิจัย ทักษะด้านการควบคุมคุณภาพ ทักษะด้านการขายและการตลาด ความสามารถด้านภาษา
อุตสาหกรรมเซรามิกและแก้ว	N/A (มีการรายงานผลเฉพาะเชิงปริมาณ)
อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์พลาสติก	N/A (มีการรายงานผลเฉพาะเชิงปริมาณ)

ที่มา : กรมการจัดหางาน, กองวิจัยตลาดแรงงาน (2550, น. (2-20)-(2-38))

รายงานการสัมมนาวิชาการเรื่องความสามารถของแรงงานกับศักยภาพในการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทย ของ ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และวิรัช อยู่ชา (2551) อธิบายตำแหน่งงานขาดแคลนและทักษะที่แรงงานไทยในตำแหน่งเหล่านั้นขาดแคลนในอุตสาหกรรมหลัก 7 อุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ยางที่ไม่ใช่ยางล้อ อุตสาหกรรมเครื่องจักรกล (สาขาเครื่องจักรอุตสาหกรรม) อุตสาหกรรมแม่พิมพ์ยาง อุตสาหกรรมเซรามิก (ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้บนโต๊ะอาหารและของตกแต่ง) อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ไม้ อุตสาหกรรมยางล้อ และอุตสาหกรรมยา พบว่า อุตสาหกรรมเหล่านี้ส่วนมากขาดแคลนแรงงานในตำแหน่ง ช่างเทคนิค ช่างซ่อมบำรุง วิศวกร นักออกแบบ แรงงานกึ่งฝีมือ สำหรับทักษะที่ขาดแคลนส่วนใหญ่ คือ ความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการทำงานตามตำแหน่งงาน ตารางที่ 3 ยกตัวอย่างความต้องการของตำแหน่งและทักษะของอุตสาหกรรมเครื่องจักรกล (สาขาเครื่องจักรอุตสาหกรรม)⁵

ตารางที่ 3

ตำแหน่งและทักษะที่ต้องการสำหรับอุตสาหกรรมเครื่องจักรกล (สาขาเครื่องจักรอุตสาหกรรม)

ตำแหน่ง	ทักษะที่อุตสาหกรรมต้องการและแรงงานไทยขาด (ส่วนมากคือความรู้ความสามารถตามตำแหน่งงาน)
วิศวกรขาย	การใช้คณิตศาสตร์แก้ปัญหา/การใช้วิทยาศาสตร์แก้ปัญหา/การแยกแยะปัญหา/การเขียน/การวางแผนงานให้บรรลุผลสำเร็จ/การเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ/การคิดอย่างเป็นระบบ/การประมวลผลข้อมูล/การเจรจา/การฟัง/การสอน/การพูด/การแนะนำสินค้า/การจัดการข้อมูล/อ่านแบบและเขียนแบบเครื่องกล
วิศวกรออกแบบ	การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการออกแบบ/การวิเคราะห์การทำงาน/การตัดสินใจ/การควบคุมการดำเนินงาน/ การทดสอบเครื่องจักร/การใช้เครื่องมือวัด
ช่างเขียนแบบ	การประกอบและติดตั้งเครื่องจักร

⁵ ผู้สนใจข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับอุตสาหกรรมอื่นสามารถดาวน์โหลดงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตไทย: ช่องว่างงานวิจัย การนำไปสู่ภาคปฏิบัติ และทักษะที่จำเป็นสำหรับอุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์” (2557, น.63-82) ได้ผ่านการสมัครลงทะเบียนและสืบค้นจาก e-library ของ สกว. (<https://elibrary.trf.or.th/default2018.asp>) หรือติดต่อผู้วิจัยเพื่อขอข้อมูลเพิ่มเติมได้ที่ Thunyalak@yahoo.com

ตารางที่ 3

ตำแหน่งและทักษะที่ต้องการสำหรับอุตสาหกรรมเครื่องจักรกล (สาขาเครื่องจักรอุตสาหกรรม) (ต่อ)

วิศวกรควบคุมคุณภาพ	การตรวจสอบสินค้า/การใช้สัญญาณเตือน
หัวหน้าฝ่ายผลิต	การตรวจสอบสินค้า/การใช้สัญญาณเตือน
ช่างซ่อมบำรุงและบริการหลังการขาย	การเลือกวัสดุอุปกรณ์/การทดสอบ/การใช้เครื่องมือซ่อมบำรุง/ การซ่อมเครื่องจักร

ที่มา : ปรับปรุงจากตารางที่ 3.2 (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และวิรัช อยู่ชาติ, 2551, น.31-33)

งานวิจัยเกี่ยวกับการขาดแคลนทักษะอีกชั้นที่พบคืองานของกระทรวงอุตสาหกรรม (2555, น.16-37) อธิบายทักษะของแรงงานช่างใน 5 อุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร อุตสาหกรรมสิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม อุตสาหกรรมเครื่องจักรและอุปกรณ์ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน ในที่นี้ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างข้อค้นพบสำหรับอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งพบว่าทักษะที่ขาดแคลนส่วนมากคือความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการทำงาน (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4

ตัวอย่างความรู้และทักษะที่ต้องการจาก “ช่าง” ในอุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์

1. ช่างอิเล็กทรอนิกส์		2. ช่างไฟฟ้า		3. ช่างกลโรงงาน	
ความรู้	ทักษะ	ความรู้	ทักษะ	ความรู้	ทักษะ
1 คณิตศาสตร์	1 แก้ไขปัญหาที่	1 คอมพิวเตอร์	1 การแก้ไข	1 คณิตศาสตร์	1 การซ่อมแซม
2 วิศวกรรม	ซับซ้อน	และ	ปัญหาที่	2 วิศวกรรมและ	2 การ
และเทคโนโลยี	2 การอ่าน	อิเล็กทรอนิกส์	ซับซ้อน	เทคโนโลยี	บำรุงรักษา
3 คอมพิวเตอร์	3 การบริหาร	2 คณิตศาสตร์	2 การอ่าน	3 การอ่านและ	เครื่องจักร
และ	เวลา	3 ภาษาอังกฤษ	3 การติดตาม	การเขียนแบบ	3 การติดตาม
อิเล็กทรอนิกส์	4 การฟัง	4 เครื่องกล	การดำเนินงาน	4 ภาษาอังกฤษ	การดำเนินงาน
4 เครื่องกล	5 การคิดเชิง	5 การผลิตและ	4 การฟัง	5 การผลิตและ	4 การแก้ปัญหา
5 ภาษาอังกฤษ	วิจารณ์ญาณ	การดำเนินการ	5การติดตาม	การดำเนินการ	5 การควบคุม
6 ไตรศมนาคม	6 การพูด	6 วิศวกรรม	ผล	6 โครงสร้างและ	คุณภาพ
7 การอ่านและ	7 ประสานงาน	และเทคโนโลยี	6 การควบคุม	การก่อสร้าง	6 การ
การเขียนแบบ	8 การวิเคราะห์	7 การให้บริการ	คุณภาพ		ปฏิบัติการและ
	การดำเนินงาน	ลูกค้า	7 การพูด		การควบคุม
	9 การเขียน		8 การเขียน		7 การคิดเชิง
	10 ติดตาม		9 การเรียนรู้		วิจารณ์ญาณ
	ประเมินผล		10 การ		8 การเลือกใช้
	11 การ		ปฏิบัติงาน		อุปกรณ์
	ปฏิบัติงาน		วิศวกรรม		9 การติดตาม
	วิศวกรรม				ประเมินผล
					10 การตัดสินใจ
					การปฏิบัติงาน
					เชิงวิศวกรรม

ที่มา : ปรับปรุงจากกระทรวงอุตสาหกรรม (2555, บทที่ 4, น.25-26)

2. คุณลักษณะอื่น ๆ ที่อุตสาหกรรมการผลิตต้องการ

นอกจากทักษะที่จำเป็นแล้วสถานประกอบการในอุตสาหกรรมการผลิตยังต้องการคุณลักษณะอื่นๆ จากแรงงานด้วย งานวิจัยที่พบเรียกคุณลักษณะอื่นๆ ที่สถานประกอบการต้องการจากแรงงานนอกจากทักษะว่า “นิสัยอุตสาหกรรม” หมายถึง

คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับบุคคลที่ทำงานในอุตสาหกรรม เป็นนิสัยและ/หรือ ทักษะคติดั้งเดิมที่ทำให้สามารถทำงานสำเร็จตามที่นายจ้างต้องการ คุณลักษณะในกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของนายจ้างที่อาจมีความคาดหวังที่แตกต่างกัน นิสัยอุตสาหกรรมมีความจำเป็นเนื่องจากรูปแบบการทำงานในอุตสาหกรรมการผลิตเน้นการทำงานตามมาตรฐานที่กำหนดและให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพการผลิตสูง แรงงานต้องใส่ใจและให้ความร่วมมือต่อระบบการผลิตตามความต้องการของสถานประกอบการ เช่น การผลิตตามจำนวนที่จำเป็น (Just In Time หรือ JIT) และการพัฒนาระบบการทำงานอย่างสม่ำเสมอ (continuous improvement) เป็นต้น ทำให้คนงานจำเป็นต้องมีคุณลักษณะที่หลากหลาย ต้องมีความพร้อมยอมปรับตัวตามความต้องการของระบบการผลิต

งานวิจัยที่อธิบายเกี่ยวกับนิสัยอุตสาหกรรมแบ่งเป็น 2 ประเภทๆ แรกคืองานที่ศึกษาเรื่องอื่นๆ แต่มีเนื้อหาบางส่วนที่อธิบายเกี่ยวกับนิสัยอุตสาหกรรมที่นายจ้างต้องการด้วย ยกตัวอย่างเช่น งานของ ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และวิรัช อยู่ชา (2551) กล่าวถึง การมีจิตสำนึกด้านคุณภาพ ความคิดอย่างเป็นระบบ ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว การทำงานเป็น ความสามารถในการเรียนรู้และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น ในขณะที่งานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ระบุถึงคุณลักษณะพื้นฐานและคุณลักษณะที่นายจ้างต้องการมากที่สุด คุณลักษณะพื้นฐาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัยในตนเอง การให้ความร่วมมือ การหมั่นพัฒนาตนเอง ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการรักษาความลับ ส่วนคุณลักษณะที่นายจ้างต้องการมากที่สุดประกอบด้วย ความละเอียดรอบคอบ ความรู้และทักษะพื้นฐานในงาน ใฝ่รู้ มีปฏิภาณไหวพริบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรายงานการสำรวจความต้องการแรงงานและการขาดแคลนแรงงานของกรมการจัดหางาน (2550) สำรวจความต้องการของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมการผลิตจำนวน 31,565 พบว่านิสัยอุตสาหกรรมที่แรงงานไทยขาดมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ ความขยัน อดทน และความมีระเบียบวินัย

ประเภทที่ 2 คืองานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับนิสัยอุตสาหกรรม งานวิจัยของคณะกรรมการอาชีวศึกษา (2548) ระบุว่าคุณลักษณะพื้นฐานและ

คุณลักษณะที่นายจ้างต้องการมากที่สุด คุณลักษณะพื้นฐาน ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความตรงต่อเวลา ความกระตือรือร้น ความรับผิดชอบ ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัยในตนเอง การให้ความร่วมมือ การหมั่นพัฒนาตนเอง ความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการรักษาความลับ ส่วนคุณลักษณะที่นายจ้างต้องการมากที่สุดประกอบด้วย ความละเอียดรอบคอบ ความรู้และทักษะพื้นฐานในงาน ใฝ่รู้ มีปฏิภาณ ไหวพริบ เป็นต้น งานวิจัยอีกชิ้นที่น่าสนใจ คือ ประเมินความพึงพอใจของนายจ้างในอุตสาหกรรมการผลิต ต่อนิสัยอุตสาหกรรมของแรงงาน พบว่า สิ่งที่นายจ้างต้องการมากที่สุดคือ ความรับผิดชอบในงาน ส่วนนิสัยอุตสาหกรรมอื่นๆ ที่ต้องการ 5 ลำดับถัดไป ได้แก่ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น, ทักษะที่ดีต่อการทำงานหนักและรักในอาชีพที่ทำงาน, ทักษะในการจัดเก็บและบำรุงรักษาเครื่องมือเครื่องจักร, ความขยันหมั่นเพียรและอดทนต่อการทำงาน, และ การตรงต่อเวลาและเห็นคุณค่าของเวลา (พานิช จิตรแจ้ง, 2535) กล่าวโดยสรุป จะเห็นว่านิสัยอุตสาหกรรมที่สถานประกอบการมักกล่าวถึงบ่อยที่สุดว่าจำเป็นต่อการทำงานและแรงงานไทยขาด คือ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ขยันอดทน และความมีระเบียบวินัย

3. ความพร้อมด้านปริมาณของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิต

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอธิบายปริมาณแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิต พบว่า ประเทศไทยมีปัญหาการขาดแคลนแรงงานในกลุ่มนี้ โดยมีรายละเอียดการขาดแคลน ดังนี้

3.1 ขาดแคลนแรงงานระดับการศึกษาต่ำและแรงงานอาชีวะ

ข้อมูลที่พบจากงานวิจัยอธิบายว่าในภาพรวมแรงงานไทยส่วนมากที่อยู่ในตลาดแรงงานมีการศึกษาต่ำ ปี 2535 สัดส่วนมากที่สุดของแรงงานที่ถูกจ้างงานมีการศึกษาอยู่ในระดับการศึกษาประถมศึกษาหรือต่ำกว่า (คิดเป็นร้อยละ 81.76) รองลงมาคือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ร้อยละ 6.79) (สุจิตราภรณ์ คำสอาด, 2540, ตารางที่ 1.1, น.2) ต่อมาในปี 2540 กำลังแรงงานสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 69.78 ยังคงเป็นแรงงานระดับประถมศึกษา (เพ็งอ้าง)

เฉพาะเจาะจงสำหรับความต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตมีทิศทางในลักษณะเดียวกันคือขาดแคลนแรงงานระดับการศึกษาต่ำ อย่างไรก็ตามพบว่าปัจจุบันและอนาคตมีแนวโน้มขาดแคลนแรงงานที่มีการศึกษาสูงขึ้น คือ แทนที่จะขาดแคลนแรงงานระดับประถมศึกษากลับขาดแคลนแรงงานระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา ข้อมูลปี 2549 ระบุว่า อุตสาหกรรมภาคการผลิต 13 อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเป้าหมาย ในช่วงปี 2540-2544 ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหารและอาหารสัตว์ ผลิตภัณฑ์พลาสติก สิ่งทอ และเครื่องนุ่งห่ม เซรามิกและแก้ว รองเท้าและเครื่องหนัง เครื่องใช้ไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ ไม้ และเครื่องเขียน ยานยนต์ และชิ้นส่วน ยาและเคมีภัณฑ์ อัญมณี และเครื่องประดับ ยางพารา และผลิตภัณฑ์ยาง เหล็ก และเหล็กกล้า และปิโตรเคมี อุตสาหกรรมทั้งหมดมีความต้องการแรงงานระดับมัธยมศึกษามากที่สุด ต้องการแรงงานที่ จบปวช.และปวส.เป็นลำดับที่สอง ในขณะที่จ้างแรงงานระดับปริญญาตรีและสูงกว่า ปริญญาตรีคือสองระดับการศึกษาที่มีการจ้างงานน้อยที่สุด (กระทรวงแรงงาน, 2550, ตารางที่ 3.11, บทที่ 3, น.17) นอกจากภาพรวมจะต้องการแรงงานระดับมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษาแล้ว เมื่อพิจารณาแยกรายอุตสาหกรรมพบข้อมูลในลักษณะเดียวกัน งานวิจัยเชิงสำรวจของกองวิจัยตลาดแรงงาน กระทรวงแรงงาน (2548) ระบุว่าทุกอุตสาหกรรมขาดแคลนแรงงานระดับมัธยมศึกษามากที่สุด ถัดไปลำดับที่สองคือแรงงานระดับการศึกษา ปวช. และ ปวส./อนุปริญญา (ยกเว้นอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับที่ ลำดับที่สองขาดแคลนแรงงานปริญญาตรี) (ดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 การขาดแคลนแรงงานจำแนกตามอุตสาหกรรมการผลิตและระดับการศึกษา (ปี 2548)

อุตสาหกรรม	รวมจำนวน ขาดแคลน		สัดส่วน (ร้อยละ)			
		มัธยมศึกษา หรือต่ำกว่า	ปวช.	ปวส./ อนุปริญญา	ปริญญาตรี	สูงกว่า ปริญญาตรี
อาหารและอาหารสัตว์	74,466	96.49	2.52	0.54	0.34	0.01
สิ่งทอและเครื่องนุ่งห่ม	50,333	95.36	3.01	0.91	0.70	0.02
รองเท้าและเครื่องหนัง	3,919	94.82	0.64	2.99	1.56	0.00
ไม้และเครื่องเรือน	7,213	93.54	3.11	2.41	0.97	0.00
ปิโตรเคมี	297	60.27	4.04	20.88	14.81	0.00
ยา/เคมีภัณฑ์	1,918	65.75	7.87	10.43	16.01	0.00
ยางและผลิตภัณฑ์ยาง	2,639	90.91	3.83	2.73	2.58	0.00
ผลิตภัณฑ์พลาสติก	5,315	77.05	6.19	9.75	7.00	0.00
เซรามิกและแก้ว	9,370	96.50	0.63	1.61	1.28	0.00
เหล็กและเหล็กกล้า	1,301	83.63	7.15	5.61	3.61	0.00
เครื่องใช้ไฟฟ้าและเล็ก ทรอนิกส์	6,192	78.04	13.02	4.84	3.88	0.26
ยานยนต์และชิ้นส่วน	2,724	60.61	23.49	8.04	7.89	0.00
อัญมณีและ เครื่องประดับ	830	86.75	0.72	4.10	8.31	0.00

ที่มา: ปรับปรุงจากตารางที่ 4.18: การจ้างงานจำแนกตามอุตสาหกรรมและระดับการศึกษา (กระทรวงแรงงาน, กรมการจัดหางาน, กองวิจัยตลาดแรงงาน, 2548, บทที่ 4, น.23)

สำหรับสาเหตุความต้องการแรงงานระดับมัธยมศึกษาหรือต่ำกว่า มีความเป็นไปได้จากหลายสาเหตุ เช่น ผลจากการปฏิรูปการศึกษา พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ขยายนโยบายการเรียนรู้ฟรีในระดับการศึกษาพื้นฐานเป็น 12 ปีทำให้คนไทยอยู่ในระบบการศึกษานานขึ้นและเข้าสู่ตลาดแรงงานน้อยลง นอกจากนั้นสาเหตุอื่นที่เป็นไปได้ คือ การที่อุตสาหกรรมการผลิตขยายตัวมากและระบบการผลิตส่วนมากยังคงเป็นแบบรับจ้างผลิตทำให้ต้องการแรงงานที่

มีการศึกษาต่ำ อีกสาเหตุที่เป็นไปได้ คือ สถานประกอบการไม่สามารถหาแรงงานระดับ ปวช.และปวส.มาทำงานได้ จึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานมัธยมศึกษาเข้ามาทำงานแทน สำหรับสาเหตุประการสุดท้ายมีงานวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาที่สำรวจพฤติกรรมการตัดสินใจของนักศึกษาสายอาชีพหลังจบอาชีวศึกษาที่ไม่นิยมเข้าสู่ตลาดแรงงานหลังสำเร็จการศึกษา ผลการศึกษาพบว่า แม้แรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับอาชีวศึกษา (ทั้งปวช.และปวส.) จะมีจำนวนเพิ่มสูงขึ้นเกือบทุกปี (จากปี 2535-2544 ยกเว้นปี 2537) และเข้าสู่ตลาดแรงงานมากขึ้น แต่กลับพบว่ามีจำนวนน้อยกว่ามากเมื่อเทียบกับจำนวนแรงงานอาชีววะที่เลือกศึกษาต่อและอื่นๆ แทนที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงาน (ดูตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับอาชีวศึกษา (ปวช. และปวส.) และ
เข้าสู่ตลาดแรงงาน (ภาพรวมและเฉพาะประเภทวิชาช่างอุตสาหกรรม)

ปี	จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาระดับ อาชีวศึกษา	ติดตามได้ (หน่วย: คน)		
		รวม	เข้าสู่ ตลาดแรงงาน	ศึกษาต่อและ อื่นๆ
2544	160,320	102,542	29,512	73,030
2543	162,120	101,890	28,738	73,152
2542	134,775	86,156	23,185	62,971
2541	119,644	80,534	22,545	57,989
2540	99,813	72,420	20,386	52,034
2539	90,271	67,054	20,364	46,690
2538	78,858	57,113	17,831	39,289
2537	65,528	51,156	17,529	33,627
2536	69,049	56,522	19,595	36,563
2535	59,813	48,971	19,083	29,888

ที่มา: ปรับปรุงจากตารางที่ 4.3 จำนวนผู้เข้าสอบ ผู้สำเร็จการศึกษาที่ติดตามได้และเข้าสู่ตลาดแรงงาน ระดับอาชีวศึกษา (ปวช. และ ปวส.) ปี 2532-2544 และ ตารางที่ 4.5 จำนวนผู้เข้าสอบ ผู้สำเร็จการศึกษาที่ติดตามได้ และเข้าสู่ตลาดแรงงาน ระดับอาชีวศึกษา (ปวช. และ ปวส.) ปี 2532-2544 ประเภทช่างอุตสาหกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, 2548, น. 35, 41)

นอกจากนั้นยังพบงานวิจัยที่ต่างปีกัน แต่แสดงข้อมูลในลักษณะเดียวกัน คือ แรงงานอาชีวศึกษานิยมเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษามากกว่าเข้าสู่ตลาดแรงงาน เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย (2555, น.18) รายงานว่าในช่วงปี 2549-2555 จำนวนแรงงานในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอาชีวศึกษา (ทั้งปวช. และปวส.) มีแนวโน้มเข้าสู่ตลาดแรงงานลดลง (ประมาณร้อยละ 14.5 ในปี 2549 ลดลงเหลือประมาณร้อยละ 14.3 ในปี 2553 และประมาณ ร้อยละ 14 ในปี 2555) ในขณะที่ข้อมูลจากสำนักคณะกรรมการอาชีวศึกษาในช่วงปีใกล้เคียง กัน คือ ปี 2550-2551 แสดงตัวเลขเฉลี่ยที่ต่างออกไป คือ ปวช. เข้าสู่ตลาดแรงงานร้อยละ 25.4 ส่วนปวส. เข้าสู่ตลาดแรงงานร้อยละ 49.5 อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจากทั้งสองแหล่งเป็นไปในทางเดียวกันว่าแรงงานในกลุ่มนี้นิยมเรียนต่อระดับปริญญาตรีมากขึ้น ส่งผลให้แรงงานระดับปริญญาตรีมีแนวโน้มเข้าสู่ตลาดแรงงานสูงขึ้น แต่แรงงานระดับอุดมศึกษากลับตกงานมากขึ้น นั่นหมายความว่าแรงงานเลือกเรียนในทิศทางที่ตรงข้ามกันกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม

สำหรับงานวิจัยที่คาดคะเนความขาดแคลนปริมาณแรงงานในอนาคตโดยกระทรวงอุตสาหกรรม (2555) พบข้อสังเกต คือ ความขาดแคลนแรงงานตามระดับการศึกษาจะมีแนวโน้มที่เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ประมาณการเฉลี่ยรวมของปี 2558-2565 ความต้องการแรงงานระดับมัธยมศึกษา (ตอนต้นและตอนปลาย) จะมีสัดส่วนลดลงเป็นร้อยละ 8.7 (เทียบกับปี 2555-2557 ที่ต้องการเพิ่ม ร้อยละ 10.7) ในขณะที่ แรงงานระดับอาชีวศึกษา (ปวช.และปวส.) กลับมีความต้องการเพิ่มสูงขึ้นเป็นร้อยละ 10.2 ในปี 2558-2565 (เทียบกับปี 2555-2557 ที่ต้องการเพิ่ม ร้อยละ 7.3) ดังนั้นการเพิ่มปริมาณการผลิตแรงงานระดับอาชีวศึกษาป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงานจึงมีความจำเป็นมาก สำหรับแรงงานระดับปริญญาตรีและโทมีสัดส่วนความต้องการที่ลดลง (ดูตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 คาดการณ์อุปสงค์แรงงานในอุตสาหกรรมตามจำแนกระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา		ปี 2555-2557 คิดจากฐานประมาณการความต้องการจำนวน แรงงานคาดการณ์ปี 2557			ปี 2558-2565) คิดจากฐานประมาณการความต้องการ จำนวนแรงงานคาดการณ์ปี 2565		
ต่ำกว่าประถมศึกษา		11.1 ล้านคน	(-) 2.1 %		8.8 ล้านคน	(-) 2.9 %	
ประถมศึกษา		9.2 ล้านคน	(+) 1.6 %		9.9 ล้านคน	(+) 0.9 %	
มัธยมศึกษา	ตอนต้น	6.9 ล้านคน	(+) 3.8 %	(+) 10.7%	8.8 ล้านคน	(+) 3.1 %	(+) 8.7%
	ตอนปลาย	8 ล้านคน	(+) 6.9 %		7.9 ล้านคน	(+) 5.6 %	
อาชีวศึกษา	ปวช.	1.4 ล้านคน	(+) 2.5 %	(+) 7.3%	2 ล้านคน	(+) 4.5 %	(+) 10.2%
	ปวส.	2 ล้านคน	(+) 4.8 %		3.1 ล้านคน	(+) 5.7 %	
ปริญญาตรี		4.8 ล้านคน	(+) 5.4 %		6.9 ล้านคน	(+) 4.6 %	
ปริญญาโทขึ้นไป		7.4 แสนคน	(+) 8.3 %		1.3 ล้านคน	(+) 7.1 %	

ที่มา : กระทรวงอุตสาหกรรม (2555, บทที่ 3, หน้า 41-44)

3.2 โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลง ้วยแรงงานลดลง

ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา โครงสร้างประชากรไทยมีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก งานวิจัยหลายชิ้นระบุตรงกันว่าในอนาคตอันใกล้นี้ ประเทศไทยจะเผชิญกับปัญหาภาวะการติงตัวของตลาดแรงงานที่เพิ่มขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรวัยแรงงานลดลง การขาดแคลนปริมาณแรงงานจึงจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงประชากรขึ้นอยู่กับ การเจริญพันธุ์ การตาย และการย้ายถิ่น ในบรรดาสามปัจจัยนี้ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยมากที่สุดคือ การเจริญพันธุ์ นับตั้งแต่ประเทศไทยประกาศใช้นโยบายประชากรเป็นครั้งแรกใน ปี 2513 สิ่งที่น่าสนใจมาตลอดคือการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิด ส่งผลต่อภาวะเจริญพันธุ์ของประเทศ ลดลง จาก 5.99 ในช่วงปี 2508-2513 เป็นร้อยละ 0.65 ในช่วงปี 2548-2550 (UN, 2553 อ้างถึงใน ศุภเจตน์ จันทรสาสิน, 2553, น.41) การลดลงของภาวะการเจริญพันธุ์ทำให้สัดส่วนประชากรวัยเด็ก (0-14 ปี) ลดลงเหลือเพียงร้อยละ 21.5 ในปี 2553 อย่างไรก็ตามสัดส่วนประชากรวัยแรงงาน (15-59 ปี) ยังคงสัดส่วนร้อยละ 67.9 ของประชากรทั้งหมดในปีเดียวกัน (เพ็งอ้าง) อย่างไรก็ตาม

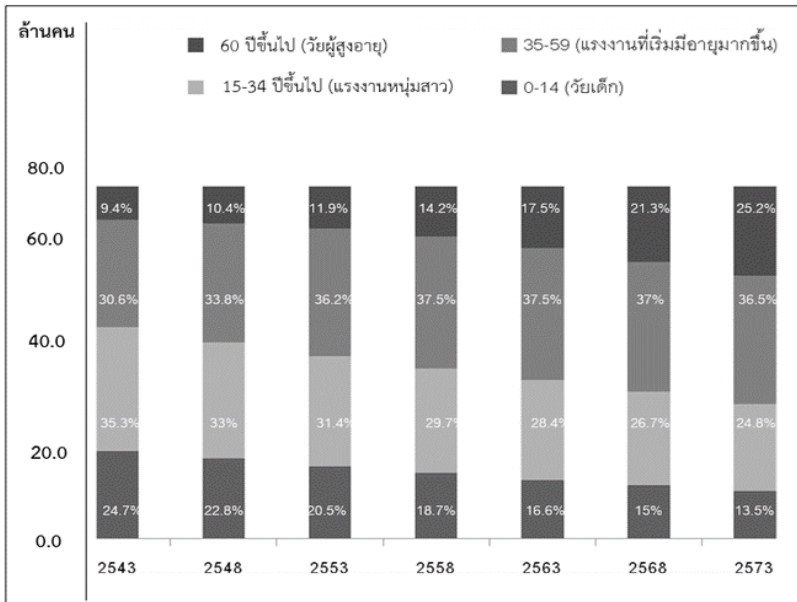
ประชากรแรงงานของไทยที่ร้อยละ 67.9 ในปี 2553 ได้รับการคาดการณ์ว่าจะลดลงอย่างต่อเนื่อง เหลือร้อยละ 65.6 และร้อยละ 63.6 ในปี 2558 และ 2563 ตามลำดับ (ศุภเจตน์ จันทรสาสน์, 2553, น.41) นอกจากนี้ยังพบว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุ (aging society) คือ ในขณะที่มีอัตราการเกิดของประชากรต่ำแต่อัตราประชากรสูงวัยกลับเพิ่มจำนวนขึ้น (อัตราเจริญพันธุ์ต่ำกว่าระดับทดแทน) ส่งผลให้จำนวนกำลังแรงงานใหม่ที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานซึ่งลดลงอย่างต่อเนื่องเพราะอัตราการเจริญพันธุ์ต่ำลงไม่เพียงพอที่จะทดแทนแรงงานกับแรงงานที่สูญเสียไปจากการเกษียณอายุ (ปาริฉัตร จันทริ, 2555, น.31)

ข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (อ้างอิงใน ธนาคารแห่งประเทศไทย, ส่วนเศรษฐกิจภาค, 2555, น.4-5, 15-17) พบว่า อัตราการเจริญพันธุ์⁶ รวมของไทยในปี 2553 เท่ากับร้อยละ 1.6 ต่ำกว่าระดับทดแทน⁷ และมีแนวโน้มที่จะต่ำลงอีก ในปี 2553 สัดส่วนโครงสร้างประชากรที่ปรากฏคือ วัยเด็ก (0-14 ปี) : วัยแรงงาน (15-59 ปี) : วัยผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เท่ากับประมาณร้อยละ 20:68:12 เทียบกับในปี 2543 สัดส่วนโครงสร้างประชากรที่ปรากฏ คือ ประมาณร้อยละ 25:66:8 นั้นหมายความว่า แม้ช่วงอายุที่คนทำงาน (15-59 ปี) มีแนวโน้มจะลดลง แรงงานวัยหนุ่มสาว (15-34 ปี) ซึ่งเป็นที่ต้องการมากของภาคอุตสาหกรรมลดลง การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ทำให้ภาคอุตสาหกรรมมีความเสี่ยงที่จะขาดแคลนแรงงานในอนาคต

⁶ อัตราการเจริญพันธุ์ หมายถึง จำนวนบุตรโดยเฉลี่ยที่สตรีคนหนึ่งจะมีตลอดชีวิตด้วยมีบุตรของตนเอง

⁷ อัตราการเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่าระดับทดแทน หมายถึง การการณเจริญพันธุ์ของสตรีตลอดชีวิตด้วยเจริญพันธุ์คนหนึ่งที่จะให้กำเนิดบุตรได้เพียงพอที่จะทดแทนตัวเองและคู่สมรส

แผนภูมิที่ 1
ประมาณการจำนวนประชากรไทยจำแนกตามช่วงอายุ

ที่มา: ภาพที่ 9: ประมาณการจำนวนประชากรไทยจำแนกตามช่วงอายุ โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ธนากรแห่งประเทศไทย, 2555, น. 17)

4. บทบาทของรัฐกับการพัฒนาทักษะแรงงานไทย

งานวิจัยที่พบว่าสถานประกอบการพึงพอใจในระดับปานกลางต่อการฝึกอบรมของภาครัฐ แรงงานที่ผ่านการอบรมของภาครัฐมีความรู้ความสามารถในการทำงานขั้นพื้นฐานได้ดีพอสมควร แต่ยังไม่สามารถปฏิบัติงานได้เองในช่วงแรกต้องมีการคอยควบคุมการทำงานก่อนระยะหนึ่ง และปริมาณแรงงานที่ผ่านการฝึกอบรมโดยภาครัฐมีจำนวนน้อยมากไม่เพียงพอกับความต้องการ (เช่น สุภาศรี โขมะพัฒน์, 2553) อย่างไรก็ตามสถานประกอบการไม่นิยมส่งแรงงานไปอบรมกับภาครัฐ และเสนอแนะให้รัฐปรับปรุงการฝึกอบรม

4.1 สถานประกอบการไม่นิยมส่งคนงานของตนไปฝึกอบรมกับภาครัฐ

งานวิจัยหลายชิ้นระบุตรงกันว่าสถานประกอบการมักจัดฝึกอบรมเองมากกว่าที่จะส่งคนงานของตนไปฝึกอบรมกับภาครัฐ (สุจิตราภรณ์ คำสอาด, 2540; ดำรง ทิพย์สิงค์, 2541, อ้างถึงใน สุภาศรี โขมะพัฒน์, 2553, น.33 ; ปรัชญาพงศ์ พรหมพล, 2549) เหตุผลที่ไม่นิยมส่งไปฝึกอบรมกับภาครัฐ คือ หลักสูตรการฝึกอบรมของภาครัฐมักไม่ตรงกับความต้องการของสถานประกอบการ สถานประกอบการให้ความเห็นว่าหลักสูตรของกรมพัฒนาฝีมือแรงงานเหมาะกับแรงงานที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เช่น กำลังตกงาน มากกว่าผู้ที่จะต้องยกระดับพัฒนาฝีมือแรงงานของคนที่อยู่ในตลาดแรงงานแล้ว (มงคล ยาวิละ, 2552; สุจิตราภรณ์ คำสอาด, 2540) ดังนั้นสถานประกอบการนิยมฝึกอบรมเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกอบรมในการทำงาน (On the Job Training: OJT) เพราะเป็นสภาพการทำงานจริง นอกจากนั้นยังประหยัดค่าใช้จ่ายมากกว่าการส่งคนงานของตนไปอบรมกับหน่วยงานภายนอกที่สภาพการอบรมอาจไม่เหมือนกับสภาพการทำงานจริง และการส่งคนงานไปอบรมภายนอกสถานประกอบการกระทบต่อกระบวนการผลิตที่ต้องใช้กำลังคนเต็มทีตลอดการผลิต (นิพนธ์ พัวพงศกร และคณะ, 2535, อ้างถึงใน เสรี วรพงษ์, 2546, น. 82, 92)

4.2 ความเห็นของสถานประกอบการต่อการฝึกอบรมของภาครัฐ

สถานประกอบการให้ความเห็นว่าตนเองมีส่วนร่วมน้อยเกินไปในการออกแบบการฝึกอบรมของภาครัฐ (ดำรง ทิพย์สิงค์, 2541, อ้างถึงใน สุภาศรี โขมะพัฒน์, 2553, น. 33) และระยะเวลาการฝึกอบรมที่จัดโดยภาครัฐยังไม่เหมาะสม เช่น ชั่วโมงการฝึกภาคทฤษฎีน้อยเกินไป (ดรุณี แป้นเพชร, 2545, อ้างถึงใน สุภาศรี โขมะพัฒน์, 2553, น. 33) ปัญหาสำคัญอีกประการคือ ไม่มีการทดสอบก่อนฝึกและหลังฝึกเพื่อที่จะได้เปรียบเทียบการเรียนรู้ที่มากขึ้นเป็นผลมาจากการฝึกเตรียมเข้าทำงาน (สุภาศรี โขมะพัฒน์, 2553, น. 54) นอกจากนั้นครูผู้สอนขาดความชำนาญในการใช้เครื่องมือเครื่องจักรบางชนิด, ปัญหาสถานที่มีความห่างไกลตัวเมืองเดินทางไม่สะดวก, และปัญหาการประชาสัมพันธ์ยังมีน้อยเกินไป (ปรัชญาพงศ์ พรหมพล, 2549) ข้อเสนอแนะต่อการจัดการฝึกอบรมของภาครัฐที่พบคือ สถานประกอบการเสนอว่า ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงไปยังสถาน

ประกอบการ ปัจจุบันได้รับข้อมูลจากภาครัฐเกี่ยวกับการจัดฝึกอบรมน้อยเกินไป ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงไปยังสถานประกอบการ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, คณะบริหารธุรกิจ, 2554) นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้ภาครัฐและเอกชนควรประชุมวางแผนร่วมกันก่อนการกำหนดและออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมระดับฝีมือแรงงานร่วมกันเพื่อกำหนดศักยภาพ และคุณสมบัติของแรงงานที่พึงประสงค์ในแต่ละระดับตำแหน่งของแต่ละอุตสาหกรรม ควรมีการวิเคราะห์สภาพตลาดแรงงานร่วมกัน เพื่อให้เห็นทิศทางความเร่งด่วนในการพัฒนาแต่ละสาขาซึ่งที่อาจมีความขาดแคลนแรงงานในระดับความรุนแรงที่แตกต่างกัน (ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ และคณะ, 2546)

5. ข้อเสนอแนะเพื่อการวางแผนกำลังคนและพัฒนาคุณภาพแรงงาน

งานวิจัยที่พบได้ให้ข้อเสนอต่อภาครัฐให้ปรับปรุงบทบาทเน้นเชิงรุกมากขึ้นโดยเน้น 2 บทบาทสำคัญ คือ สนับสนุนความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการให้มากขึ้น และเพิ่มคุณภาพการวางแผนกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม

5.1 สนับสนุนความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ

- รัฐบาลควรเพิ่มความร่วมมือกับภาคเอกชนโดยให้สถาบันและศูนย์การอบรมทุกแห่งของกระทรวงแรงงานในทุกพื้นที่ประสานงานกับสถานประกอบการในการหาตลาดแรงงาน และร่วมกันพัฒนาแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมในแต่ละพื้นที่ (ฝ่ายการวิจัยทรัพยากรมนุษย์และสังคม มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2541)

- รัฐบาลควรเพิ่มนโยบายผลิตกำลังคนด้านวิศวกรรมศาสตร์และเทคโนโลยีในรูปแบบสหกิจศึกษา (Co-operative Education) ให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม เพิ่มจำนวนชั่วโมงการปฏิบัติงานจริง รวมถึงส่งเสริมสถานประกอบการในความร่วมมือกับสถานศึกษาด้วยระบบทางภาษีและสิทธิพิเศษต่างๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการ โดยกระทรวงศึกษาธิการควรร่วมมือกับกระทรวงการคลังและกระทรวงอุตสาหกรรมผลักดันโดยเอื้ออำนวยให้มีการใช้มาตรการลดหย่อนภาษีกับ

สถานประกอบการที่มีความร่วมมืออย่างจริงจังสถานศึกษาที่ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2551, น.21-22; ชีรวุฒิ บุญยโสภณ และคณะ 2549)

5.2 เพิ่มคุณภาพการวางแผนกำลังคน

- รัฐบาลควรผลักดันนโยบายการวางแผนผลิตกำลังคนในสาขาที่ขาดแคลน โดยจัดเป็นแผนระยะสั้นและแผนระยะยาวร่วมกับสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ควรมีนโยบายให้สถานศึกษาเร่งผลิตกำลังคนเพิ่มขึ้น ในสาขาวิชาเทคโนโลยีวิศวกรรม แมคคาทรอนิกส์ สาขาวิชาเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติ และสาขาวิชาการจัดการเทคโนโลยีการผลิตและสารสนเทศ เพื่อตอบสนองความต้องการของอุตสาหกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุตสาหกรรมยานยนต์ที่มีแนวโน้มที่จะนำเทคโนโลยีระบบอัตโนมัติเข้ามาใช้ในสายงานการผลิตมากขึ้น (เพ็ญอ่าง)

- ควรมีการส่งเสริมให้แรงงานในอนาคตเรียนในสาขาที่เกี่ยวข้องกับ อุตสาหกรรมการผลิตที่สำคัญ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ ช่างกลโรงงาน (แม่พิมพ์) ช่างยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น (กระทรวงแรงงาน, 2548, น.120, 140)

- ควรพัฒนาแบบทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน โดยให้ความสำคัญในการสร้าง มาตรฐานฝีมือแรงงานไทยในอุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ให้ได้ตาม มาตรฐานสากล เนื่องจากมาตรฐานฝีมือแรงงาน เป็นเครื่องมือที่ทำให้ผู้ที่ทำงานและผู้ ที่ผ่านการฝึกอาชีพได้รับ การทดสอบว่าอยู่ในระดับใด ทำให้มีการฝึกฝนและพัฒนาตนเอง เพื่อให้มีฝีมืออยู่ในระดับมาตรฐานที่กำหนด เปิดโอกาสแก่แรงงานที่ไม่มีวุฒิการศึกษาเข้า รับการทดสอบตามสาขาอาชีพที่ตนเองมีความรู้ความสามารถ เมื่อผ่านการทดสอบทำให้ เป็นช่างที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของสถานประกอบการ (ทองหล่อ ต้อยปาน, 2548, น.1)

- ควรปรับปรุงหลักสูตรอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับระบบการผลิตจริงใน อุตสาหกรรมกรรม เน้นการปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนในห้องเรียน การพัฒนากำลังคน สายอาชีวศึกษาต้องปรับปรุงคุณภาพให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมใน ประเทศ เน้นการเรียนรู้นานช่างเชิงลึกให้ปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงได้ ไม่ใช่เน้นการสอน เพียงความรู้พื้นฐานกว้างๆ ในการทำงานเท่านั้น นอกจากนั้นการประเมินผลการเรียนสาย

นี้ต้องเน้นการประเมินผลเชิงคุณภาพ ไม่ใช่เน้นเฉพาะปริมาณคนที่จบการศึกษาเท่านั้น (กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน, 2555; ฝ่ายการวิจัยทรัพยากรมนุษย์และสังคม มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ, 2541)

- วิธีการสอนของครูฝึกสายอาชีพศึกษา ใช้วิธีการบรรยายเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องมีการสาธิตและให้ลองปฏิบัติ ลักษณะของครูฝึกจะต้องเป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ มีความเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพและวิธีการสอน เน้นการสร้างการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติจริง (learning by doing) และควรมีการพัฒนาความรู้และประสบการณ์ของครูฝึก ด้วยเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ใช้ในการทำงานจริง (วุฒิพล สกลเกียรติ, 2546; สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2549)

- หลักสูตรการศึกษาควรเน้นการพัฒนาคุณลักษณะที่อุตสาหกรรมต้องการด้วย เช่น ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ เป็นต้น (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจอุตสาหกรรม, 2549)

การอภิปรายผลการศึกษา

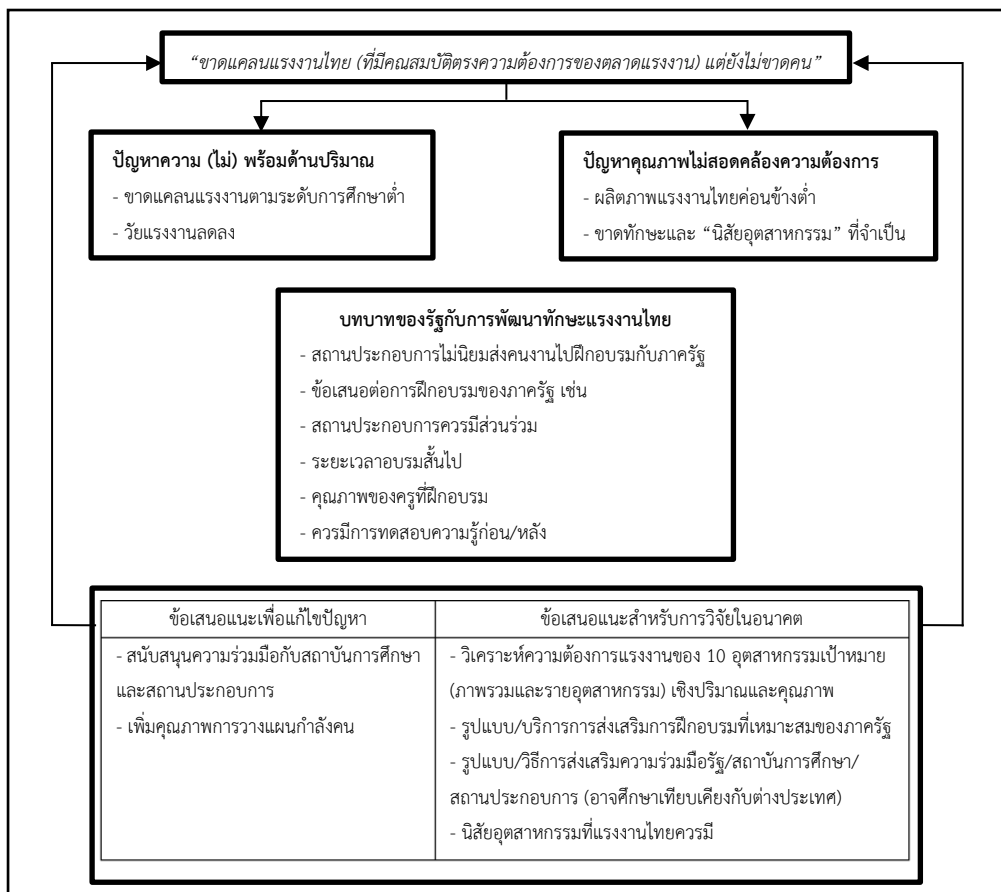
ผลการสังเคราะห์งานวิจัยปี 2553-2557 จำนวน 44 ชิ้นพบว่าแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตไทยมีปัญหาทางในเชิงปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับรายงานของ World Bank (อ้างแล้ว) ที่ระบุว่าประเทศไทยมีปัญหาการขาดแคลนแรงงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่มีทักษะและคุณสมบัติเหมาะสม จากการศึกษางานวิจัยที่พบทำให้เห็นรายละเอียดเกี่ยวกับปัญหาเชิงปริมาณและคุณภาพมากยิ่งขึ้น จากการศึกษาสังเคราะห์ข้อมูลสามารถอธิบายปัญหาทั้งสองได้ว่าปัจจุบันอุตสาหกรรมการผลิตของไทยมีปัญหาที่เรียกว่า “ขาดแคลนแรงงานไทย (ที่มีคุณสมบัติตรงความต้องการของตลาดแรงงาน) แต่ยังไม่ขาดคน” แผนภูมิที่ 2 สรุปสภาพปัญหาปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตไทย

ขาดแคลนแรงงาน หมายถึงแรงงานมีคุณสมบัติไม่สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม ระบบการวางแผนกำลังคนและผลิตแรงงานไม่สามารถตอบสนองได้อย่างสอดคล้องกับลักษณะตลาดแรงงาน ในขณะที่ตลาดแรงงานของอุตสาหกรรมการ

ผลิตต้องการแรงงานมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา แต่แรงงานกลับเลือกศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นและไม่เข้าสู่ตลาดแรงงาน ส่วน ยังไม่ขาดคน หมายความว่ายังมีแรงงานเหลือในตลาดแรงงานที่มีอุปทานมากกว่าอุปสงค์ นั่นก็คือแรงงานระดับอุดมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี แต่ในอนาคตจะขาดคนด้วยเนื่องจากโครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงไป อัตราการเกิดและจำนวนประชากรวัยแรงงานจะลดลง

แผนภูมิที่ 2

สรุปสภาพปัญหาปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตไทย

ในมิติของทักษะแรงงาน ข้อค้นพบจากงานวิจัยที่มีอยู่ได้เสนอทักษะหลายอย่าง ที่สถานประกอบการต้องการแต่แรงงานการผลิตไทยขาด ทักษะทั่วไปที่ขาดและมักถูกกล่าวถึงซ้ำๆ ในงานวิจัยที่พบ ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น งานวิจัยบางชิ้นที่ศึกษาเจาะลึกรายอุตสาหกรรมและรายตำแหน่งงาน เสนอชุดทักษะที่แรงงานขาด ทักษะเหล่านั้นเป็น “ความรู้ความสามารถในการทำงานตามตำแหน่งงาน” เช่น ช่างเทคนิคและวิศวกรในอุตสาหกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ขาดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้การจัดการและการใช้เทคโนโลยีใหม่ ขาดความรู้พื้นฐานในการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีระดับสูง ขาดประสิทธิภาพการทำงาน ทักษะเหล่านี้ล้วนแต่เป็นความรู้ความสามารถตามตำแหน่งงาน นอกจากนั้นยังพบว่าแรงงานไทยค่อนข้างจะไม่เข้าใจลักษณะการทำงานของอุตสาหกรรมที่เน้นมาตรฐาน คุณภาพ และประสิทธิภาพการทำงานสูง ขาด “นิสัยอุตสาหกรรม” ซึ่งมีความจำเป็นสำหรับการทำงานในอุตสาหกรรม ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความขยันอดทน และความมีระเบียบวินัย

ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและทักษะแรงงานที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรมการผลิตเป็นปัญหาที่ยังคงมีมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากงานวิจัยหลังปี 2557 ที่ระบุปัญหาในลักษณะเดียวกัน เช่น การศึกษาเพื่อทบทวนความต้องการกำลังคนเพื่อใช้วางแผนการผลิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศของกระทรวงศึกษาธิการ (2559) ชี้ให้เห็นว่า ในแง่ปริมาณแรงงานระดับปริญญาตรีจะมีอุปทานส่วนเกิน ในขณะที่ แรงงานสายอาชีวศึกษา (กลุ่ม ปวส. ปวช.) แม้จะมีจำนวนมากขึ้นแต่ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน เช่นเดียวกับผลการศึกษาเรื่องการสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้กรอบการวิจัยเพื่อพัฒนาอาชีวศึกษา การยกระดับฝีมือแรงงาน และการมีงานทำ ที่ระบุว่า ปัญหาสำคัญของแรงงานภาคอุตสาหกรรมการผลิตและบริการของประเทศ คือ มีความต้องการแรงงานสายอาชีวะทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพอยู่เป็นจำนวนมากและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ขณะที่ผู้สนใจศึกษาต่อในสายอาชีวศึกษามีแนวโน้มลดลง ประชากรที่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษามุ่งศึกษาต่อระดับปริญญาตรีเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรวัยศึกษามีแนวโน้ม สัดส่วนลดลง

และประเทศเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมากขึ้นยิ่งจะส่งผลกระทบต่อความต้องการแรงงานในระยะยาว (สุชาติ เจริญดิน และคณะ, 2559) งานวิจัยของสมชัย จิตสุชน และคณะ (2560) อธิบายปัญหาปริมาณและคุณภาพของแรงงานในทิศทางเดียวกัน คือ คุณภาพแรงงานภาคการผลิตไทยไม่สอดคล้องของคุณลักษณะแรงงานในตลาดแรงงาน ยิ่งพบหลักฐานว่า ระบบการศึกษาไม่สามารถตอบสนองความต้องการทักษะแรงงานของ นายจ้างได้ดี ทั้งทักษะพื้นฐานหรือทักษะขั้นสูง นอกจากนี้ยังระบุด้วยว่า ระบบการผลิตกำลังคนโดยภาคการศึกษายังมีความไม่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงาน โดยเฉพาะระบบอาชีวศึกษา ซึ่งเป็นระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่การผลิตแรงงานที่มีทักษะอาชีพเพื่อป้อนตลาดแรงงานโดยตรง

สืบเนื่องของปัญหาเหล่านี้ภาครัฐก็แสดงออกถึงความมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้โดยในปัจจุบันได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์และแผนการพัฒนาแรงงานที่มีเนื้อหาความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาสภาวะความไม่สอดคล้องของการจ้างงาน (mismatch employment) แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากฎกระทรวง 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ของกระทรวงอุตสาหกรรม (2559) ในส่วนของการพัฒนาทักษะแรงงาน 1 ในกลยุทธ์สำคัญของแผนยุทธศาสตร์นี้ คือ การเร่งพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของแรงงานยกระดับทักษะเพื่อพัฒนาให้เป็นแรงงานที่มีฝีมือ มีทักษะและความเชี่ยวชาญ สามารถรองรับกับเทคโนโลยีใหม่ที่จะเปลี่ยนไปในอนาคตได้ โดยจะให้ความสำคัญกับการเร่งเพิ่มจำนวนแรงงานฝีมือ ที่มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี โดยร่วมกับสถานศึกษา เช่น สถาบันอาชีวศึกษา ในการอบรมบุคลากรคุณภาพสู่ตลาดแรงงาน และการสร้างเครือข่ายระหว่างผู้ประกอบการ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนั้นกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพคนของประเทศไทย ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ของกระทรวงแรงงาน (2559) ได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญเพื่อสร้างความ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” แก่แรงงาน แบ่งเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) เร่งพัฒนามาตรฐานการดำเนินงานด้านแรงงาน ให้เป็นสากล มุ่งเน้นให้แรงงานทุกคนได้รับความคุ้มครองทางสังคม มีความปลอดภัย ส่งเสริมให้แรงงานไทยเป็นแรงงานที่มีทักษะที่หลากหลาย 2) พัฒนาแรงงานให้สามารถนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการเพิ่มผลิตภาพ เพิ่มการพัฒนาแรงงานให้มี

ทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น 3) เพิ่มจำนวนแรงงานสายตรงด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และ 4) สร้างกำลังคนให้มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะในการวิจัยและพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานต่อไปด้วย

การแก้ไขปัญหาแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตจำเป็นต้องอาศัยบทบาทของภาครัฐในการวางแผนกำลังคนและจัดบริการการฝึกอบรมทักษะให้แก่แรงงานอย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมการผลิต อย่างไรก็ตามผลการวิจัยกลับพบว่าแรงงานที่สถานประกอบการรับเข้าทำงานมักมีทักษะไม่ตรงกับความต้องการ อีกทั้งสถานประกอบการยังไม่นิยมส่งคนงานของตนมารับการฝึกอบรมทักษะจากภาครัฐ ต่อประเด็นนี้มีหลายปัญหาที่สถานประกอบการอธิบายไว้ที่น่าจะเป็นปัญหาหนักที่สุดคือ หลักสูตรที่ภาครัฐจัดอบรมไม่ตรงความต้องการของสถานประกอบการ ๆ มีส่วนร่วมในการออกแบบหลักสูตรการอบรมน้อยเกินไป ดังนั้น งานวิจัยที่พบต่างให้ข้อเสนอแนะแล้วต่อภาครัฐเพื่อพัฒนาบทบาทของภาครัฐซึ่งการสังเคราะห์งานวิจัยได้รวบรวมข้อเสนอเหล่านั้นไว้ในที่เดียวกันและสรุปได้เป็น 2 แนวทาง

แนวทางแรก รัฐต้องปรับบทบาทตนเองในการพัฒนาทักษะแรงงาน เมื่อหลักสูตรที่รัฐจัดไม่สามารถตอบสนองได้ตรงความต้องการของสถานประกอบการ รัฐต้องปรับบทบาทตัวเองเป็นผู้ให้การสนับสนุน/เชื่อมโยงเจ้าของอุปสงค์และผู้ผลิตอุปทานให้มาเจอกันและทำงานร่วมกัน นั่นก็คือสถานประกอบการและสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนารูปแบบ วิธีการ เนื้อหา และหลักสูตรการฝึกอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและตอบสนองตรงความต้องการของผู้ใช้กับผู้ผลิตแรงงาน

แนวทางที่สอง รัฐต้องปรับบทบาทตัวเองอย่างมากคือ การวางแผนกำลังคนให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ จำเป็นอย่างเร่งด่วนในการเร่งผลิตแรงงานอาชีวศึกษาที่มีคุณภาพออกสู่ตลาดแรงงาน นอกจากนั้นระบบการศึกษาต้องสามารถปลูกฝังและสร้างเสริมคุณลักษณะที่จำเป็น (นิสัยอุตสาหกรรม) ให้แก่แรงงานในอนาคตที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานด้วย ควรมีการส่งเสริมให้แรงงานในอนาคตเรียนในสาขาที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการผลิตที่สำคัญ และจำเป็นต้องปรับปรุงหลักสูตรอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับระบบการผลิตจริงในอุตสาหกรรมกรรม เน้นการปฏิบัติจริงมากกว่าการ

เรียนในห้องเรียน เน้นการเรียนรู้งานช่างเชิงลึกให้ปฏิบัติงานที่เฉพาะเจาะจงได้ ไม่ใช่เน้นการสอนเพียงความรู้พื้นฐานกว้างๆ ในการทำงานเท่านั้น นอกจากนั้นการประเมินผลการเรียนสายนี้ต้องเน้นการประเมินผลเชิงคุณภาพ ไม่ใช่เน้นเฉพาะปริมาณคนที่จบการศึกษา

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต สิ่งจำเป็นที่ต้องให้ความสำคัญมากที่สุดคือการพัฒนาหัวข้องานวิจัยในอนาคต ควรหลีกเลี่ยงหัวข้อที่มีผู้ศึกษาแล้ว อีกทั้งงานวิจัยควรจะช่วยปิดช่องว่าง (gap) ของปัญหาที่เกิดขึ้น สำหรับหัวข้องานวิจัยเกี่ยวกับปริมาณและคุณภาพแรงงานไทยสำหรับอุตสาหกรรมการผลิตในอนาคตควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นต่อไปนี้

1. ศึกษาปัญหาการขาดแคลนแรงงาน “ที่แท้จริง” ที่แท้จริงหมายความว่าควรมีกำหนดนิยามของการว่างงานและการไม่มีงานทำ เช่น ถ้าหาไม่ได้ภายใน 6 เดือน จะถือว่าขาดแคลน อาจมีระยะเวลานานหรือเร็วกว่านั้นได้ตามความเหมาะสม ปัจจุบันการศึกษาภาวะตกงานมักนับว่าแค่แรงงานทำงาน 1 ชั่วโมงก็ถือว่ามีงานทำแล้ว ซึ่งอาจไม่สะท้อนปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่แท้จริง

2. ศึกษาการจัดหาระบบจับคู่การจ้างงาน (matching employment) ที่เหมาะสม ในที่นี้หมายถึงแรงงานในระบบการผลิต ในปัจจุบันโรงงานอุตสาหกรรมการผลิตหลายแห่งใช้วิธีสรรหาคนงานเอง เช่น ติดประกาศหน้าโรงงาน หรือบริเวณสาธารณะที่แรงงานจะเห็นได้ง่าย เช่น ป้ายประกาศตามร้านค้า เป็นต้น มีการใช้ฐานข้อมูลการจัดหางานของกระทรวงแรงงานค่อนข้างน้อย หากมีงานวิจัยที่ช่วยพัฒนาระบบการจับคู่การจ้างงานสำหรับแรงงานผลิตในอุตสาหกรรมน่าจะให้การจ้างงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น กรณีการหางานในพื้นที่เสี่ยง เช่น พื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ หรือแม้แต่ในพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษอย่าง EEC เป็นต้น

3. ศึกษาและวิเคราะห์ความต้องการแรงงานของ 10 อุตสาหกรรมเป้าหมายของรัฐบาล ได้แก่ อุตสาหกรรมยานยนต์สมัยใหม่ อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ อุตสาหกรรมเกษตรและเทคโนโลยีและการแปรรูปอาหาร อุตสาหกรรมหุ่นยนต์ อุตสาหกรรมการบินและโลจิสติกส์ อุตสาหกรรมเชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ ดิจิทัล และอุตสาหกรรม

การแพทย์ครบวงจร โดยหัวข้อการวิจัยในอนาคตควรเน้นการศึกษาเชิงลึกทั้งความต้องการในด้านปริมาณและคุณภาพของแรงงานตามรายอุตสาหกรรมและควรจัดทำให้ครบทุกอุตสาหกรรม นอกจากนั้นควรให้ความสำคัญกับการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความต้องการนิสยอุตสาหกรรมของแรงงานของแต่ละอุตสาหกรรมด้วย

4. ศึกษารูปแบบ/บริการการส่งเสริมการฝึกอบรมที่สถานประกอบการต้องการจากภาครัฐ เพื่อให้ภาครัฐสามารถออกแบบการฝึกอบรมแรงงานได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น

5. ศึกษารูปแบบ/วิธีการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและสถานประกอบการ ว่าควรมีลักษณะใดที่จะช่วยทำให้การพัฒนาทักษะแรงงานเริ่มตั้งแต่แรงงานยังอยู่ในสถาบันการศึกษา รูปแบบสหกิจศึกษาในลักษณะใดจึงจะเหมาะสมสำหรับแต่ละอุตสาหกรรม อาจศึกษาเปรียบเทียบหรือถอดบทเรียนจากต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จในด้านสหกิจศึกษา

6. ศึกษานิสยอุตสาหกรรมที่จำเป็นและรูปแบบในการพัฒนานิสยอุตสาหกรรมให้กับแรงงานไทย เพื่อนำไปใช้วางแผนปลูกฝังให้แรงงานไทยในอนาคตที่จะเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรม

ข้อสรุป

จากข้อมูลงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ พบว่า อุตสาหกรรมการผลิตไทยมีปัญหาแรงงานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณประสบปัญหาขาดแคลนแรงงานจากสาเหตุสองประการ คือ ขาดแคลนแรงงานตามระดับการศึกษา และขาดแคลนแรงงานเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง มีประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานลดลง ทำให้เกิดปัญหาภาวะตึงตัวของตลาดแรงงาน สำหรับคุณภาพของแรงงานไทยในอุตสาหกรรมการผลิตเป็นปัญหาสะสมจากการมุ่งพัฒนาประเทศในแนวขยายที่เน้นความเจริญก้าวหน้าทางตัวเลขเศรษฐกิจ แต่ขาดการพัฒนาในแนวลึกคือ การพัฒนาทักษะ นอกจากนั้นยังพบว่า แม้ผลิตภาพแรงงานจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นแต่ผลิตภาพแรงงานมีผลต่อผลิตภาพการผลิตรวมโดยของประเทศต่ำกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยด้านทุน ซึ่งแสดงว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นผลมาจากการขยายตัวของทุนมากกว่าประสิทธิภาพการทำงาน

ของแรงงาน สำหรับทักษะทั่วไปที่จำเป็นและแรงงานไทยขาดแคลน ได้แก่ ความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้น สำหรับทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิตที่พบว่าแรงงานไทยขาดแคลน คือความรู้ความสามารถที่จำเป็นในการทำงานในตำแหน่งงานของตน นอกจากนั้น งานวิจัยที่พบยังกล่าวถึงคุณลักษณะอื่นๆ (นิสัยอุตสาหกรรม) ที่สถานประกอบการต้องการจากแรงงานนอกจากทักษะ อาทิ ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ขยันความอดทน และความมีระเบียบวินัย เป็นต้น สำหรับบทบาทรัฐต่อการพัฒนาทักษะแรงงานในอุตสาหกรรมการผลิต พบว่าสถานประกอบการนิยมสถานประกอบการไม่นิยมส่งคนงานของตนมาอบรมกับหน่วยงานของรัฐ เนื่องจากหลักสูตรไม่ตรงกับความต้องการ สถานประกอบการให้ความเห็นว่าหลักสูตรการอบรมของภาครัฐเหมาะกับแรงงานที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เช่น กำลังตกงาน มากกว่ามุ่งที่จะต่อยอดพัฒนาฝีมือแรงงานของคนที่อยู่ในตลาดแรงงานแล้ว สถานประกอบการนิยมฝึกคนงานของตนเอง ส่วนมากใช้การฝึกอบรมในการทำงาน (On the Job Training: OJT) เพราะเป็นสภาพการทำงานจริง นอกจากนั้น งานวิจัยที่มีอยู่ยังเสนอให้รัฐบาลใช้บทบาทเชิงรุกในการจัดการระบบการพัฒนาทักษะ เช่น สนับสนุนและผลักดันระบบสหกิจศึกษาให้มากขึ้น และปรับปรุงคุณภาพการวางแผน กำลังคนและอาชีวศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของอุตสาหกรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน. (2555). กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังแรงงานในอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนอะไหล่ยานยนต์. เสนอต่อคณะอนุกรรมการพัฒนากฎกระทรวงการพัฒนากำลังแรงงานในอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วนอะไหล่ยานยนต์.
- กรมการจัดหางาน, กองวิจัยตลาดแรงงาน. (2550). รายงานการสำรวจความต้องการแรงงานและการขาดแคลนแรงงาน ปี 2549. กรุงเทพฯ.

กระทรวงแรงงาน, กรมการจัดหางาน, ศูนย์ข่าวสารตลาดแรงงานจังหวัดราชบุรี. (2548).

รายงานโครงการสำรวจการจ้างงานในอุตสาหกรรมยานยนต์ของจังหวัดราชบุรี.
กรุงเทพฯ.

กระทรวงแรงงาน, กรมการจัดหางาน, กองวิจัยตลาดแรงงาน. (2548). การศึกษา
วิเคราะห์ความต้องการแรงงานและแนวโน้มในอุตสาหกรรมการผลิต. กรุงเทพฯ.

กระทรวงแรงงาน. (2559). กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ
ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579). กรุงเทพฯ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2555). การศึกษาด้านการเตรียมความพร้อมด้านการผลิตและการ
พัฒนากำลังคนเพื่อรองรับการเคลื่อนย้ายแรงงานเสรีภายใต้กรอบประชาคม
เศรษฐกิจอาเซียน, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ร่วมกับ สถาบันวิจัยเพื่อ
การพัฒนาประเทศ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). การศึกษาเพื่อทบทวนความต้องการกำลังคนเพื่อใช้วาง
แผนการผลิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ. กรุงเทพฯ.

กระทรวงอุตสาหกรรม. สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม. (2555). การจัดทำยุทธศาสตร์
การผลิตและพัฒนากำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรม.
กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศ.

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2559). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนากอุตสาหกรรมไทย 4.0 ระยะ
20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) กรุงเทพฯ.

ชุมศักดิ์ อินทร์รัช สมเกียรติ พ่วงรอด และอ้อมใจ วงษ์มณฑา. (2546). ความร่วมมือ
ระหว่างภาครัฐกับภาคเอกชนในการพัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดภาคใต้ตอนล่าง
เพื่อรองรับการพัฒนา เขตการค้าเสรีอาเซียน (AFTA). สงขลา: มหาวิทยาลัย
สงขลานครินทร์, วิทยาเขตปัตตานี.

ทองหล่อ ด้อยปาน. (2548). การสร้างแบบทดสอบเพื่อวัดความรู้ และทักษะตาม
มาตรฐานฝีมือแรงงาน สาขาช่างเขียนแบบเครื่องกลด้วยคอมพิวเตอร์ (Auto-
CAD). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า

ธนบุรี, คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี, ภาควิชาเทคโนโลยีและ
สื่อสารการศึกษา, สาขาครุศาสตร์เทคโนโลยี.

ธนาคารแห่งประเทศไทย, ส่วนเศรษฐกิจภาค. (2555). ความไม่สมดุลของตลาดแรงงาน
ไทยนัยของการขาดแคลนแรงงาน. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.

ธีรวุฒิ บุญยโสภณ ขาลี ตระการกุล ปรีชา อ่องอารี คันธรส แสนวงศ์ และปิยะชาติ โชคพิพัฒน์.
(2549). การศึกษาความต้องการกำลังคนระดับอุดมศึกษาเพื่อตอบสนองการ
พัฒนาอุตสาหกรรมยานยนต์ไทย, วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 16
(1), 51-56.

ปรัชญาพงศ์ พรหมพล. (2549). ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาฝีมือแรงงานหลักสูตรฝึก
เตรียมเข้าทำงาน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาค 9 พิษณุโลกและศูนย์พัฒนา
ฝีมือแรงงาน จังหวัดในเครือข่าย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, คณะรัฐศาสตร์, สาขาวิชาวิทยาการจัดการ.

ปาริฉัตร จันโทริ. (กรกฎาคม-กันยายน 2555). การศึกษาระบบทวิภาคี ทางออกของ
ปัญหาแรงงานไทย. วารสารบริหารธุรกิจ, 35(135), 39-29.

พศิน แดงจวง และคณะ. (2550). บทสังเคราะห์ภาพรวม การจ้างงาน ทักษะและ
การศึกษาการแสวงหาระบบและโครงสร้างแรงงานเพื่อการพัฒนาที่พอเพียงและ
ยั่งยืน. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2547-2549. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะ
ศึกษาศาสตร์, ศูนย์วิจัยเพื่อการศึกษาและแรงงาน.

พานิช จิตรแจ้ง. (2535). รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างนิสัยอุตสาหกรรมของผู้รับการ
ฝึกหลักสูตรเตรียมเข้าทำงาน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาวิชาหลักสูตรและการ
สอน.

มงคล ยาวิละ. (2552). รูปแบบการพัฒนาฝีมือแรงงานของสถานประกอบการในจังหวัด
เชียงใหม่. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะรัฐศาสตร์.

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, คณะบริหารธุรกิจ. (2554). ปัจจัยที่มีผลต่อการฝึกยกระดับฝีมือแรงงาน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบแรงงานในเขตกรุงเทพมหานคร/ปริมณฑลและเขตนิคมอุตสาหกรรมภาคตะวันออก. รายงานฉบับสมบูรณ์. เสนอ กระทรวงแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน.

มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI), ฝ่ายการวิจัยทรัพยากรมนุษย์และพัฒนาสังคม. (2541). แผนแม่บทการพัฒนากำลังคนเพื่ออุตสาหกรรมการผลิตและบริการของประเทศไทย พ.ศ. 2541-2549. รายงานฉบับสมบูรณ์. เสนอต่อกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม, กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน.

ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ และ วิรัช อยู่ชา. (2551). ความสามารถของแรงงานกับศักยภาพในการแข่งขันของอุตสาหกรรมไทย การสัมมนาวิชาการประจำปี 2551 เรื่อง การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน. เมื่อวันที่ 29-30 พฤศจิกายน 2551 โรงแรมแอมบาสเดอร์ซิตี้ ชลบุรี.

วุฒิพล สกลเกียรติ. (2546). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะสำหรับผู้ใช้แรงงานในสถานประกอบการภาคอุตสาหกรรม : กรณีศึกษาอุตสาหกรรมยานยนต์และชิ้นส่วน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน, สาขาการศึกษาอกระบบโรงเรียน.

วิภารัตน์ ปั่นเปี่ยมรัชฎ์ และคณะ. (ม.ป.ป.). การพัฒนาระบบการวิเคราะห์ศักยภาพการผลิตของประเทศไทยโดยใช้นโยบายการคลัง. โครงการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการคลัง.

ศุภเจตน์ จันทรสาส์น. (2553). โอกาสทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในสังคมสูงวัย : นัยจากผลิตภาพแรงงาน. การประชุมวิชาการศาสตร์แห่งชาติ ปี 2553. วันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2553 ณ โรงแรมเดอะทวิน ทาวเวอร์ ปทุมวัน กรุงเทพฯ.

สุจิตราภรณ์ คำสอาด. (2540). การส่งเสริมการพัฒนาทักษะแรงงานในสถานประกอบการขนาดกลาง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, หลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาดิน.

สุชาติ เชียงฉิน ธารี วารีสงัด ศจีมาจ ณ วิเชียร ปณิตา วรณพิจณ จิตติมา สุวรัตน์ และ พชรินทร์ เหลสกุล. (2559). การสังเคราะห์งานวิจัยภายใต้กรอบการวิจัยเพื่อพัฒนา อาชีวศึกษา การยกระดับฝีมือแรงงานและการมีงานทำ. สำนักงานคณะกรรมการ วิจัยแห่งชาติและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาศรี โขมะพัฒน์. (2553). การประเมินประสิทธิภาพโครงการพัฒนาฝีมือและศักยภาพ แรงงานใหม่ตามยุทธศาสตร์การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีกำลังคนเพียงพอทั้ง ด้านปริมาณและคุณภาพ ของกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมศึกษา สถาบันพัฒนา ฝีมือแรงงานภาค 7 อุบลราชธานี. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี, คณะรัฐศาสตร์, สาขารัฐประศาสนศาสตร์.

สุมาลี สันติพลวุฒิ ศุภชาติ สุขารมณ รสตา เวชฎาพันธุ์ และสมหมาย อุดมวิทิต. (2550). การศึกษาวิจัยผลิตภาพแรงงานไทยและปัจจัยที่กำหนด. มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, คณะเศรษฐศาสตร์, ภาควิชาเศรษฐศาสตร์.

สมชัย จิตสุชน ญัฐสิฏี รักเกียรติวงศ์ ชานนทร์ เตชะสุนทรวัฒน์ นันทพร เมธาคณูฉนิ จิราภรณ์ แผลงประพันธ์ และธนศักดิ์ เจนมานะ. (2559). โครงการการศึกษา ตลาดแรงงานไทยเพื่อยกระดับคุณภาพแรงงานและผลิตภัณฑ์ ประเทศให้พ้นกับดัก รายได้ปานกลาง. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายการสนับสนุนการวิจัย ในอุตสาหกรรม.

เสรี วรพงษ์. (2546). การพัฒนาฝีมือแรงงานในกิจการอัญมณีและเครื่องประดับ : ศึกษา เฉพาะในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, หลักสูตรพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ มหามบัณฑิต.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2547). โครงการศึกษา เพื่อจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการ แข่งขันของอุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ.

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2549). แนวทางการพัฒนากำลังคนที่ สอดคล้องกับการลงทุนตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, กลุ่มวิจัยอาชีวศึกษาเปรียบเทียบ, สำนักวิจัยและพัฒนาการอาชีวศึกษา. (2548). รายงานการวิจัยคน การสำรวจความต้องการกำลังคนและอุตสาหกรรมท้องถิ่นเพื่อวางแผนการผลิตกำลังคนด้านอาชีวศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2552). การสำรวจความต้องการแรงงานและการขาดแคลนแรงงาน. กรุงเทพฯ.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2556). รายงานการสำรวจระดับความรู้ความสามารถของแรงงานในสถานประกอบการ. กรุงเทพฯ.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

Thailand Management Association (2560). ผลการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศประจำปี 2560 โดย IMD World Competitiveness Center. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2560, จาก <http://thailandcompetitiveness.org/topic.detail.php?lang=Th&ps=70>

World Bank (2560). Thailand – Investment climate assessment update. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2560, จาก <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/7805/442480ESW0P1061C0disclosed071281091.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

อโนทัย พุทธาริ และคณะ (2553). ดัชนีผลิตภาพแรงงาน ธนาคารแห่งประเทศไทย. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2560, จาก https://www.bot.or.th/Thai/Statistics/Articles/Doc_Lib_statisticsHorizon/labour%20productivity%20Index.pdf.

การได้รับและการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ An Obtaining and an Access to Social Welfare for Family with Elders

รองศาสตราจารย์ ดร.อำไพรัตน์ อักษรพรหม¹

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วนิชย์²

Associate Professor Ampairat Aksornprom, Ph.D.³

Associate Professor Krisana Rungrojwanich, Ph.D.⁴

บทคัดย่อ

วิจัยนี้เป็นวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ และ 2) ความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คนประกอบด้วยผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวใน 4 ภูมิภาคของประเทศไทย เจาะจงเลือกจังหวัดที่มีอัตราผู้สูงอายุสูง ได้แก่ เชียงราย อุบลราชธานี สุพรรณบุรี และนครศรีธรรมราช เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา และหาค่าช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ใช้ค่า ANOVA ผลวิจัยพบว่า 1) มีช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ทั้งภาพรวม (ระดับปานกลาง) และรายด้าน ยกเว้น ด้านสิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ โดยที่ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุมีช่องว่างกว้างที่สุด 2) ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุมีความต้องการเพิ่มเติม ได้แก่ ยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มแก่ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ กองทุนเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ระบบฐานข้อมูลครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ส่งเสริมอาชีพแก่สมาชิกในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

³ Lecturer at School of Human Ecology, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

⁴ Lecturer at School of Agriculture and Cooperatives, Sukhothai Thammathirat Open University, Thailand

E-mail : Ampairat.Aks@stou.ac.th, krisana.run@stou.ac.th

ศูนย์ช่วยเหลือผู้ดูแลผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่มาเยี่ยมบ้านเพื่อลดความเครียด ความรู้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ ศูนย์ยืมอุปกรณ์หรือเครื่องมือในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว รถฉุกเฉินบริการรับส่งผู้สูงอายุตลอด 24 ชั่วโมง เงินสนับสนุนผู้สูงอายุและผู้ดูแลเพื่อทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี และคนในครอบครัวมีความเห็นใจ รับฟังความคิดเห็น ให้ความเคารพผู้สูงอายุ ดูแลเอาใจใส่และมีกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ

คำสำคัญ : การได้รับ, การเข้าถึง, สวัสดิการสังคม, ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

Abstract

The objectives of this quantitative research were to study 1) gap between obtaining and access to social welfare of families with elders and 2) needs for more social welfare of families with elders. Four hundred samples comprised of elders and elderly caregivers from families in 4 regions of Thailand. Chiang Rai, Ubonratchathani, Supanburi and Nakornsri Thammarat, provinces with high rate of elder, were purposive sampling. Interview form was used as research tool. Data was analyzed using descriptive. ANOVA was used to find gap between obtaining and access to social welfare of elders. The results showed that 1) there were gaps between obtaining and access to social welfare of families with elders, both overview and each aspect, excluding legal rights and social welfare rules for families with elders. The aspect with the widest gap was the information about social welfare for families with elders. 2) the needs of both elders and elderly caregivers for more social welfare were as follows, value-added tax exemption for families with elders, more income tax concession, fund assistance for families with elders, database of families with elders, occupational enhancement for family members with elders, the home visit of officers for stress reducing, elderly healthcare knowledge, caregiver assistance center, center for elderly equipment loan, 24 hours

emergency vehicle, and funding for cultural activity for elderly and caregivers. Besides, elders needed understanding, listening, respect, caring and interactivity from family members.

Keyword : Obtaining, Access, Social Welfare, Family with Elder

บทนำ

ประเทศไทยมีอัตราเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบเพิ่มขึ้น ดังที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้พยากรณ์โครงสร้างประชากรไทยว่า “ประเทศไทยจะเป็นสังคมผู้สูงอายุสมบูรณ์แบบ ภายในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2551–2571 สัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 11.10 เป็นร้อยละ 23.50 หรือคิดเป็น 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ” แต่ความมั่นคงในชีวิตของผู้สูงอายุ ลดลง ดังผลการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2557, น.3; 2558, น.25) พบว่าแม้ผู้สูงอายุมีแหล่งรายได้หลักในการดำรงชีวิตจากบุตร แต่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 88.00 ที่ต้องดูแลปรนนิบัติตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน และผู้สูงอายุร้อยละ 1.08 ที่ต้องการผู้ดูแลในการทำกิจวัตรประจำวัน แต่ไม่มีผู้ดูแล และร้อยละ 0.91 ที่ไม่มีผู้ดูแลเมื่อเจ็บป่วย ดังนั้นผู้สูงอายุจึงมีความเสี่ยงต่อการดำรงชีวิตในสังคมมากขึ้น ซึ่งสุธรรม นันทมงคลชัย (2553, น.125-134) พบว่า ผู้สูงอายุมีรายได้น้อยไม่เพียงพอกับการใช้ชีวิต ส่วนใหญ่มีปัญหาสุขภาพ ภาวะเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรัง และถูกทอดทิ้งให้อยู่ลำพัง หรือรับภาระเลี้ยงดูหลานที่ถูกนำมาทิ้งไว้ให้รับผิดชอบ และผลวิจัยของสัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และกนิษฐา บุญธรรมเจริญ (2553) ก็ยืนยันความเสี่ยงในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเช่นกัน โดยพบว่า มีผู้สูงอายุร้อยละ 13 ที่มีภาวะพึ่งพิงระดับสูง แต่ต้องดูแลตนเองหรือไม่มีคนดูแล ในขณะที่ปัจจุบัน ระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขจัดให้แก่ประชาชนอย่างถ้วนหน้าทั้งในสถานพยาบาลและในชุมชน แต่ในโรงพยาบาลยังเน้นการดูแลแบบการเจ็บป่วยเฉียบพลันเป็นหลัก ซึ่งเมื่อพ้นระยะเฉียบพลันแล้วยังมีช่องว่างสำหรับการฟื้นฟูอยู่มาก ระบบบริการปฐมภูมิมีข้อจำกัดด้านบุคลากรทั้งจำนวนและศักยภาพ แม้โรงพยาบาลชุมชนหลายแห่งมีการพัฒนาระบบบริการเชิงรุกเข้าไปในชุมชน

เพื่อให้บริการทางการแพทย์และสาธารณสุขแก่ผู้ป่วยที่มีภาวะพึ่งพิง อย่างไรก็ตามพบว่า ยังขาดมาตรฐานการดูแลผู้ป่วยกลุ่มนี้ ขาดการกำหนดเป้าหมายการฟื้นฟูและระบบข้อมูล ติดตาม และยังมีลักษณะแยกส่วนขาดความเชื่อมโยงต่อเนื่องของระบบ รวมทั้งระบบ บริการสังคมในชุมชนสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแลมีจำกัดและมีลักษณะสงเคราะห์ เป็นครั้งคราว จะเห็นว่าผู้สูงอายุไทยยังขาดหลักประกันความมั่นคงในชีวิต ที่สมควรได้รับการแก้ไขและพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุและครอบครัว

ความพยายามในการสร้างหลักประกันความมั่นคงในชีวิตแก่ผู้สูงอายุด้วยการจัดสวัสดิการสังคมที่ผ่านมา มี 4 รูปแบบ คือ บริการสังคม ประกันสังคม การช่วยเหลือทางสังคม และการเกื้อกูลทางสังคม พบว่ายังมีช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึง ดังปรากฏในผลการประเมินการดำเนินงานตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564) ระยะที่ 3 พ.ศ.2555 – 2559 ของวิทยาลัยประชากรศาสตร์ (2560, น.133-214) พบว่า 3 ใน 5 ยุทธศาสตร์ที่มีดัชนีชี้วัดไม่ผ่านเกณฑ์เป้าหมายที่กำหนด โดยเฉพาะ ยุทธศาสตร์ที่ 3 ระบบคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ จากดัชนีทั้งหมด 22 ดัชนี มีดัชนีที่ผ่านการประเมินเพียง 8 (36.4%) ดัชนี และพบผู้สูงอายุที่อยู่คนเดียว หรืออยู่กับคู่สมรสเพียงลำพัง มากขึ้น

ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการค้นหาช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ และความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ที่สอดคล้องกับพัฒนาการมนุษย์แบบองค์รวมของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวัสดิการสังคมที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว สามารถป้องกันการทารุณและทอดทิ้งผู้สูงอายุ ลดอัตราการอยู่ลำพังคนเดียวของผู้สูงอายุ และเพิ่มศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์แก่ผู้สูงอายุ อันจะเป็นการสร้างความมั่นคงในชีวิตแก่ผู้สูงอายุที่ส่งผลให้ลดความเลื่อมล้ำทางสังคมแก่ผู้สูงอายุในที่สุด

วัตถุประสงค์วิจัย

1. วิเคราะห์ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ
2. วิเคราะห์ความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

นิยามศัพท์

1. สวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ หมายถึง บริการสังคมที่ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวพึงได้รับ 6 ด้าน ได้แก่ 1) สิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม 2) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคม 3) บริการสังคมทั่วไป 4) สวัสดิการสังคมด้านสุขภาพ 5) สวัสดิการสังคมด้านการศึกษาและนันทนาการ และ 6) การดูแลผู้สูงอายุจากครอบครัว
2. การได้รับสวัสดิการสังคม หมายถึง ความตระหนักในสิทธิและได้รับประโยชน์สูงสุดจากบริการสังคมจากภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว ที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ
3. การเข้าถึงสวัสดิการสังคม หมายถึง ความยากหรือง่าย ในการได้รับสิทธิประโยชน์ด้านสวัสดิการสังคม จากภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว ที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ
4. ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม หมายถึง ความแตกต่างระหว่างสิทธิที่ผู้สูงอายุพึงได้รับ กับ การได้รับจริง ในบริการสังคมจากภาครัฐ ชุมชน และครอบครัว

วิธีดำเนินการวิจัย

วิจัยนี้มีเป็นวิจัยเชิงสำรวจ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ ดังนี้

1. ประชากร ประกอบด้วย 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป ในพื้นที่เป้าหมาย 4 ภาค รวม 4 จังหวัด โดยใช้ข้อมูลสถิติจากการสำมะโนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ.2555 เจาะจงเลือกจังหวัดที่มีอัตราผู้สูงอายุสูงของแต่ละภูมิภาค ได้แก่ เชียงราย อุบลราชธานี สุพรรณบุรีและนครศรีธรรมราช รวมทั้งสิ้นจำนวน 760,031 คน

และ 2) ผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว เป็นสมาชิกในครอบครัวที่อาศัยในบ้านเดียวกับผู้สูงอายุ หรืออาศัยในบ้านละแวกเดียวกับผู้สูงอายุ

2. ตัวอย่าง ประกอบด้วยตัวแทนของประชากร 2 กลุ่ม กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ใช้สูตรของ Taro Yamane ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 400 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่เก็บข้อมูล ภาคสนาม	ประชากร สูงอายุ:คน	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง: คน	ร้อยละ	พื้นที่เป้าหมาย
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี	273,687	182	45.64	อำเภอเมือง ตำบลหัวเรือ และอำเภอฟิบูลมัง สาหาร ตำบลอ่างศิลา และอำเภวารินชำราบ ตำบลแสนสุข
ภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช	210,115	114	28.51	อำเภอลานสกา ตำบลขุนทะเล อำเภอร่อน พิบูลย์ เทศบาลเมืองร่อนพิบูลย์ และอำเภอทุ่ง สง เทศบาลเมืองทุ่งสง
ภาคเหนือ จังหวัดเชียงราย	152,534	84	20.70	อำเภอเมือง ตำบลนางแล ตำบลเวียง และ ตำบลแม๋ยาว
ภาคกลาง จังหวัดสุพรรณบุรี	123,695	20	5.15	อำเภอบางปลาม้า ตำบลวัดดาว อำเภอเดิม บางนางบวช ตำบลเดิมบาง และอำเภออู่ทอง ตำบลจระเข้มาก

3. เครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือวิจัย 2 ประเภท ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ และ แบบสัมภาษณ์ผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว ผ่านการตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ 2 คน ผู้เชี่ยวชาญด้านสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติและการวิจัย 1 คน การวิเคราะห์ความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of item objective congruence; IOC) ได้ค่า IOC ระหว่าง .66-1.00 จากนั้น ผู้วิจัยปรับปรุงเครื่องมือวิจัยทั้ง 2 ประเภทตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และตรวจสอบความเที่ยงในการวัด โดยทดลองเก็บข้อมูลกับผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีคุณสมบัติเดียวกับตัวอย่าง ที่อาศัยนอกพื้นที่เป้าหมายจำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นด้วยสถิติสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) คือ (1) แบบสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ เท่ากับ .989 และ (2)

แบบสัมภาษณ์ผู้ดูแลผู้สูงอายุ เท่ากับ .984 รวมทั้ง ผ่านการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัย ในมนุษย์ และได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ สาขาวิชา พยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ใบรับรองเลขที่ 36 ออกให้เมื่อ วันที่ 20 เมษายน 2559

4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสัมภาษณ์ตัวอย่างทั้ง 2 กลุ่มโดยผู้วิจัยและผู้ช่วยที่เป็นคนในพื้นที่เป้าหมาย ที่ผ่านการฝึกอบรมการสัมภาษณ์และวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ประสานงานหน่วยงานภาคท้องถิ่นและชมรมผู้สูงอายุในพื้นที่ เข้า สัมภาษณ์ตัวอย่างที่บ้านของตัวอย่างแต่ละครอบครัว ทั้งนี้ ก่อนเริ่มการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยและ คณะขอความยินยอมโดยสมัครใจของตัวอย่างในการให้ข้อมูล

5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการ สังคมสำหรับผู้สูงอายุ ใช้สถิติเชิงอนุมาน ค่า ANOVA และวิเคราะห์ความต้องการเพิ่มเติม สวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถนำเสนอสาระสำคัญได้ 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มี ผู้สูงอายุ และความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ แต่ละ ส่วนมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลส่วนบุคคล พบว่า ผู้สูงอายุเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย กลุ่มที่มีมากที่สุดมีอายุ 60-70 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา เป็นหม้าย หย่าร้าง หรือแยกกัน อยู่ มีแหล่งรายได้หลักจากเบี้ยยังชีพรายเดือนจากภาครัฐ ในขณะที่มีค่าใช้จ่ายส่วนตัวใน ชีวิตประจำวันต่อเดือนเฉลี่ย 3,570 บาท มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ แต่ สามารถดูแลตัวเองได้ และมีสุขภาพจิตสดชื่นแจ่มใส รายละเอียดดังตารางที่ 2

ผู้ดูแลผู้สูงอายุเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย กลุ่มที่มีมากที่สุดมีอายุต่ำกว่า 20-25 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา อาศัยกับคู่สมรส ไม่มีอาชีพ มีรายได้ต่อเดือนเฉลี่ย

6,946 บาท มีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ และ มีสุขภาพจิตที่สดชื่นแจ่มใส รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุ

ร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สูงอายุ	ร้อยละข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ดูแลผู้สูงอายุ
1. เพศ หญิง ร้อยละ 59.5 ชาย ร้อยละ 40.5	1. เพศ หญิง ร้อยละ 65.5 ชาย ร้อยละ 34.5
2. อายุ อายุ 60-70 ปี ร้อยละ 36.5 อายุ 71-80 ปี ร้อยละ 45.5 อายุ 81-90 ปี ร้อยละ 16.0 อายุ 91-100 ปี ร้อยละ 2.5	2. อายุ อายุต่ำกว่า 20-25 ปี ร้อยละ 1.5 อายุ 26-45 ปี ร้อยละ 32.0 อายุ 46-60 ปี ร้อยละ 41.0 อายุ 60 ปีขึ้นไป ร้อยละ 25.5
3. จบการศึกษาระดับ ไม่เคยเรียนหนังสือ ร้อยละ 12.0 ประถมศึกษา ร้อยละ 85.5 มัธยมศึกษา ร้อยละ 2.0 อาชีวศึกษา ร้อยละ 0.5	3. จบการศึกษาระดับ ระถมศึกษา ร้อยละ 49.0 มัธยมศึกษา ร้อยละ 39.5 จบอาชีวศึกษา ร้อยละ 4.5 อุดมศึกษา ร้อยละ 5
4. สถานภาพสมรส หม้าย หย่าร้าง และแยกกันอยู่ ร้อยละ 51.0 อยู่กับคู่สมรส ร้อยละ 45.5 โสด ร้อยละ 3.5	4. สถานภาพสมรส อยู่กับคู่สมรส ร้อยละ 60.0 โสด ร้อยละ 21.0 หม้าย หย่าร้าง แยกกันอยู่ ร้อยละ 19.0
5. แหล่งรายได้หลัก เบี้ยยังชีพรายเดือนจากภาครัฐ ร้อยละ 62.0 ลูกหลานส่งเงินให้ใช้ ร้อยละ 23.5 มีอาชีพพึ่งพาตนเองได้ ร้อยละ 14.0	5. แหล่งรายได้หลัก
6. อาชีพ	6. อาชีพ ไม่มีอาชีพ ร้อยละ 18.0 เกษตรกร ร้อยละ 24.5 แรงงานรับจ้างรายวัน ร้อยละ 24.0

	ค่าขายเล็กๆ น้อยๆ ร้อยละ 17.0 รับจ้างค่าแรงรายเดือน ร้อยละ 16.0 เงินบำนาญ ร้อยละ 0.5
7. ค่าใช้จ่ายส่วนตัวในชีวิตประจำวันต่อเดือนเฉลี่ย 3,570 บาท	7. รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 6,946 บาท
8. สุขภาพร่างกาย	8. สุขภาพร่างกาย
มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ แต่สามารถดูแลตัวเองได้ ร้อยละ 47.5	สุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์ ร้อยละ 67.0
แข็งแรงสมบูรณ์ ร้อยละ 20.0	มีโรคประจำตัวหรือเจ็บป่วยแต่สามารถดูแลตัวเองได้ ร้อยละ 28.0
เจ็บป่วยเรื้อรังต้องการผู้ดูแล ร้อยละ 18.5	เจ็บป่วยเรื้อรังต้องพบแพทย์เป็นประจำ ร้อยละ 5
ป่วยติดเตียงต้องการการดูแลใกล้ชิด ร้อยละ 3.5	
9. สุขภาพจิต	9. สุขภาพจิต
สุขภาพจิตสดชื่นแจ่มใส ร้อยละ 62.5	สุขภาพจิตที่สดชื่นแจ่มใส 78.0
มีภาวะซึมเศร้า เล็กๆ น้อยๆ ร้อยละ 16.50	มีปัญหาสุขภาพจิต ร้อยละ 20.5
เบื่อหน่าย ท้อแท้ ร้อยละ 10.5	ป่วยทางจิตเวชต้องพบแพทย์และกินยา ร้อยละ 1
หงุดหงิด ฉุนเฉียว โมโหง่าย ร้อยละ 5.0	
วิตกกังวลง่าย ร้อยละ 3.0	
ป่วยทางจิตเวชต้องพบแพทย์และกินยา ร้อยละ 3.0	

2. ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ พบช่องว่างระหว่างการได้รับกับเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ทั้งภาพรวมและรายด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีช่องว่างตั้งแต่ระดับปานกลางถึงระดับน้อย ยกเว้น ด้านสิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ โดยที่ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัว มีช่องว่างกว้างที่สุด และด้านบริการสังคมทั่วไป มีช่องว่างแคบที่สุด ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

สวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	Gap	แปลผล
ภาพรวม	.656*	ปานกลาง
1. ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	.645*	ปานกลาง
2. สวัสดิการสังคมด้านสุขภาพสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	.594*	ปานกลาง
3. การดูแลผู้สูงอายุจากครอบครัว	.584*	ปานกลาง
4. สวัสดิการสังคมด้านการศึกษาและนันทนาการสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	.472*	น้อย
5. บริการสังคมทั่วไปสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	.467*	น้อย
6. สิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	ไม่พบช่องว่าง	

*T-test $\alpha = .05$

เมื่อพิจารณารายบริการสังคม พบว่า มีบริการสังคมประมาณ 3 ใน 4 คิดเป็นร้อยละ 74.42 ที่มีช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่บริการสังคมที่มีช่องว่างกว้างที่สุด คือ รถรับส่งของชุมชนเมื่อผู้สูงอายุประสบอุบัติเหตุ/เจ็บป่วยฉุกเฉิน/รับการรักษา รองลงมาได้แก่ สมาชิกในครอบครัวดูแลเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน ตามลำดับ ส่วนกาได้รับกับการเข้าถึงเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุมีช่องว่างแคบที่สุด ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคม
สำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุรายบริการสังคม (*T-test $\alpha = .05$)

สวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	Gap	แปลผล
1. รถรับส่งของชุมชนเมื่อผู้สูงอายุประสบอุบัติเหตุ/เจ็บป่วยฉุกเฉิน/รับการรักษา	.613*	ปานกลาง
2. สมาชิกในครอบครัวดูแลเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ	.583*	ปานกลาง
3. อาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน	.581*	ปานกลาง
4. การรับแจ้งเหตุเมื่อผู้สูงอายุประสบอุบัติเหตุ/เจ็บป่วยฉุกเฉินตลอด 24 ชั่วโมงของชุมชน	.574*	ปานกลาง
5. เครื่องมือการสื่อสาร เทคโนโลยี อินเทอร์เน็ต และ social media	.565*	ปานกลาง
6. การดูแลจากสมาชิกในชุมชนเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ	.557*	ปานกลาง
7. เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวันสำหรับผู้สูงอายุ	.535*	ปานกลาง

8. สมาชิกในครอบครัวพาผู้สูงอายุออกไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนจัดขึ้น หรือกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ	.532*	ปานกลาง
9. เงินช่วยเหลือหรือปัจจัยสี่แก่ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุต้องดูแลเด็กหรือวัยรุ่น	.513*	ปานกลาง
10. สมาชิกในครอบครัวเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุในครอบครัว	.486*	น้อย
11. การดูแลจากเพื่อนบ้านเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ	.471*	น้อย
12. การหางานที่มีรายได้ ให้สมาชิกในครอบครัวทำ เพื่อให้ดูแลผู้สูงอายุด้วยตนเองได้	.466*	น้อย
13. อุปกรณ์และเครื่องช่วยในการดูแลผู้สูงอายุเจ็บป่วย/พิการ	.444*	น้อย
14. สมาชิกในครอบครัวเอาใจใส่ชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุด้วยความเข้าใจ เคารพรัก และเอื้ออาทร	.439*	น้อย
15. รายการวิทยุ และโทรทัศน์ สำหรับผู้สูงอายุในครอบครัว	.438*	น้อย
16. สมาชิกในครอบครัวให้เงินหรือสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุเป็นประจำ หรือครั้งคราว	.427*	น้อย
17. เงินช่วยเหลือหรือปัจจัยสี่แก่ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ	.426*	น้อย
18. ผู้สูงอายุได้ออกจากบ้าน มาเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน หรือร่วมตัวกันของผู้สูงอายุ	.408*	น้อย
19. บริการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่บ้านจากทีมแพทย์หรือสาธารณสุข	.366*	น้อย
30. สิทธิการรักษาพยาบาลของผู้สูงอายุ	.321*	น้อย
31. กิจกรรมส่งเสริมให้ลูกหลานมีความกตัญญูตเวทีที่จะเลี้ยงดูพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่ที่สูงอายุ	.290*	น้อย
32. เบี้ยยังชีพสำหรับผู้สูงอายุ	.161*	น้อยที่สุด
33. การลดหย่อนภาษีสำหรับการเลี้ยงดูบุพการี	ไม่พบช่องว่าง	
34. การลดหย่อนภาษีสำหรับการซื้อประกันชีวิตแก่บุพการี	ไม่พบช่องว่าง	
35. การเป็นสมาชิกกองทุนการออมแห่งชาติ	ไม่พบช่องว่าง	
36. การดูแลเรื่องอาหารและโภชนาการ การออกกำลังกาย ของผู้สูงอายุในครอบครัว	ไม่พบช่องว่าง	
37. กฎหมายต่างๆ และการทำพินัยกรรม	ไม่พบช่องว่าง	
38. การประกันชีวิต และการออม	ไม่พบช่องว่าง	
39. การซ่อมแซมบ้านให้เหมาะแก่การอยู่อาศัยของผู้สูงอายุ	ไม่พบช่องว่าง	

40. ศูนย์บริการผู้สูงอายุชั่วคราว หรือเฉพาะกลางวันแบบไปเช้าเย็นกลับ	ไม่พบช่องว่าง
41. ทำอาหารให้ที่บ้านของผู้สูงอายุหรือนำอาหารมาส่งให้ผู้สูงอายุที่บ้าน	ไม่พบช่องว่าง
42. กิจกรรมส่งเสริมให้ลูกหลานมีความต้องการอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุในครอบครัว	ไม่พบช่องว่าง
43. โรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชน	ไม่พบช่องว่าง

3. ความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุมีความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ดังนี้

3.1 สิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ได้แก่ ยกเว้นภาษีมูลค่าเพิ่มแก่ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ การลดหย่อนภาษีเงินได้กองทุนเพื่อช่วยเหลือครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเมื่อมีความจำเป็น และกองทุนต่างๆ ที่เกี่ยวกับการออม

3.2 ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ได้แก่ ความรู้ในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ และการชี้แนะในการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

3.3 บริการสังคมทั่วไปสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุที่ดูแลตัวเองไม่ได้และรายได้น้อย ได้แก่ ระบบฐานข้อมูลครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ การสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัวที่มีผู้สูงอายุทุกปี จัดให้มีศูนย์ฟื้นฟูและดูแลผู้สูงอายุในระดับท้องถิ่น ผู้สูงอายุที่พิการได้รับการเติมเต็มในด้านกำลังใจสุขภาพจิต เพิ่มเงินเบี้ยเลี้ยงชีพให้ผู้สูงอายุ และช่วยเหลือด้านกำลังใจและกำลังใจทรัพย์สินแก่ผู้สูงอายุที่ต้องเลี้ยงดูหลานในวัยเรียน รวมทั้ง ศูนย์ช่วยเหลือผู้ดูแลผู้สูงอายุ เช่น รับฝากผู้สูงอายุเมื่อผู้ดูแลติดธุระหรือไปพักผ่อน รับฝากข้อของใช้ที่จำเป็น เป็นต้น การรวมกลุ่มของผู้ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ เพื่อทำกิจกรรมหรือฝึกอบรมร่วมกัน ให้กำลังใจกันช่วยเหลือกัน และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในชุมชน กิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุ ส่งเสริมอาชีพของสมาชิกในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุให้สามารถดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว เพื่อป้องกันการทอดทิ้งหรือทำร้ายผู้สูงอายุ

3.4 สวัสดิการสังคมด้านสุขภาพสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ มีความต้องการทั้งด้านบุคลากร และการอำนวยความสะดวก ดังนี้

3.4.1 ด้านบุคลากร ได้แก่ มีอาสาสมัครสาธารณสุขเยี่ยมบ้านที่มีผู้สูงอายุเป็นประจำแบบบ่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพัง เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้สูงอายุและผู้ดูแล ให้ความรู้ใหม่ๆ ในการดูแลผู้สูงอายุ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขหรือนักจิตวิทยา มาเยี่ยมเพื่อลดความเครียด ความรู้สึกลูกทอดทิ้ง และการคิดฟุ้งซ่าน

3.4.2 ด้านการอำนวยความสะดวก ได้แก่ ศูนย์เยี่ยมอุปกรณ์ช่วยเหลือหรือเครื่องมือในการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว รถฉุกเฉินบริการรับส่งผู้สูงอายุตลอด 24 ชั่วโมง การรับทำหรือส่งอาหารตามบ้านที่มีผู้สูงอายุเพื่อลดภาระผู้ดูแล และจัดเมนูอาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การมอบสิ่งของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันแก่ผู้สูงอายุที่ติดเตียง เช่น ผ้าอ้อมสำเร็จรูป และเครื่องออกกำลังกายประจำทุกชุมชน

3.5 สวัสดิการสังคมด้านการศึกษาและนันทนาการสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ได้แก่ เงินสนับสนุนผู้สูงอายุในการรวมกลุ่มทำกิจกรรมวัฒนธรรมประเพณี

3.6 การดูแลผู้สูงอายุจากครอบครัว ได้แก่ คนในครอบครัวมีความเห็นใจ รับฟังความคิดเห็น และให้ความเคารพ ดูแลเอาใจใส่ และมีกิจกรรมร่วมกับผู้สูงอายุ

3.7 โครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในชุมชน เพิ่มทางลาดลดทางต่างระดับและทางชัน ให้เอื้อแก่การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวและชุมชน ได้แก่ มีทางลาดตั้งแต่ออกจากบ้าน วัดมีทางลาดให้เข็นผู้สูงอายุได้ สถานที่สาธารณะมีห้องน้ำกว้างพอสำหรับรถเข็น และระบบขนส่งมวลชนสาธารณะที่เอื้อให้กับผู้สูงอายุสามารถเดินทางด้วยตนเองได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

อภิปรายผลวิจัย

1. ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมเป็นประเด็นแรกในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมด้านต่างๆ สำหรับผู้สูงอายุและครอบครัว ยิ่งรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมมากก็ยิ่งรู้ช่องทางในการเข้าถึง ทำให้สามารถเข้าถึงสวัสดิการสังคมด้าน

ต่างๆ ได้ยากกว่า ในทางตรงข้าม หากไม่รับรู้หรือรับรู้น้อย จะมีช่องทางในการเข้าถึงน้อย จึงเข้าถึงสวัสดิการสังคมด้านต่างๆ ได้ยากกว่า ผลวิจัยนี้ พบว่า การได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ทั้งภาพรวมและรายด้าน มีช่องว่างระหว่างกันระดับปานกลางถึงระดับน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ที่มีช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงกว้างที่สุด (ระดับปานกลาง) ซึ่งสะท้อนว่าแม้ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุได้รับสวัสดิการสังคมแต่เข้าถึงสวัสดิการสังคมได้ยาก หรือมีความสามารถน้อยในการเข้าถึงสวัสดิการสังคม ทำให้ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเสียโอกาสในการได้รับบริการสังคมที่พึงได้รับ เนื่องจากข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมมีความสำคัญต่อการตัดสินใจในการเลือกใช้บริการสังคมตามความต้องการ ซึ่งสอดคล้องกับ นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวตรี ทยานศิลป์ (2552) ที่พบว่า ผู้สูงอายุขาดการรับรู้และความเข้าใจในสิทธิของผู้สูงอายุตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 ช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ อาจเกิดจากการกระจายอำนาจแก่หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชน แต่ในทางปฏิบัติ หน่วยงานระดับท้องถิ่นมีการงานกว้าง ต้องรับผิดชอบประชาชนตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งส่งเสริมประชาชนปกติให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น เฝ้าระวังและป้องกันประชากรกลุ่มเสี่ยง การแก้ไขปัญหาและการฟื้นฟูสภาพ กลุ่มเป้าหมายที่มีความอ่อนแอ แต่มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบการจัดสวัสดิการสังคมโดยตรงจำนวนน้อย 1 เทศบาลหรือ 1 องค์การบริหารส่วนตำบลมีเจ้าหน้าที่ด้านสวัสดิการสังคมเพียง 1-2 คน การปฏิบัติงานจริงของหน่วยงานส่วนใหญ่จึงมักเป็นการแก้ไขปัญหาหรือการบรรเทาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า ดังที่ นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวตรี ทยานศิลป์ (อ้างแล้ว) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุไทยมีหลายประการ ประการหนึ่งคือขาดแคลนบุคลากร นอกจากนี้ ผลวิจัยไม่พบช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงด้านสิทธิตามกฎหมายและระเบียบเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ น่าจะเป็นเพราะการจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนตามสิทธิที่กฎหมายกำหนดเป็นปฏิบัติงานตามนโยบายภาครัฐที่ถูกกำกับโดยกระทรวงมหาดไทย

ช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุมีความกว้างลำดับรองลงมา (ระดับปานกลาง) เมื่อพิจารณารายบริการพบว่าบริการที่มีช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึงใน 3 อันดับแรกล้วนเป็นบริการด้านสุขภาพ ได้แก่ รถรับส่งของชุมชนเมื่อผู้สูงอายุประสบอุบัติเหตุ/เจ็บป่วยฉุกเฉิน/รับการรักษา สมาชิกในครอบครัวดูแลเมื่อผู้สูงอายุเจ็บป่วยหรือบาดเจ็บ และอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน แสดงว่าการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในประเทศไทย แม้จะประสบความสำเร็จเกี่ยวกับการรักษาพยาบาล โดยที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิการรักษาพยาบาลโดยถ้วนหน้า แต่การดำเนินงานเกี่ยวกับการเฝ้าระวัง การป้องกัน การดูแลในภาวะฉุกเฉิน และการฟื้นฟูสภาพแก่ผู้สูงอายุ ยังพบความเหลื่อมล้ำ เห็นได้ชัดว่ากระจายบริการดังกล่าวสู่ท้องถื่นยังไม่ทั่วถึง สอดคล้องกับสมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และ กนิษฐา บุญธรรมเจริญ (2553, บทคัดย่อ) ที่พบว่า ระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข ระดับปฐมภูมิมีข้อจำกัดด้านบุคลากรทั้งจำนวนและศักยภาพ บริการสังคมในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแล มีจำกัดและมีลักษณะสงเคราะห์เป็นครั้งคราว แม้มีอาสาสมัครสาธารณสุขหรืออาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ แต่มีศักยภาพจำกัดและขาดการจัดการในชุมชนเพื่อให้ผู้สูงอายุที่ไม่มีคนดูแล ได้รับการช่วยเหลือดูแลอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายระดับท้องถื่น มีบทบาทสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างกาได้รับกับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมด้านสุขภาพสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ดังที่ วรริยา จันทรำ หทัยชนก บัวเจริญ และชินวุฒิ อาสนวิเชียร (2558, น.35) พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ อสม.และอผส. ในการทำกิจกรรมร่วมกันประจำเดือน ส่งผลให้ผู้สูงอายุที่เข้าร่วม ได้รับการดูแลและได้ทำกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้สูงอายุเป็นประจำทุกเดือน

นอกจากนี้ ผลวิจัยยังพบช่องว่างระหว่างกาได้รับและการเข้าถึงการดูแลผู้สูงอายุจากครอบครัว โดยที่ครอบครัวยังมีบทบาทน้อยในการดูแลผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของเรวดี สุวรรณพแก้ว และรศรินทร์ เกรย์ (2553, น.85) ที่พบว่า ผู้สูงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัวค่อนข้างน้อย มีการปรึกษาหารือ หรือมีโอกาสพูดคุยกับคนในครอบครัว และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในกิจกรรมของครัวเรือนลดลง จะเห็นว่า

บทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุที่ลดลงสะท้อนถึงความอ่อนแอของครอบครัวในการเป็นสถาบันพื้นฐานในการจัดสวัสดิการสังคมแก่สมาชิกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุ ดังที่สันติ แซ่ลี้ (2561) ระบุว่า ครอบครัวมีความสำคัญอย่างมากสำหรับผู้สูงอายุ การดูแลจากสมาชิกในครอบครัวเดียวกันเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการมากที่สุด จึงควรดูแลผู้สูงอายุอย่างใกล้ชิด

2. ความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ

ผลวิจัยพบว่าผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุมีความต้องการเพิ่มเติมสวัสดิการสังคมที่ส่วนใหญ่เป็นบริการสังคมภาครัฐมีการจัดในระดับท้องถิ่น แต่เนื่องจากมีช่องว่างระหว่างการได้รับกับการเข้าถึงด้านข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัว มีช่องว่างกว้างที่สุด ทำให้ผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุอาจไม่รู้ว่าบริการสังคมดังกล่าวรู้จักไว้แล้ว หรืออาจเป็นเพราะบริการสังคมดังกล่าวเข้าถึงได้ยาก หรือผู้สูงอายุและผู้ดูแลผู้สูงอายุคิดว่าบริการสังคมที่รู้จักไว้แล้วยังมีคุณภาพไม่เพียงพอ

ข้อเสนอแนะ

การลดช่องว่างระหว่างการได้รับและการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นสถาบันหลักในการจัดสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ ด้วยการสนับสนุนให้ครอบครัวที่มีผู้สูงอายุมีความเข้มแข็ง สามารถดูแลผู้สูงอายุได้ด้วยตนเองที่บ้าน โดยเพิ่มบุคลากรระดับท้องถิ่น ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ด้านปริมาณควรเพิ่มจำนวนผู้ปฏิบัติงานจัดสวัสดิการสังคมให้เพียงพอ รวมทั้งพัฒนาจิตอาสาภายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ด้านคุณภาพควรยกระดับบุคลากรให้ได้รับรองมาตรฐานการจัดสวัสดิการสังคม รวมทั้งเพิ่มพูนความรู้แก่บุคลากรและจิตอาสาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ จะส่งผลให้ลดปัญหาและอุปสรรคในการเข้าถึงสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ในระดับท้องถิ่น ที่สอดคล้องกับพัฒนาการมนุษย์แบบองค์รวมของผู้สูงอายุ นอกจากตอบสนอง

ความต้องการของผู้สูงอายุ อันเป็นการสร้างความมั่นคงในชีวิตแก่ผู้สูงอายุที่ส่งผลให้ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิจัย เรื่อง การพัฒนาระบบสวัสดิการสังคมสำหรับครอบครัวที่มีผู้สูงอายุเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ปี พ.ศ.2558-2559

เอกสารอ้างอิง

- นาริรัตน์ จิตรมนตรี และสาวตรี ทยานศิลป์. (2552). การทบทวนองค์ความรู้และแนวทางการจัดระบบสวัสดิการผู้สูงอายุในประเทศไทย. รายงานการวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- วิทยาลัยประชากรศาสตร์. (2560). รายงานการศึกษา โครงการติดตามและประเมินผลแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2555 - 2559). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วริยา จันทร์ขำ หทัยชนก บัวเจริญ และชินวุฒิ อาสนวิเชียร. (2558). รูปแบบการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง กรณีศึกษา : องค์การบริหารส่วนตำบลท่างาม อำเภอมโนรมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 7 (3: กรกฎาคม-กันยายน), 22-41.
- เรวดี สุวรรณพเก้า และศรีรินทร์ เกรย์. (2553). คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในพื้นที่เฝ้าระวังทางประชากรกาญจนบุรี. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2553. สมาคมนักประชากรไทย. โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์ ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร, วันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2553, หน้า 78-90.
- สุธรรม นันทมงคลชัย พิมพ์สุรางค์ เตชะบุญเสริมศักดิ์ โชคชัย หมั่นแสงทรัพย์ และอาภาพร เภาวัฒนา. (2553). ภาวะสุขภาพและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ

หญิงที่เลี้ยงหลานในเขตชนบทภาคเหนือของประเทศไทย. รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2553. สมาคมนักประชากรไทย. โรงแรมเดอะทวิน ทาวเวอร์ ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร, วันที่ 25-26 พฤศจิกายน 2553, หน้า 125-134.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2557). รายงานผู้สูงอายุประจำปี 2557. สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2558, จาก <http://service.nso.go.th/nso.nsoPublish/themes/files/elderlyworkExc57.pdf>.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). สถิติประชากรและเคหะทั่วประเทศ. สืบค้นเมื่อ 2 กันยายน 2558, จาก <http://service.nso.go.th/nso/thailand/dataFile/01/J01W/J01W/th/0.Htm>.

สัมฤทธิ์ ศรีธำรงสวัสดิ์ และกนิษฐา บุญธรรมเจริญ (2553) การสังเคราะห์ระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาวสำหรับประเทศไทย. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.). คลังข้อมูลและความรู้ระบบสาธารณสุข. สืบค้นเมื่อ 3 กันยายน 2558, จาก <http://kb.hsri.or.th/dspace/handle/11228/2902?locale-attribute=th>.

สันติ แซ่ลี้. (2561). ครอบครัวไทย...ใส่ใจ...ผู้สูงอายุ. สารานุกรมสุขภาพจิต. ประชาสัมพันธ์กรมสุขภาพจิต. สืบค้นเมื่อ 21 ธันวาคม 2561, จาก <http://www.prdmh.com/สารสุขภาพจิต/สารานุกรมสุขภาพจิต/413-ครอบครัวไทย-ใส่ใจ-ผู้สูงอายุ.html>

การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนภายใต้วาทกรรมความสวยในโฆษณาโทรทัศน์ Media Literacy of Children and Youth Under the Beauty Discourse of Television Advertising

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลิมสกุล¹

Assistant Professor Madee Limsakul, Ph.D.²

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการประกอบสร้างความหมายและการให้ความหมายของวาทกรรมความสวย และการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนหญิงในฐานะผู้รับสารต่อวาทกรรมความสวยในโฆษณาโทรทัศน์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิเคราะห์ตัวบทในโฆษณาที่มีคุณสมบัติ ดังนี้ (1) เป็นโฆษณาผลิตภัณฑ์ของสินค้าหรือบริการด้านความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ (2) เป็นโฆษณาที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ช่อง 3, 5, 7, 9 ที่ออกอากาศมากที่สุดระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2555 และดำเนินการสนทนากลุ่มกับเด็กและเยาวชนหญิง อายุระหว่าง 12-18 ปี จำนวน 48 คน ระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556 ในพื้นที่ 4 ภาคของประเทศไทย ผลการศึกษา พบว่า (1) การประกอบสร้างความหมายของวาทกรรมความสวยในโฆษณาเป็นพื้นที่ผลิตซ้ำวาทกรรมความสวยที่กำหนดมาตรฐานว่าสวยเท่ากับขาว ผอม และอ่อนเยาว์ นอกจากนี้วาทกรรมความสวยกระแสหลักยังปิดกั้นและกดทับความสวยรูปแบบอื่น (2) กลุ่มเด็กส่วนใหญ่นิยมความสวยเหมือนกับความสวยที่ถูกนำเสนอในโฆษณาโทรทัศน์ ในขณะที่กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่นิยมความสวยแตกต่างจากวาทกรรมความสวยกระแสหลักในโฆษณา (3) การรู้เท่าทันสื่อโฆษณา พบว่าเด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงสารได้ไม่แตกต่างกัน และมีความสามารถในการวิเคราะห์สาร โดยการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อในการนำเสนอทั้งรูปแบบ เนื้อหา

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : iamwhanka@yahoo.com

กลุ่มเป้าหมาย และเทคนิคในการนำเสนอ นอกจากนี้ ยังสามารถประเมินความน่าเชื่อถือของโฆษณาได้ด้วย ข้อเสนอแนะ คือ ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อและการเท่าทันต่อการประกอบสร้างวาทกรรมในสังคมด้วยการพัฒนาหลักสูตรหรือโปรแกรมการรู้เท่าทันสื่อตามช่วงวัยของสื่อแต่ละประเภท

คำสำคัญ : การรู้เท่าทันสื่อ, วาทกรรมความสวย, โฆษณาโทรทัศน์

Abstract

The purpose of this research is to study the meaning and meaning of the beauty discourse, and media literacy of girls and young women as recipients of the beautiful television advertising. This research is a qualitative research with an analysis of the advertising with the following features: (1) to advertise products, services or products in terms of whiteness, thinness and youthfulness. (2) It is broadcast on channel 3,5,7,9 most airing during June to December 2012. Focus group interview with 48 girls and young women between 12-18, August to November 2013 in 4 regions of Thailand. The study found that (1) The constructing of the meaning of the beauty discourse in advertising is a reproduction area of beautify discourse that sets a pretty standard of white, skinny and youthful. In addition, the mainstream beauty discourse still presses and blocks the other beauty. (2) Most children define the beauty as well as the presentation of the advertising. While the beauty definition of youth is different from the mainstream beauty in the advertising. The media literacy found that children and youth have access to substances no different and they have the ability to analyze substances identity the elements of the media in the presentation of the media format, content, target audience and presentation techniques. It can also evaluate the credibility of the advertising. The recommendation is to encourage children and youth to have knowledge and

skills in media literacy and the ability to create the discourse in society through develop a media literacy curriculum or program based on the age range of each type of media.

Keywords : Media literacy, Beauty discourse, Television advertising

บทนำ

โทรทัศน์ถือเป็นสื่อที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อของดำรงชีวิตของมนุษย์ โดยโทรทัศน์ไม่ได้ถ่ายทอดแค่สาระความรู้ ความบันเทิง หรือสร้างมิติทางความคิดหรือประสบการณ์ใหม่ให้กับมนุษย์เท่านั้น แต่โทรทัศน์ยังสะท้อนภาพของสังคมที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้น สามารถเข้าถึงได้ในทุกหลังคาเรือน อย่างไรก็ตาม นอกจากรายการต่างๆ ที่ออกอากาศทางโทรทัศน์แล้ว โฆษณาเป็นสื่อหนึ่งที่ปรากฏตัวแทรกในรายการโทรทัศน์ประเภทต่างๆ ได้อย่างอิสระ เพราะโฆษณาโทรทัศน์เป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงต่อการกระตุ้นและสร้างแรงจูงใจในการบริโภคของผู้รับสาร ด้วยการนำเสนอทั้งภาพ เสียง และการเคลื่อนไหว จึงสามารถดึงดูดใจผู้บริโภคมากกว่าการโฆษณาผ่านสื่ออื่นๆ นอกจากการชักชวนให้ผู้บริโภคคล้อยตามโดยไม่ตั้งคำถามหรือข้อสงสัยแล้ว โฆษณายังเป็นสื่อที่สามารถโน้มน้าวให้สาธารณะชนเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน กลุ่มก้อนเดียวกันได้อีกด้วย เพราะโฆษณาทำงานคาบเกี่ยวระหว่างความจริงและความลวงที่ปรากฏตัวได้บ่อยครั้งเป็นประจำ โดยไม่จำกัดเวลา (สมสุข หินวิมาน, 2544) จากธรรมชาติของโฆษณาที่คาบเกี่ยวระหว่างความจริงและความลวงนี้เอง ที่เราเรียกว่า “วาทกรรม” ซึ่งทำหน้าที่ประกอบสร้างความหมายหรือสร้างอัตลักษณ์ให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็ปิดกั้นความหมายอื่นในลักษณะเดียวกัน เช่น วาทกรรมความสวยในสื่อโฆษณากระแสหลัก ได้กำหนดความสวยสมบูรณ์แบบของผู้หญิงว่าจะต้องมีผิวขาว รูปร่างผอมบาง และมีผิวหน้าทีดูอ่อนเยาว์กว่าอายุจริง และนำเสนอผลของความสวยสมบูรณ์แบบว่าจะนำมาซึ่งความมั่นใจ การได้รับการยอมรับ และสามารถสร้างแรงดึงดูดให้กับเพศตรงข้ามได้ ในขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นอื่นให้กับชั่วตรงข้ามของความจริงชุดดังกล่าว นั่นคือ ความดำ ความอ้วน และความแก่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการ

เนื่องจากธรรมชาติของโฆษณาอีกประการหนึ่ง คือ การปรากฏตัวได้บ่อย ถี่ และทุกเวลา ทำให้ผู้รับสารทางโทรทัศน์จึงไม่จำกัดเฉพาะผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว เด็กและเยาวชนก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากโฆษณาโทรทัศน์เช่นกัน ทั้งนี้สถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า เด็กและเยาวชนทั่วประเทศใช้เวลาในการดูโทรทัศน์ 6 ชั่วโมงต่อวัน หรือประมาณ 2,236 ชั่วโมงต่อปี ในขณะที่เด็กใช้เวลาในห้องเรียน เพียง 1,600 ชั่วโมงต่อปี เท่านั้น (เมสิริน ขวัญใจ, 2551) และข้อมูลจากเวทีเสวนาประชาชน “กองทุนสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ ปันเด็กไทยเท่าทันสื่อจริง ได้จริงหรือ” โดยความร่วมมือของเครือข่ายสื่อเพื่อเด็ก เครือข่ายสื่อเด็กเปลี่ยนโลก และมูลนิธิเพื่อเยาวชนเพื่อการพัฒนา ที่พบว่าเด็กและเยาวชนไทยประมาณ 23 ล้านคน ใช้ชีวิตกับสื่อไม่น้อยกว่า 8 ชั่วโมง โดย 5.7 ชั่วโมงใช้ในการดูโทรทัศน์ (www.thairath.co.th., 29 กันยายน 2557) ซึ่งตลอด 5-6 ชั่วโมงหน้าจอโทรทัศน์ภายใน 1 วัน เด็กได้รับการสอดแทรกโฆษณาสินค้าและบริการต่าง ๆ มากมาย อันเป็นการเปิดพื้นที่การผลิตซ้ำวาทกรรมต่างๆ ของสังคม ซึ่งหมายรวมถึง “วาทกรรมความสวย ความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์” นอกจากนี้ การบริโภคโฆษณาในจำนวนชั่วโมงที่มาก ยังส่งผลให้โฆษณากลายเป็นต้นแบบด้านพฤติกรรม ทั้งการพูด ความคิด และภาษาที่ไม่เหมาะสมได้ เพราะวัยและประสบการณ์ที่น้อยกว่าผู้ใหญ่ทำให้เด็กและเยาวชนไม่อาจคัดกรองสิ่งที่โฆษณานำเสนอได้หรือแยกแยะสื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยผู้รับสารที่เป็นเด็ก พบว่า เด็กที่มีอายุ 5 ขวบ สามารถแยกแยะได้ว่าช่วงไหนคือรายการโทรทัศน์ ช่วงไหนคือโฆษณา แต่ยังไม่รู้ความแตกต่างอย่างชัดเจน เมื่ออายุ 7-8 ปี สามารถเข้าใจวัตถุประสงค์ของโฆษณาได้ว่าต้องการให้เราซื้ออะไร และอายุ 11-14 ปี จะเริ่มสงสัยว่าโฆษณานำเสนอสิ่งที่เป็นจริงตามคำกล่าวอ้างหรือไม่ ทั้งนี้ผลการวิจัยสรุปว่าเด็กมีอายุมากขึ้น จะเกิดข้อสงสัยในโฆษณามากขึ้น (พรทิพย์ สัมปัตตะวนิช, 2546) ซึ่งข้อสงสัยดังกล่าว เป็นที่มาของการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) นั่นเอง โดยเด็กที่มีความสามารถและทักษะการรู้เท่าทันสื่อจะสามารถคัดกรอง แยกแยะ และเลือกรับสื่อโฆษณาได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งสื่อโฆษณาที่ประกอบสร้างวาทกรรมความสวยที่โลดแล่นอย่างเป็นปกติในสังคมด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้ การศึกษาการประกอบสร้างความจริงของวาทกรรมความสวยในโฆษณาโทรทัศน์ และ

การให้ความหมายของวาทกรรมความสวยของเด็กและเยาวชนในฐานะผู้รับสาร จะทำให้ทราบว่าเด็กและเยาวชนให้ความหมายกับวาทกรรมความสวยอย่างไร รวมทั้งเด็กและเยาวชนรู้เท่าทันการผลิตซ้ำของสื่อโฆษณาโทรทัศน์หรือไม่ ทั้งนี้เพราะการรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ถือเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญทักษะหนึ่งของเด็กและเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงการประกอบสร้างความหมายของวาทกรรมความสวยที่ถูกนำเสนอในโฆษณาทางโทรทัศน์
2. เพื่อศึกษาการให้ความหมายของเด็กและเยาวชนหญิงในฐานะผู้รับสารต่อวาทกรรมความสวยที่ถูกนำเสนอในโฆษณาทางโทรทัศน์
3. เพื่อศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนหญิงที่มีต่อโฆษณาทางโทรทัศน์

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

วาทกรรมความสวยเป็นการประกอบสร้างความจริงเรื่องความสวยของผู้หญิงซึ่งมีความลื่นไหลเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ดังคำกล่าวของ Kathy Davis (1998) ที่ว่า “ถึงแม้อุดมคติความสวยจะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ความสวยของผู้หญิงยังคงได้รับการยกย่องว่าเป็นสิ่งจำเป็นและคุ้มค่าแก่การทุ่มเทเวลาและเงินทองอยู่เสมอ” โดยความจริงเรื่องความสวยถูกสร้างขึ้นโดยมีเจตจำนงเบื้องหลังภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตยและดำรงอยู่ได้ด้วยการใช้อำนาจของความรู้ด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ในการควบคุมเนื้อตัวร่างกายของผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงรู้สึกว่าการสวยเป็นเรื่องปกติหรือเป็นสิ่งที่คู่ควรกับผู้หญิง ส่งผลให้ผู้หญิงต้องสยบยอมต่อการควบคุมร่างกายผ่านปฏิบัติการของวาทกรรมความสวย โดยไม่มีทางเลือกด้าน ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมความสวยเรื่องความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ นอกจากนี้ วาทกรรมความสวยยังกำหนดคุณค่าต่อภาพลักษณ์ของผู้หญิง โดยให้คุณค่าต่อผู้หญิงที่มีความสวย

ตามวาทกรรมความสวยกระแสหลัก ด้วยการถ่ายทอดและผลิตซ้ำผ่านสถาบันต่างๆ ในสังคม ซึ่งหมายรวมถึง สถาบันสื่อมวลชน ซึ่ง “โฆษณา” ถือเป็นสื่อหนึ่งที่มีการประกอบสร้างและผลิตซ้ำอุดมการณ์ “ความสวยสมบูรณ์แบบ” ให้กลายเป็นค่านิยมที่ผู้หญิงในสังคมต้องการ เนื่องจากโฆษณาได้นำเสนอเพียงสินค้าและบริการเท่านั้น แต่โฆษณายังสื่อสารสารอื่นๆ ให้ผู้รับสารอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าโฆษณาประกอบสร้างและผลิตซ้ำวาทกรรมความสวยให้ผู้หญิงในสังคม และทำให้ผู้หญิงต้องควบคุมเนื้อตัวร่างกายจนเกิดความแปลกแยกกับร่างกายและจิตใจของตนเอง เพื่อได้มาซึ่งความสวยตามวาทกรรมแสหลัก ด้วยเหตุนี้ จึงอาจกล่าวได้ว่าวาทกรรมความสวยส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคม โดยผลกระทบต่อร่างกาย คือ การอดอาหาร การออกกำลังกายอย่างหนัก หรือได้รับผลกระทบจากการใช้สินค้าและบริการเพื่อความสวย ผลกระทบด้านจิตใจ คือ ความรู้สึกบกพร่องและขาดความมั่นใจในตนเอง เพราะไม่มีความสวยตามวาทกรรมความสวยกระแสหลัก และผลกระทบต่อสังคมโดยภาพรวม คือ ความสวยในฐานะวาทกรรมได้สร้างความชอบธรรมให้แก่ความสวยแบบหนึ่งและสร้างความเป็นอื่นให้ความสวยที่แตกต่างไปโดยอำนาจของวาทกรรมกระทำผ่านความรู้ความจริงทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดการยอมรับต่อปฏิบัติการความสวยในสังคมที่ปรากฏอยู่ทั้งในผลิตภัณฑ์ สินค้า และบริการ รวมทั้งยังทำให้คนในสังคมรู้สึกธรรมดา และไม่ตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น กลายเป็นการยอมรับและจำนนต่อความสวยเพียงรูปแบบเดียวที่ละเลยความแตกต่างหลากหลายและคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่มีมากกว่าความสวยกระแสหลัก เมื่อไม่ถูกตั้งคำถาม และกลายเป็นเรื่องธรรมดาของสังคม ส่งผลให้วาทกรรมความสวยสามารถดำรงอยู่ ผลิตซ้ำ และเบียดขับความเป็นจริงชุดอื่นของสังคม และส่งต่อวาทกรรมความสวยดังกล่าวจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปในอนาคต

เนื่องจากสื่อโดยเฉพาะโฆษณาเป็นการผลิตสร้างความรู้ความจริงชุดหนึ่งในสังคมในฐานะวาทกรรมที่แฝงด้วยความจริง ความหลง ตลอดจนค่านิยมและทัศนคติต่างๆ ให้กับผู้คนในสังคมหลายประการ การรู้เท่าทันสื่อ จึงเป็นทักษะทางสังคมหนึ่งที่จำเป็นเพื่อให้ผู้บริโภคในฐานะผู้รับสารสามารถเท่าทันต่อการนำเสนอสารของสื่อได้ ทั้งนี้เพราะการรู้เท่าทันสื่อเป็นความสามารถของบุคคลในการเข้าถึง แปลความหมาย วิเคราะห์

ประเมิน และสร้างสรรค์สื่ออย่างมีหลักการ รวมทั้งเข้าใจบทบาทของสื่อที่มีต่อบุคคลและสังคม โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ การเข้าถึงสื่อ (Access) คือ การเข้าถึงสารได้อย่างเข้าใจเนื้อหาสิ่งที่ต้องการสื่อ และสามารถตีความการรับรู้ได้, การวิเคราะห์สาร (Analyze) คือ การแยกแยะองค์ประกอบของสื่อทั้งวัตถุประสงค์ในการนำเสนอ รูปแบบ เนื้อหาข้อเท็จจริง กลุ่มเป้าหมาย ตลอดจนเทคนิคที่ใช้ในการนำเสนอ และสามารถวิเคราะห์สิ่งที่แฝงมากับสื่อได้ และการประเมินสาร (Evaluate) คือ การตัดสินใจว่าสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่ สร้างความหมายอะไรให้กับผู้รับสารและผู้รับสารสมควรเชื่อสารดังกล่าวหรือไม่ เพราะเหตุใด (Potter, 2004, เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์, 2540 และพรทิพย์ เย็นจะบก, 2552)

ด้วยเหตุนี้ การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาจึงมีความสำคัญต่อการตัดสินใจในการบริโภคสินค้าและบริการ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่ง พรทิพย์ เย็นจะบก (2552) ได้อธิบายการวิเคราะห์สื่อโฆษณา ดังนี้

- เนื้อหา หมายถึง ผลผลิตของสื่อ หรือสิ่งที่สื่อนำเสนอ ดังนั้น เนื้อหาสาระของสื่อจึงเป็นเป้าหมายหลักในการทำความเข้าใจถึงความหมายของสิ่งที่สื่อเสนอออกมาได้ เราต้องอาศัยการถอดรหัส (Code) เข้าช่วย การรู้เท่าทันสื่อเป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์มากในการจำแนกโครงสร้างของเนื้อหา รวมถึงช่วยให้เข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ในเนื้อหา

- ความหมายโดยตรง และความหมายโดยนัย เนื่องจากการตีความมี 2 ขั้นตอน ขั้นแรกเป็นการตีความหมายโดยตรง คือ จากสิ่งที่แสดงออกมาชัดเจน เข้าใจได้โดยไม่ต้องคาดเดา ส่วนการตีความหมายโดยนัย ต้องใช้ประสบการณ์ของผู้อ่าน ผู้ตีความหมายจะเพิ่มข้อมูลของตนลงไป และพยายามบอกว่าสารที่รับนั้นหมายถึงอะไร

จากการทบทวนวรรณกรรมสามารถสรุปได้ว่าโฆษณาโทรทัศน์ที่เป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างและผลิตซ้ำวาทกรรมหลายชุดในสังคม ซึ่งหมายรวมถึงวาทกรรมความสวย ความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ด้วย เพื่อให้เห็นถึงการประกอบสร้างและภาคปฏิบัติการของวาทกรรม จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ตัวบทของโฆษณาและวิเคราะห์ผู้รับสาร ซึ่งในการวิจัยนี้ คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน เพราะการประกอบสร้างวาทกรรมมี

ความสิ้นไหล เบียดขับ และสร้างความเป็นอื่นให้คู่ตรงข้ามเสมอ การวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนภายใต้วาทกรรมความสวยที่ปรากฏในโฆษณาจะทำให้เห็นถึงการประกอบสร้าง การให้ความหมาย การผลิตซ้ำ และการรู้เท่าทันการทำงานของวาทกรรมของกลุ่มเด็กและเยาวชนซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติ

วิธีการและเครื่องมือในการศึกษา

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method) ด้วยการวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีในโฆษณา เพื่อทราบการประกอบสร้างวาทกรรมความสวย ที่ประกอบด้วย ความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ และวิเคราะห์ผู้รับสารจากการทำกลุ่มสนทนา เพื่อทราบการให้ความหมายวาทกรรมความสวยและการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน ซึ่งมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การเลือกโฆษณาเพื่อนำมาวิเคราะห์วาทกรรมความสวย โดยกำหนดคุณสมบัติของโฆษณาที่ใช้ในการวิเคราะห์ ดังนี้

1) เป็นโฆษณาผลิตภัณฑ์ของสินค้าหรือบริการด้านความสวยใน 3 มิติ คือ ความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ ใน 4 หมวดหมู่ตามประเภทสินค้าและบริการ ดังนี้ (1) ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าและผิวกาย (2) ผลิตภัณฑ์ดับกลิ่นกาย (3) ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร และ (4) สถาบันเสริมความงาม

2) เป็นโฆษณาที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ช่อง 3, ช่อง 5, ช่อง 7 และช่อง 9 ซึ่งเป็นช่อง Free TV ซึ่งสามารถเข้าถึงได้ง่ายที่สุด โดยเลือกเฉพาะโฆษณาที่ออกอากาศมากที่สุด ระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2555 จากคุณสมบัติดังกล่าว ทำให้ได้โฆษณาจาก 4 กลุ่มสินค้าและบริการ จำนวน 8 รายการ ดังนี้

(1) ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าและผิวกาย ได้แก่

- โฆษณา Pound (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าเพื่อความขาว)
- โฆษณา L'OREAL (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์บำรุงผิวหน้าเพื่อความอ่อนเยาว์)
- โฆษณา Nivea White Serum (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์บำรุงผิวกายเพื่อความขาว)

(2) ผลิตภัณฑ์ดับกลิ่นกาย ได้แก่

- โฆษณา Nivea Deo (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์ดับกลิ่นกายเพื่อความขาว)

(3) ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร ได้แก่

- โฆษณาเนเจอร์กีฟ (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อความผอม)

- โฆษณา Blink Vite (เป็นตัวแทนผลิตภัณฑ์เสริมอาหารเพื่อความขาว)

(4) สถาบันเสริมความงาม ได้แก่

- โฆษณา SparSha (เป็นตัวแทนสถาบันเสริมความงามเพื่อความผอม)

- โฆษณานิติพนคลินิก (เป็นตัวแทนสถาบันเสริมความงามเพื่อความขาว)

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) ใน 2 ประเด็น คือ การสร้างความหมายวาทกรรมความสวยและการรู้เท่าทันสื่อโฆษณาโทรทัศน์ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเด็กและเยาวชนหญิง อายุระหว่าง 12-18 ปี ที่กำลังศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จาก 4 พื้นที่ทั่วประเทศ คือ พื้นที่ภาคเหนือ, พื้นที่ภาคกลาง, พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพื้นที่ภาคใต้ โดยสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย ด้วยการจับฉลาก เพื่อให้ได้จังหวัดและโรงเรียนที่เป็นตัวแทนของแต่ละพื้นที่ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมการวิจัย

พื้นที่/ภูมิภาค	จังหวัด (นามสมมุติ)	โรงเรียน (นามสมมุติ)
ภาคเหนือ	จังหวัดเอ	โรงเรียนหนึ่ง
ภาคกลาง	จังหวัดบี	โรงเรียนสอง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	จังหวัดซี	โรงเรียนสาม
ภาคใต้	จังหวัดดี	โรงเรียนสี่

แล้วดำเนินการคัดเลือกนักเรียนเพื่อเป็นตัวแทนร่วมกลุ่มสนทนา โดยแบ่งเป็นกลุ่มเด็กหญิง คือ นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (มัธยมศึกษาปีที่ 1,2,3) และ

กลุ่มเยาวชนหญิง คือ นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (มัธยมศึกษาปีที่ 4,5,6) ด้วยการใช้ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) ปรากฏผลดังนี้ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นตัวแทนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เป็นตัวแทนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ทั้งนี้ กลุ่มสนทนาที่จัดขึ้นในแต่ละจังหวัดนั้น ประกอบด้วย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 กลุ่ม และกลุ่มนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 1 กลุ่ม โดยในแต่ละกลุ่มจะมีสมาชิก 6 คน เพื่อให้การสนทนาเป็นไปอย่างทั่วถึง และขจัดข้อจำกัดในการแสดงความคิดเห็น จึงมีนักเรียนเข้าร่วมการสนทนากลุ่มใน 4 พื้นที่ พื้นที่ละ 2 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน รวมเป็น 8 กลุ่ม จำนวน 48 คน โดยผู้เข้าร่วมการวิจัยต้องมีความสมัครใจ ดังนี้ เป็นเยาวชนหญิงที่ดูโทรทัศน์มากกว่าวันละ 2 ชั่วโมง และเป็นผู้เต็มใจให้ข้อมูล โดยลงพื้นที่เพื่อสนทนากลุ่มระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556

ทั้งนี้ เพื่อเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคน ผู้วิจัยจะอธิบายวัตถุประสงค์การศึกษาและวิธีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดก่อนตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัย ทั้งนี้ผู้เข้าร่วมวิจัยสามารถปฏิเสธการให้ข้อมูลได้และสามารถออกจากกลุ่มสนทนาได้ตลอดเวลา การทำกลุ่ม โดยข้อมูลทุกอย่างจากการวิจัยจะถูกเก็บเป็นความลับ และเพื่อเป็นการรักษาความลับและความเป็นส่วนตัวให้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยซึ่งเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นกลุ่มเปราะบางในการวิจัย การนำเสนอผลการศึกษาจะใช้นามสมมุติทั้งหมด ทั้งชื่อสกุล ชื่อโรงเรียน และชื่อจังหวัด และจะนำเสนอโดยระบุเฉพาะระดับชั้นและภูมิภาคของผู้เข้าร่วมวิจัยเท่านั้น

3. เครื่องมือการวิจัย คือ การใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการสนทนากลุ่ม โดยกำหนดขอบเขตตามองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่อ และนำไปตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการหาค่า IOC (Index of Item-Objective Congruence) โดยใช้ความคิดของผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ข้อคำถาม 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 การให้ความหมายของวาทกรรมความสวย

ในโฆษณาโทรทัศน์, ตอนที่ 2 การเข้าถึงสาร, ตอนที่ 3 การวิเคราะห์สาร, ตอนที่ 4 การประเมินสาร

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์ตัวบท (Textual Analysis) คือ การวิเคราะห์วาทกรรมความสวยในโฆษณาโทรทัศน์ 3 มิติ คือ ความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ โดยวิเคราะห์จากภาพ ข้อความ และการประกอบสร้างความหมาย (2) การวิเคราะห์ผู้รับสาร (Audience Analysis) คือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มกับเด็กและเยาวชน ถึงการให้ความหมายของความสวยและวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน ใน 3 องค์ประกอบ คือ การเข้าถึงสาร การวิเคราะห์สาร และการประเมินสาร

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา ประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 การประกอบสร้างความหมายของวาทกรรมความสวย

การประกอบสร้างความสวยของวาทกรรมกระแสหลักผนวกกับระบอบทุนนิยมทำให้โฆษณาโทรทัศน์กลายเป็นสื่อที่ผลิตซ้ำวาทกรรมความสวยที่กำหนดมาตรฐานว่าสวยเท่ากับขาว สวยเท่ากับผอม และสวยเท่ากับอ่อนเยาว์ นอกจากนี้ วาทกรรมความสวยกระแสหลักยังกดทับและปิดกั้นความสวยในรูปแบบอื่นของสังคม และพยายามสร้างความเป็นอื่น (Other) ให้ความแตกต่างของร่างกายจากความสวยกระแสหลัก เช่น ความดำ หรือการมีผิวคล้ำ ความอ้วนหรือการมีส่วนเกิน และความแก่ โดยคุณลักษณะดังกล่าวถูกทำให้กลายเป็นปัญหาของความสวย ที่จำเป็นต้องบริโภคสินค้าและบริการเพื่อให้เข้าถึงความสวยกระแสหลักให้มากที่สุด โดยวาทกรรมความสวยเชื่อมโยงกับวาทกรรมความขาว วาทกรรมความผอม และวาทกรรมความอ่อนเยาว์ ที่ปรากฏในสื่อโฆษณา ดังนี้

วาทกรรมความขาว : ปัจจุบัน “ความขาว” ถูกให้ความหมายในแง่บวกเมื่อถูกเชื่อมโยงกับ “ความสวย” โดยผู้หญิงสวยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี “ความขาว” ประกอบอยู่ในส่วนต่างๆ ของร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นผิวหน้า ผิวกาย และแม้แต่รักแร้ ก็จำเป็นต้องขาว โดยวาทกรรมแสดงบทบาทดังกล่าวผ่านภาคปฏิบัติการของวาทกรรม นั่นคือ ความ

เชื่อ ค่านิยม การให้คุณค่า ผ่านสถาบันต่างๆ ในสังคม ซึ่งหมายรวมถึงสถาบันสื่อมวลชน ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะโฆษณาโทรทัศน์เป็นภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความขาวที่โดดเด่น และครอบงำสังคมผ่านการนำเสนอสินค้าและบริการต่างๆ ทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องสำอาง ผลิตภัณฑ์บำรุงผิวพรรณ (ทั้งผิวหน้าและผิวกาย) ผลิตภัณฑ์อาหารเสริม และสถาบันเสริมความงาม โดยการนำเสนอสินค้าดังกล่าวซ้ำๆ บ่อยๆ อันเป็นการผลิตซ้ำและตอกย้ำความจำเป็นที่จะต้องทำให้ผิวขาวขึ้นในทุก ๆ ส่วนของร่างกาย นอกจากนี้ โฆษณายังนำเสนอ “ความขาว” ไปผูกโยงกับความมั่นใจในตนเองของผู้หญิง และการมีคุณค่าของผู้หญิงผ่านการจับจ้องหรือการจ้องมองของผู้ชาย ทำให้ “ความขาว” กลายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของความสวยสำหรับผู้หญิงในสังคมปัจจุบัน

วาทกรรมความผอม : ความผอมถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการมีความสวยสมบูรณ์แบบซึ่งถูกเชื่อมโยงไปกับการมีรูปร่างดีและการมีสุขภาพที่ดี ซึ่งภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความผอมจะเข้าไปควบคุมร่างกายของผู้หญิงในการสร้างวินัยในการดูแลตัวเองเพื่อให้มีรูปร่างที่ผอมเพรียว ทั้งวินัยในการรับประทานอาหารและการออกกำลังกาย โดยวาทกรรมความผอมสร้างความหมายให้กับคู่ตรงข้ามของ “ความผอม” คือ “ความอ้วน” อันไปผูกโยงกับวาทกรรมสุขภาพ และวาทกรรมทางการแพทย์ ที่กำหนดความหมายของความอ้วนว่าเป็นสิ่งไม่ดี สร้างความอับอายให้กับเจ้าของรูปร่าง ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บตามมา ในขณะเดียวกันเราก็สามารถหลีกเลี่ยงความอ้วนได้ผ่านวาทกรรมทางการแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นการรับประทานอาหารเสริม หรือการเข้าสถาบันเสริมความงาม นอกจากนี้ วาทกรรมความผอมยังผูกโยงมาซึ่งความมั่นใจในตัวเองและการมีบุคลิกภาพที่ดีของผู้หญิง ซึ่งโฆษณาโทรทัศน์ประกอบสร้างว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นที่ผู้หญิงทุกคนควรกระทำด้วยการบริโภคสินค้าและบริการที่นำเสนอผ่านโฆษณา นอกจากนี้ การมีวาทกรรมในสังคมหลายชุดสนับสนุนทำให้ “ความผอม” กลายเป็นความชอบธรรมของความสวยกระแสหลักของผู้หญิงในสังคม

วาทกรรมความอ่อนเยาว์ : การมีใบหน้าที่ยอ่อนเยาว์กว่าอายุจริงถือเป็นหนึ่งชุดวาทกรรมของวาทกรรมความสวยสมบูรณ์แบบของผู้หญิงที่สร้างขึ้นเพื่อสนองอุดมการณ์ทุนนิยม โดยกระทำผ่านความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่กำหนดว่าคนสวย ต้องมี

ใบหน้าอ่อนกว่าอายุ ไม่มีริ้วรอยต่างๆ บนใบหน้า ด้วยการต่อสู้กับความเสื่อมตามธรรมชาติแห่งวัย โดยภาคปฏิบัติการของวาทกรรมความอ่อนเยาว์ คือ การจัดกระทำกับร่างกายโดยอาศัยเครื่องมือทางการแพทย์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้บริการของสถานเสริมความงาม หรือการใช้เวชสำอาง หรือผลิตภัณฑ์บำรุงผิวต่างๆ เพื่อช่วยชะลอความชราอันเป็นคู่ตรงข้ามของความอ่อนเยาว์ และยังประกอบสร้างความหมายให้ “ความแก่” เป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อนำตัวเองเข้าใกล้ความสวยแบบอ่อนเยาว์ให้ได้มากที่สุด ทั้งๆ ที่ความแก่เป็นสัจธรรมของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนมีอาจหลีกเลี่ยงได้ โดยโฆษณาประกอบสร้างความชอบธรรมในการซื้อสินค้าและบริการดังกล่าวให้เกิดขึ้นในสังคม ทั้งๆ ที่เป็นสินค้าและบริการที่มีราคาแพงและจัดอยู่ในประเภทสินค้าฟุ่มเฟือยให้กลายเป็นสินค้าและบริการที่จำเป็นและสำคัญสำหรับผู้หญิงที่มีอายุมากขึ้นทุกคนในสังคม และทำให้กลายเป็นความธรรมดาที่ต้องใช้ผลิตภัณฑ์หรือเข้ารับบริการเพื่อนำไปสู่ความอ่อนเยาว์ตามวาทกรรมความสวยกระแสหลักของสังคม

ส่วนที่ 2 การให้ความหมายของวาทกรรมความสวย

กลุ่มเด็กส่วนใหญ่นิยามความสวยเหมือนกับความสวยในโฆษณาโทรทัศน์ เช่น ต้องมีผิวพรรณที่ดี ขาว ต้องมีรูปร่างดี หุ่นดี และต้องดูอ่อนเยาว์ ซึ่งการนิยามความสวยของเด็กส่วนใหญ่สะท้อนถึงอิทธิพลของวาทกรรมความสวยกระแสหลักที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดสร้างความหมายของ “ความสวย” ของเด็ก ที่ยังไม่สามารถประกอบสร้างความหมายของความสวยในมิติหรือมุมมองอื่นได้ ดังคำกล่าวที่ว่า

“คนสวยต้องขาว สูง หุ่นดี น่ารัก” (ปรางค์, ม.2, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สนทนากลุ่ม 15 สิงหาคม 2556)

“คนสวยในความคิดของเรา เหมือนกันกับในโฆษณา ส่วนใหญ่ที่เราเห็นก็มาจากดาราและนักแสดง ซึ่งโฆษณาเอาดารามาเป็นฟรีเซนต์อร์ ก็เหมือนคนสวยในอุดมคติของเรา” (ฟ้าใส, ม.2, ภาคใต้, สนทนากลุ่ม 3 พฤศจิกายน 2556)

ในขณะที่กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่นิยามความสวยแตกต่างจากความสวยกระแสหลักในโฆษณา โดยอธิบายความสวยในมิติองค์ประกอบภายใน ทั้งลักษณะนิสัยใจคอ และบุคลิกภาพ ถือเป็นอีกองค์ประกอบที่สำคัญของความสวย และยังมีมุมมองต่อความ

สวยหรือคนสวยที่หลากหลายไปจากการกำหนดสร้างของวาทกรรมความสวยกระแสหลัก ดังคำกล่าวที่ว่า

“หนูคิดว่าคนสวยมักจะแตกต่างกันในแต่ละประเทศ เช่น คนไทย ผิวเหลือง ก็คิดว่าฝรั่งผิวขาวสวย...ฝรั่งก็บอกว่าคนไทยสวย ผิวคล้ำ...อยู่ที่ความแตกต่างและรสนิยมมากกว่าคะ” (ข้าวฟ่าง, ม.5, ภาคกลาง, สนทนากลุ่ม 10 ตุลาคม 2556)

“ความสวยในโฆษณากับนิยามของเราโดยรวมแล้วไม่เหมือนกันคะ ความคิดของเราคือแบบสวยจากภายในดีกว่า แต่โฆษณาที่วิมนสวยแต่ภายนอก เราไม่รู้ว่าภายในเขาเป็นยังไงคะ” (ตุ๊กตีก, ม.5, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, สนทนากลุ่ม 15 สิงหาคม 2556)

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า โฆษณาโทรทัศน์ประกอบสร้างและผลิตซ้ำวาทกรรมความสวย ทำให้เกิดการยอมรับและนำมาครอบงำเนื้อตัวร่างกายของบุคคลผ่านการใช้สินค้าและบริการ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กซึ่งมีวุฒิภาวะและมีพัฒนาการด้านความรู้คิดน้อยกว่ากลุ่มเยาวชนจึงทำให้กลุ่มเด็กคล้อยตามความเชื่อและมีมุมมองต่อความสวยตามวาทกรรมความสวยกระแสหลัก โดยไม่ตั้งคำถามต่อความธรรมดาที่สังคมยอมรับ และความแตกต่างหลากหลายที่ว่าวาทกรรมความสวยกระแสหลักเบียดขับและทำให้เกิดความเป็นอื่นในสังคม ในขณะที่กลุ่มเยาวชนซึ่งมีวุฒิภาวะและพัฒนาการทางความรู้คิดมากกว่าสามารถแยกแยะระหว่างความจริงกับความลวงของโฆษณาได้ และสามารถกำหนดสร้างนิยามความสวยที่แตกต่างไปจากวาทกรรมความสวยกระแสหลัก ที่ไม่ยึดติดกับรูปลักษณ์ภายนอกและเคารพในความแตกต่างของบุคคลในสังคม

ส่วนที่ 3 การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาที่นำเสนอวาทกรรมความสวย

การศึกษาการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชนในโฆษณาโทรทัศน์ จาก 4 หมวดหมู่ตามประเภทสินค้า จำนวน 8 โฆษณา โดยวิเคราะห์การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาใน 3 องค์ประกอบ คือ

(1) การเข้าถึงสาร (Access) คือ ความสามารถในการรับรู้และเข้าใจเนื้อหาสาระของโฆษณา ซึ่งจากผลการศึกษา พบว่า เด็กและเยาวชนทั้ง 48 คน สามารถรับรู้และสรุปสาระสำคัญของโฆษณาได้ไม่แตกต่างกัน โดยเด็กและเยาวชนสามารถอธิบาย

วัตถุประสงค์ของการนำเสนอสินค้า สรรพคุณของสินค้า และความต้องการของโฆษณาที่สื่อสารให้ผู้รับสารเข้าใจ

(2) การวิเคราะห์สาร (Analyze) คือ ความสามารถในการแยกแยะองค์ประกอบของสื่อในการนำเสนอ ทั้งรูปแบบและเนื้อหา กลุ่มเป้าหมาย และเทคนิคในการนำเสนอ กล่าวคือ

รูปแบบและเนื้อหาของโฆษณา เนื่องจากการโฆษณาผลิตภัณฑ์ที่มีการใช้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การสาธิตการใช้สินค้าโดยตรงผ่านผู้แสดง การสาธิตให้เห็นผลของการใช้สินค้า การนำเสนอภาพสินค้าให้เห็นโดยตรงอย่างชัดเจน และการนำเสนอปัญหาหรือสถานการณ์โดยมีสินค้าเป็นทางออกในการแก้ปัญหา เป็นต้น ทำให้กลุ่มเด็กและเยาวชนบางคนไม่สามารถวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอของโฆษณาบางรายการได้เนื่องจากขาดความรู้เกี่ยวกับการโฆษณา

กลุ่มเป้าหมาย เด็กและเยาวชนสามารถวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายในแต่ละโฆษณาได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งสามารถให้รายละเอียดในแต่ละโฆษณาได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

เทคนิคในการนำเสนอ พบว่า เด็กและเยาวชนสามารถวิเคราะห์เทคนิคการใช้เสียงดนตรีในโฆษณาได้ โดยสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างการใช้เพลงประกอบและเพลงบรรเลง รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สารที่โฆษณาส่งผ่านเสียงดนตรีได้ ทั้งความหมายจากเพลงประกอบ และการรับรู้ความรู้สึกจากเพลงบรรเลงได้ว่าต้องการให้ผู้รับสารรับรู้สึกอย่างไร นอกจากนี้ด้านเทคนิคการนำเสนอโดยใช้ข้อความ พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่วิเคราะห์ได้เฉพาะข้อความที่มีขนาดใหญ่ซึ่งปรากฏในโฆษณาเท่านั้น แต่ข้อความขนาดเล็กที่ถูกนำเสนอในโฆษณา มีเด็กและเยาวชนบางส่วนเท่านั้นที่สามารถวิเคราะห์ได้ ทั้งนี้เพราะการนำเสนอขอโฆษณาไม่ดึงดูดความสนใจให้ผู้รับสารอ่านข้อความ เนื่องจากข้อจำกัดของขนาดตัวอักษร (ขนาดเล็ก) ข้อจำกัดเรื่องสี (สีขาวหรือสีโทนอ่อน) และการนำเสนอที่รวดเร็ว

(3) การประเมินสาร (Evaluate) คือ ความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของโฆษณา จากผลการศึกษา พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการประเมินสาร โดยสามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะเชื่อหรือไม่เชื่อโฆษณาเพราะเหตุผล

อะไร โดยส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนสามารถประเมินได้ว่าโฆษณานำเสนอข้อมูลที่เป็นจริง และข้อมูลที่เกินจริง โดยข้อมูลในโฆษณาไม่สามารถเชื่อถือได้ทั้งหมด ต้องผ่านการคิด วิเคราะห์ก่อนจะตัดสินใจเชื่อข้อมูลในโฆษณาในแต่ละรายการ

อภิปรายผลการศึกษา

(1) การประกอบสร้างความหมายของวาทกรรมความสวย

โฆษณาโทรทัศน์ส่วนใหญ่ประกอบสร้างวาทกรรมความสวยสูตรสำเร็จ คือ ความสวยเท่ากับความขาว ความผอม ความอ่อนเยาว์ และความมั่นใจ ผ่านภาคปฏิบัติ การของวาทกรรมในการสร้างความสวยสมบูรณ์ให้กับผู้หญิง ด้วยการใช้องค์กณ์ การรับประทานอาหารเสริม และการใช้บริการสถานเสริมความงาม โดยการเชื่อมโยงความรู้ และอำนาจแห่งความจริงของวาทกรรมชุดอื่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความชอบธรรม ที่จะประกอบสร้างนิยามความสวยสมบูรณ์แบบให้เป็นความสวยกระแสหลักในสังคม ไม่ว่าจะเป็นวาทกรรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ วาทกรรมความทันสมัย วาทกรรมสุขภาพดี และวาทกรรมบริโภคนิยม ซึ่งสอดคล้องกับ Foucault ที่อธิบายว่า “ความรู้” เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของวาทกรรมที่ใช้เพื่อควบคุมตนเองและคนอื่น โดยความรู้เป็นปฏิบัติการที่ ขึ้นมาในการตัดสินความถูกต้อง และกำหนดสร้างความหมายเหมือนป้ายติตราซึ่งส่งผลต่อ ความสัมพันธ์ในสังคมด้วย (จินทิมา ปัทธรรมกุล, 2550) เช่นเดียวกับวาทกรรมความสวย ที่อาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ ความรู้เรื่องความทันสมัย และความรู้ด้านการ รักษาสุขภาพ ซึ่งชุดความรู้ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งที่วาทกรรมใช้ในการควบคุมผู้หญิงว่าต้องมีรูปร่างผอมบาง มีผิวขาว และมีความอ่อนเยาว์กว่า โดยติดป้ายว่าสัญลักษณ์ดังกล่าว เท่ากับ “ความสวย” ตามวาทกรรมกระแสหลักของสังคม

อย่างไรก็ดี การเชื่อมโยงวาทกรรมความสวยกับวาทกรรมวิทยาศาสตร์ การแพทย์นั้นเป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแพทย์มาสร้างความ น่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์ ดังปรากฏเป็นสูตรเฉพาะ หรือสูตรใหม่ในการผลิตสินค้า เช่น โฆษณา Pound, โฆษณาเนเจอร์กีฟ และโฆษณา L'OREAL ที่ใช้ความรู้และเทคโนโลยี ทางการแพทย์เชื่อมโยงกับวาทกรรมความขาว ความผอม และความอ่อนเยาว์ นอกจากนี้

วาทกรรมความสวยยังเชื่อมโยงกับวาทกรรมความทันสมัย โดยปรากฏในโฆษณา Nivea Deo ที่นำเสนอภาพความทันสมัยของผลิตภัณฑ์จากการสร้างนวัตกรรมเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์ดังกล่าว สำหรับวาทกรรมสุขภาพดี ปรากฏในโฆษณา Sparsha ที่เชื่อมโยงความหอมว่าเท่ากับการมีสุขภาพดี นอกจากนี้ ยังพบว่าวาทกรรมบริโภคนิยมเป็นวาทกรรมที่แฝงเร้นอยู่ในทุกโฆษณาที่สร้างอำนาจให้กับความสวย ทำให้ความสวยกลายเป็นจุดขายของสินค้าและบริการ และประกอบสร้างความหมายว่าความสวยเป็นสิ่งที่ผู้หญิงทุกคนสามารถเข้าถึงได้ อันนำมาสู่ความจำเป็นในการบริโภคสินค้าและบริการเพื่อเข้าใกล้ความสวยตามวาทกรรมกระแสหลักให้ได้มากที่สุด

นอกจากโฆษณาจะกำหนดสร้างความหมายของความสวยกระแสหลักแล้ว ยังสร้างความเป็นอื่น (Other) ให้กับความหลากหลายของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็น “ความดำ” “ความอ้วน” และ “ความแก่” ซึ่งเป็นการลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้หญิงที่มีรูปร่างหรือรูปลักษณ์แตกต่างจากการกำหนดนิยามความสวยกระแสหลักของสังคม นอกจากนี้ วาทกรรมความสวยในโฆษณายังปิดกั้นความจริงบางชุดในการนำเสนอของสินค้าและบริการ ซึ่งจากผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ถูกปิดกั้นในโฆษณาเป็นคำเตือน เป็นเงื่อนไข หรือเป็นข้อจำกัดของผลิตภัณฑ์ ซึ่งถือเป็นข้อมูลสำคัญในการพิจารณาเพื่อซื้อสินค้าและบริการทั้งสิ้น การปิดกั้นข้อมูลเหล่านี้ทำให้ความจริงชุดอื่นๆ โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นจุดขายหรือข้อมูลที่ชวนเชื่อในโฆษณาสามารถสร้างพื้นที่และอำนาจแห่งความน่าเชื่อถือได้อย่างไม่มีการตั้งคำถามต่อสารที่ได้รับ

(2) การให้ความหมายของวาทกรรมความสวย

การผลิตซ้ำวาทกรรมความสวยผ่านโฆษณาโทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิดและความเชื่อของผู้รับสาร ซึ่งผลการศึกษา พบว่า กลุ่มเด็กส่วนใหญ่นิยาม “ความสวย” หรือ “คนสวย” เหมือนกับ “ความสวย” หรือ “คนสวย” ในโฆษณาโทรทัศน์ โดยเด็กยังไม่สามารถประกอบสร้างความหมายของความสวยในมิติหรือมุมมองอื่นได้ ด้วยเหตุนี้ คนสวยในมุมมองหรือทัศนคติของเด็ก คือ คนที่ขาว คนที่มีรูปร่างดี และคนที่ดูไม่แก่ ซึ่งสะท้อนถึงการสยบยอมต่อการไหลถ่านของวาทกรรมความสวยกระแสหลัก ในขณะเดียวกันการเห็นด้วยกับ “คนสวย” ในการนำเสนอของโฆษณา

สะท้อนถึงการยอมรับการควบคุมเนื้อตัวร่างกายของบุคคล ผ่านภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ความสวยและบริโภคนิยมที่นำมาสู่การมีรูปลักษณ์ตามที่สังคมยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ปรีดา เดลิมเฝ้า กอนันตกุล (2541) ที่อธิบายว่า เมื่อวาทกรรมความสวยถูกเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมการบริโภคนิยม การควบคุมเนื้อตัวร่างกายให้เข้าใกล้วาทกรรมความสวยกระแสหลักกลายเป็นสินค้าและบริการ ความงามกลายเป็นเรื่องธุรกิจที่แสวงหากำไรได้ และทำให้ผู้หญิงมีความรู้สึกว่าตนสามารถเลือกสินค้าและกระทำการต่างๆ เพื่อสร้างควมมีเอกลักษณ์ มีตัวตนในสังคม และผลการศึกษาของ ปิยรัตน์ บัณเฑาะ (2545) ที่พบว่า มูลเหตุจูงใจที่ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจเข้าสู่กระบวนการลดความอ้วนนั้นเป็นไปเพื่อการยอมรับของสังคม และต้องการมีภาพลักษณ์ร่างกายที่สวยงาม ซึ่งเป็นการควบคุมร่างกายเพื่อสนองตอบต่อวาทกรรมความสวยกระแสหลักเช่นเดียวกัน

ในขณะที่กลุ่มเยาวชนส่วนใหญ่นิยมความสวยแตกต่างจากความสวยกระแสหลักในโฆษณา โดยอธิบายความสวยในมิติภายใน ทั้งนิสัยใจคอและบุคลิกภาพ ซึ่งย้อนแย้งกับผลการศึกษาของ กชกรณ ศรีฉันทฤกษ์ (2551) ที่อธิบายว่าผู้หญิงในยุคปัจจุบันยังคงให้ค่าและความสำคัญกับความงามของรูปร่างหน้าตา และยินยอมพร้อมใจที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ได้มาซึ่งความงามสากลที่สังคมกำหนดว่าเป็นมาตรฐานความงามอยู่ แม้จะรู้ว่าความงามทั้งหลายล้วนเป็นมายาคติที่ถูกประกอบสร้างขึ้นก็ตาม

(3) การรู้เท่าทันสื่อโฆษณาที่นำเสนอวาทกรรมความสวย

เด็กและเยาวชนมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ทั้งการเข้าถึงสาร (Access) ที่ส่วนใหญ่สามารถสรุปสาระสำคัญหรือใจความสำคัญของโฆษณาโทรทัศน์ได้ มีทักษะการวิเคราะห์สาร (Analyze) คือ สามารถวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย และเทคนิคในการนำเสนอทั้งภาพและข้อความ โดยมีเฉพาะรูปแบบและเนื้อหาของโฆษณาเท่านั้น ที่พบว่า กลุ่มเด็กส่วนใหญ่ไม่สามารถวิเคราะห์ได้ ทั้งนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทิพวรรณ ถาวรวงู (2553) ซึ่งพบว่า อายุและระดับการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความรู้เท่าทันโฆษณาแฝงของแต่ละบุคคล เช่นกันกับกลุ่มเด็กที่มีทั้งอายุและระดับการศึกษาน้อยกว่ากลุ่มเยาวชน จึงทำให้กลุ่มเด็กส่วนหนึ่งไม่สามารถประเมินสารในส่วนนี้ได้ รวมทั้งทักษะการประเมินสาร (Evaluate) คือ ความสามารถในการประเมินความน่าเชื่อถือของโฆษณา ซึ่งเด็กและ

เยาวชนส่วนใหญ่มีความสามารถในการประเมินสาร โดยเฉพาะการนำเสนอข้อมูลที่เป็นจริงและเกินจริง ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของเกศราพร บำรุงชาติ (2550) ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความสามารถในการรู้เท่าทันสื่อโฆษณาโทรทัศน์ในระดับสูง โดยมีความรู้ความเข้าใจ และมีแนวทางพิจารณาความน่าเชื่อถือ รวมทั้งมีเหตุผลในการตัดสินใจซื้อสินค้าตามโฆษณาโทรทัศน์ได้

อย่างไรก็ดี แม่เด็กและเยาวชนจะรู้เท่าทันสื่อ และสามารถประเมินสารที่ื่อนำเสนอได้ก็ตาม แต่หลายคนก็เต็มใจจะซื้อสินค้าและบริการดังกล่าว ทั้งนี้เพราะสังคมบริโภคนิยมพยายามหล่อหลอมตรรกะในการซื้อสินค้าและบริการของผู้บริโภคให้เห็นคุณค่าและความจำเป็นของสิ่งนั้นเพื่อชีวิตที่ดีกว่า ทั้งๆ ที่การบริโภคสินค้าและบริการมี 2 ระดับ คือ การใช้ประโยชน์ที่แท้จริงของสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ และระดับต่อมา คือ การสร้างคุณค่าและความหมายของวัตถุให้มีความสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ ซึ่งนอกจากจะบริโภคเพื่อประโยชน์ใช้สอยที่แท้จริงแล้วยังเชื่อมโยงภาพลักษณ์ของตนเองกับสินค้าอีกด้วย (Baudrillard, 1970 อ้างถึงใน นวพร สิงห์พทุธางกูร, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ อุ่นใจ เจริญบุรณะกุล (2549) ที่อธิบายว่า “ความสวย” เป็นมายาคติที่สร้างขึ้นเพื่อครอบงำผู้หญิงภายใต้โครงสร้างชายเป็นใหญ่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แต่ในขณะที่เดียวกันผู้หญิงก็ใช้ความสวยเป็นเครื่องมือในการแสดงตัวตนในด้านต่างๆ เพื่อโอกาสและทางเลือกที่ดีกว่า เช่น การมีอาชีพการงานในอนาคต เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ อิทธิพลของวาทกรรมความสวยมิได้ทำให้ผู้หญิงเป็นเหยื่อของวาทกรรมเพียงมิติเดียว ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงยังสามารถต่อรองและสร้างตัวตนภายใต้วาทกรรมความสวยกระแสหลักและสังคมบริโภคนิยมได้อีกด้วย

สรุป

แม้ว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ และเท่าทันสื่อโฆษณาได้ก็ตาม แต่ด้วยความรวดเร็ว และเข้าถึงง่ายของโฆษณาในยุคปัจจุบัน และมีพื้นที่การนำเสนอที่หลากหลายมากกว่าพื้นที่การนำเสนอทางโทรทัศน์ ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงสื่อและเสพโฆษณาได้ง่ายขึ้นและถี่ขึ้น ด้วยเหตุนี้การรู้เท่าทัน

สื่อจึงเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็กและเยาวชนในการเท่าทันการประกอบสร้างความหมายและเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมความสวยได้อย่างชาญฉลาด เพื่อลดผลข้างเคียงทางด้านสุขภาพ พฤติกรรม และค่านิยมทางสังคม ที่อาจส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อเด็กและเยาวชน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้และทักษะในการรู้เท่าทันสื่อ เพราะโฆษณาเป็นสื่อที่ประกอบสร้างวาทกรรมหลายชุด การรู้เท่าทันสื่อจึงมีความสำคัญในฐานะภูมิคุ้มกันให้เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึง วิเคราะห์ และประเมินสารที่ได้รับจากโฆษณาได้อย่างเท่าทันกับสังคมในปัจจุบัน
2. ควรส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรู้เรื่องการประกอบสร้างวาทกรรมเพื่อสามารถพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองได้อย่างหลากหลายและเท่าทันต่อวาทกรรมชุดต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะวาทกรรมความสวยและวาทกรรมบริโภคนิยม
3. ควรพัฒนาหลักสูตรหรือโปรแกรมการรู้เท่าทันสื่อตามช่วงวัยของสื่อแต่ละประเภท โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ ซึ่งเป็นสื่อที่ใกล้ชิดตัวเด็กและเยาวชนในยุคปัจจุบัน และดำเนินการเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบโรงเรียน และสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต
4. ควรสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนผลิตสื่อสร้างสรรค์ด้วยตนเอง เพื่อครอบครองความเป็นเจ้าในการประกอบสร้างความหมายและชุดความรู้และความคิดให้กับสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กชกรณั ศรีฉันทฤกษ์. (2550). วาทกรรมความงามของผู้หญิงในสังคมไทย : มุมมองพหุมิติ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกศราพร บำรุงชาติ. (2550). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบสาเหตุของการรู้เท่าทันสื่อโฆษณาทางโทรทัศน์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่มีระดับการคิดอย่างมี

- วิจารณ์ญาณและระดับการตระหนักรู้ตนเองแตกต่างกัน. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- จันทิมา ปัทมธรรมกุล. (2550). วิเคราะห์การสร้างวาทกรรมความงามของโฆษณาผลิตภัณฑ์
ที่บำรุงผิว. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทิพวรรณ ถาวรังกูร. (2553). ความรู้เท่าทันโฆษณาแฝงของผู้ชมรายการชิตหมอ ในเขต
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไทยรัฐออนไลน์. หัว! เด็กไทยติดเน็ต-สื่อใหม่หนีบสถิติพุ่งเผ้าจอ 8 ชั่วโมงต่อวัน. [http://
www.thairath.co.th](http://www.thairath.co.th). (2557, 29 กันยายน).
- นวพร สิงห์พทุธางกูร. (2556). สัญญา “ผู้หญิงยุคใหม่” ในโฆษณาแฝงบทความนิตยสาร
Cosmopolitan ความเป็นผู้หญิงยุคใหม่: บริโภคนิยม. (การค้นคว้าอิสระ ศิลปะศาสตร-
มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)
- ปริตรตา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล. (2551). เผยร่าง-พรางกาย : ทดลองมองร่างกานในศาสนา
ปรัชญาการเมือง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : โครงการ
จัดพิมพ์คบไฟ.
- ปิยรัตน์ ปันลี. (2545). กระบวนการลดความอ้วนของผู้หญิง : วาทกรรมการสร้างอัตลักษณ์
ในวัฒนธรรมบริโภค. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พรทิพย์ เย็นจะบก. (2552). ถอดรหัสลับความคิดเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
ปันโด พับลิชชิง.
- พรทิพย์ สัมปัตตะวนิช. (2556). แรงจูงใจกับการโฆษณา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เมสิริน ขวัญใจ. (2551). เด็กกับการรู้เท่าทันสื่อโทรทัศน์. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต,
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมสุข หินวิมาน. (2544). สื่อโฆษณาในมิติทางวัฒนธรรม. เอกสารประกอบการเสวนามานุษ
วิทยาสิรินธร. (อัดสำเนา).

เอื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. (2540), การวิเคราะห์ระดับมีเดียจิตเตอเรซีของนักศึกษา
ระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

อุ๋นใจ เจียมบุญณะกุล. (2549). วาทกรรม “ความสวย” และการต่อรองอัตลักษณ์วัฒนธรรม
บริโภค. วารสารสังคมศาสตร์, 18(2), 134-167.

Davis, Kathy. (1995). Reshaping the female body: the dilemma of cosmetic
surgery. New York : Routledge.

Potter, W.James. (2004). Media Literacy. The United States of America : The
McGraw-Hill.

**บทวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชน
ในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์¹**
**Analysis of the Learning Process to Empower the Community
in Preventing Human Trafficking**

ปิ่นททัย หนูนวล² และศาสตราจารย์ ดร.ชนิตา รักษ์พลเมือง²
Pinhathai Nunuan³ and Prof.Chanita Rukspolmuang, Ph.D.⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์และนำเสนอแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ โดยใช้วิธีการวิจัย 2 รูปแบบคือการวิจัยเชิงคุณภาพ และวิจัยกรณีศึกษาโดยศึกษาในพื้นที่ชุมชน 2 รูปแบบ คือ ชุมชนที่เป็นทางการที่เป็นชุมชนต้นทางและปลายทางของผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ และชุมชนที่รวมตัวกันด้วยเป้าหมายและความต้องการร่วม ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการประเมินสภาวะชุมชนแบบเร่งด่วน (RRA) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสนทนากลุ่ม ข้อค้นพบภาคสนามนำเสนอเป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจของชุมชน มีลักษณะ 4 ลักษณะ คือ 1) การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม 2) การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ 3) การ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ในการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาคนโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2559

² นักศึกษาระดับปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ อาจารย์ประจำคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ The Doctoral Degree at Faculty of Education, Chulalongkorn University, Thailand

⁵ Lecture at Faculty of Education, Chulalongkorn University, Thailand

E-mail : zenpin@hotmail.com

เรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตจริง และ 4) การเรียนรู้จากการเป็นเครือข่ายร่วมทำงาน โดยเกิดจากเงื่อนไข 3 ประการ ประกอบด้วย 1) สมาชิกกลุ่มในฐานะผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่ต้องการร่วมแก้ไขปัญหาด้วยประสบการณ์ชีวิตตนเอง 2) องค์กรภายนอกกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวเพื่อมีส่วนร่วมในการทำงานด้วยความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน 3) เครือข่ายภาครัฐและองค์กรในท้องถิ่นเข้าร่วมดำเนินงานโดยใช้บทเรียนและแนวทางการทำงานของกลุ่มเป็นหลัก และมีขั้นตอนการดำเนินการเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชน ดังนี้ 1) การสร้างการรับรู้และความตระหนัก 2) การตั้งคำถามจากประเด็นปัญหาาร่วมกัน 3) การสนับสนุนให้เกิดการดำเนินการร่วมกัน และ 4) การให้ชุมชนได้ร่วมวิพากษ์ผลการดำเนินงาน

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน, การเสริมพลังอำนาจ, การป้องกันการค้ามนุษย์

Abstract

The objective of this research is to analyses the learning process to empower the community in preventing trafficking and to propose a learning process to do so. This research employs both qualitative and case study research. Both communities of origin and destination of victims are studied in terms of forced labour as well as sex worker. Empirical information are collected by Rapid Rural Appraisal, Participatory observation, In-depth interview and Focus group discussion. Finding from this field study is then proposed as a way to create a learning process to empower communities in preventing human trafficking.

Research result shows that there are four characteristics of learning process to empower a community to prevent human trafficking namely 1) group process 2) Active Learning 3) Problem Oriented and 4) Vertical Learning. They are condition by 1) Members of the group, as victims of human trafficking, want to join in combatting the problem through their own experinces; 2) at the urging

of external organization working in partnership; 3) state network and local organization join in by mainly employing the group lessons and methods. Guild lines for community learning process following four steps: 1) strengthening perception and awareness; 2) promoting questions from shared problems; 3) promoting joint operations and 4) promotion communities in critiquing outcomes together.

Keywords : Community Learning Process, Empowerment, Human Trafficking Prevention

บทนำ

.... มนุษยชาติทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด นับถือศาสนาอะไร หรืออาศัยอยู่ที่ไหนต่างมีปัญหา เป็นปัญหาร่วมกัน และเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้กันอย่างรีบด่วนโดยไม่มีทางเลือกเลยได้ ปัญหานั้นคือ ปัญหาการถูกทำลายความเป็นมนุษย์ (Dehumanization) คุณจะต้องเลือกเอาระหว่างการศึกษเพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมอย่างแท้จริง หรือการศึกษาเพื่อให้นักยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ ให้คนสยบยอมอย่างว่าง่าย ยอมรับและคงสภาพสังคมที่อยู่ติดธรรมดาต่อไป....

เปาโล แฟร์ (1970)

การต้องตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถกำหนดตัดสินใจขนาดของตน และต้องยอมรับสภาพถูกบังคับและแสวงหาผลประโยชน์ ถูกซื้อและขายต่อ ทำให้เหยื่อของการค้ามนุษย์มีสถานะไม่ต่างอะไรไป จากทาส จากนิยามการค้ามนุษย์ที่ระบุในพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ให้ความหมายของการค้ามนุษย์ ว่าเป็นการกระทำต่อบุคคลอื่นโดยเจตนาเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบสำหรับตนเองหรือผู้อื่น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะยินยอมหรือไม่ก็ตามการค้ามนุษย์จึงเป็นกระบวนการที่มนุษย์กระทำต่อมนุษย์ที่ทำลายความเป็นมนุษย์อย่างร้ายแรง

แนวทางการดำเนินการประเด็นการค้ำนุขย์สำหรับประเทศไทย ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน ภายใต้นโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ำนุขย์ พ.ศ.2554-2559 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุขย์, 2553) ของศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ำนุขย์แห่งชาติ (ศปคม.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุขย์ ที่กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และมาตรการการป้องกันและปราบปรามการค้ำนุขย์ที่ครอบคลุมการดำเนินงาน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการป้องกัน 2) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการดำเนินคดี 3) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการคุ้มครองช่วยเหลือ 4) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนากลไกเชิงนโยบาย และ 5) ประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและบริหารข้อมูล และกำหนดแผนงานหลักเป็นแนวทางการดำเนินงาน 7 แผนงาน คือ 1) แผนป้องกัน 2) แผนการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครอง 3) แผนการดำเนินงานทางกฎหมายและการปราบปราม 4) แผนการส่งกลับและคืนสู่สังคม 5) แผนการจัดทำระบบข้อมูล การติดตาม และการประเมินผล 6) แผนการพัฒนากลไกและการบริหารจัดการ และ 7) แผนประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละแผนจะกำหนดแนวทางสู่การปฏิบัติทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัด เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความรู้ ความเข้าใจตามนโยบาย และแผนระดับชาติที่สอดคล้องเชื่อมโยงกัน

ประเด็นท้าทายในการดำเนินงานเรื่องการค้ำนุขย์ คือ วงจรที่ไม่สมดุลในการทำงานเรื่องการค้ำนุขย์ ทั้งนี้ การทำงานในเรื่องการค้ำนุขย์ต้องครอบคลุมทั้งเรื่องการดำเนินงานด้านป้องกัน แก้ไข และให้ความช่วยเหลือ รวมถึงการทำงานในระดับนโยบาย เพื่อจัดทำกฎหมาย แผนปฏิบัติงาน และการทำงานในระดับปฏิบัติงานที่มีการปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับชุมชนผู้ตกเป็นเหยื่อ ทั้งในเรื่องการป้องกันและการให้ความคุ้มครองช่วยเหลือ โดยการทำงานทั้งสองระดับจะต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อประโยชน์ในการถ่ายทอดข้อมูล การกำหนดนโยบาย และการบังคับใช้กฎหมาย รวมถึงการจัดสรรทรัพยากรที่พอเพียงในการทำงานแต่ละระดับทั้งของรัฐและเอกชน และประชาสังคม

กลไกการปฏิบัติการประเด็นการค้ำนุขย์ พบว่ามีการดำเนินการผ่านองค์กรภาครัฐ องค์กรเอกชน และประชาสังคม โดยการให้ความสำคัญกับการป้องกันและ

ปราบปราม รวมทั้งการบำบัด เยียวยาผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เป็นหลัก ซึ่งเมื่อพิจารณาในภาพรวมจะพบว่า การดำเนินการที่เกิดขึ้นจะเน้นย้ำกลไกการดำเนินการโดยองค์กร หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ปฏิบัติการ ทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติ โดยผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เข้ามามีส่วนร่วมในบทบาทที่จำกัด แม้จะพบการศึกษาที่ดำเนินการเพื่อการช่วยเหลือผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ แต่พบว่า รูปแบบ แนวทางการดำเนินการในการมีส่วนร่วมเป็นเพียงเข้าร่วมประชุม หรือเล่าประสบการณ์อันเลวร้าย แต่ยังขาดโอกาสการเข้าร่วมในการทำงาน การแสดงตัวตนในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม ที่ใช้ในฐานะเหยื่อที่น่าสงสาร

การดำเนินการของภาครัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายภายใต้การปฏิบัติการของหน่วยงานในพื้นที่ ด้วยกรอบการดำเนินงานด้านการดำเนินคดี การปกป้องคุ้มครอง และการป้องกันการค้ามนุษย์ โดยกำหนดแนวทางในการดำเนินการร่วมกับทุกภาคส่วนในสังคมเพื่อจัดการค้ามนุษย์ให้หมดไป จากแนวคิดการพัฒนาในอดีตที่มองว่านักพัฒนาเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญ มีหน้าที่แก้ปัญหาชุมชน ทำให้ชาวบ้านต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากภายนอกตลอดมา เป็นการลดทอนพลังของชุมชน การปรับเปลี่ยนแนวคิดใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความสำคัญของคนและชุมชนในฐานะเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

การเสริมสร้างพลังอำนาจในชุมชน (community empowerment) คือ ศักยภาพของชุมชนที่จะตัดสินใจและจัดการกับปัญหา หรือภัยคุกคามต่างๆ ของชุมชน เงื่อนไขนี้มีความสำคัญมากเนื่องจากพบว่า ชุมชนที่ล้มเหลวในการทำงานป้องกัน มักเป็นชุมชนที่สูญเสียพลังอำนาจในชุมชน ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้ไม่ตระหนักถึงปัญหา หรือบางครั้งปฏิเสธความจริง นอกจากนั้นยังขาดวิธีการจัดการกับปัญหา เป็นเหตุให้ต้องพึ่งพาภายนอกอย่างมาก

บทความวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อนำเสนอบทวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันการค้ามนุษย์ ภายใต้แนวคิดการเสริมพลังอำนาจชุมชน บนฐานความเชื่อที่ว่า การป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาก่อนที่ปัญหาจะเกิดขึ้นเป็นมาตรการที่สำคัญ จุดตั้งต้น (place of origin) ของการค้ามนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นระยะ

ต้นทาง ทางผ่าน หรือปลายทาง คือ พื้นที่ชุมชน หากมีมาตรการที่มีประสิทธิภาพในชุมชน ก็น่าจะช่วยป้องกันปัญหาได้อย่างเห็นผล การค้นหากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีเป้าหมายการทำงานด้านการป้องกันการค้ามนุษย์ในระดับชุมชน ด้วยการปฏิบัติจากประสบการณ์จริงเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ผ่านการสะท้อนไตร่ตรองอย่างเป็นอิสระ ทำให้ชุมชนสามารถเป็นตัวของตัวเอง ในการเลือกและกำหนดแนวทางการทำงานเพื่อป้องกันการค้ามนุษย์ในระดับชุมชนได้ การทำความเข้าใจแนวการเรียนรู้ของชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ จะเป็นการป้องกันปัญหาได้อย่างสอดคล้อง เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เพราะสถานการณ์การค้ามนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ชับซ้อนตลอดเวลา

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในชุมชน
2. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจของชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์
3. เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในชุมชนของไทย โดยพื้นที่ในการศึกษาเลือกชุมชนที่เป็นทางการ (Administrative oriented) ที่เป็นชุมชนพื้นที่เสี่ยง เป็นชุมชนต้นทางและปลายทางของผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ 2 รูปแบบ คือชุมชนที่มีผู้เสียหายจากการถูกบังคับค้าแรงงาน และค้าบริการ เก็บข้อมูลภาคสนามโดยใช้เครื่องมือ RRA (Rapid Rural Appraisal) การศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ (In-depth interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) สำหรับการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจของชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ ใช้วิธีการสังเคราะห์องค์ความรู้จากกรณีศึกษา (Case study) “กลุ่มหญิงสู้ชีวิต” (Live Our Lives Group) ในฐานะชุมชน

แห่งการเรียนรู้ที่มีพลังอำนาจในการทำงานเพื่อการป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน เป็นชุมชนที่เกิดจากการมีเป้าหมาย ความต้องการร่วม (common goal oriented) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และนำข้อค้นพบจากการศึกษาสังเคราะห์เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจในการป้องกันการค้ำมนุษย์ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน

ผู้วิจัยใช้เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ด้วยการสุ่มตัวอย่างเชิงทฤษฎี (Theoretical sampling) ประกอบกัน เพื่อศึกษาปรากฏการณ์ของชุมชนในการเข้าสู่การค้ำมนุษย์ โดยเลือกชุมชนพื้นที่ต้นทางและปลายทางของผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ที่เป็นคนไทยที่ถูกแสวงหาประโยชน์ 2 รูปแบบ คือ การบังคับค้าแรงงานและการค้าบริการ และปัจจุบันมีผู้เสียหายใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน โดยเป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่จนเกินไป มีความเป็นไปได้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในแง่ความปลอดภัยและความร่วมมือของพื้นที่ รวมทั้งความปลอดภัยและความยินยอมของผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์

ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลโดยใช้หลักสามเส้า (Triangulation) ประกอบการพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ ทั้งนี้ การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้หลายวิธีการ ทั้งการสังเกต การสัมภาษณ์ ประกอบกัน อีกทั้งการรวบรวมข้อมูลจากหลายแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐในฐานะผู้ปฏิบัติงานระดับนโยบายของจังหวัด ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ส่วนท้องถิ่น ข้อมูลจากประชาชนทั่วไปที่ต่างวัยกัน รวมทั้งข้อมูลจากผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ในชุมชน ถือได้ว่าเป็นการใช้หลักสามเส้าในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาชุมชน 2 รูปแบบ คือ 1) ชุมชนที่เป็นทางการ 2) ชุมชน โดยเลือกชุมชนพื้นที่เสี่ยง ที่มีผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ 2 รูปแบบ คือ ผู้เสียหายจากการถูกบังคับค้าแรงงาน และผู้เสียหายจากการค้าบริการทางเพศ และ 2) ชุมชนที่มีเป้าหมายร่วมในการ

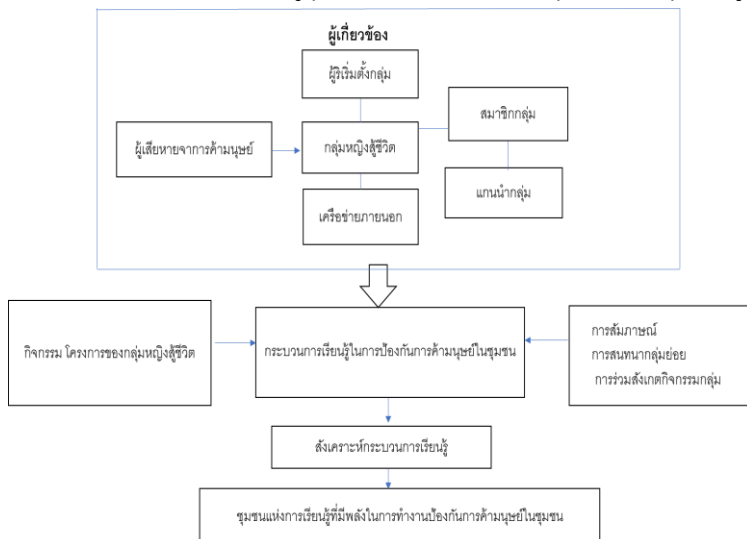
รวมกลุ่ม โดยเลือกกลุ่มหญิงสู้ชีวิต (Live Our Lives Group) กลุ่มผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่มีสมาชิกในทุกภูมิภาคของประเทศ มีเป้าหมายการทำงานเพื่อร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตลอดจนองค์กรท้องถิ่นในการณรงค์ป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ปัจจุบันมีฐานะเป็นองค์กรเอกชนที่จดทะเบียนเป็นองค์กรด้านป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ตาม พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 “กลุ่มหญิงสู้ชีวิต” เป็นชุมชนของผู้เสียหายที่ต้องการต่อสู้เพื่อเข้าถึงความยุติธรรมร่วมกัน

การวิจัยแบบกรณีศึกษา (Case study) เป็นวิธีการศึกษาที่เน้นศึกษากรณีพิเศษเฉพาะเจาะจง (Case) มีขอบเขตที่กำหนดให้ชัดเจน และมีความสมบูรณ์ในตัวเอง (ชายโพธิสตา, 2556) ทั้งนี้ (Case study Research) เป็นการศึกษาที่มุ่งศึกษาเชิงลึก (In-depth study) เพื่อทำความเข้าใจในประเด็นเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ศึกษาในสภาพแวดล้อมจริง โดยไม่ได้มีการควบคุมประเด็นตัวแปรใดๆ (Yin, 2003)

ทัศนะต่อชีวิตของแฟร์ จึงวางบนรากฐานความจริงที่ประสานกับประสบการณ์ที่ได้จากชีวิตจริงและได้จากการศึกษาสถานการณ์โลก เขาได้ข้อสรุปว่า ตลอดระยะเวลาอันยาวนานแห่งประวัติศาสตร์ มนุษย์มีการต่อสู้เพื่อความเป็นมนุษย์ (Humanization) ขณะเดียวกันก็มีสำนึกว่าเขาถูกปล้นเอาความเป็นมนุษย์ไป (Dehumanization) มนุษย์ถูกทำให้ไม่เป็นมนุษย์ได้อย่างไร แฟร์ (1970) กล่าวว่า ในโลกปัจจุบันมีคนกลุ่มหนึ่งที่กดขี่ขูดรีดเอาเปรียบคนอื่น คิดว่าตนเองเท่านั้นที่มีสิทธิเป็นมนุษย์ โดยหารู้ไม่ว่า ขณะที่ตนขโมยความเป็นมนุษย์ของเพื่อนไปด้วยการกดขี่ขูดรีดนั้น ตนเองก็หมดความเป็นมนุษย์ด้วย และการกีดกันต่อสู้เพื่อนำเอาความเป็นมนุษย์กลับมาสู่ความเป็นมนุษย์ก็เป็นของมนุษย์ที่ถูกกดขี่ขูดรีดเพียงกลุ่มเดียว ผลจากการกดขี่ขูดรีดของคนกลุ่มหนึ่ง ทำให้ผู้ถูกกดขี่ขาดสำนึกในความหมายของตัวเองต่อโลก มีสภาพเท่ากับสัตว์หรือสิ่งของที่อุปถัมภ์ขึ้นมาในโลกเพื่อผู้อื่น (Being for others) ไข่เพื่อตัวเขาเองในฐานะมนุษย์ (Being for themselves) ผู้ถูกกดขี่เปรียบเหมือนผู้ถูกกระทำ (Objects) เป็นผู้ที่ถูกบั่นทอนความสำนึกให้แยกออกเป็นสองเสี่ยง เสี่ยงหนึ่งเป็นการอยู่ในโลกของผู้กดขี่ อีกเสี่ยงหนึ่งเป็นสำนึกของความมมงาย ไม่เชื่อถือตัวเอง ซึ่งความสำนึกที่แตกแยกนี้เป็นสำนึกที่ตั้งอยู่บน

รากฐานจอมปลอมที่ผู้กดขี่สร้างขึ้น เพื่อให้ให้ผู้ถูกกดขี่เกิดสภาพบาดหมางระหว่างตนเอง กับการเป็นจริงที่แวดล้อมตัวเองอยู่ ฉะนั้น ความสำนึกเช่นนี้จึงไม่ใช่ความสำนึกที่แท้จริง ของมนุษย์ ความสำนึกที่แท้จริงของมนุษย์คือความสำนึกที่จะสร้างและดัดแปลงโลกด้วย การเคลื่อนไหวใช้แรงและการคิดไตร่ตรองไปพร้อมๆ กัน

กรอบการวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ชุมชนในการป้องกันการค้ำมนุษย์ : กรณีกลุ่มหญิงสู้ชีวิต

การสังเคราะห์ห้วงค์กระบวนการเรียนรู้จากกรณีศึกษา (Case study) “กลุ่มหญิงสู้ชีวิต” (Live Our Lives Group) ในฐานะชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีพลังอำนาจใน การทำงานเพื่อการป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจสถานะของ ผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์แต่ละรายในขั้นตอนของกระบวนการค้ำมนุษย์ โดยใช้กรอบสิทธิ มนุษยชนประกอบการวิเคราะห์สถานะของผู้เสียหายท่ามกลางการกลายเป็นผู้ถูกค้า ต่อ ด้วยการเข้าสู่การเป็นสมาชิกกลุ่มหญิงสู้ชีวิต โดยวิเคราะห์ให้เห็นกระบวนการเปลี่ยนผ่าน จากผู้เสียหายกลายเป็นสมาชิกกลุ่มหญิงสู้ชีวิต วิเคราะห์ผ่านผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการริเริ่ม ก่อตั้งกลุ่ม คือ มูลนิธิผู้หญิง เพื่อทำความเข้าใจ วิธีคิด รูปแบบ แนวทางการทำงาน ศึกษา

สมาชิกกลุ่มและแกนนำกลุ่ม ศึกษาเครือข่ายภายนอกที่เคยร่วมกิจกรรมและมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มหญิงสู้ชีวิตในช่วงเวลาแห่งการทำงานการป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม โครงการที่กลุ่มหญิงสู้ชีวิตมีการดำเนินการ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory observation) ในกิจกรรมกลุ่มที่มีการทำงานการป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน 4 พื้นที่ ประกอบด้วยจังหวัดอุดรธานี ศรีสะเกษ เพชรบูรณ์และเชียงราย ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) ผู้เกี่ยวข้องทั้งสองกลุ่ม คือ มูลนิธิผู้หญิงในฐานะผู้ริเริ่มและเครือข่ายภายนอกที่ร่วมกิจกรรมโครงการรณรงค์เพื่อการป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน และใช้การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) กับสมาชิกกลุ่มและแกนนำกลุ่ม

ผลการวิจัย

1. สภาวะผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์

เรื่องเล่าจากผู้เสียหาย : การเดินทางที่ยังไม่สิ้นสุด

ประสบการณ์ของผู้เสียหายที่ถูกถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่อง สะท้อนภาพกระบวนการค้ำมนุษย์กับการละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในหลายรูปแบบ

“ถูกเก็บพาสปอร์ตทันทีที่ไปถึง เรามีหนั้ทันทีเมื่อไปถึง ค่าเดินทาง ค่าตัวเครื่องบิน ค่ากินอยู่ หลักฐานต่างๆ ถูกเก็บหมด ผู้เสียหายไม่เคยได้เก็บข้อมูลใดๆ เลย”

ความไม่ปลอดภัยในการสภาพการทำงาน การถูกทำร้าย ถูกใช้งานเยี่ยงทาส และถูกแสวงหาประโยชน์ที่เกิดขึ้น

“เดินแล้วต้องไปให้ถึงที่สุด เป็นไปแล้ว เสียไปแล้ว ไม่มีใครหยิบยื่นมือมาช่วย เลยตัดสินใจไปสิงคโปร์ต่อ ถ้าไม่เคยไปจะรู้เลยว่าเลวร้ายที่สุด ตำรวจมาวิ่งอย่างเดียว วันๆ นั้บักโหดได้เลย โดยจับที่สิงคโปร์ 10 วัน คือจุดต่ำสุด ชีวิตไม่เคยมีอะไรดีเลย”

ชุมชนปลายทาง : ชีวิตยังต้องสู้ต่อไป

แม้การเดินทางจะสิ้นสุด แต่การไม่ได้รับการยอมรับ ถูกกีดกันจากคนในชุมชนก็
เป็นปัจจัยที่ทำให้หลายคนเลือกการเดินทางต่อ แม้จะรู้ว่ามีความเสี่ยง

“คนที่พอใจ เต็มใจก็มี คนที่กลับบ้านมาไม่มีแต่คนท้อแท้ก็กลับไปหาอีกก็มี”

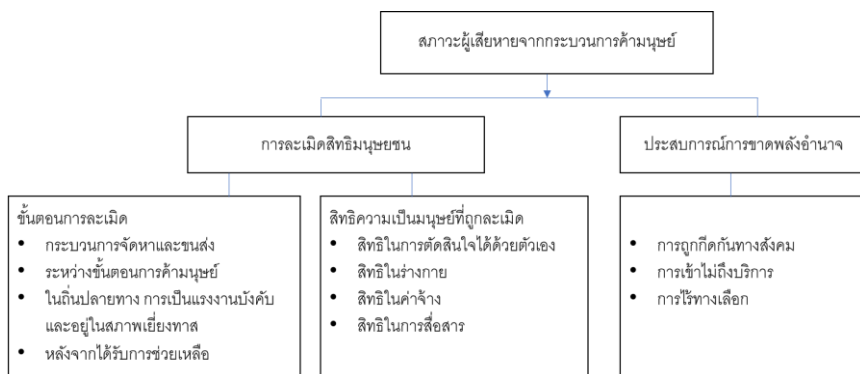
สิทธิในฐานะผู้เสียหายในรูปแบบค่าชดเชยต่างๆ ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ผู้เสียหายเข้าถึงไม่ถึง

“ความรู้สึกของเราคือไปรบกวนเขาหรือเปล่า โทรติดต่อไปหลายครั้ง แต่
มักถูกปฏิเสธ ยื่นเรื่องมาครบ 2 ปี ยังไม่คืบหน้า”

ประสบการณ์ผู้เสียหายถูกนำไปใช้ในการสื่อสารในงานการป้องกันการค้ำมนุษย์
ของภาครัฐ แม้เป็นเพียงผู้ได้รับเชิญให้เข้าร่วมก็ตาม หลายครั้งที่สร้างผลกระทบด้านจิตใจ
ให้กับผู้เสียหาย ทั้งนี้ อาจเพราะความไม่เข้าใจของผู้เข้าร่วม

“เราเป็นลูกมีออโรให้หน่วยงานเชิญไปร่วมงานที่เขาจัด บางครั้งคนที่ฟัง
เค้าถามว่าถูกจ้างให้มาพูด”

ผลการศึกษาดังกล่าว สรุปได้ว่า สภาวะผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ใน
กระบวนการค้ำมนุษย์นั้นมีการละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ในหลายขั้นตอน อาทิ ขั้นตอน
กระบวนการจัดหาและขนส่ง ระหว่างขั้นตอนการค้ำมนุษย์ ในถิ่นปลายทางของการตก
เป็นแรงงานบังคับและอยู่ในสภาวะเยี่ยงทาส และแม้แต่ในขั้นตอนหลังได้รับการช่วยเหลือ
โดยสิทธิที่ถูกละเมิดนั้นทั้งทางร่างกาย สิทธิในค่าจ้าง สิทธิในการสื่อสาร และสิทธิในการ
ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง ด้วยขั้นตอนดังกล่าวทำให้ผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ต้องตกอยู่ใน
สภาวะการขาดพลังอำนาจ เนื่องจากการถูกกีดกันทางสังคม การเข้าถึงบริการ และ
ภาวะไร้ทางเลือก สรุปได้ ดังนี้

2.จากผู้เสียหายจากการค้ำคูณสู่การเป็นสมาชิกกลุ่มหญิงสู้ชีวิต

หลักการทำงานร่วมกลุ่มหญิงสู้ชีวิต

การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของกลุ่ม (Sense of belonging) ด้วยกระบวนการเรียนรู้ในบทบาทหน้าที่ที่สมาชิกแต่ละคนเลือกได้ด้วยตนเอง และมีส่วนร่วมนำเสนอเพื่อนสมาชิกที่ตนเองคิดว่าเหมาะสมในการทำหน้าที่แทนสมาชิกกลุ่มคนอื่นๆ กิจกรรมในโครงการช่วยให้ผู้เสียหายมีส่วนในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคมในการทำงาน (Social network) ที่เกิดจากตัวผู้เสียหายเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ ทั้งภาคปฏิบัติในระดับพื้นที่ที่ตัวเองเข้าไปในฐานะผู้รับการช่วยเหลือ จนกลายมาเป็นผู้ช่วยการปฏิบัติงานในการปฏิบัติการในหลายพื้นที่ของการทำงาน เช่น บ้านพักเด็กและครอบครัว โรงเรียน ชุมชน เป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เสียหายในการทำงานร่วมกับผู้อื่น

กิจกรรมต่างๆ ที่มีการดำเนินการ เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้มีประสบการณ์การทำงานร่วมกับองค์กร หน่วยงานต่างๆ ในหลายระดับ เป็นการส่งเสริมสนับสนุนทางสังคม (Social support) ที่ช่วยเสริมความมั่นใจตามศักยภาพ ความสามารถ ความพร้อมของสมาชิกแต่ละราย ส่งผลให้สมาชิกเริ่มทบทวนบทบาทการปฏิบัติงานขององค์กร หน่วยงาน ที่ให้ความช่วยเหลือตนเองและที่เพื่อนสมาชิกต้องเข้าปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ กลุ่มเกิดพลังในการสร้างอำนาจแห่งการสร้างสรรค์ (creativity power) กิจกรรมที่ตอบสนอง

ตนเอง โดยการทำงานร่วมกับกลุ่ม การรับรู้ของสมาชิกกลุ่มผู้เสียหายถึงความเป็นอิสระในการทำงานร่วมกับกลุ่ม จากความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในชีวิตของผู้เสียหายแต่ละรายเป็นหลักในทุกกิจกรรมของโครงการ

การรับรู้ของสมาชิกกลุ่มผู้เสียหายถึงความเป็นอิสระ (Autonomy) ในการทำงานร่วมกับกลุ่มจากความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ในชีวิตของผู้เสียหายแต่ละรายเป็นหลักสำคัญในทุกกิจกรรมของโครงการ

กิจกรรมการรณรงค์ ป้องกันการค้ำมนุษย์ในชุมชน : การรับรู้ตัวตนแบบใหม่ของผู้เสียหายเพื่อคนในชุมชน

ความสามารถในการมองเห็นปัญหา มองเห็นวิธีการจัดการปัญหาจากการรับรู้ประสบการณ์ของเพื่อนสมาชิกในกลุ่ม ทำให้ผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์เริ่มปรับตัวและยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับตัวเอง กิจกรรมในโครงการที่เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มเป็นแกนหลักในการทำงานเพื่อประสานกับหน่วยงานในพื้นที่เพื่อการจัดรณรงค์การย้ายถิ่นที่ปลอดภัยทั้งในชุมชนของตนเองและชุมชนของเพื่อนสมาชิก กลุ่มได้มีบทบาทร่วมกันเป็นอาสาสมัครทำงานในพื้นที่ตามความถนัด สนใจและตัดสินใจเลือกด้วยตัวเอง โดยการประเมินความพร้อมของตัวเองในการทำงานร่วมด้วย การจัดสรร แบ่งบทบาทการทำงานภายในกลุ่ม การทำงานที่มีเป้าหมายชัดเจนเพื่อส่งข้อมูล ข่าวสารแก่ผู้คนในชุมชนกลุ่มต่างๆ ที่อาจเป็นผู้ตกในภาวะเสี่ยง ประสบปัญหาในอนาคตได้รับรู้ เข้าใจและตระหนักในสถานการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้

3. กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์

ปัจจุบันกลุ่มหญิงผู้ชีวิตได้รับการปี พ.ศ.2555 กลุ่มหญิงผู้ชีวิตได้จดทะเบียนเป็นองค์กรเอกชนด้านป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ ตาม พ.ร.บ.ป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ พ.ศ.2551 มีฐานะเป็นองค์กรทำงานที่สามารถยื่นขอรับทุนการสนับสนุนการทำงานจากทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ เป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ เพื่อการรณรงค์และป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์ในระดับชุมชนที่ดำเนินการโดยกลุ่มหญิงผู้ชีวิต กลุ่มผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์

“สมาชิกเราไม่มีเครือข่ายต่างๆ ในชุมชนตัวเอง ขยายการทำงานไปในแต่ละพื้นที่”

การรณรงค์การย้ายถิ่นที่ปลอดภัยในระดับชุมชนโดยผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์

เป้าหมายการรณรงค์และป้องกันการค้ามนุษย์ในระดับชุมชนที่ดำเนินการโดยผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ วิธีการ คือ ระดมความคิดเห็นร่วมกับผู้เสียหายในการกำหนดพื้นที่การรณรงค์ การมอบหมายให้ประสาน ติดต่อ กำหนดบทบาทหน้าที่สมาชิก รูปแบบการทำงาน โดยร่วมกับองค์กร หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการจัดประชุม การสรุปผลการประชุม และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การนำเสนอสถานการณ์ปัญหาร่วมกับชุมชน โดยมีพื้นที่ในการรณรงค์การย้ายถิ่นที่ปลอดภัย อ.กันทรารมย์ จ.ศรีสะเกษ อ.วังโป่ง จ.เพชรบูรณ์ และอ.แม่ลาว จ.เชียงราย องค์กรบริหารส่วนตำบล ดูน จ.ศรีสะเกษ องค์กรบริหารส่วนตำบลบ้านตาด โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ จ.ศรีสะเกษ โรงเรียนและองค์กรบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ จ.พิษณุโลก พื้นที่ทั้งหมดเป็นพื้นที่ที่มีแกนนำกลุ่มในฐานะผู้เสียหายทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหลักในการดำเนินการ บทบาทแกนนำกลุ่มในภูมิภาคต่าง ๆ กับการทำหน้าที่ในการติดต่อ ประสานงาน วางแผนการทำงานร่วมกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในพื้นที่ การนำเสนอผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่ด้วยใจทย์ คือ กลไปในชุมชนที่คาดว่าจะทำงานร่วมกันในการป้องกันการค้ามนุษย์ให้ได้ผลควรเป็นอย่างไร ช่วยให้แกนนำในแต่ละพื้นที่ได้ร่วมคิด ออกแบบการทำงานร่วมกับเครือข่ายที่ตนเองคุ้นเคย ในฐานะที่เคยรับการช่วยเหลือ สามารถรับรู้และเข้าใจปัญหา อุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้น การร่วมแลกเปลี่ยนกับเพื่อนสมาชิกในกลุ่มที่มีประสบการณ์การทำงานในต่างพื้นที่ช่วยให้กลุ่มได้ทบทวนและคัดเลือกสมาชิกกลุ่มในการช่วยเหลือในการคิด ดำเนินการร่วม กระบวนการดังกล่าวกลายเป็นบทเรียนการทำงานรณรงค์ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

กระบวนการดำเนินการโดยกลุ่มหญิงผู้ชีวิตเป็นผู้กำหนดพื้นที่การรณรงค์ การประสานติดต่อ กำหนดบทบาทตนเอง บทบาทสมาชิกกลุ่มในการร่วมคิด วางแผนและ

ออกแบบกิจกรรม การวัดประเมินผล ร่วมกับหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในพื้นที่เป้าหมาย ด้วยการจัดเวทีการณรงค์เพื่อการย้ายถิ่นที่ปลอดภัยสำหรับผู้คนในระดับชุมชน

“อย่างน้อยเด็กจะได้เข้าใจว่าค่านิยมคืออะไร คนที่เขาเคยประสบปัญหาเป็นอย่างไร และหากต้องขอความช่วยเหลือต้องทำอะไร เพราะเราเคยผ่านจุดนั้นมาแล้ว เราจึงเข้าใจและไม่อยากให้ใครต้องเจอแบบเราอีก แม้เราจะแสดงละครที่ผ่านมาแล้วผ่านไป แต่คิดว่าถ้าเด็กได้รับรู้เรื่องนี้จากกลุ่มพวกเราเขาจะปลอดภัยขึ้น เมื่อก่อนเราไม่เคยสัมผัสเรื่องราวแบบนี้มาก่อน เราเลยไม่เคยรู้เลยว่า จะเกิดเหตุการณ์เลวร้ายในชีวิต แต่ถ้าเรื่องที่เรายกเคยเจอได้ถ่ายทอดไปยังคนอื่น ๆ คิดว่าอย่างน้อยเขาก็จะได้เข้าใจบ้าง”

ปฏิบัติการเพื่อร่วมกำหนดแนวทางของชุมชนเอง

โครงการการอบรมการย้ายถิ่นที่ปลอดภัยในชุมชน กลุ่มหญิงผู้ชีวิตมีบทบาทเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ การประเมินสถานการณ์ปัญหา การค้นหาหลักการปฏิบัติงานในระดับชุมชนที่คาดว่าจะเป็นแนวร่วมในการทำงานรณรงค์ ป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์ การประสานติดต่อหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชาวบ้านเพื่อเข้าร่วมประชุม การเตรียมการด้านข้อมูลและกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการในเวทีชุมชน การค้นหาตัวแทนสมาชิกกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการอบรมแต่ละครั้ง การสรุปบทเรียนในเวทีการอบรม และการติดตามผลในการประชุมหลังการอบรมเพื่อเตรียมการณรงค์ในชุมชนอื่นๆ และในชุมชนของตนเองต่อไป

อภิปรายผล

1. ลักษณะกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในการป้องกันการค้ำมนุษย์ มี 4 รูปแบบ

1.1 การเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process) ที่เกิดจากสมาชิกได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิชาทฤษฎีวิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบ หาแนวทาง

อื่นๆ ในการดำเนินงานของชุมชน กระบวนการที่สมาชิกได้มาร่วมกันคิด และทำงานร่วมกัน เท่ากับการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกได้มาเรียนรู้ร่วมกัน เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการดำเนินงานของชุมชนร่วมกัน

1.2 การเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Active Learning) โดยการดำเนินงานพัฒนาจากการเรียนรู้ที่เกิดจากการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด ประสบการณ์ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และหาทางแก้ไข โดยการดำเนินงานของชุมชน เมื่อได้ข้อตกลงแล้วสมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกันเพื่อหาแนวทางแก้ไข โดยการดำเนินงานของชุมชน เมื่อได้ข้อตกลงแล้วสมาชิกก็นำไปลงมือปฏิบัติร่วมกัน เพื่อหาแนวทางแก้ไขให้ดีขึ้น กระบวนการคิด ทำ ทบทวน วิเคราะห์ ทำ จึงหมุนวนไป ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกได้ยกระดับความคิด และสั่งสมความรู้

1.3 การเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตจริง (Problem Oriented) เป็นการเรียนรู้เพื่อพยายามในการพึ่งตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่องของชุมชน เป็นการเรียนรู้เพื่อคุณภาพชีวิต เพราะเป็นเรื่องของชีวิตจริง ไม่เพียงแค่การพัฒนาสติปัญญาเท่านั้น เป็นเรื่องที่ชุมชนคิด ทำเองเพื่อง่ายในการทำความเข้าใจและดำเนินการได้

1.4 การเรียนรู้จากการเป็นเครือข่ายร่วมทำงาน (Vertical) เป็นสัมพันธ์ภาพในแนวนอน เชื่อมโยงสมาชิกและระหว่างชุมชน เป็นการเรียนรู้จากความคิด ประสบการณ์ ซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสาร มีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้สมาชิกที่สนใจร่วมกันมาทำงานภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกัน และเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกัน

2. ปัจจัย เงื่อนไข

2.1 สมาชิกกลุ่มในฐานะผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่ต้องการร่วมแก้ไขปัญหาด้วยประสบการณ์ชีวิตตนเอง กระบวนการทำงานที่ต้องสัมพันธ์กับผู้คนในหลายระดับ ทั้งในชุมชนและในสังคม ทำให้สมาชิกเริ่มรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งกับตนเองและกลุ่มที่สามารถนำเสนอรูปแบบ แนวทางการทำงานกับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อ

ป้องกัน แก้ไขปัญหาที่สนองความต้องการของเพื่อนสมาชิกผู้เสียหาย ขณะเดียวกัน ประสบการณ์ชีวิตของตนที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นปัญหาที่ยากจะหาทางแก้ ที่สามารถสร้าง ประโยชน์สู่ผู้คนในชุมชน ประสบการณ์ชีวิตของผู้เสียหายกลายเป็นเครื่องมือการเข้าถึง “ปัญหา” และคือเครื่องมือในการทำงานรณรงค์ในชุมชนต้นทางและปลายทางของตนเอง

2.2 องค์การภายนอกกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวเพื่อมีส่วนร่วมในการทำงานด้วยความสัมพันธ์แบบหุ้นส่วน หลักคิดในการออกแบบโครงการเสริมสร้างศักยภาพผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ บทบาทของมูลนิธิผู้หญิงในฐานะองค์กรปฏิบัติงานผู้ให้การสนับสนุนผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ในการเป็นผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้การช่วยเหลือผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์สู่การป้องกันการค้ามนุษย์ในชุมชนต้นทาง ปลายทางของตัวเอง กระบวนการดำเนินกิจกรรมในโครงการและผลการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่มที่เกิดขึ้น พบว่า มูลนิธิผู้หญิงให้การสนับสนุนการทำงานของกลุ่มหญิงสู้ชีวิตภายใต้ความสัมพันธ์ที่กำหนดบทบาทกลุ่มหญิงสู้ชีวิตในฐานะหุ้นส่วนผู้ร่วมทำงาน โดยมอบหมายบทบาทการปฏิบัติงานในการเข้าถึงและให้การช่วยเหลือเพื่อนผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ ด้วยการปฏิบัติการด้วยกลุ่มผู้เสียหายเอง โดยทุกกิจกรรมที่ออกแบบมีเป้าหมายให้ผู้เสียหายได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงปัญหา ความต้องการ ศักยภาพ ความสามารถของสมาชิกผู้เสียหายที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไป โดยทุกกิจกรรมดำเนินการด้วยการปฏิบัติการของสมาชิก

2.3 เครือข่ายภาครัฐและองค์กรในท้องถิ่นเข้าร่วมดำเนินงานโดยใช้บทเรียนแนวทางการทำงานของกลุ่มเป็นหลัก โครงการอบรมการย้ายถิ่นที่ปลอดภัยในชุมชน กลุ่มหญิงสู้ชีวิตมีบทบาทเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินการในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ การประเมินสถานการณ์ปัญหา การค้นหากลไกการปฏิบัติงานในระดับชุมชนที่คาดว่าจะจะเป็นแนวร่วมในการทำงานรณรงค์ ป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ การประสานติดต่อหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชาวบ้านเพื่อเข้าร่วมการประชุม การเตรียมการด้านข้อมูลและกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการในเวทีชุมชน การค้นหาตัวแทนสมาชิกกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการอบรมแต่ละครั้ง

การสรุปบทเรียนในเวทีการอบรมและการติดตามประเมินผลในชุมชนหลังการอบรมเพื่อเตรียมการณรงคในชุมชนอื่นๆ และชุมชนของตนเองในครั้งต่อไป

3. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้

3.1 การสร้างการรับรู้และความตระหนัก (strengthening perception and awareness) ในระดับบุคคล ผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เกิดการรับรู้ว่ามีเพื่อนร่วมประสบการณ์เดียวกัน ทั้งที่ทุกข์เหมือนกันหรือทุกข์มากกว่า ผลจากการเข้าร่วมกลุ่มทำให้ผู้เสียหาย รับรู้ว่ามีคนเข้าใจปัญหาที่ตนเองกำลังเผชิญ การรับรู้ว่ามีปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ความผิดของตนเอง การรับรู้ในศักยภาพและคุณค่าของตัวเองจากการร่วมกิจกรรมต่างๆ และการรับรู้สถานะของการเป็นผู้เสียหายที่มีสิทธิได้รับการช่วยเหลือ

3.2 การตั้งคำถามจากประเด็นปัญหาร่วมกัน (promoting questions from shared problems) ด้วยการสนับสนุนกันในกลุ่ม การร่วมคิด ออกแบบกิจกรรมในกระบวนการเลือกพื้นที่การทำงานในกิจกรรมการณรงคเพื่อป้องกันการค้ามนุษย์ในชุมชนที่ดำเนินการโดยกลุ่มหญิงสู้ชีวิตเป็นแกนหลักในการดำเนินโครงการ “การอบรมเพื่อการย้ายถิ่นที่ปลอดภัย” มีกระบวนการคัดเลือกพื้นที่ในการทำงานจากการประชุมร่วมกันระหว่างสมาชิกด้วยการนำเสนอการณรงคในชุมชนของตนเองมาร่วมพิจารณา เป็นข้อมูลที่เสียหายพบเห็นในชีวิตประจำวัน เป็นเรื่องราวใกล้ตัวที่อาจไม่มีสถิติการบันทึกที่เป็นทางการของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรง หลายครั้งที่ข้อมูลอาจไม่ตรงกับสถิติที่หน่วยงานจัดเก็บข้อมูลประชากรที่เป็นทางการมีการบันทึกไว้ ข้อมูลดังกล่าวจะถูกนำมาเป็นกรอบประกอบการพิจารณา โดยใช้เกณฑ์สถิติการย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศในอัตราที่สูงและมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้น

3.3 การสนับสนุนให้เกิดการดำเนินการร่วมกัน (promoting joint operations) ด้วยความสัมพันธ์ที่เท่าเทียม จากการกำหนดบทบาทหน้าที่สมาชิกกลุ่มการทำงานร่วมกันของสมาชิกกลุ่มหญิงสู้ชีวิตร่วมกับผู้เสียหายที่เดินทางกลับมาใหม่ ผู้เสียหายกลุ่มนี้ ปัจจุบันมีชีวิตอยู่ในพื้นที่ชุมชนพื้นที่เสี่ยงต่างๆ บางคนไม่สามารถเปิดตัวเข้าร่วมทำงานได้ในกิจกรรมการณรงคที่กลุ่มดำเนินการในพื้นที่ตัวเอง เพราะไม่ต้องการ

ให้สมาชิกในครอบครัวและชุมชนทราบว่าตนเองเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ สมาชิกบางคนเลือกที่จะร่วมรณรงค์กับกลุ่มในชุมชนของเพื่อนสมาชิก การจัดวางตัวบุคคลในการทำงานในแต่ละพื้นที่จึงเคารพการตัดสินใจในการเลือกของสมาชิกเป็นรายบุคคล เมื่อตกลงร่วมกันได้ สมาชิกที่เป็นคนในพื้นที่ที่ถูกเลือกเป็นพื้นที่ทำงานจะขอความร่วมมือสมาชิกให้เข้าร่วมในการทำงานในบทบาท หน้าที่ที่ต่างกัน เช่น การประสาน การติดต่อวิทยากร หน่วยงาน องค์กรในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งนี้ แต่ละพื้นที่ใช้วิธีการร่วมกันคิด วิเคราะห์ กลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมในกิจกรรมการประชุมอบรมที่สมาชิกร่วมกันออกแบบ โดยพิจารณาจากผู้เข้าร่วมที่จะเป็นกลไกการปฏิบัติการในชุมชนเพื่อการรณรงค์ ป้องกัน เผ่าระวังปัญหาการค้ามนุษย์ร่วมกับแกนนำและสมาชิกกลุ่มหญิงสู้ในระดับชุมชน

3.4 การให้ชุมชนได้ร่วมวิพากษ์ผลการดำเนินงาน (promotion communities in critiquing outcomes together) เพื่อร่วมสร้างแนวทางการป้องกันการค้ามนุษย์ที่สอดคล้องกับบริบทชุมชน จากการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการทำงานโครงการอบรมการย้ายถิ่นที่ปลอดภัยในชุมชน กลุ่มหญิงสู้ชีวิตมีบทบาทเป็นเจ้าภาพหลักในการดำเนินการในทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ การประเมินสถานการณ์ปัญหา การค้นหากลไกการปฏิบัติงานในระดับชุมชนที่คาดว่าจะเป็แนวร่วมในการทำงานรณรงค์ ป้องกันปัญหาการค้ามนุษย์ การประสานติดต่อหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชาวบ้านเพื่อเข้าร่วมการประชุม การเตรียมการด้านข้อมูลและกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการในเวทีชุมชน การค้นหาตัวแทนสมาชิกกลุ่มเพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรในการอบรมแต่ละครั้ง การสรุปบทเรียนในเวทีการอบรมและการติดตามประเมินผลในชุมชนหลังการอบรมเพื่อเตรียมการรณรงค์ในชุมชนอื่น ๆ และชุมชนของตนเองในครั้งต่อไป

การอภิปรายผลในเชิงทฤษฎี

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดของเปาโล แฟร์ (1970) การเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจ ที่มองว่าผู้ถูกกดขี่มักตกอยู่ในวัฒนธรรมแห่งความเงียบ (Culture of silence) โดยมีลักษณะเพิกเฉย ไม่กระตือรือร้น ส่งผลให้คนเหล่านี้มีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ไม่มีโอกาสทาง

การเมือง การปกครอง ทำให้ต้องตกเป็นเบี้ยล่างของสังคม แฟร์เสนอว่ามีความจำเป็นที่จะต้องทำให้คนเหล่านี้ได้รับรู้ความเป็นจริง และสนับสนุนให้เกิดการต่อสู้ เพื่อให้หลุดพ้นจากสภาพชีวิตที่จมปลักอยู่ แฟร์เสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อการเปลี่ยนแปลงเพื่อหลุดพ้นภาวะดังกล่าว ใช้ชื่อว่า การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการต่อสู้เพื่ออิสรภาพบนฐานคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ เป็นเครื่องมือที่มุ่งปลดปล่อยให้ผู้ถูกกดขี่ค้นพบความจริงอย่างวิพากษ์วิจารณ์ถึงสภาพของการกดขี่ และร่วมมือกันแก้ไขด้วยวิถีแห่งการคิดและการปฏิบัติ (Praxis) ด้วยการให้ประชาชนได้เข้าร่วมทำกิจกรรมต่างๆ และได้ใช้ความคิด เกี่ยวกับเรื่องจริงที่เกิดขึ้น เมื่อประชาชนได้ร่วมปฏิบัติด้วยการคิดอย่างวิพากษ์วิจารณ์ในกิจกรรมต่างๆ แล้ว ในที่สุดเขาก็จะเข้าใจและมีความรู้ในเรื่องต่างๆ มีการเสวนากันอย่างวิพากษ์วิจารณ์ ทำให้เห็นพฤติกรรมการกดขี่ที่ชัดเจนขึ้น การกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกิจกรรมอย่างมีจิตสำนึกที่สามารถรับรู้ มีการวางแผนแล้วจัดการเปลี่ยนแปลงมันด้วยตัวเอง

ด้วยภาวะจำกัดของผู้ถูกกดขี่ เปาโล แฟร์ เห็นว่าผู้ถูกกดขี่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากผู้อื่นเพื่อนำการต่อสู้ขึ้น โดยผู้ทำหน้าที่นั้นจะต้องช่วยเหลือด้วยการเชื่อมประสานและเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ต้องรู้จักจุดอ่อนและตัวตนที่แท้จริงของผู้กดขี่ โดยทำให้รู้จักคิดและมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง จะทำให้เขามีความมั่นใจในตนเองในการเข้าร่วมกระบวนการต่อสู้เพื่อปลดปล่อยอย่างแท้จริง การใช้แนวคิดและวิถีปฏิบัติดังกล่าวจึงเป็นการศึกษาเพื่อปลดปล่อยหรือการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจผู้ถูกกดขี่อย่างแท้จริง ระบบการศึกษาที่หนุนเสริมให้เกิดพลังอำนาจจึงเป็นระบบของการศึกษาในรูปแบบของกระบวนการเผชิญปัญหา (problem posing education) ด้วยการเรียนรู้ร่วมกัน มีการเสวนาอย่างมีจิตสำนึกของการต่อสู้ที่ท้าทาย การศึกษาแบบนี้เป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นพร้อมกันระหว่างแนวคิดและการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมที่ดีขึ้น

สถานการณ์ในชีวิตของคนกลุ่มนี้ตกอยู่ในภาวะเสียเปรียบแทบทุกด้าน มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ภาวะหนี้สิน คุณภาพชีวิตไม่ดี ส่งผลให้ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อหาทางออกจากปัญหาที่รุมเร้า ต้องตกเป็นเบี้ยล่างในสังคม เข้าไม่ถึงบริการและไร้ทางเลือกในชีวิต มีการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาทางออกจากปัญหา มีสภาพความเป็นอยู่ที่ขาดความเป็นมนุษย์ที่

สมบูรณ์ มีอุปสรรคขัดขวางการต่อสู้ทั้งสภาพการกดขี่และการกดขี่ตัวเอง ทั้งจากสภาพความเข้มข้นของการกดขี่ที่เขาประสบ ทำให้เขาขาดความมั่นใจ ที่ผ่านมาจึงปรับตัวเข้ากับสภาพการกดขี่นั้นโดยมองไม่เห็นทางออก ทางแก้ไข ประกอบกับสภาพการกดขี่ที่สร้างความหวาดกลัวเสรีภาพ (fear from freedom) เนื่องจากสัมพันธภาพเดิมที่เป็นเพียงผู้รับคำสั่งมาโดยตลอด มีความกลัวในการกำหนดชีวิตของตนเอง และมองไม่เห็นสภาพการกดขี่ที่ดำรงอยู่ การต่อสู้ให้ได้มาซึ่งเสรีภาพจะต้องเกิดขึ้นด้วยตัวผู้ถูกกดขี่เอง ด้วยการทำให้เกิดจิตสำนึกที่มีความต้องการที่เด็ดเดี่ยวในการก้าวข้ามปัญหาด้วยวิธีการของตัวเอง

กิจกรรมในโครงการเสริมศักยภาพผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ในการช่วยเหลือผู้เสียหายที่เดินทางกลับมาใหม่ในการคืนสู่สังคม ที่ดำเนินการโดยมูลนิธิผู้หญิงร่วมกับกลุ่มหญิงสู้ชีวิต เป็นเครื่องมือที่สร้างการเปลี่ยนแปลงให้กับผู้เสียหายในฐานะผู้ถูกกดขี่สู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่มีพลังในการทำงานเพื่อการป้องกันการค้ามนุษย์ในชุมชน ด้วยวิถีคิดที่เชื่อมั่นในศักยภาพผู้เสียหายในฐานะคนในที่รับรู้ เข้าใจปัญหา ความต้องการของผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ที่ถูกกดขี่ ถูกกระทำ ด้วยการหนุนเสริมการทำงานในลักษณะหุ้นส่วนผู้ปฏิบัติงาน (Partner in action)

ข้อเสนอแนะ

การป้องกันการค้ามนุษย์จึงควรเป็นการหนุนเสริมให้ชุมชนร่วมดำเนินการ ภายใต้บริบทที่แตกต่าง การเกิดขึ้นของการค้ามนุษย์ในแต่ละพื้นที่ย่อมไม่เหมือนกัน การเริ่มต้นด้วงจรรความเสี่ยงด้วยการทำงานในระดับพื้นที่มีความสำคัญ ขณะเดียวกันการมีข้อมูลเชิงสถานการณ์ในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน การส่งเสริมบทบาทชุมชนในการมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ออกแบบแนวทางการลดความเสี่ยงให้กับสมาชิกจะนำไปสู่การทำงานป้องกันการการค้ามนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ การส่งเสริมให้ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนมีความมั่นใจในตนเอง มีความยืดหยุ่นสำหรับรูปแบบการทำงานป้องกัน เป็นการสร้างพลังและกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนพร้อมใจกันเฝ้าระวัง ติดตามสถานการณ์ในชุมชนของตัวเองตามความเหมาะสมของแต่ละชุมชน

ทั้งนี้ กลไกระดับชุมชนที่รับรู้และตระหนักในปัญหาการค้ำมนุษย์ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน ต้องมีมิติการพัฒนาที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษา การพัฒนาครอบครัวและความสัมพันธ์ การพัฒนาอาชีพ หรือการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการรับมือและจัดการปัญหาการค้ำมนุษย์ที่อาจไม่ใช่เกิดจากการบังคับขู่เข็ญแต่เพียงอย่างเดียว ผู้วิจัยขอเสนอแนะแนวทางการทำงานเพื่อประโยชน์สำหรับผู้เกี่ยวข้องในการทำงานเพื่อการป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. การกำหนดแนวทางการป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์ รัฐควรจัดสรรทรัพยากรและรูปแบบการดำเนินงานป้องกันให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของพื้นที่ทั้งสถานะชุมชน พื้นที่ต้นทาง ปลายทาง ที่คำนึงถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมที่กระทบวิถีชีวิตผู้คนอย่างรอบด้าน โดยต้องเข้าถึงในเชิงรุกมากขึ้นโดยเฉพาะในชุมชนพื้นที่เสี่ยง ที่มีกลุ่มเป้าหมายที่มีความเปราะบาง โดยอาจพิจารณาจากสถิติการย้ายถิ่นของสมาชิกในชุมชน สถิติการออกกลางคันของนักเรียน สถิติเด็ก เยาวชนที่อาศัยกับผู้สูงอายุหรือใช้ชีวิตเพียงลำพังในชุมชน/หมู่บ้าน

2. การปรับปรุงคุณภาพและประสิทธิภาพในการทำงานในการป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์ด้วยการให้ความสำคัญกับการสร้างพลังทางเศรษฐกิจในชุมชนพื้นที่เสี่ยงที่หลากหลาย เช่น การฝึกอบรมทักษะที่มีคุณภาพและเชื่อมโยงกับภาคเอกชน ที่จะนำไปสู่การจ้างงานและอิสรภาพทางเศรษฐกิจ เพราะการตัดสินใจเดินทางไปทำงานของผู้คนมักมาจากความต้องการทำงานเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ แต่มักมีทักษะไม่เพียงพอสำหรับตลาดแรงงาน และเป็นช่องที่ทำให้ถูกแสวงหาประโยชน์และตกเข้าสู่การกระบวนการค้ามนุษย์ แม้จะพบว่าภาครัฐมีการจัดหลักสูตรการฝึกอบรมต่างๆ แต่มักมีข้อจำกัดทั้งในด้านความหลากหลาย คุณภาพและความเหมาะสมกับตลาดงานในชุมชน ที่ไม่นำไปสู่โอกาสในการเข้าสู่งานใหม่หรือทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นอยู่ในระยะยาวสำหรับสมาชิกกลุ่มต่างๆ ในชุมชน

3. การระบุประเด็นการแนะนำและส่งเสริมทางเลือกในการย้ายถิ่นที่ปลอดภัย และถูกกฎหมายไว้ในกิจกรรม หรือโครงการที่มีเป้าหมายในการป้องกันการค้ำมนุษย์

เพราะผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์จำนวนหนึ่งที่ต้องการย้ายถิ่นอีกครั้งหลังเดินทางกลับชุมชน และคิดว่าจะมีการเตรียมตัวรับสถานการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในการเดินทางครั้งต่อไปได้ด้วยตัวเอง จนนำไปสู่การเข้าสู่การถูกแสวงหาประโยชน์อีก การสร้างความตระหนักในการย้ายถิ่นที่ปลอดภัยให้กับผู้คนในชุมชนจึงควรเป็นเป้าหมายการทำงานการป้องกันการค้ามนุษย์

4. การเสริมสร้างองค์ความรู้และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ โดยการสนับสนุนให้ชุมชนมีการดำเนินโครงการเพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ในชุมชนของตน โดยรัฐทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ องค์ความรู้ที่สังเคราะห์จากบทเรียนการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพของชุมชนต่างๆ และไม่ควรมีการออกแบบไว้แล้วล่วงหน้าในลักษณะทั่วไปแบบหนึ่งเดียวสำหรับทุกชุมชน แต่ต้องคำนึงถึงบริบทและความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นสำคัญ

5. สนับสนุนเครือข่ายเฝ้าระวังปัญหาในชุมชนที่มีบูรณาการกับประเด็นอื่นๆ เช่น เรื่องอาชีพ ความปลอดภัยในชุมชน โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกที่เป็นคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกระบวนการป้องกันและแก้ปัญหายาในชุมชนตนเอง โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน

6. การสร้างเครือข่ายขององค์กรภาคี โดยรัฐควรสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายการทำงานระหว่างองค์กรต่างๆ ที่มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันการค้ามนุษย์ โดยสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อให้สามารถสร้างเวทีการเรียนรู้ร่วมกันและสามารถเติมเต็มกระบวนการเรียนรู้ให้แก่นัก

7. การจัดทำระบบฐานข้อมูลที่ทันสมัยและเข้าถึงในเชิงรุกในระดับจังหวัด ที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์การค้ามนุษย์ที่สัมพันธ์กับการเข้าสู่การถูกแสวงหาประโยชน์ ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการทำงานที่ครอบคลุม เช่น ข้อมูลด้านอุปสงค์ อุปทาน ข้อมูลการให้ความช่วยเหลือ ข้อมูลคดี และบทเรียนจากผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์ เพื่อประกอบกับการดำเนินการเพื่อการป้องกันปัญหาได้อย่างครอบคลุมในระดับพื้นที่

8. การให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการทำงานกับองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานป้องกันปัญหาการค้ำมนุษย์ เนื่องจากองค์กรเหล่านี้มีศักยภาพในการทำงานเชิงรุก เข้าถึงปัญหาได้ค่อนข้างดี เนื่องจากมีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน เฉพาะเรื่อง ไม่ต้องรับภาระหน้าที่ที่หลากหลาย เช่น หน่วยงานภาครัฐ การสร้างภาคีร่วมในการทำงานร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีประสบการณ์ในพื้นที่จะสามารถเติมเต็มกระบวนการของหน่วยงานภาครัฐได้เป็นอย่างดี

9. การยกระดับการปฏิบัติงานของศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ำมนุษย์ (ศปคม.) ระดับจังหวัด ให้มีรูปแบบการปฏิบัติการที่หลากหลาย สอดคล้องกับสภาพปัญหา โดยควรมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้เสียหายในชุมชนพื้นที่เสี่ยง เข้าร่วมเป็นภาคีออกแบบการปฏิบัติงาน

10. กระทรวงศึกษาธิการโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรผลักดันให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนเรื่องสิทธิและการค้ำมนุษย์

ข้อเสนอในระดับปฏิบัติ

1. หน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่นองค์การบริหารส่วนตำบล หรือโรงเรียนควรเปิดพื้นที่ให้เป็นแหล่งเรียนรู้เพื่อสร้างความตระหนักในประเด็นการค้ำมนุษย์ให้กับสมาชิกในชุมชนทุกกลุ่ม โดยชุดความรู้มีความหลากหลายกันตามช่วงวัย และแตกต่างกันไปตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

2. เพื่อให้ชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเสริมพลังอำนาจหน่วยงานในท้องถิ่นควรสร้างบรรยากาศของการมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยคัดเลือกประเด็นปัญหาหรือความสนใจที่มาจากแต่ละกลุ่มในชุมชน กระบวนการดังกล่าวจะทำให้หน่วยงานได้ทราบสถานการณ์ปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของกระแสสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมพลังอำนาจชุมชนในชุมชนพื้นที่เสี่ยงที่มีผู้เสียหายจากการค้ำมนุษย์ ที่ยังไม่มีข้อมูลอย่างเป็นทางการ ควรเริ่มต้นด้วยวิจัยเชิง

สำรวจร่วมกับผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์เป็นแกนหลักให้เข้าร่วมดำเนินการ เพื่อให้ทราบสถานการณ์ความรุนแรงของปัญหาจากมุมมองของผู้เสียหาย

2. การเสริมพลังอำนาจของกลุ่มผู้เสียหายโดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เนื่องจากวิธีการวิจัยดังกล่าวให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงความตระหนักรู้ของสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนแปลงทั้งผู้ดำเนินการกลุ่มและกลุ่มผู้เสียหาย ดังนั้นหากมีการดำเนินการวิจัยด้วยวิธีการนี้จะทำให้ผู้ดำเนินการกลุ่ม (ทั้งเจ้าหน้าที่ภาครัฐ หรือภาคประชาชน) มีความเข้าใจในปัญหา ความต้องการ อารมณ์ความรู้สึก ศักยภาพความสามารถของผู้เสียหายมากขึ้น ในขณะเดียวกันยังเป็นการเสริมพลังอำนาจให้กับสมาชิกกลุ่มในการร่วมทำงานการป้องกันการค้ามนุษย์

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). นโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2554 – 2559. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์แห่งชาติ (ศปคม. แห่งชาติ) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์
- จิตติ มงคลชัยอรัญญา และคณะ. (2550). การศึกษาบทบาทของชุมชนที่พึงประสงค์ในการป้องกันและเฝ้าระวังปัญหาการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก. กรุงเทพฯ: สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2549). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินตติ้งเอนด์พับลิชชิ่ง.
- นิศา ชูโต. (2540). การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : พี. เอ็น. การพิมพ์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ.(2540).รายงานวิจัยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

- แฟร์ เปาโล. (2517). การศึกษาสำหรับผู้กดขี่. แปลและเรียบเรียงโดย ช. เขียวพุ่มพวง.
กรุงเทพมหานคร: สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์.
- แฟร์ เปาโล. (2522). การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อเสรีภาพ. แปลและเรียบเรียงโดย
มนตรี กรรพุมมาลย์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- มูลนิธิผู้หญิง. (2543). การค้าหญิง: จากแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนสู่การนำไปปฏิบัติ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิผู้หญิง.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). นโยบาย
ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2554-
2559. กรุงเทพฯ: บริษัท อีไลฟ์แวนคัลเลอร์ส จำกัด.
- ศิริพร สะโครบาแนค.(2548). การค้ามนุษย์ แนวคิด กลไก และประเด็นท้าทาย.
กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์แห่งชาติ, กระทรวงการพัฒนาสังคม
และความมั่นคงของมนุษย์. นโยบาย ยุทธศาสตร์ และมาตรการในการป้องกัน
และปราบปรามการค้ามนุษย์ (พ.ศ.2554 – 2559). กรุงเทพฯ: กระทรวงการ
พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- องค์กรสากลต่อต้านความเป็นทาส. (2546). การค้ามนุษย์ สิทธิมนุษยชนกับนิยามใหม่
ของการคุ้มครองผู้ตกเป็นเหยื่อ. ลอนดอน สหราชอาณาจักร: องค์กรสากล
ต่อต้านความเป็นทาสและมูลนิธิผู้หญิง.

ภาษาอังกฤษ

- Ahari,S.S. et al.,Community based needs assessment in an urban area; A
participatory action Research project. BMC Public Health.12:161-169.
2012.
- Creswell, J.W.Education Research: Planning Conduction and Evaluating
Quantitative and Freire, Paulo. (1970). Pedagogy of the Oppressed.

- New York: The Continuum Publishing. Qualitative Research.Upper Saddle River, NewJerey: Merrill Prentice Hall. 2002.
- Freire,Paulo.Pedagogy of the Oppressed. New York: The Continuum Publishing, 1970.
- Freire,Paulo.Pedagogy of hope.New York:The continuum Plublishing,1992.
- Freire,Paulo.Teacher as culture workers: Letters to those who dare teach. New York: The Continuum Publishing, 1993.
- Gibson,C.H. A Concept analysis of empowerment.Journal of Advanced Nursing.16.1991.
- Yin, Robert K. (2003). Case study research: design and methods.Thousand Oaks, CA: SAGE Plublications Inc.
- Zimmerman.M.andRappaport,J. Citizen participation ,perspective control and psychological Empowerment .American Journal of Community Psychology.1998.

**การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว :
การจัดบริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก
End-of-Life Care and Family : Service Provision
and Roles of Clinical Social Workers**

ปริญานุช โชคนวนนิชัย¹
Preeyanuch Choktanawanich²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว: การจัดบริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาลและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผานวิธี ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและเสริมด้วยข้อมูลการศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้แบบสอบถามกับนักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่สังคมสงเคราะห์ที่ให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวในโรงพยาบาลของรัฐบาล จำนวน 131 แห่งทั่วประเทศ ได้รับแบบสอบถามกลับมาจำนวน 80 ชุด (คิดเป็นร้อยละ 61.06) และเสริมด้วยข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์การทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้าย 3 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน

ผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 91.3 มีช่วงอายุระหว่าง 41–50 ปี ร้อยละ 35.7 สำเร็จการศึกษาในปริญญาตรีด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์มากที่สุด ร้อยละ 36.0 สังกัดอยู่ในโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค (โรงพยาบาลทั่วไป) ร้อยละ 48.8 มีค่าเฉลี่ยระยะเวลาในการทำงานด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายอยู่ที่ 5.5 ปี (น้อยสุด < 1ปี, มากที่สุด 26 ปี) ไม่เคยเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับ

¹อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : cpreyan@staff.tu.ac.th

การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ร้อยละ 68.8 สำหรับรูปแบบการจัดบริการในกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ พบว่าในขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริง (Fact finding) นักสังคมสงเคราะห์มีการสัมภาษณ์ประวัติข้อมูลของผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวมากที่สุด ร้อยละ 96.9 ส่วนรูปแบบที่นักสังคมสงเคราะห์ให้บริการน้อยที่สุด คือ ขั้นตอนการให้บริการ/ให้ความช่วยเหลือ (Intervention) การจัดกิจกรรมศิลปะบำบัดแก่ครอบครัวผู้ป่วยระยะสุดท้าย ร้อยละ 18.8 บทบาทในการให้บริการโดยตรงของนักสังคมสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทหลักในสัดส่วนประมาณร้อยละ 90 คือ บทบาทเป็นผู้ประสานทรัพยากรทางสังคมให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว และบทบาทพิทักษ์สิทธิให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว บทบาทในการให้บริการโดยอ้อม คือ บทบาทเป็นอาจารย์นิเทศงานนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ในการฝึกภาคปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ร้อยละ 17

ผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวมีบทบาทที่หลากหลาย ด้านองค์ความรู้ที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน คือ ฐานคิดการดูแลแบบองค์รวม แนวคิดมนุษยนิยม การเคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และแนวคิดทางด้านความเชื่อทางศาสนาโดยยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง ด้านเทคนิคหรือทักษะที่สำคัญคือ ทักษะของสัมพันธภาพทางวิชาชีพ ทักษะของการสื่อสาร ทักษะการให้การปรึกษา ครอบครัวบำบัด และเทคนิคการบอกความจริง (Telling Truth) แก่ผู้ป่วยและ/หรือครอบครัว

คำสำคัญ : การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย, การจัดบริการ, บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์
คลินิก

Abstract

The study on the End-of-Life Care and Family: Service Provision and Roles of Clinical Social Workers aimed to study the caring service patterns provided for the end-of-life patients in the hospitals. It also investigated the roles of clinical social workers on providing the care for the end-of-life

patients. The mixed methods were used in this research; namely, the quantitative method was principally used and additionally supplemented with the qualitative data. The questionnaires were distributed to the social workers or social work practitioners providing the palliative care for the end-of-life patients and families in 131 government hospitals nationwide. Eighty questionnaires (61.06%) were returned accordingly. The in-depth interviews of four social workers having the experience on providing the care to the end-of-life patients for at least three years were regarded as the supplemented data for this research.

The quantitative study results revealed that most of the respondents were female. It was further found out that 91.3% of them aged 41-50 years old; 35.7% obtained the bachelor's degree with the social work program; 36.0% worked under the regional hospitals (general hospitals); 48.8% had the average experience on providing the care to the end-of-life patients for 5.5 years (minimum = < 1 year, maximum = 26 years) whereas 68.8% of the respondents were never been trained on providing the palliative care for the end-of-life patients. In regard with the patterns of social work services, it was found that in the fact-finding step, 96.9% of the social workers mostly interviewed the end-of-life patients and families. In contrary, the pattern of service least provided by the social workers was involved with the intervention i.e. only 18.8% held the activities of art therapy for the end-of-life patients and families. For the role on providing the direct services of the social workers, 90% of the role was involved with the coordination of social resources with and the protection of rights provided for the end-of-life patients and families. Regarding the role on providing the indirect services, 17% of the role was involved with the orientation and practices related to

the palliative care provided for the end-of-life patients and families.

The results of qualitative study, the role of social workers on providing the palliative care for the end-of-life patients and families was diverse. The body knowledge applied in the social work practices included the concepts of holistic care, humanism, religious belief, and also the respect of humanization and dignity based on the client-centered care. The important techniques or skills involved were mainly the professional relationship, communication and consulting skills, family therapy, and truth telling technique provided for the end-of-life patients and/or families.

Keywords : End-of-Life Care and Family, Service Provision, Roles of Clinical Social Workers

บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมาการดูแล “ผู้ป่วยระยะสุดท้าย” หรือ “ผู้ใกล้ตาย” มักจะเป็นบทบาทของสมาชิกในครอบครัวหรือสถานศาสนาดังแต่ผู้ป่วยอยู่ในระยะเรื้อรังจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ต่อมาเมื่อการแพทย์และสาธารณสุขเจริญรุดหน้า บทบาทของครอบครัวและศาสนาได้มีบทบาทลดลง ประกอบกับผู้ป่วยส่วนใหญ่มักป่วยเป็นโรคเรื้อรังและจำเป็นต้องได้รับบำบัดรักษาจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านอย่างต่อเนื่อง อาทิ ผู้ป่วยมะเร็ง ผู้ป่วยโรคหัวใจ ผู้ป่วยหลอดเลือดสมอง ผู้ป่วยเอดส์ ฯลฯ จึงส่งผลให้ในวาระสุดท้ายในชีวิตของผู้ป่วย มักจะมีความเชื่อมโยงกับสถานพยาบาลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ดังประโยคที่ว่า...

“...เมื่อมนุษย์เกิดมา ในช่วงแรกส่วนมากจะมีมารดาเป็นผู้ดูแลหลักความรู้และประสบการณ์ที่ถ่ายทอดให้กัน ทำให้การดูแลทารกแรกเกิดเป็นไปอย่างมีความมั่นใจและมีความสุข แต่ปรากฏว่าผู้ที่ต้องดูแลบุคคลในช่วงสุดท้ายของชีวิตที่จะต้องอำลาโลกนี้ไปต่างรู้สึกไม่มีความมั่นใจว่าจะปฏิบัติอย่างไรจึงจะเหมาะสมจึง

พยายามหาผู้อื่นเป็นที่พึ่งหรือปัดเป่าให้พ้นจากภาระของตน...” (โคภณ นภธร, 2550, น.4)

นอกจากนี้เมื่อผู้ป่วยได้เดินทางมาถึง “วาระสุดท้ายของชีวิต” ในกรณีที่ผู้ป่วยไม่ได้แจ้งเจตจำนงเกี่ยวกับพินัยกรรมชีวิตมาก่อน ย่อมส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวตกเป็นผู้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจแทนผู้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะ “การยื้อชีวิต” โดยมีพันธนาการล้อมรอบตัวผู้ป่วย หรือ การเลือกวิธี “การุณยฆาต” (Mercy Killing) เพื่อให้ผู้ป่วยจากไปอย่างทุกข์ทรมานน้อยที่สุด หรือ การตัดสินใจพาผู้ป่วยกลับไปใช้ช่วงชีวิตสุดท้ายที่บ้านเพื่อให้ทุกคนในครอบครัวได้ดูแลจนกระทั่งสิ้นลมหายใจ ไม่จำเป็นว่าการตัดสินใจใดๆก็ตาม ผลกระทบย่อมเกิดต่อตัวผู้ป่วยและครอบครัวทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน พบว่า แนวคิดการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิม ที่มุ่งเน้นการบำบัดรักษาด้วยวิธีการทางการแพทย์เพื่อให้ผู้ป่วยมีชีวิตยืนยาวที่สุดด้วย เป็นการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในมิติแบบองค์รวม กล่าวคือ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย มีจุดมุ่งหมายคือ การระงับหรือลดความทุกข์ทรมาน (Suffering) ของผู้ป่วย โดยหากต้องการทราบถึงปัญหาความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย จำเป็นต้องมีการประเมินผู้ป่วยอย่างรอบด้านทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ซึ่งประกอบด้วย การประเมินประวัติของโรค อาการไม่สบายทางกาย/ทางใจ ความสามารถในการตัดสินใจ การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร สภาพทางสังคม ความต้องการทางด้านจิตวิญญาณ ความต้องการของผู้ป่วยที่เป็นไปได้ และการเตรียมตัวต่อการเสียชีวิต (สุปราณี นิรุตติศาสตร์, 2550, น.71)

จากแนวคิดข้างต้น จึงส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของนักวิชาชีพในสาขาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น แพทย์ พยาบาล รวมถึง “นักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์” ได้มีความพยายามร่วมมือเพื่อสร้างชุดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาลต่างๆ เช่น โรงพยาบาลศิริราช โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลเชียงใหม่ โรงพยาบาลขอนแก่น โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ฯลฯ

โดยนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ ถือเป็นหนึ่งในทีมสหวิชาชีพที่มีบทบาทในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวในเชิงมิติจิตสังคม มีบทบาทในการ

ประเมินทางสังคมแก่ผู้ป่วยและครอบครัว บทบาทการจัดสรรทรัพยากรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของผู้ป่วย บทบาทในการบอกความจริงแก่ผู้ป่วยและครอบครัว รวมถึงบทบาทการทำงานกับครอบครัวภายหลังจากผู้ป่วยได้จากไปแล้ว (Reith, M., Payne, M., 2009) จากการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมในประเทศไทยพบว่า ได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวในมิติของงานสังคมสงเคราะห์ไม่มากนัก มีเพียงการศึกษาของทิพวรรณ วีระกุล (2546) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุระยะสุดท้ายในสถานสงเคราะห์คนชรา การศึกษากระบวนการตัดสินใจของผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายและญาติ/ผู้ดูแลในการเข้ารับบริการที่สถานบำบัดโรคยาศาลวัดคำประมง ตำบลสว่าง อำเภอพรหมนิคม จังหวัดสกลนครของวรลักษณ์ เจริญศรี (2556) การศึกษาคุณภาพชีวิตและความต้องการสนับสนุนทางสังคมของผู้ดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย ของอรรธกาญจน์ ธนวิสิฏกุล (2556) และการศึกษาความผูกพันในงานของบุคลากรทางการแพทย์ที่ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย โดยนางสาวสุกัญญา มีสกุลทอง (2556) และการศึกษาความรู้ของพระนิสิตชั้นปริญญาตรีที่มีต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย: กรณีศึกษาพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย จังหวัดอยุธยา ของพระสรเสริญ รัตนเกษตร (2557)

นอกจากนี้เป็นงานเขียนในลักษณะหนังสือของศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2549) และณัฐพัชร สโรบล. (2555) ซึ่งเขียนเกี่ยวกับการดูแลในภาวะสุดท้ายและการสิ้นชีวิตโดยเน้นในกลุ่มผู้สูงอายุ งานเขียนในลักษณะบทความวิชาการของกิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช (2557) เรื่องการประชมครอบครัวในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และงานเขียนของนักสังคมสงเคราะห์ในลักษณะเรื่องเล่าจากประสบการณ์การทำงานของวิมลล์ จันทรดี ได้แก่ เรื่อง การประเมินปัญหาและความต้องการทางสังคม (2550), ความทรงจำที่ไม่ตาย “End of Life Not End of Light” (2550), การแจ้งความจริง: บทบาทที่ทำทายนักสังคมสงเคราะห์ (2556) และของกุลนิษฐ์ ดำรงสกุล. ผู้ดูแลกับการรับมือด้านความสัมพันธ์ในการดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้าย (ฉบับแก้ไขปรับปรุง) (2559) บทความเรื่อง "วาระสุดท้าย" ส่งเข้าประกวดเรื่องเล่าจากใจ งาน Siriraj Palliative Care Day 2017 (2560)

จากการทบทวนตำรา งานวิจัย และเอกสารเกี่ยวข้องที่ผ่านมาพบว่า ในประเทศ ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นรูปแบบการจัดการบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและ บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในพื้นที่การทำงานสายสุขภาพพร้อมกับ ทีมสหวิชาชีพ ดังนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจว่าปัจจุบันนี้รูปแบบในการจัดการบริการในการ ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาลเป็นอย่างไรและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวมีบทบาทอย่างไร อันจะนำไปสู่ผลการ สัมภาษณ์รวมของรูปแบบการให้บริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกของ ประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาล ของรัฐ
2. เพื่อศึกษาบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะ สุดท้ายและครอบครัว

ขอบเขตในการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้ศึกษาทำการศึกษารูปแบบการจัดการบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใน โรงพยาบาลของรัฐที่มีนักสังคมสงเคราะห์ปฏิบัติงาน และบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

ขอบเขตประชากรในการศึกษา

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

1. ประชากรสำหรับการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaires) ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์คลินิกที่ทำงานด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาลของรัฐ จำนวน 131 โรงพยาบาลทั่วประเทศ

2. กลุ่มเป้าหมายสำหรับการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์คลินิกที่มีประสบการณ์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวเป็นระยะเวลา 3 ปีขึ้นไป จาก 4 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ 1) ภาคเหนือ คือ โรงพยาบาลมหาราชนิก จังหวัดเชียงใหม่ 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ โรงพยาบาลขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 3) ภาคกลาง คือ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย กรุงเทพมหานคร 4) ภาคใต้ คือ โรงพยาบาลสงขลา นครินทร์ จังหวัดสงขลา จำนวน 4 คน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ป่วยระยะสุดท้าย หมายถึง ผู้ป่วยที่ได้รับการวินิจฉัยอันเนื่องมาจากโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้ โดยมีอาการของโรคที่ไม่ตอบสนองต่อการรักษา ทำให้เพียงการดูแลแบบประคับประคองในเรื่องของการบรรเทาความเจ็บปวด หรือการดูแลทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ โดยอาการจะทรุดลงเรื่อยๆ และเสียชีวิตในที่สุด

การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว หมายถึง การดูแลรักษาพยาบาลผู้ป่วยในวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างมีคุณภาพ โดยเป็นการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ จิตสังคม และจิตวิญญาณโดยทีมสหวิชาชีพ เน้นการดูแลรักษาเพื่อบรรเทาความเจ็บปวดจากโรคร้ายไข้เจ็บมากกว่าจะเป็นการดูแลรักษาให้หายจากโรค โดยยึดถือตามค่านิยม ความเชื่อทางด้านศาสนา วัฒนธรรม และประเพณีปฏิบัติของผู้ป่วยและครอบครัวเป็นสำคัญ จุดมุ่งหมายของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายเพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเผชิญและผ่านพ้นช่วงเวลาสุดท้ายของชีวิตอย่างสงบ มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในช่วงเวลาสุดท้าย รวมถึงการดูแลครอบครัวในภาวะวิกฤตที่มีผู้ป่วยอยู่ในระยะสุดท้าย และหลังจากที่ผู้ป่วยเสียชีวิตแล้ว

รูปแบบการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย หมายถึง รูปแบบการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายโดยเน้นการจัดบริการของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ตามกระบวนการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก หมายถึง บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในเชิงลึกโดยตรงในการให้บริการแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวทั้งการให้บริการโดยตรงและโดยอ้อม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลของรัฐ
2. ทำให้ทราบถึงบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการให้บริการแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว: การจัดบริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก” มีวัตถุประสงค์การศึกษา เพื่อศึกษารูปแบบการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในโรงพยาบาลของรัฐ และบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาดังนี้

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผานวิธี โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ในรูปแบบนำ-แบบรอง (dominant – less dominant design) (ผ่องพรรณ ตรียมงคลกุล, สุภาพ ฉัตรภรณ์, 2545, น.227) กล่าวคือ ผู้ศึกษาใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและเสริมด้วยข้อมูลการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้เพิ่มความลุ่มลึกของข้อมูลในบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว โดยมีวิธีการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมบทความทางวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เว็บไซต์ รวมถึงหนังสือและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาจากภาคสนาม (Field Study) โดยแบ่งวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนามออกเป็น 2 วิธีการ คือ

1) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) กับ นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่สังคมสงเคราะห์ที่ให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ในโรงพยาบาลของรัฐบาล จำนวน 131 แห่งทั่วประเทศ

2) การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับ นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานด้านการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 3 ปีขึ้นไป จาก 4 โรงพยาบาล ใน 4 ภูมิภาคของประเทศ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

1. เชิงปริมาณ ประชากรในการศึกษารั้งนี้คือ นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่สังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์/ทำงานเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว จำนวน 131 โรงพยาบาลทั่วประเทศ ดังนี้

สังกัดโรงพยาบาล	จำนวน/โรงพยาบาล
สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข	95
กรมการแพทย์	19
ทบวงมหาวิทยาลัย	5
สำนักการแพทย์กทม.	9
กรมควบคุมโรค	1
สำนักงานตำรวจแห่งชาติ	1
สภาวิชาชีพไทย	1
รวม	131

โดยได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาจำนวน 80 ชุด คิดเป็นร้อยละ 61.06

2. เชิงคุณภาพ ประชากรในการศึกษาในเชิงคุณภาพครั้งนี้ มีเกณฑ์ดังนี้

2.1 เป็นนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานด้านการให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 3 ปี ขึ้นไป

2.2 เป็นบุคคลที่เต็มใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล โดยคัดเลือกนักสังคมสงเคราะห์ จาก 4 โรงพยาบาลใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ 1) ภาคกลาง: คุณวิมลรัตน์ จันทศิริ นักสังคมสงเคราะห์ ศูนย์ชีวาภิบาล ฝ่ายสวัสดิการสังคม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย กทม. 2) ภาคเหนือ: คุณอรุณรัตน์ เหล็กเพชร รองหัวหน้างานสังคมสงเคราะห์ โรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่ 3) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: คุณเยาวเรศ คำมะนาต นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการ โรงพยาบาลขอนแก่น จ.ขอนแก่น และดำรงตำแหน่งนายกสมาคมนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ไทย 4) ภาคใต้: คุณสุกัญญา ปฐมระวี นักสังคมสงเคราะห์ (หัวหน้างานสิทธิประโยชน์ผู้ป่วย) โรงพยาบาลสงขลาครินทร์ จ.สงขลา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ และเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยสร้างแบบสอบถามจากวรรณกรรมและกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยแบบสอบถามประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล (จำนวน 12 ข้อ)

ส่วนที่ 2 รูปแบบการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวของนักสังคมสงเคราะห์ (จำนวน 27 ข้อ)

ส่วนที่ 3 บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว (จำนวน 24 ข้อ)

2) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (In-Depth Interview) กับ นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานด้านการดูแล

ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ที่มีประสบการณ์ในการทำงาน 3 ปีขึ้นไป จำนวน 4 คน โดยใช้ลักษณะคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure)

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ

1) ผู้ศึกษานำแบบสอบถามให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพที่มีประสบการณ์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายจำนวน 4 คน และเป็นนักวิชาการด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม จำนวน 1 คน รวมจำนวน 5 คน เพื่อพิจารณาความถูกต้องและความสมบูรณ์ข้อคำถามในแบบสอบถามก่อนนำไปทดลองใช้

2) ผู้ศึกษานำข้อเสนอแนะต่อแบบสอบถามมาปรับปรุงให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและนำไปทดลองใช้ (Try Out) เพื่อหาค่าความเที่ยงตรง (Validity) และค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปทดสอบกับนักสังคมสงเคราะห์ในโรงพยาบาลที่มีใช้ผู้ตอบแบบสอบถามหลัก จำนวน 30 ชุด จากนั้นทำการวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อัลฟาของ ครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .8713 ซึ่งถือว่ามีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูง

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผู้ศึกษาได้นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแนวคำถามก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ผ่านผู้อำนวยการโรงพยาบาลและใช้วิธีการเก็บแบบสอบถามทางไปรษณีย์กับนักสังคมสงเคราะห์ 131 โรงพยาบาลทั่วประเทศ

2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้ศึกษาติดต่อกับนักสังคมสงเคราะห์จำนวน 4 ท่านที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ โดยทำการนัดหมายและขออนุญาตบันทึกเสียงในขณะสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ Chi-square โดยกำหนดระดับนัยยะสำคัญทางสถิติที่ 0.05 และข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Content Analysis) และนำมาจัดลำดับหมวดหมู่เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์สาระของข้อมูลอีกครั้ง (Thematic Analysis) โดยข้อมูลในเชิงคุณภาพได้ถูกนำมาใช้วิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบความเหมือนหรือความแตกต่างของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 สรุปผลการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ

ข้อมูลทั่วไปของนักสังคมสงเคราะห์กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ นักสังคมสงเคราะห์หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่สังคมสงเคราะห์ที่ให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวในสถานพยาบาลของรัฐบาล จำนวน 131 โรงพยาบาลทั่วประเทศ โดยได้รับแบบสอบถามกลับมา จำนวน 80 ชุดคิดเป็นร้อยละ 61.06 โดยนักสังคมสงเคราะห์ที่ตอบแบบสอบถามเกือบทั้งหมดเป็นเพศหญิง ร้อยละ 91.3 โดยมีค่าเฉลี่ยอายุคือ 44 ปี อายุต่ำสุด คือ 23 ปี สูงสุดคือ 59 ปี เมื่อจำแนกตามช่วงอายุ ช่วงอายุของนักสังคมสงเคราะห์มากที่สุดได้แก่ ช่วงอายุ 41–50 ปี ร้อยละ 35.7 ระดับการศึกษาหรือคุณวุฒิที่สำเร็จการศึกษาของนักสังคมสงเคราะห์ ร้อยละ 36.0 สำเร็จการศึกษาในปริญญาตรีในด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์โดยมากที่สุด โรงพยาบาลที่นักสังคมสงเคราะห์สังกัดมากที่สุด ได้แก่ โรงพยาบาลส่วนภูมิภาคประเภทโรงพยาบาลทั่วไป ร้อยละ 48.8 หน่วยบริการที่นักสังคมสงเคราะห์สังกัดมากที่สุดได้แก่ ฝ่ายสวัสดิการสังคม ร้อยละ 68.4 ตำแหน่งงานของนักสังคมสงเคราะห์ที่มีมากที่สุดได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการถึงชำนาญการพิเศษ ร้อยละ 75.9 กลุ่มเป้าหมายหลักที่นักสังคมสงเคราะห์ให้บริการมากที่สุดได้แก่ ทั้งผู้ป่วยทั่วไปและผู้ป่วยระยะสุดท้าย ร้อยละ 58.2 ช่วงระยะเวลาในการทำงานสังคมสงเคราะห์ของนักสังคมสงเคราะห์ที่มีระยะเวลามากที่สุดได้แก่ ช่วง 20 ปีขึ้นไปร้อยละ 42.9 โดยนักสังคม

สงเคราะห์ที่มีระยะเวลาในการทำงานสังคมสงเคราะห์น้อยสุดคือ มีระยะเวลาการทำงานไม่ถึง 1 ปี และนักสังคมสงเคราะห์ที่มีระยะเวลาในการทำงานสังคมสงเคราะห์มากที่สุดคือ 36 ปี ค่าเฉลี่ยระยะเวลาในการทำงานด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของนักสังคมสงเคราะห์อยู่ที่ 5.5 ปี มีระยะเวลาในการทำงานด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายน้อยสุดคือน้อยกว่า 1 ปี และมากที่สุดคือ 26 จำนวน 3 ใน 4 ของจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่มีช่วงระยะเวลาในการทำงานด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายน้อยกว่า 5 ปี จำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทั้งหมดของนักสังคมสงเคราะห์มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 5 คน โดยหน่วยงานที่มีจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทั้งหมดน้อยที่สุดคือ 1 คน และหน่วยงานที่มีจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในหน่วยงานทั้งหมดมากที่สุดคือ 31 คน และมีค่ามัธยฐานอยู่ที่ 3 คน จำนวนนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายมากที่สุดอยู่ในช่วงจำนวน 1-5 คน ร้อยละ 89.7 นักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่ ร้อยละ 68.8 ไม่เคยได้รับการอบรมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

จากการสำรวจการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวจาก 80 โรงพยาบาลที่ตอบกลับมีการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวจำนวน 64 โรงพยาบาลหรือคิดเป็นร้อยละ 80 เมื่อจำแนกตามประเภทโรงพยาบาลพบว่า นักสังคมสงเคราะห์จากโรงพยาบาลโรงพยาบาลส่วนภูมิภาค (รพ. ทัวไป) มีการจัดบริการมากที่สุดจำนวน 27 โรงพยาบาล คิดเป็นร้อยละ 69.2

รูปแบบการจัดบริการในการดูแล ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวของนักสังคมสงเคราะห์ จำแนกตามขั้นตอนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

รูปแบบที่มีการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวของนักสังคมสงเคราะห์ จำแนกตามขั้นตอนได้ดังนี้

ขั้นตอนการแสวงหาข้อเท็จจริง (Fact finding) พบว่า นักสังคมสงเคราะห์เกือบทุกคนได้สัมภาษณ์ประวัติข้อมูลของผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และมีการติดตามลงไปเยี่ยมบ้านผู้ป่วยเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง ร้อยละ 96.9 และ 92.2 ตามลำดับ

ขั้นตอนการประเมินและวินิจฉัยทางสังคม (Social Assessment and Diagnosis) พบว่า นักสังคมสงเคราะห์เกือบทั้งหมดได้มีการประเมินวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการและครอบครัว ร้อยละ 95.3

ขั้นตอนการวางแผน (Planning) พบว่า นักสังคมสงเคราะห์วางแผนให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยโดยการประชุมกลุ่มครอบครัว ร้อยละ 89.1 และวางแผนการให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยโดยการประชุมทีมสหวิชาชีพ ร้อยละ 95.3

ขั้นตอนการให้บริการ/ให้ความช่วยเหลือ (Intervention) พบว่า นักสังคมสงเคราะห์มากกว่าร้อยละ 80 ให้บริการให้การปรึกษาแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว โดยเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้าย และการเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ครอบครัวของผู้ป่วยระยะสุดท้าย การให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่ผู้ป่วยและครอบครัว การให้ความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยแก่ผู้ป่วยและครอบครัวในกรณีจำเป็น การลงเยี่ยมบ้านในกรณีที่ผู้ป่วยต้องการใช้เวลาในวาระสุดท้ายที่บ้าน และมีการปฏิบัติน้อยกว่าร้อยละ 50 ได้แก่ การเป็นผู้บอกข้อเท็จจริง (แจ้งข่าวร้าย) แก่ผู้ป่วยหรือครอบครัว การให้บริการจิตบำบัดแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว การให้บริการครอบครัวบำบัดแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว การให้บริการกลุ่มบำบัดแก่ครอบครัวผู้ป่วยระยะสุดท้าย การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อการผ่อนคลายแก่ผู้ป่วยฯ การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อการผ่อนคลายแก่ครอบครัว และการจัดกิจกรรมศิลปะบำบัดแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้าย การจัดกิจกรรมศิลปะบำบัดแก่ครอบครัวผู้ป่วยระยะสุดท้ายนั้นมีสัดส่วนน้อยที่สุดคือร้อยละ 20.3 และร้อยละ 18.8 ตามลำดับ

ขั้นตอนการติดตามและการประเมิน จากจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ทั้งหมดพบว่า มีประมาณครึ่งหนึ่งของนักสังคมสงเคราะห์ที่ได้เข้าร่วมพิธีศพของผู้ป่วย/งานทำบุญให้แก่ผู้ป่วย และมีการติดตามภาวะจิต-สังคมของครอบครัวภายหลังที่ผู้ป่วยจากไป

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว จำแนกตามขั้นตอนดังนี้

บทบาทในการให้บริการโดยตรง จากจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทหลักในสัดส่วนประมาณร้อยละ 90 คือ บทบาทเป็นผู้ประสานทรัพยากรทางสังคมให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว และบทบาทเป็นผู้พิทักษ์สิทธิให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว รองลงมาคือ การเป็นหนึ่งในทีมสหวิชาชีพในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ประมาณร้อยละ 70 และบทบาทเป็นผู้บำบัดผู้ป่วย/ครอบครัวมีสัดส่วนน้อยที่สุดประมาณร้อยละ 10 ส่วนด้านอื่นๆ อยู่ในการปฏิบัติทั้งหลักและรองใกล้เคียงกัน

บทบาทในการให้บริการโดยอ้อม จากจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ที่ไม่มีบทบาทแต่อย่างใด ในสัดส่วนประมาณร้อยละ 80 คือ บทบาทเป็นผู้ผลักดันนโยบายในระดับจังหวัดที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว บทบาทเป็นผู้ผลักดันนโยบายในระดับประเทศที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว บทบาทเป็นนักวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และบทบาทเป็นอาจารย์สอน/ผู้บรรยายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวแก่นักศึกษาแพทย์/บุคลากรทางการแพทย์ ร้อยละ 30 มีบทบาทรองในการเป็นผู้ผลักดันนโยบายในระดับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และบทบาทเป็นอาจารย์นิเทศงานนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ในการฝึกภาคปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และบทบาทเป็นอาจารย์สอน/ผู้บรรยาย/ผู้บรรยายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวแก่นักศึกษาสังคมสงเคราะห์นั้นมีส่วนของการเป็นผู้มีบทบาทหลักมากที่สุดคือประมาณร้อยละ 10-17

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และการอบรมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา พบว่า การจัดบริการ การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และการศึกษาด้านสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ พบว่าการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับการได้รับการอบรมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว และประเภทของโรงพยาบาลที่สังกัด พบว่า การจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับประเภทของโรงพยาบาลที่สังกัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายตามขั้นตอนต่างๆ และประเภทของโรงพยาบาลที่สังกัด พบว่า มี 4 ขั้นตอนของบริการการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กับประเภทของโรงพยาบาลที่สังกัด คือ การติดตามลงไปเยี่ยมบ้านผู้ป่วยเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริง การให้บริการกลุ่มสนับสนุนด้านอารมณ์-สังคม-จิตใจ (Support Group) แก่ผู้ป่วยระยะสุดท้าย การให้ช่วยเหลือด้านการเงินแก่ผู้ป่วยและครอบครัว การจัดกิจกรรมนันทนาการเพื่อการผ่อนคลายแก่ครอบครัว

ส่วนที่ 2 สรุปผลการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ

ในการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยคือ นักสังคมสงเคราะห์ผู้ที่ทำงานหรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว จำนวน 4 คน โดยมีสรุปผลการศึกษาดังนี้

1. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

1) บทบาทที่หลากหลายของนักสังคมสงเคราะห์ในการให้บริการแก่ผู้ป่วยและครอบครัว จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ทั้งหมดมีหลากหลายบทบาทในการให้บริการแก่กลุ่มเป้าหมาย โดยเริ่มตั้งแต่บทบาทการสร้างสัมพันธ์ทางวิชาชีพ การสัมภาษณ์ การประเมินทางสังคม การให้การปรึกษา การเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ

บทบาทการเป็นผู้สนับสนุนด้านจิต-สังคม ด้านความเชื่อและจิตวิญญาณ บทบาทเป็นผู้ประสาน บทบาทการเป็นคนกลาง บทบาทการติดตามผู้ป่วย

2. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์กับการทำงานกับทีมสหวิชาชีพในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

1) ความเข้าใจต่อบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย: จากข้อถกเถียงมาสู่การทำงานร่วมกัน ในด้านบทบาทการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับทีมสหวิชาชีพ พบว่า ในจุดเริ่มต้นของการบุกเบิกการทำงาน พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ได้รับคำถามทั้งจากวิชาชีพเดียวกันและต่างวิชาชีพว่าการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้าย มีความจำเป็นต้องเป็นความชำนาญการพิเศษเฉพาะหรือไม่ และหลายวิชาชีพยังไม่เข้าใจบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายเท่าที่ควรอย่างไรก็ตามพบว่าในโรงพยาบาลบางแห่ง สหวิชาชีพให้การยอมรับและเข้าใจบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์มากยิ่งขึ้นเนื่องจากการทำงานที่เน้นเชิงลึกในมิติทางจิตสังคมของผู้ป่วยและครอบครัว รวมถึงความสามารถในการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการทำงานส่งผลให้เกิดพลังในการทำงานร่วมกับเครือข่ายในการให้บริการแก่ผู้ป่วยและครอบครัว

2) การทำให้ผู้ป่วยจากไปด้วยดีและจากไปอย่างสงบ (Good Death) นักสังคมสงเคราะห์สะท้อนว่าในวาระสุดท้ายของผู้ป่วย การทำให้ผู้ป่วยจากไปด้วยดีและสงบถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งของนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานร่วมกับทีมสหวิชาชีพ

3. องค์ความรู้ (แนวคิด/ทฤษฎีทางสังคมสงเคราะห์, รูปแบบการปฏิบัติงาน, วิธีการปฏิบัติงาน, กระบวนการ, เทคนิค) ที่ถูกนำมาเป็นฐานประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

1) จุดเริ่มต้น...เริ่มจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักสังคมสงเคราะห์พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ทั้งหมดไม่ได้ผ่านการเรียนเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวโดยตรงในการเรียนในระดับมหาวิทยาลัย แต่องค์ความรู้ที่ได้มานั้น เกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติ เช่น การราวน์วอร์ด (Round Ward) กับวิชาชีพอื่นๆ การอบรมเพิ่มเติมภายหลังสำเร็จการศึกษา นอกจากนี้ นักสังคมสงเคราะห์ได้

ให้ข้อมูลว่าองค์ความรู้ด้านสังคมสงเคราะห์ที่จำเป็นและสามารถประยุกต์ใช้ได้ดีกับการทำงานผู้ป่วยระยะสุดท้าย ได้แก่ การให้การปรึกษา, ครอบครัวยุติ, แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ, แนวคิดการสนับสนุนทางจิต-สังคม เป็นต้น

2) การปฏิบัติงานโดยใช้ฐานคิดการดูแลแบบองค์รวม แนวคิดมนุษยนิยม การเคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และแนวคิดทางด้านความเชื่อศาสนาโดยยึดผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง นักสังคมสงเคราะห์ทั้งหมดให้ข้อมูลตรงกันว่า การให้บริการผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว การประยุกต์ใช้ “แนวคิดมนุษยนิยม” (Humanistic Concept) มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการให้บริการ ในขณะที่การเคารพคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเคารพเกี่ยวกับความแตกต่างหลากหลายของศาสนาของผู้ใช้บริการส่งผลให้เกิดความเข้าใจในตัวผู้ใช้บริการเพิ่มมากยิ่งขึ้น

4. เทคนิคหรือทักษะที่สำคัญสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์ให้ข้อมูลสะท้อนว่าทักษะที่สำคัญในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว ได้แก่ ทักษะของสัมพันธภาพทางวิชาชีพ, ทักษะการสื่อสาร, ทักษะการให้การปรึกษา, ครอบครัวยุติ และเทคนิคการบอกความจริง (Telling Truth) แก่ผู้ป่วยและ/หรือครอบครัว

5. ข้อท้าทายในการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว สำหรับข้อท้าทายของการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์สะท้อนการทำงานไว้ดังนี้

1) การเป็นนักสังคมสงเคราะห์ในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวทุกรายคือความท้าทาย นักสังคมสงเคราะห์สะท้อนว่า “ความท้าทายของการทำงานคือ แม้ทำเคสบ่อย ทำซ้ำ แต่ก็ยังไม่ชิน” แม้ว่าตัวนักสังคมสงเคราะห์เองจะมีประสบการณ์การให้บริการแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายมาเป็นระยะเวลาหลายปี โดยปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการบางคนมีความยุ่งยากซับซ้อน ตัวนักสังคมสงเคราะห์จะหาอะไรให้การทำงานในมิติด้านจิต สังคมมีความชัดเจนขึ้น

2) ความท้าทายของนักสังคมสงเคราะห์เพื่อสร้างการยอมรับแก่ทีมสหวิชาชีพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า นักสังคมสงเคราะห์สะท้อนว่าการสร้างการยอมรับแก่

ทีมสหวิชาชีพในสายสุขภาพเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมาก เนื่องจากภาพลักษณ์ของงานสังคมสงเคราะห์ที่ผ่านมา ผู้คนส่วนใหญ่มักจะมึนมองว่างานสังคมสงเคราะห์มีบทบาทเป็นเพียงผู้ดูแลเคราะห์คำรักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายที่จำเป็นแก่การดำรงชีพแก่ผู้ป่วยยากไร้เท่านั้น เพราะฉะนั้นการที่จะให้สหวิชาชีพยอมรับในการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ได้นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานที่สะท้อนองค์ความรู้และทักษะในการทำงานมิติจิต สังคม และการนำเสนอมุมมองในการประเมินปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการต่อทีมสหวิชาชีพ

3) ความท้าทายด้านการทำงานบนฐานความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม นักสังคมสงเคราะห์มีมุมมองว่าการทำงานบนฐานความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างมากในการทำงานกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์บางท่านสะท้อนว่าการทำงานกับผู้ป่วยและครอบครัวที่มีความแตกต่างกันทางภูมิภาค ต่างวัฒนธรรม ต่างศาสนา เป็นสิ่งที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องตระหนัก เพราะหากนักสังคมสงเคราะห์ให้บริการโดยขาดความละเอียดและประณีตในการให้บริการ ผู้ใช้บริการแต่ละราย ย่อมส่งผลให้บริการดังกล่าวไม่สามารถตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างแท้จริง

4) ความท้าทายในการดูแลตนเอง (Self-Care) ของนักสังคมสงเคราะห์ เนื่องจากการทำงานสังคมสงเคราะห์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวเป็นการทำงานกับผู้ที่มีความเปราะบาง ละเอียดอ่อน และซับซ้อน ส่งผลให้นักสังคมสงเคราะห์ผู้เริ่มปฏิบัติงานมือใหม่อาจละเลยในเรื่องการดูแลตนเองในขณะเดียวกันอาจส่งผลให้นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานเป็นระยะเวลานานเข้าสู่ภาวะหมดไฟในที่สุด

5) ความสัมพันธ์ที่ดีและต่อเนื่องระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับทีมสหวิชาชีพกับผู้ป่วยและญาติ: การสะท้อนความสำเร็จของการให้บริการ นักสังคมสงเคราะห์สะท้อนว่าการที่นักสังคมสงเคราะห์มีความสัมพันธ์ที่ดีและต่อเนื่องระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับทีมสหวิชาชีพกับผู้ป่วยและญาติ ส่งผลให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยสิ่งที่สะท้อนว่านักสังคมสงเคราะห์ทำงานประสบผลสำเร็จกับผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว คือ การที่ผู้ใช้บริการและครอบครัวมีความไว้วางใจ (Trust) ในตัวนักสังคมสงเคราะห์ มี

การติดต่อสื่อสารกันเป็นระยะและสมาชิกหรือญาติของผู้ป่วยสามารถกลับไปใช้ชีวิตอย่างเป็นปกติสุขได้ แม้ว่าจะสูญเสียสมาชิกในครอบครัวไป

6. ปัญหา/อุปสรรคในการปฏิบัติงานในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์ที่มีมุมมองต่อปัญหา/อุปสรรคในการปฏิบัติงานว่าโดยส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นเกี่ยวกับบางวิชาชีพยังไม่เข้าใจบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์เอง โดยมองว่าในโรงพยาบาลที่ตนเองปฏิบัติงานอยู่นั้น เมื่อเริ่มต้นปฏิบัติงานใหม่ๆ บางวิชาชีพยังไม่เข้าใจการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์มากนัก แต่เมื่อได้มีโอกาสทำงานร่วมกันก็เกิดความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น

การอภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาพบว่า โรงพยาบาลที่มีนักสังคมสงเคราะห์ในสังกัดมากที่สุด และมีการจัดบริการให้แก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายมากที่สุด คือ ฝ่ายสวัสดิการสังคม โรงพยาบาลทั่วไป สังกัดโรงพยาบาลในส่วนภูมิภาค กระทรวงสาธารณสุข เหตุผลที่โรงพยาบาลทั่วไปเป็นโรงพยาบาลที่มีจำนวนนักสังคมสงเคราะห์มากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับโรงพยาบาลในสังกัดอื่นๆ เนื่องจากโรงพยาบาลทั่วไปเป็นโรงพยาบาลที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศเมื่อเทียบกับโรงพยาบาลสังกัดต่างๆ (ข้อมูลพื้นฐานโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัด กระทรวงสาธารณสุข, <http://opendata.moph.go.th/fopd/data/Hospital2560.pdf>)

2. รูปแบบในการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว โดยจำแนกตามกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ที่ให้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวที่เป็นกลุ่มตัวอย่างได้ดำเนินการครบทุกกระบวนการปฏิบัติงาน เริ่มตั้งแต่ 1) ขั้นตอนแสวงหาข้อเท็จจริง (Fact-finding) 2) ขั้นตอนการประเมินและวินิจฉัยทางสังคม (Social Assessment and Diagnosis) 3) ขั้นตอนการวางแผน (Planning) 4) ขั้นตอนการให้บริการ/ให้ความช่วยเหลือ (Intervention) 5) ขั้นตอนการติดตามประเมินผล (Evaluation and Follow up) ซึ่งสอดคล้องกับงานของณัฐพัชร สโรบล (2555, น.205-212) ที่กล่าวว่าขั้นตอนการ

ปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์เป็นการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยในระยะสุดท้ายที่มุ่งเน้นการให้บริการทางจิตสังคม การทำงานกับสภาวะแวดล้อมของผู้ป่วยในระยะสุดท้าย โดยบทบาทการทำงานจะเป็นไปตามกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์

3. ขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ เมื่อพิจารณาเนื้องานตามขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ พบว่า มีขั้นตอนในการให้บริการที่มีจำนวนมากที่สุด คือ 1) การสัมภาษณ์ประวัติข้อมูลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว 2) การประเมินวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการและครอบครัว และ 3) การวางแผนการให้ความช่วยเหลือโดยการประชุมทีมสหวิชาชีพ ซึ่งสอดคล้องกับงานของวิรมล จันทรดี (2550) ที่กล่าวว่านักสังคมสงเคราะห์มีบทบาทการประเมินปัญหาด้านสังคม (Social Assessment) ที่ส่งผลกระทบต่อผู้ป่วยและประเมินความพร้อมในการรับรู้ความจริงและการจัดการปัญหาเมื่อบอกความจริงแก่ผู้ป่วยและครอบครัวแล้วเช่นเดียวกับ Dorothy (1983, p.284-258 อ้างถึงในศศิพัฒน์ ยอดเพชร 2549, น.221-222) ที่สะท้อนว่าการจัดบริการในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย นักสังคมสงเคราะห์ต้องร่วมกับทีมสหวิชาชีพต้องทำงานและร่วมประสานกันอย่างเป็นระบบในการจัดบริการให้แก่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวในขณะที่ยังขั้นตอนการให้บริการที่นักสังคมสงเคราะห์มีบทบาทน้อยที่สุดคือ ขั้นตอนการให้บริการ/การให้ความช่วยเหลือ ในด้าน 1) การจัดศิลปะบำบัดให้แก่ผู้ป่วยระยะสุดท้าย และ 2) การให้บริการกลุ่มบำบัดแก่ครอบครัวผู้ป่วยระยะสุดท้าย สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักสังคมสงเคราะห์พบว่าที่ผ่านมานักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่ได้รับการอบรมภายหลังการสำเร็จการศึกษาน้อยเนื่องมาจากภาระงานที่หนัก โดยบางโรงพยาบาลมีนักสังคมสงเคราะห์เพียงตำแหน่งเดียว ประกอบกับที่ผ่านมการจัดอบรมเกี่ยวกับด้านการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ รวมถึงศิลปะบำบัดหรือกลุ่มบำบัดค่อนข้างมีน้อย

4. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว จำแนกตามขั้นตอน คือ บทบาทในการให้บริการโดยตรง จากข้อมูลนักสังคมสงเคราะห์ พบว่า มีบทบาทหลักในสัดส่วนประมาณร้อยละ 90 คือ บทบาทเป็นผู้ประสานทรัพยากรทางสังคมให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว และบทบาทเป็นผู้พิทักษ์สิทธิให้แก่

ผู้ป่วยและครอบครัว รองลงมาคือ การเป็นหนึ่งในทีมสหวิชาชีพในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวประมาณร้อยละ 70 ในขณะที่บทบาทการเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ผู้ป่วยและบทบาทการเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ครอบครัวผู้ป่วย คิดเป็นร้อยละ 39.1 และ 45.3 ตามลำดับ โดยบทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของกรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (2557, น.4-6) ที่ระบุว่า ทีมสุขภาพในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายต้องประกอบไปด้วยทีมสหวิชาชีพ ได้แก่ 1) แพทย์/จิตแพทย์ 2) พยาบาล 3) เภสัชกร 4) โภชนากร 5) นักสังคมสงเคราะห์ 6) อาสาสมัคร/จิตอาสา 7) ผู้นำศาสนา/ผู้นำทางความเชื่อและพิธีกรรม 8) นักจิตวิทยา โดยหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ คือ 1) การประเมิน/ช่วยเหลือผู้ป่วยและครอบครัวทั้งทางด้านการเงิน และการสนับสนุนให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมต่อไปได้ 2) การให้คำปรึกษานับสนุนผู้ป่วยและครอบครัวที่มีปัญหาซับซ้อน 3) การประสานการเข้าออกจากโรงพยาบาล หรือแหล่งสนับสนุน 4) การร่วมออกเยี่ยมบ้าน

โดยข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีความสอดคล้องกันที่ว่า บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่จะมีบทบาทหลักในการเป็นหนึ่งในทีมสหวิชาชีพในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว มีบทบาทการเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ผู้ป่วยและบทบาทการเป็นผู้ให้การปรึกษาแก่ครอบครัวผู้ป่วย และบทบาทในการประสานทรัพยากรทางสังคม

5. บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว จำแนกตามขั้นตอน คือ บทบาทในการให้บริการโดยทางอ้อม พบว่า นักสังคมสงเคราะห์มีบทบาทในการเป็นอาจารย์นิเทศงานนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ในการฝึกภาคปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 17.2 รองลงมาคือ การมีบทบาทเป็นอาจารย์ผู้สอน/บรรยายเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 15.6 สำหรับบทบาทที่มีน้อยคือ การมีบทบาทเป็นผู้ผลักดันนโยบายในระดับหน่วยงาน, จังหวัดและประเทศ คิดเป็นร้อยละ 7.8, 1.6, 3.1 ตามลำดับ และบทบาทการเป็นนักวิจัย คิดเป็นร้อยละ 3.1 โดยส่วนหนึ่งมีความเป็นไปได้ว่าเนื่องจากลักษณะงานที่ผ่านมา นักสังคมสงเคราะห์ส่วนใหญ่เน้นการปฏิบัติงานหรือ

ให้บริการโดยตรงจึงส่งผลให้การทําวิจัยเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายมีจำนวนไม่มากนัก และหากมีจะเป็นลักษณะการทําวิจัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

6. จากข้อค้นพบทั้งจากข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพเกี่ยวกับรูปแบบการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว: การจัดบริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คลินิก พบว่า รูปแบบการทำงานเป็น “การทำงานร่วม” กล่าวคือ เป็นการทํางานในลักษณะที่นักสังคมสงเคราะห์เป็นหนึ่งในทีมสหวิชาชีพร่วมกับบุคลากรทางการแพทย์ โดยรูปแบบในการให้บริการและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์คือ รูปแบบการให้บริการโดยตรง (Direct Practice) แก่ผู้ป่วยและครอบครัว โดยบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่โดดเด่นคือ บทบาทในการประสานทรัพยากรทางสังคมให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว รวมถึงบริการการให้การปรึกษา อย่างไรก็ตามพบว่ารูปแบบการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์โดยส่วนใหญ่ยังเป็นงานในเชิงตั้งรับในสถานพยาบาล ยังไม่ปรากฏภาพการทำงานร่วมกับชุมชนในการดูแลผู้ป่วยและครอบครัวเท่าที่ควร ในขณะที่เดียวกันรูปแบบการให้บริการโดยอ้อม (Indirect Practice) ไม่ปรากฏภาพชัดเจนนัก เนื่องจากมีนักสังคมสงเคราะห์จำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ในสายสุขภาพทั่วประเทศที่สามารถทํางานขับเคลื่อนในเชิงนโยบายตั้งแต่ในระดับองค์กร จังหวัดและในระดับประเทศได้

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์คลินิกในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัว

1. ควรมีการจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับแนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบครัวที่เป็นหลักสูตรเฉพาะให้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ในแต่ละระดับ ได้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ที่เริ่มต้นปฏิบัติงาน และนักสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์การทำงานและต้องการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่

2. ควรมีการส่งเสริมภาพลักษณ์เกี่ยวกับบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ที่ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในเชิงลึกและครอบคลุมไว้แก่สหวิชาชีพที่เกี่ยวข้องได้รับทราบเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือในการทำงานร่วมกันต่อไป

3. ควรส่งเสริมให้นักสังคมสงเคราะห์เริ่มทำงานวิจัยเพื่อพัฒนางานการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุม เช่น งานวิจัยในลักษณะการพัฒนางานประจำสู่งานวิจัย (Routine to Research) เพื่อนำผลงานวิจัยจากฐานการปฏิบัติงาน (Evidence-Based) มาสู่กระบวนการทำงานกับทีมสหวิชาชีพ ตลอดจนการขับเคลื่อนนโยบายเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุมในระดับองค์กรและประเทศต่อไป

4. ควรมีหลักสูตรการนิเทศงานเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุมเพื่อพัฒนาศักยภาพนักสังคมสงเคราะห์จากนักปฏิบัติที่มีประสบการณ์มาสู่การเป็นผู้นิเทศงานให้แก่ นักสังคมสงเคราะห์ที่เริ่มต้นการปฏิบัติงาน

ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความต้องการการฝึกอบรมในด้านดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุมในกลุ่มนักสังคมสงเคราะห์ เช่น ความต้องการในการฝึกอบรมในประชากรกลุ่มเฉพาะ อาทิ กลุ่มเด็ก กลุ่มเพศหลากหลาย เป็นต้น

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติ/มุมมอง/ความคาดหวังของทีมสหวิชาชีพต่อบทบาทการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในด้านดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุม

3. ควรมีการศึกษาการวิจัยอนาคตเกี่ยวกับอนาคตภาพของงานสังคมสงเคราะห์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและครอบคลุม

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กิตติพัฒน์ นนทปัทมเดช. (2557). การประชุมครอบครัวในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. รายงานสืบเนื่องการสัมมนาวิชาการ (Proceedings) เนื่องในโอกาสการสถาปนา คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ปีที่ 60 เรื่อง “60 ปี คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ :

คุณค่าของวิชาชีพและพลังสู่การพัฒนาสังคม”。กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และประชาธิป กะทา. (2550). แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. วัฒนธรรม ความตาย กับวาระสุดท้ายของชีวิต คู่มือเรียนรู้มิติสังคมของการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (น.257-292). นนทบุรี: หนังสือดีวัน.

จุฑามาศ วาริแสงทิพย์. (2543). การฟื้นฟูคุณภาพของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: เอ็มเอ็นเตอร์ไพรส์.

ณัฐพัชร สโรบล. (2555). การบริการผู้สูงอายุในภาวะสุดท้ายและการสวัสดิการและการจัดการผู้สูงอายุ. (น. 165-241). กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

ดุสิต สถาวร. (2550). Legal Issues In End-of-Life Care In the ICU. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (น.405-421). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

เต็มศักดิ์ พึ่งรัมย์. (2550). การดูแลผู้ป่วยในระยะสุดท้าย. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (น. 15-23). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.

ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล, สุภาพ นัฏราภรณ์. (2545). การออกแบบการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พรทวี ยอดมงคล. (2556). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบประคับประคอง. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.

พรเลิศ นัฏรแก้ว, ภูซังค์ เหล่าจุติสวัสดิ์, และวีรมลล์ จันทรดี. (2553). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เยาวรัตน์ อินทอง. (2549). แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในผู้ติดเชื้อเอชไอวี และผู้ป่วยเอดส์. รวบรวมองค์ความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ: กิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ระวีวรรณ พิไลเกียรติ. (2550). การเปลี่ยนแปลงของผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายและการพยาบาล วารสารเกื้อการุณย์ 14, 1 (ก.ค.-มิ.ย. 2550) 74.

- รุ่งนรินทร์ ประดิษฐ์สุวรรณ (2554). Living Will : มุมมองของแพทย์เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. ในลักษมี ชาญเวช (บรรณาธิการ). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- ลักษมี ชาญเวช. (บ.ก.). (2547). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์.
- วิมลล จันทรดี. (2550). การประเมินปัญหาและความต้องการทางสังคม. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- วิมลล จันทรดี. (2550). ความทรงจำที่ไม่ตาย End of Life Not End of Light. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- วาสนี วิเศษฤทธิ์. (2549). ประสบการณ์ครอบครัวในการดูแลผู้ป่วยเอดส์ระยะสุดท้าย กรณีศึกษาในชุมชนเมืองกรุงเทพมหานคร วารสารเกื้อการุณย์ 13, 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2549) 22-23
- ศรีเกียรติ อนันต์สวัสดิ์. (2553). การดูแลด้านจิตวิญญาณในผู้ป่วยระยะสุดท้าย. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2549). สวัสดิการผู้สูงอายุ : แนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย) จำกัด.
- ไศภณ นภาธร. (2550). คำอนุโมทนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์. (ม.ป.ท). คู่มือการดูแลผู้ป่วยสูงอายุระยะสุดท้ายสำหรับประชาชน.
- สุณี พนาสกุลการ. (2553). การส่งเสริมความผาสุกในมิติจิตวิญญาณของญาติผู้ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. วารสารเกื้อการุณย์; 17, 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2553) 5-14
- สุภาพร ดาวดี (2553). ทศนคติต่อความตายและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบองค์รวม. ในสุภาพร ดาวดี และคณะ (บรรณาธิการ). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ตามมุมมองศาสนาคริสต์คาทอลิก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แม่พระยุคใหม่.

- สุปราณี นิรุตติศาสตร์. (2550). Holistic Assessment and Communication: Physical Aspect. การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์.
- สุวคนธ์ ภูรัตน์ และคณะ. (2556). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย : มิติใหม่ที่ท้าทายบทบาทของพยาบาล. วิทยาลัยพยาบาลศรีมหาสารคาม สถาบันพระบรมราชชนก สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2550). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย : ความจริงทางการแพทย์กับขอบเขตทางกฎหมาย วารสารเกื้อการุณย์ 14, 1 (ก.ค.-มิ.ย. 2550) 67
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส และ ไพศาล ลิ้มสถิตย์. (บ.ก.). (2552). ก่อนวันพลัดใบ หนังสือแสดงเจตนา การจากไปในวาระสุดท้าย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2554). หนังสือแสดงเจตนาเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลในวาระสุดท้ายของชีวิต. ก่อนวันพลัดใบ (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ทิควีพี.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.). (2553). คู่มือผู้ใช้บริการสาธารณสุข กฎหมายและแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. นนทบุรี: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.
- อุมาภรณ์ ไพศาลสุทธิเดช. (2549). การดูแลผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายที่บ้าน. รวบรวมองค์ความรู้การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (พิมพ์ครั้งที่ 2) (หน้า 114-115). กรุงเทพฯ: กิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

ภาษาต่างประเทศ

- Alttilio, T., Otis-Green, S. (2011). Oxford Textbook of Palliative Social Work. New York, NY: Oxford University Press.
- Beresford, P., Adshead, L, Croft, S. (2007). Palliative care, social work, and service users: making life possible. London: Jessica Kingsley.
- Reith, M., Payne, Malcolm. (2009). Social Work in End-of-Life and Palliative Care. Chicago, Illinois: LYCEUM BOOKS, Inc.

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

กนกวรรณ โภคา (2552). ศึกษาการรับรู้การปฏิบัติเชิงวัฒนธรรมในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลระดับตติยภูมิ สังกัดกระทรวงสาธารณสุข. พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต การบริหารการพยาบาล จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฑามาศ วารีแสงทิพย์. (2553). การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฐิติมา โพธิศรี. (2550). การดูแลแบบประคับประคองสำหรับผู้ป่วยระยะสุดท้ายของชีวิต: จากโรงพยาบาลสู่บ้าน. พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต การพยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ทิพวรรณ วีระกุล. (2546). การดูแลผู้สูงอายุระยะสุดท้ายในสถานสงเคราะห์คนชรา. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พระสรเสริญ รัตนเกษตร. (2557). ความรู้ของพระนิสิตชั้นปริญญาตรีที่มีต่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย: กรณีศึกษาพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย จังหวัดอยุธยา. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม) คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รุ่งทิวา จุลยามิตรพร. (2556). การพัฒนาโปรแกรมการตัดสินใจเชิงจริยธรรมในการจัดการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า. พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาการบริหารการพยาบาล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ระนอง สรวายเอี่ยม. (2541). จริยศาสตร์กับปัญหาจริยธรรมในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตาย. ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จริยศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล

- วรลักษณ์ เจริญศรี. (2556). กระบวนการตัดสินใจของผู้ป่วยมะเร็งระยะสุดท้ายและญาติ/ผู้ดูแลในการเข้ารับบริการที่สถานบำบัดโรคมะเร็งวัดคำประมง ตำบลสว่าง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ. ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุกัญญา มีสกุลทอง. (2556). การสร้างความผูกพันในงานของบุคลากรทางการแพทย์ที่ดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. กรุงเทพฯ: พัฒนาแรงงานและสวัสดิการมหาชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สุวรรณ์ แนวจำปา. (2554). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายใกล้ตายเชิงพุทธบูรณาการ. พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สุราณี ขาญฤทธิ์วัฒน์ (2554). การวิเคราะห์สถานการณ์ทางคลินิกเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายในหอผู้ป่วยกึ่งวิกฤตอายุรกรรม โรงพยาบาลมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต การพยาบาลผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อรรถกัญญา ธนวิสิฏ. (2556). คุณภาพชีวิตและความต้องการการสนับสนุนทางสังคมของผู้ดูแลผู้ป่วยโรคมะเร็งระยะสุดท้าย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2557). แนวทางการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2558 จาก <http://www.dms.moph.go.th>
- กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข. (2560). ข้อมูลพื้นฐานโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัด กระทรวงสาธารณสุข. สืบค้นเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2558 จาก <http://opendata.moph.go.th/fopd/dataHospital2560.pdf>

- กุลนิษฐ์ ดำรงสกุล. (2557). ผู้ดูแลกับการรับมือด้านความสัมพันธ์ในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. งานสังคมสงเคราะห์: โรงพยาบาลจุฬารัตน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2558 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/572648>
- กุลนิษฐ์ ดำรงสกุล. (2560). บทความเรื่อง "วาระสุดท้าย" ส่งเข้าประกวดเรื่องเล่าจากใจ งาน Siriraj Palliative Care Day 2017. สืบค้นเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2560 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/639273>
- วิมลรัตน์ จันทรัตน์. (2556). การแจ้งความจริง: บทบาทที่ทำทนายนักสังคมสงเคราะห์. สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2557, จาก <http://www.medsocthai.org/index.php/2013-03-14-07-14-45/68-2015-10-01-15-18-45>
- ณอมขวัญ ทวีบุรณ์. (มปป.) การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย. ภาควิชาการพยาบาลรากฐาน คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. สืบค้นเมื่อ 23 กันยายน 2558 จาก http://www.elearning.ns.mahidol.ac.th/Patients-with-end-stage/_16.html
- รัชณีย์ ป้อมทอง. (2555). การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (End of life care) สืบค้นเมื่อ 27 กันยายน 2558 จาก <https://www.gotoknow.org/posts/516235>.
- สุรัชย์ เลียงบุญเลิศชัย. (2554). จัดระเบียบสำนักงานทนายความ. สืบค้น 21 มิถุนายน 2557, จาก <http://www.lawyerscouncil.or.th/2011/index.php?name=knowledge>

การสัมภาษณ์เชิงลึก

- เยาวเรศ คำมะนาด. นักสังคมสงเคราะห์ชำนาญการและนายกสมาคมนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ไทย. โรงพยาบาลขอนแก่น. (20 ตุลาคม 2559). สัมภาษณ์.
- วิมลรัตน์ จันทรัตน์. ผู้อำนวยการพิเศษนักสังคมสงเคราะห์ 7. ศูนย์ชีวาภิบาล ฝ่ายสวัสดิการสังคม โรงพยาบาลจุฬารัตน์ สภากาชาดไทย. (17 กันยายน 2559). สัมภาษณ์.
- สุกัญญา ปฐมระวี. นักสังคมสงเคราะห์ (หัวหน้างานสิทธิประโยชน์ผู้ป่วย). โรงพยาบาลสงขลานครินทร์. (21 ตุลาคม 2559). สัมภาษณ์.

อรุณรัตน์ เหล็กเพชร. ร่องหัวหน้างานสังคมสงเคราะห์. โรงพยาบาลมหาราชนคร
เชียงใหม่. (19 ตุลาคม 2559). สัมภาษณ์.

นักสังคมสงเคราะห์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงศตวรรษที่ 21:
บทบาทที่ท้าทายต่อการพัฒนาเด็กเยาวชนและครอบครัว
Social Worker in the 21st Century Transformation:
Challenging Role to Child Development Youth and Family

ยศวดี อยู่สุข¹
Yoswadee Yoosuk²

บทคัดย่อ

นักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เป็นพลวัต ท่ามกลางขนาดของปัญหาและความรุนแรงที่มีความหลากหลายมากขึ้น บททวามวิชาการนี้ซึ่งมาจากการทบทวนงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ และประสบการณ์การปฏิบัติงานของผู้เขียน มีจุดมุ่งหมายเพื่อการสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในมิติสังคมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน รวมถึงผลกระทบจากความเป็น โลกาภิวัตน์ นอกจากนี้ ยังนำเสนอถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อการปฏิบัติงานและบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ทั้งในระดับของสังคมไทยและระดับสังคมโลกที่ควรมีต่อการพัฒนางานสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์สำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งบทความได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพที่นักวิชาการด้านเด็ก เยาวชนและครอบครัว และนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพพึงมี พึงตระหนัก และพึงปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาองค์ความรู้ผ่านกระบวนการศึกษาวิจัย การแลกเปลี่ยนทางวิชาการในระดับชาติและนานาชาติ การมีศักยภาพทางวัฒนธรรมที่จะสามารถปฏิบัติงานกับผู้ใช้บริการที่มีศาสนาหรือความเชื่อที่แตกต่างกันไปจากผู้ให้บริการ นักสังคมสงเคราะห์ควรมุ่งมั่นในการสร้างความเท่าเทียมและเป็นธรรมต่อผู้ใช้บริการ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21

¹ ฝ่ายสวัสดิการสังคม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย

² Social Welfare Department King Chulalongkorn Memorial Hospital, Thailand

E-mail : yypeung@hotmail.com

คำสำคัญ : การเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21, นักสังคมสงเคราะห์, บทบาทในการพัฒนาเด็ก เยาวชนและครอบครัว

ABSTRACT

Social workers who work with children, youth and families under dynamic social dynamics. Amidst the scale of the problem and the intensity of the variety is more diverse. This scholarly article comes from a review of the research, academic papers and the author's performance experience. The aim is to reflect the changes in social dimensions that occur and exist in Thai society today. It also introduces laws related to the performance and role of social workers, both at the level of Thai society and at the global level, to the development of social welfare. This article highlights the potential that children and youth scholars and professional social workers deserve and whether it is the development of knowledge through research. National and international academic exchanges. The cultural potential to be able to work with users of different religions or beliefs from the service provider. Social workers should strive for equality and fairness to the users under the changes in the 21st century.

Keywords : 21st Century Change, Social worker, Role in child development
Youth and family

บทนำ

การก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ของประเทศไทยอย่างเป็นทางการเมื่อปี พ.ศ.2558 ที่ผ่านมานับว่าเป็นการเปลี่ยนผ่านทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมอย่างเต็มรูปแบบ ที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศไทย และประเทศที่เป็นสมาชิกประชาคมอาเซียน ซึ่งประชาคมอาเซียนได้มีแผนในการพัฒนาที่

เด่นชัดใน 3 ด้านด้วยกัน หรือที่เรียกว่า 3 เสาหลัก ซึ่งเสาหลักที่ 1 ได้แก่ ประชาคมการเมืองและความมั่นคงแห่งอาเซียน (ASEAN Political-Security Community: APSC) เสาหลักที่ 2 ได้แก่ ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC) และเสาหลักที่ 3 ได้แก่ ประชาคมสังคมและวัฒนธรรม (ASEAN Socio-Cultural Community: ASCC) (ไทยรัฐออนไลน์, 2558) ซึ่งเสาหลักทั้ง 3 ได้ครอบคลุมความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิกในมิติต่างๆ ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ในขณะที่แผนงานของประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASCC Blueprint) ได้กำหนดยุทธศาสตร์ด้านแรงงานและการจ้างงาน ได้แก่ ลงทุนเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สนับสนุนงานที่มีคุณค่า (promotion of decent work) และการเสริมสร้างทักษะของการเป็นผู้ประกอบการ (กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ, 2558) จากการเปลี่ยนผ่าน และการเลื่อนไหลทางวัฒนธรรม ประชากร และแรงงาน ภายในประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน การดำเนินการพัฒนาเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจึงถือเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ซึ่งสาระสำคัญของปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ได้มุ่งเน้นที่การยอมรับในศักดิ์ศรีของมนุษย์ตั้งแต่ถือกำเนิด และสิทธิแห่งเสรีภาพ อิสระภาพ ความยุติธรรม สิทธิในการได้รับพัฒนาการ การได้รับการศึกษา มีส่วนร่วมในวัฒนธรรม และมิติอื่นๆ (United Nations, 1948) ซึ่งประชาคมอาเซียนได้กำหนดให้มีปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (ASEAN Human Rights Declaration) ซึ่งแสดงเจตนารมณ์ของอาเซียนในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน และสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของอาเซียนที่มีความแตกต่างในด้านการเมือง สังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะต้องรักษามาตรฐานสิทธิมนุษยชนตามหลักสากล รวมทั้งสร้างมูลค่าเพิ่มเติมจากปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (กรมาอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ, 2556)

การเปิดพรมแดนทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมระหว่างประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียน นอกจากมิติทางด้านประชากรที่เคลื่อนที่ในกลุ่มประเทศประชาคมฯ แล้ว เด็กและเยาวชนที่เกิดจากแรงงานที่เป็นประชากรในภูมิภาคที่มีการแลกเปลี่ยน

ระหว่างกัน กันนับว่าเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องมีมาตรการทางสวัสดิการสังคมรองรับ อาทิ การศึกษา การเข้าถึงบริการสาธารณสุขของแรงงานต่างด้าวและเด็กที่เกิดจากครอบครัวแรงงานต่างด้าว ผลการสำรวจสถานการณ์เกี่ยวกับโรคระบาดในกลุ่มประเทศประชาคมอาเซียน ปัญหาด้านโรคระบาด งานสาธารณสุข และสุขอนามัยเป็นอีกประเด็นที่พบได้มากขึ้นในการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน (สุพัตรา ศรีวณิชชากร, 2555) อย่างไรก็ตาม ผลกระทบและการตั้งรับสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปิดพรมแดนทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน และการแลกเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม ประเทศสมาชิกต้องมีนโยบาย และมาตรการในการรองรับ และแก้ไขปัญหาที่สามารถตอบสนองความต้องการและตรงกับบริบททางสังคมของแต่ละประเทศสมาชิกต่อไป เพื่อให้แนวทางในการพัฒนาเติบโตขึ้นอย่างมีศักยภาพ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นควบคู่กันไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนด้วยเช่นเดียวกัน

ประเทศไทยกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมหลังการก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน

ภายหลังจากการเข้าร่วมประชาคมอาเซียน ประเทศไทยในฐานะหนึ่งในประเทศสมาชิกของประชาคมฯ ได้ร่วมดำเนินนโยบายตามทิศทางเพื่อเป้าหมายร่วมกันของประเทศสมาชิก ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อาทิ กระทบต่อระบบสุขภาพของไทยซึ่งต้องมีการเตรียมความพร้อมในหลายด้าน โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนาภาคต่างๆ เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน ระบบสุขภาพมีความมุ่งหวังให้ประชาชนมีสุขภาวะกายและสุขภาพจิตที่ดี ผ่านกระบวนการสร้างเสริมสุขภาพป้องกันโรค รักษาโรคฟื้นฟูสมรรถภาพ การเข้าสู่ประชาคมอาเซียนนี้ยังส่งผลกระทบต่อการป้องกันควบคุมโรคภัยสุขภาพของประชาชน ปัจจุบันมีผู้รับบริการด้านสุขภาพที่เป็นกลุ่มแรงงานต่างด้าวและผู้ป่วยต่างชาติในไทยมากขึ้น มีความหลากหลายของเชื้อชาติ ส่งผลต่อการเกิดปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ การแพร่กระจายของโรคติดต่อและโรคเรื้อรัง นอกจากนี้การเพิ่มขึ้นของแรงงานต่างด้าวยังมีผลโดยตรงกับความสามารถในการรองรับของระบบบริการสุขภาพไทย อัตราการครองเตียงของแรงงานต่างด้าวจะ

เพิ่มขึ้นในโรงพยาบาลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีแรงงานต่างด้าวจำนวนมาก ภาระค่ารักษาพยาบาลก็จะเพิ่มขึ้น อีกทั้งปัญหาของการสื่อสารที่ต้องมีระบบล่ามหลายภาษาในโรงพยาบาลมากขึ้น สำหรับผลกระทบด้านลบจะเกิดปัญหาบุคลากรด้านสาธารณสุขไม่เพียงพอต่อการรับและดูแลผู้ป่วยจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการเกิดสมองไหล การเคลื่อนย้ายของทรัพยากรการแพทย์ของไทยมีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลในด้านบวกต่อประเทศไทยเช่นกันที่จะกลายเป็นศูนย์กลางให้บริการสุขภาพ (medical hub) การข้ามไปลงทุนบริการสุขภาพในประเทศเพื่อนบ้านจะเกิดมากขึ้น โดยคาดว่าจะเป็นการพัฒนาศักยภาพให้กับระบบสุขภาพไทยอย่างไม่หยุดยั้งต่อไป (จินตนา อาจสันเทียะ และสายสมร เฉลยกิตติ, 2559) นอกจากระบบสุขภาพและสาธารณสุขแล้ว การเปลี่ยนแปลงในด้านประชากรก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในระบบสังคมวัฒนธรรม การปฏิบัติต่อเด็กและสตรีจึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียนให้ความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากลุ่มเป้าหมายอื่นๆ ในส่วนของประเทศไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้เป็นผู้ดำเนินนโยบายเพื่อตอบสนองแนวคิดของคณะกรรมการอาเซียนว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีและสิทธิเด็ก (ASEAN Commission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children: ACWC) ที่มีสถานะเป็นองค์กรระหว่างรัฐบาลอยู่ภายใต้โครงสร้างของอาเซียน และรายงานตรงต่อรัฐมนตรีสาขาสวัสดิการสังคมและการพัฒนา (ASEAN Ministerial Meeting On Social Welfare and Development: AMMSWD) มีหน้าที่ดำเนินการตามข้อตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็ก กำหนดนโยบาย แผนงาน และยุทธศาสตร์เชิงนวัตกรรม ส่งเสริมให้สาธารณชนมีความตระหนักและรับรู้เกี่ยวกับสิทธิสตรีและเด็กในอาเซียน เป็นปากเป็นเสียงแทนสตรีและเด็ก (กองอาเซียน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2557) ซึ่งคณะกรรมการฯ ได้จัดทำแผนงานระยะ 5 ปี (พ.ศ.2555-2559) มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการกำหนดกิจกรรมสำหรับแผนงานฯ เริ่มจากการศึกษาเอกสารสำคัญต่างๆ ได้แก่ กฎหมายในประเทศ แผนงานที่เกี่ยวกับสิทธิสตรีและสิทธิเด็กของประเทศสมาชิกอาเซียน ซึ่งหัวข้อที่มุ่งเน้น ได้แก่ การขจัดความรุนแรงต่อสตรีและเด็ก การค้าสตรีและเด็ก สตรีและเด็กที่

อาศัยอยู่ด้วยและได้รับผลกระทบจาก HIV/AIDS ผลกระทบทางสังคมจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศที่มีต่อเด็กและสตรี การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรี และเด็กพิการ ระบบการคุ้มครองเด็ก การทำงานแบบบูรณาการและครอบคลุมสำหรับเด็กที่ต้องการการคุ้มครองทางสังคม สิทธิในการได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพซึ่งรวมถึงการดูแลพัฒนาการและการศึกษาตั้งแต่เยาว์วัย เป็นต้น นอกจากนี้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่เกิดต่อเด็กและเยาวชน รวมทั้งสตรีแล้ว ปัญหาการกระทำผิดของเด็กและเยาวชนไทย ซึ่งถูกดำเนินคดีโดยสถานพินิจฯ นั้น พบว่ามีจำนวนมากขึ้นในทุกปี (สำนักงานสถิติและสังคมแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2558) ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดมากที่สุด รองลงมาคือคดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน และความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย ตามลำดับ และข้อมูลที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเด็กและเยาวชนที่ถูกดำเนินคดี พบว่าเป็นเด็กและเยาวชนที่ครอบครัวแยกกันอยู่ กระทำความผิดมากกว่าเด็กและเยาวชนที่อยู่ร่วมกับครอบครัวอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งรัฐได้ออกกฎหมายที่มีเนื้อหาความเอาใจใส่พ่อแม่ผู้ดูแลบุตรหลานด้วย โดยมีวัตถุประสงค์ให้พ่อแม่ผู้ปกครองตระหนักถึงหน้าที่ และควรให้การอบรมสั่งสอนและให้ความเอาใจใส่ให้เวลาอยู่กับบุตรหลาน เพื่อเป็นการป้องกันปัญหา มากกว่าให้เด็กและเยาวชนต้องคดีอยู่ในสถานพินิจฯ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กและเยาวชนขาดโอกาสในการศึกษาตามระบบ และขาดโอกาสในการพัฒนาทางอารมณ์และพฤติกรรมในทิศทางที่เหมาะสม หากพิจารณาจากข้อมูลและสถิติของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดจะพบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดู การทำหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครอง มีความสำคัญและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนในครอบครัวอย่างมาก ดังนั้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาในประเด็นของเด็กและเยาวชนที่กระทำความผิดคือการทำงานพัฒนาศักยภาพของครอบครัว การส่งเสริมบทบาทหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ปกครองและสังคมแวดล้อม อาทิ โรงเรียน ชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังและป้องกันปัญหา

สถานการณ์ทั่วไปของสังคมไทยและสังคมโลกที่เกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว

โครงสร้างประชากรในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” จากสถิติประชากร ปี พ.ศ. 2555 -2559 อัตราการเกิดในปี 2555 พบว่ามีเด็กแรกเกิดจำนวน 12,930,438 ราย และในปี 2559 พบอัตราการเกิดเป็น 12,228,461 ราย และจำนวนประชากรผู้สูงอายุ จากปี 2559 พบว่ามีผู้สูงอายุจำนวน 8,170,909 ราย ในปี 2559 พบสถิติจำนวนประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเป็น 9,802,080 ราย (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2559) ผู้สูงอายุ (อายุ 60 ปีขึ้นไป) มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.8 ในปี 2537 เป็นร้อยละ 14.9 ในปี 2557 เป็นผู้สูงอายุชายคิดเป็นร้อยละ 45.1 และผู้สูงอายุหญิงร้อยละ 54.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2557) จากอัตราการเกิดที่ลดน้อยลงในปัจจุบัน ทำให้รัฐบาลมุ่งส่งเสริมการมีบุตร โดยการจัดทำนโยบาย ยุทธศาสตร์การพัฒนานาอนามัยเจริญพันธุ์แห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2569) ได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี (ครม.) เมื่อวันที่ 18 ต.ค. 2559 (ไทยโพสต์, 2560) เพื่อส่งเสริมการเกิดและการเจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ เน้นใน 3 เรื่องสำคัญ คือ (1) การเพิ่มจำนวนการเกิดในหญิงอายุ 20-34 ปี เพื่อทดแทนจำนวนประชากร (2) มีการวางแผนและได้รับความช่วยเหลือในการมีบุตร และ (3) ทารกเกิดมาอย่างแข็งแรง พร้อมเติบโตอย่างมีคุณภาพ ได้รับการดูแลหลังคลอดที่ดี โดยจะการดำเนินงานที่สำคัญ เช่น พัฒนาระบบบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพตั้งแต่ระยะก่อนสมรส ก่อนมีบุตร ตั้งครรภ์ และหลังคลอด จัดกิจกรรมรณรงค์ให้คนไทยมีลูก ปรับปรุงแก้ไขสิทธิ์ลาคลอดเพื่อส่งเสริมการเลี้ยงดูบุตร มาตรการทางภาษีช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายในการดูแลบุตร เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลเล็งเห็นว่า ในปัจจุบันมีเด็กเล็กในช่วงอายุ 0-6 ปี เพียง 1.2 ล้านคนเท่านั้น ที่ได้รับการคุ้มครองด้วยเงินสงเคราะห์บุตรจากประกันสังคม ขณะที่อีกกว่า 4 ล้านคน ไม่ได้เงินสนับสนุนจากรัฐ ถือเป็นช่องว่างทางสังคมอย่างหนึ่ง ที่ควรได้รับการแก้ไข จึงได้ทุ่มเงินงบประมาณถึง 600 กว่าล้านบาท ให้กับโครงการนี้ โดยจะเมื่อจบโครงการคาดว่า ร้อยละ 95 ของเด็กที่ได้รับเงินอุดหนุนเพื่อการเลี้ยงดูเด็กแรกเกิดจะได้รับการเลี้ยงดูที่มีคุณภาพ

และมีพัฒนาการที่เหมาะสมตามวัย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) ทั้งนี้การลงทุนสำหรับเด็กในช่วงวัย 0-6 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มีความสำคัญที่สุด ถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสร้างรากฐานที่สำคัญ ให้เด็กสามารถเติบโตเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคมและเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคตซึ่งจากสถิติดังกล่าวสะท้อนภาพสังคมไทยในอนาคตได้ว่าจำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จากวิวัฒนาการทางการแพทย์ที่ก้าวหน้าทันสมัย ประกอบกับคุณภาพชีวิตของประชากรในภาพรวมดีขึ้นตามลำดับ ในขณะที่เดียวกันพบว่าประชากรในวัยทำงานหรือวัยเจริญพันธุ์เลือกที่จะสมรส หรือมีครอบครัวน้อยลง ส่งผลให้อัตราเด็กเกิดใหม่น้อยลงตามลำดับด้วย

นอกจากอัตราการเกิดของประชากรไทยที่ลดน้อยลงอย่างมากแล้ว โครงสร้างของประชากรในประเทศไทยในปัจจุบัน ยังพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงต่างด้าวจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยและกระจายอยู่ทั่วไปในแต่ละภูมิภาค สามารถจำแนกตามลักษณะ การเข้าเมืองได้เป็น 2 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่เข้าเมืองโดยถูกกฎหมายและกลุ่มที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ปี 2550-2558 แรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองถูกกฎหมายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่กลุ่มแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายมีแนวโน้มที่จะลดลงตามนโยบายการจัดการแรงงานต่างด้าว โดยให้แรงงานต่างด้าวที่ทำงานในประเทศไทยทั้งหมดไม่ว่าจะเคยขออนุญาตทำงานหรือไม่ รวมทั้ง ครอบครัว ผู้ติดตามจดทะเบียนแรงงานต่างด้าวและพิสูจน์สัญชาติในแต่ละปี เพื่อนำไปสู่กระบวนการทำให้ถูกกฎหมาย ปี 2558 แรงงานต่างด้าวที่ได้รับอนุญาตทำงานในประเทศไทย มีจำนวน 1,445,575 ราย โดยจำแนกเป็นกลุ่มแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองถูกกฎหมาย จำนวน 1,416,513 ราย และกลุ่มแรงงานต่างด้าวที่เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย แต่ได้รับอนุญาตทำงานตามมติ ครม. (มาตรา 13) เฉพาะชนกลุ่มน้อย จำนวน 29,062 ราย (สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2559) ซึ่งการหลั่งไหลของประชากรที่เป็นแรงงานต่างด้าวนี้อาจส่งผลกระทบในมิติทางสาธารณสุขและทางสังคมต่อเด็กที่เกิดจากแรงงานต่างด้าว อาทิ ปัญหาด้านการศึกษา เป็นต้น (ชัยรัตน์ เวชพานิช, 2555)

เมื่อพิจารณาจากสถิติด้านประชากร และสถานการณ์การเคลื่อนไหวของประชากรในระดับโลกแล้ว จะพบว่าการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจและสังคม การเคลื่อนไหวของประชากรทั้งในภูมิภาคและทั่วโลกย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชากรในสังคมนั้นๆ การวางแผนพัฒนาประชากรจึงมีความจำเป็นต้องคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของประชากรในประเทศรวมถึงประชากรที่เป็นแรงงานต่างด้าว การดูแลให้การย้ายถิ่นทำกินเป็นไปอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อการวางแผนแนวทางจัดสวัสดิการสังคมให้เหมาะสมทั้งประชากรหลักภายในประเทศและประชากรที่ย้ายถิ่นฐานเข้ามาประกอบอาชีพ ตามความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมที่มีความต้องการแรงงานที่ไม่ต้องการทักษะหรือความถนัดเฉพาะทางมากยิ่งขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากประชากรในประเทศไทยเข้าถึงการศึกษามากขึ้น และมีโอกาสในการเลือกอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ความต้องการแรงงานจะมีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ แต่การจัดระบบสวัสดิการที่มีความเหมาะสม และมีความทั่วถึงนับเป็นประเด็นที่สำคัญที่รัฐบาลต้องพิจารณาให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสสังคมโลกด้วยเช่นกัน

ความเจริญทางวัตถุที่ผกผันกับสถานการณ์ทางสังคมในมิติความรุนแรงต่อเด็กและสตรี

สถิติการกระทำรุนแรงต่อเด็กและบุคคลในครอบครัวพบว่าเป็นตัวเลขที่สูงมากขึ้นในทุกปี และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความรุนแรงต่อเด็ก คือความรุนแรงทุกรูปแบบที่สามารถสร้างผลกระทบต่อเด็กๆ ทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ สถิติจากองค์กร United Nations Children’s Fund หรือ UNICEF (UNICEF, 2016) ชี้ให้เห็นว่าในปัจจุบัน ยังพบปัญหาความรุนแรงต่อเด็กขึ้นในทั่วทุกมุมโลก ทั้งความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับประชากรเด็กในประเทศด้อยพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนา และยังหมายรวมถึงเด็กที่เป็นบุตรของแรงงานต่างด้าว และผู้ลี้ภัยทางการเมือง ผู้อพยพย้ายถิ่นฐาน ซึ่งตัวเลขที่พุ่งสูงขึ้นจากการรายงานนี้เอง ที่เป็นแรงกระตุ้นให้แต่ละประเทศหันมาสนใจเรื่องการจัดสวัสดิการแก่เด็กและเยาวชน และครอบครัว ประเทศไทยก็นับเป็นประเทศที่ยังคงเผชิญกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว และการกระทำรุนแรงต่อเด็ก (องค์การยูนิเซฟ

ประเทศไทย, ม.ป.ป.) จากสถิติผู้รับบริการของศูนย์พึ่งได้ ในโรงพยาบาลสังกัดกระทรวงสาธารณสุขทุกแห่ง จำนวน 829 แห่ง (กระทรวงสาธารณสุข, 2558) ราย เป็นเด็ก 108,933 ราย และสตรี 97,291 ราย โดยในกลุ่มเด็ก มีสาเหตุมาจากการปล่อยปละละเลยของครอบครัว ขาดการดูแลอย่างเหมาะสมจนเป็นเหตุให้เด็กถูกระทำรุนแรงทางเพศมากที่สุด ส่วนในสตรีมีสาเหตุมาจากการชิงหึงหวงทะเลาะวิวาท ทำร้ายร่างกายกัน และจากข้อมูลล่าสุดปี 2559 มีผู้มาใช้บริการที่ศูนย์พึ่งได้ จำนวน 22,850 ราย คิดเป็น 63 ราย/วัน หรือ 3 ราย/ชั่วโมง ปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งจากสถิติและสถานการณ์ดังกล่าว กระทรวงสาธารณสุข มีนโยบายขยายศูนย์พึ่งได้ไปยังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพระดับตำบล (รพ.สต.) จำนวน 9,750 แห่ง ภายในปี 2560 พร้อมพัฒนาแนวทางปฏิบัติโครงการคุ้มครองเด็กและสตรี พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ทักษะในการให้การปรึกษาเยียวยาเด็กและสตรีที่ถูกระทำรุนแรง

กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัวในบริบทสังคมไทย

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child: CRC or UNCRC) นับเป็นหัวใจและเป็นสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนระหว่างประเทศที่ได้รับความเห็นชอบมากที่สุดในโลก ใน พ.ศ. 2535 โดยประเทศไทยได้ให้สัตยาบัน อนุสัญญาฉบับนี้ซึ่งระบุรายละเอียดของสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ไว้ว่าทุกประเทศต้องรับประกันเด็กในประเทศของตนที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองดูแลในทุกมิติและทุกรูปแบบ (UNICEF, 1989) ในส่วนของประเทศไทยได้มีการพัฒนาตัวบทกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปกป้องสิทธิต่อเด็กเยาวชนและครอบครัว รวมทั้งการบำบัดฟื้นฟูเด็กและผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งสิทธิสตรีอย่างต่อเนื่องเช่นกัน ตั้งแต่ก่อนการเข้าร่วมประชาคมอาเซียน โดยในบทความนี้จะขอกล่าวถึงกฎหมาย 4 ฉบับ อันได้แก่ (1) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 (2) พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 ซึ่งปัจจุบันกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นพระราชบัญญัติคุ้มครองสวัสดิภาพบุคคลในครอบครัว หากร่างพระราชบัญญัติได้ผ่านการอนุมัติ (3) พระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด

ตั้งครุฑ พ.ศ.2559 และ (4) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2560 ซึ่งพระราชบัญญัติแต่ละฉบับมีรายละเอียดที่สำคัญดังนี้

(1) พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546

ได้นิยามกำหนดความหมายของ “เด็ก” ว่าหมายถึงบุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส นอกจากนี้ยังได้จำแนกประเภทของเด็กออกเป็น เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า เด็กที่อยู่ในภาวะยากลำบาก เด็กพิการ เด็กที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด นักศึกษาและนักเรียน กฎหมายนี้มุ่งเน้นให้ความสำคัญคุ้มครองแก่เด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ รวมถึงการสงเคราะห์ คุ้มครองสวัสดิภาพ และการพัฒนาและฟื้นฟู ทั้งนี้โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นสำคัญ เพื่อให้เด็กได้รับการอุปการะเลี้ยงดู อบรมสั่งสอน และมีพัฒนาการที่เหมาะสม อันเป็นการส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันครอบครัว รวมทั้งป้องกันมิให้เด็กถูกระงับการทารุณกรรม ตกเป็นเครื่องมือในการแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ หรือถูกเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัติฉบับนี้ นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับเด็กในกลุ่มเสี่ยงที่จะกระทำความผิดให้ได้รับการฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ (พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 ราชกิจจานุเบกษา, 2546)

(2) พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550

สาระสำคัญของกฎหมาย มุ่งเน้นการคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว โดยได้กำหนดนิยาม “ความรุนแรงในครอบครัว” ว่าหมายถึงการกระทำใดๆ โดยมุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือกระโดยเจตนาในลักษณะที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคลในครอบครัว หรือบังคับหรือใช้อำนาจครอบงำผิดทำนองคลองธรรมให้บุคคลในครอบครัวต้องกระทำการ/ไม่กระทำการ หรือยอมรับการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดโดยมิชอบแต่ไม่รวมถึงการกระทำโดยประมาท ซึ่งบุคคลในครอบครัว หมายถึง คู่สมรส คู่สมรสเดิม ผู้ที่อยู่กินหรือเคยอยู่กินฉันท์สามีภรรยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกใน

ครอบครัว รวมทั้งบุคคลใดๆที่ต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน (พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ.2550 ราชกิจจานุเบกษา, 2550)

(3) พระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขปัญหายัยรุ่นตั้งครรภ์ พ.ศ.2559

สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ มุ่งเน้นให้ “วัยรุ่นตั้งครรภ์มีสิทธิตัดสินใจด้วยตนเอง” นอกจากนั้นยังกำหนดให้ทุกภาคส่วนมีส่วนในการรับผิดชอบให้ความช่วยเหลือ ดังนี้ (1) สถานศึกษาต้องจัดให้มีการสอนเพศวิถีศึกษาอย่างเหมาะสม รวมทั้งจัดหาและพัฒนาผู้สอนเพศวิถีศึกษา ให้คำปรึกษาช่วยเหลือและคุ้มครองวัยรุ่นที่ตั้งครรภ์ให้ได้รับการศึกษาต่อเนื่องอย่างเหมาะสม รวมทั้งส่งต่อให้ได้รับบริการสวัสดิการสังคม (2) สถานบริการสาธารณสุขต้องให้ข้อมูล ความรู้ และจัดบริการอนามัยเจริญพันธุ์ รวมทั้งส่งต่อให้ได้รับบริการด้านสวัสดิการสังคม (3) สถานประกอบกิจการต้องให้ข้อมูลความรู้และส่งเสริมให้เข้าถึงบริการอนามัยการเจริญพันธุ์ (4) ให้มีการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น และ (5) ให้ราชการส่วนท้องถิ่นมีอำนาจออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อคุ้มครองสิทธิของวัยรุ่น (พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น พ.ศ. 2559 ราชกิจจานุเบกษา, 2559)

(4) พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560

เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่ปัจจุบันพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 มีบทบัญญัติบางประการที่ไม่เหมาะสมต่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ที่มีความรุนแรงและซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์เพื่อประสิทธิภาพในการดำเนินมาตรการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ โดยแก้ไขบทนิยามคำว่า “แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ” และ “การบังคับใช้แรงงานหรือบริการ” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์การเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดฐานค้ามนุษย์ และกำหนดฐานความผิดซึ่งได้กระทำต่อเด็กที่มีอายุไม่เกินสิบห้าปีให้ทำงานหรือให้บริการอันอาจเป็นอันตรายอย่างร้ายแรง และมี

ผลกระทบต่อร่างกายหรือจิตใจ การเจริญเติบโต หรือพัฒนาการของบุคคลนั้น รวมทั้งแก้ไขเพิ่มเติมบทกำหนดโทษให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ.2551 ราชกิจจานุเบกษา, 2551)

(5) พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2560

สาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ มุ่งเน้น ที่การพัฒนาเด็กและเยาวชน การคุ้มครองและให้โอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีความผูกพันต่อครอบครัว ภาครัฐมีในในความเป็นไทย มีสุขภาพแลพลานามัยแข็งแรง รู้จักการป้องกันตนเองจากโรคและสิ่งเสพติด มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ตามสมควรแก่วัย จริยธรรม และคุณธรรม รวมทั้งมีทักษะและเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจในการทำงานสุจริต โดยกำหนดให้มีการจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชนตำบล /เทศบาล/ อำเภอ จังหวัด เพื่อส่งเสริมการดำเนินการเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน โดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้แก่ กรมกิจการเด็กและเยาวชน พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด บ้านพักเด็กและครอบครัว องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีหน้าที่ในการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และพัฒนา เพื่อให้สภาเด็กและเยาวชน ได้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ด้านวิชาการ การศึกษา สุขภาพ กีฬา อาชีพ และวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้แสดงความคิดเห็นหรือแสดงออกอย่างสอดคล้องกับความรู้ความสามารถที่พัฒนาไปตามวัยของเด็กหรือเยาวชน (พระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ.2560 ราชกิจจานุเบกษา,2560)

รายละเอียดของกฎหมายข้างต้น ผู้เขียนได้สรุปเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงจุดเด่น ความเหมือน ความต่าง และการนำไปใช้ของนักสังคมสงเคราะห์ต่อการปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบบทบาทของไทยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว

กฎหมาย	จุดมุ่งเน้น	ความสอดคล้อง กับกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้อง	ข้อแตกต่าง	การนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน
1.พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546	- เพื่อให้ความคุ้มครองแก่เด็กทั้งทางด้าน ร่างกายและจิตใจ - ให้การดูแลและให้การคุ้มครองสวัสดิภาพ - การพัฒนาและฟื้นฟูในเด็กได้รับการอุปการะเลี้ยงดูอบรม สันถนอม และมีพัฒนาการที่เหมาะสม - ป้องกันมิให้เด็กถูกกระทำทารุณกรรม	สามารถพิจารณาใช้กฎหมายนี้ควบคู่ไปกับพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว เพื่อใช้กฎหมายในการบังคับใช้ใช้กับกระทำความรุนแรง หรือประทุษร้ายโดยไม่เหมาะสม เข้ารับการบำบัดรักษา หรือแม้แต่ว่าขออำนาจศาลออกคำสั่งห้ามเข้าใกล้ผู้ถูกกระทำ	เป็นกฎหมายที่ยังเน้นให้ความสำคัญคุ้มครองแก่เด็ก ซึ่งได้แก่บุคคลอายุไม่เกิน 18 ปี เท่านั้น	เป็นกฎหมายพื้นฐานที่นับว่าเป็นหัวใจสำคัญที่ผู้ปฏิบัติงานต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงสิทธิที่เด็กพึงได้รับการสงเคราะห์และคุ้มครองสวัสดิภาพ รวมทั้งกระบวนการในการดำเนินการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองทางจิตใจเป็นต้น เพื่อเป็นการเฝ้าระวังถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับเด็กจากกระบวนการในการให้ความช่วยเหลือ (ให้คำปรึกษาการกระทำต่อความรู้สึกของเด็ก) ได้รับความเสียหาย
2.พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550	- เพื่อให้ความคุ้มครองแก่ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว - “ความรุนแรงในครอบครัว” หมายถึง การกระทำใดๆ โดยมุ่งประสงค์ให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพ หรือกระทำความรุนแรงในลักษณะที่อาจก่อให้เกิดอันตรายแก่ร่างกาย จิตใจ หรือสุขภาพของบุคคลในครอบครัว	การพิจารณาใช้กฎหมายนี้ควบคู่ไปกับกฎหมายคุ้มครองเด็ก ในกรณีที่เด็กเป็นผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง หรือรวมถึงบิดา-มารดา หรือผู้ดูแลที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบนั้นด้วย ซึ่งผู้ร่วมกฎหมายทั้ง 2 ฉบับ คือ เน้นที่การปรามไม่ให้กระทำความผิด มากกว่าการมุ่งเอาผิดหรือลงโทษ ผู้กระทำด้วยความรุนแรง	กฎหมายนี้ได้ให้ความสำคัญคุ้มครองบุคคลในครอบครัว หมายถึง คู่สมรส คู่สมรสเดิม ผู้ที่อยู่กินหรือเคยอยู่กินฉันท์สามีภรรยาโดยมิได้จดทะเบียนสมรส บุตร บุตรบุญธรรม สมาชิกในครอบครัว รวมทั้งบุคคลใดๆที่ต้องพึ่งพาอาศัยและอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ที่หมายรวมถึงคนทุกเพศทุกวัยที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน	ผู้ปฏิบัติงานควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายนี้และสามารถนำไปใช้กับการปฏิบัติงานเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เด็ก เยาวชน รวมถึงสมาชิกในครอบครัวที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรงในครอบครัวให้ได้รับความช่วยเหลือและการคุ้มครองทางกฎหมาย และได้รับบริการทางสังคม ควบคู่ไปด้วย
3.พระราชบัญญัติป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พ.ศ.2559	มุ่งเน้นให้ “วัยรุ่นหรือผู้มีจิตอาสา” นอกจากรับแจ้งเหตุแล้ว ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบให้ความช่วยเหลือ ได้แก่ (1) สถานศึกษา	สามารถพิจารณาใช้กฎหมายนี้ร่วมกับกฎหมายคุ้มครองเด็ก และกฎหมายคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว กรณีที่วัยรุ่นนั้นตั้งกระทู้หรือตั้งกระทู้จากการถูกรังแกทำทารุณกรรม หรือ	กฎหมายฉบับนี้ มุ่งเน้นการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดในวัยรุ่น จึงมุ่งให้ความสำคัญที่วัยรุ่นหญิงที่ตกกระทบบนสำคัญ แต่ทั้งนี้บุคคลที่เกี่ยวข้อง อาทิ	ผู้ปฏิบัติงานควรศึกษาแนวทางและระเบียบของกฎหมายอย่างถ่องแท้ และควรตระหนักว่าการพัฒนาเด็กและเยาวชน ในฐานะที่เป็นมารดาที่ก่อกำเนิดชีวิตควรทำให้ได้รับการบริการและการสนับสนุนทางสุขภาพตลอดจนทั้งการเข้าถึง

กฎหมาย	จุดมุ่งเน้น	ความสอดคล้อง กับกฎหมาย ที่มีความเกี่ยวข้อง	ข้อแตกต่าง	การนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน
4. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2560	(2) สถานบริการสาธารณะ (3) สถานประกอบการ (4) ครัวเรือน (5) หน่วยราชการส่วนท้องถิ่น	ถูกกล่าวถึงแต่ทางเพศ สามารถพิจารณาดำเนินการตามกฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อให้ความช่วยเหลือและวางแผนการให้ความช่วยเหลือในระยะยาวแก่เด็กและครอบครัวได้ กฎหมายนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์และการกระทำผิดเด็ก สตรี รวมทั้งแรงงานชาย	บิดา-มารดา และสามี พึงมีส่วนร่วมในการแจ้งปัญหาตมพระราชบัญญัติด้วย	สวัสดิการสังคมที่พึงได้รับ เป็นเสมือนการสร้างอนาคตที่ดีให้แก่บุตรที่อยู่ในครอบครัวของหญิงวัยรุ่น ที่จะเกิดมาให้ได้รับพัฒนาการทางร่างกายจิตใจ และสังคมที่มีความเหมาะสม
5. พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2560	สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์ และพัฒนา เพื่อให้เด็กเกิดเรียนรู้การดำรงชีพ สุขภาพ กีฬา อาชีพ และวัฒนธรรมในท้องถิ่น รวมทั้งสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนได้แสดงความคิดเห็นหรือแสดงออกอย่างสอดคล้องกับความรู้ความสามารถที่พัฒนาไปตามวัยของเด็กหรือเยาวชน	กฎหมายฉบับนี้ มีจุดมุ่งเน้นให้เด็กและเยาวชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ และการนำเสนอความคิดเห็นและมีส่วนร่วมรวมตัวองค์กรสังคมเฉพาะ	เป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นการสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนาการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน โดยมุ่งเน้นที่การจัดตั้งสภาเด็กและเยาวชน เพื่อดำเนินกิจกรรมที่มีความสร้างสรรค์ เป็นกฎหมายที่มุ่งเน้นการเฝ้าระวังปัญหา ต่างจากกฎหมายฉบับอื่นที่เป็นการคุ้มครอง และกำหนดโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิดต่อเด็กและเยาวชน	ผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายนี้ กรณีที่ต้องทำงานกับเพื่อที่ถูกระงับในลักษณะของการค้ามนุษย์ รวมทั้งกระบวนการขั้นตอนดำเนินการให้ความช่วยเหลือ และวิธีบำบัดเยียวยาฟื้นฟู ผู้ได้รับผลกระทบ ทั้งในระยะเวลาของการดำเนินการให้ความช่วยเหลือ และภายหลังสิ้นสุดกระบวนการให้ความช่วยเหลือ

งานสังคมสงเคราะห์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลง

(1) ระดับนโยบาย

ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อยู่เป็นระยะ ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยอยู่ภายใต้การบริหารประเทศของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช.ซึ่งกำหนดแผนยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) (คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ, 2558) เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศมีความ มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนา ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ” ซึ่งกรอบแนวทางที่สำคัญของยุทธศาสตร์ชาติฯ ในด้านที่ 3 ที่มุ่งเน้นด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน ด้วยการพัฒนาศักยภาพตลอดช่วงชีวิต ยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง ปลูกฝังระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพที่ดี การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ซึ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติฯ ที่กำหนดโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ได้มีความสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ซึ่งเป็นแผนพัฒนาฉบับแรกตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ซึ่งตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 นี้ ได้กำหนดให้ยุทธศาสตร์ที่ 1 การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ซึ่งมีแนวทางในการพัฒนาคนให้มีทักษะความรู้ และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ส่งเสริมให้เด็กปฐมวัยมีการพัฒนาทักษะทางสมองและทักษะทางสังคมที่เหมาะสม โดยมุ่งเน้นให้ความรู้แก่พ่อแม่หรือผู้ดูแลเด็กในเรื่องการมีโภชนาการที่เหมาะสม วิธีการเลี้ยงดูเด็กที่จะกระตุ้นพัฒนาการเด็กในช่วง 0-3 ปีแรก รวมทั้งสนับสนุนให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างน้อย 6 เดือน กำหนดมาตรการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานให้พ่อแม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ด้วยตนเอง พัฒนาหลักสูตรการสอนที่อิงผลงานวิจัยทางวิชาการและปรับปรุงสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่เน้นการพัฒนาทักษะสำคัญด้านต่างๆ อาทิ ทักษะทางสมอง ทักษะด้านความคิดความจำ ทักษะการควบคุมอารมณ์ รวมทั้งการสนับสนุนการผลิตสื่อสร้างสรรค์ที่มีรูปแบบหลากหลายที่ให้ความรู้ในการเลี้ยงดูและพัฒนาเด็กปฐมวัย

นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาเด็กวัยเรียนและวัยรุ่นให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะการทำงานและการใช้ชีวิตที่พร้อมเข้าสู่ตลาดงาน โดยการปรับกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้เด็กมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สนับสนุนให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะชีวิตและทักษะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง รวมถึงการสร้างแรงจูงใจให้เด็กเข้าสู่การศึกษาในระบบทวิภาคีและสหกิจศึกษาที่มุ่งการฝึกทักษะอาชีพให้พร้อมเข้าสู่ตลาดงาน ซึ่งทิศทางการสวัสดิการสำหรับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในอนาคตภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ควรมุ่งเน้นที่การพัฒนาความสัมพันธ์ในครอบครัว ความเป็นปึกแผ่น การทำหน้าที่ของครอบครัว ความสัมพันธ์อันดีระหว่างคู่สมรส หน้าที่ของสามี - ภรรยา การปฏิบัติหน้าที่ของพ่อแม่ผู้ดูแล เลี้ยงดูบุตร การส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้รับการทางด้านร่างกาย อารมณ์/จิตใจ ตามวัย การสนับสนุนส่งเสริมความผูกพัน (attachment) ระหว่างเด็กและผู้ดูแล โดยเฉพาะในวัยทารกแรกเกิด -5 ปี ซึ่งเป็นช่วงวัยที่มนุษย์มีพัฒนาการทางสมองได้มากที่สุด เป็นช่วงวัยที่เด็กสามารถสร้างความผูกพันและสร้างบุคลิกภาพในการเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต การเข้าถึงระบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาสติปัญญา และการพัฒนาคุณภาพในด้านต่างๆ ดังนั้น การทำงานด้านสวัสดิการสังคมจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงบริบทของครอบครัวซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของชีวิตมนุษย์

นอกจากนี้ การศึกษาต่อยอดผลิตผลจากงานวิจัยในสังคมไทย นับเป็นอีกหนึ่งมิติหรือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการปฏิบัติงานในระดับนโยบาย ซึ่งการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ด้านเด็กเยาวชนและครอบครัว จำเป็นต้องมีการศึกษาวิจัยควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบการปฏิบัติงาน ซึ่งการศึกษาวิจัยส่วนใหญ่ที่ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการพัฒนางานไปสู่การกำหนดนโยบาย ได้แก่ งานวิจัยจากงานประจำ (Routine to Research) (คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี, 2559) ที่เป็นการเก็บรวบรวมสถิติจากการปฏิบัติงานจริง การรวบรวมปัญหาอุปสรรค หรือข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการลงมือปฏิบัติ เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นประเด็นหลักแห่งการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการได้อย่างชัดเจน

มากขึ้น ซึ่ง R to R ถือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน เพื่อพัฒนางานขับเคลื่อนองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้ และเป็นการผลิตผลงานวิจัยในฐานะนักวิชาชีพที่มีความชำนาญเฉพาะ นอกจากการผลิตงานวิจัยที่มาจากการปฏิบัติงานประจำแล้ว การค้นคว้าวิจัยในเชิงลึกหรือในประเด็นที่เป็นปัญหาสังคม ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วิฤตติการณ์ทางสังคม นับว่าเป็นการผลิตผลงานวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ ในบทบาทของนักวิชาการที่ศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่จำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงความสอดคล้อง (method of agreement) (สุรพล ปธานวนิช, 2554) การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นแนวทางในการวิเคราะห์สาเหตุของปรากฏการณ์หนึ่งๆ ไว้ว่า “ปัจจัยที่กรณีต่างๆ มีอยู่ร่วมกันคือสาเหตุของปัญหา หรือ ที่มาของปรากฏการณ์นั้นๆ” เพื่อนำไปสู่คำตอบเพื่อกำหนดนโยบายเพื่อการพัฒนาสังคมต่อไป

(2) ระดับปฏิบัติการ/ปฏิบัติงานตรง

นักสังคมสงเคราะห์ในฐานะผู้ปฏิบัติงานกับเด็กและครอบครัว เพื่อให้เด็กเยาวชน และครอบครัวเกิดการพัฒนาและเข้าถึงสวัสดิการสังคมในด้านต่างๆ ที่จะเกื้อหนุนให้สามารถดำรงหน้าที่อยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากพิจารณาตามวิธีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ซึ่งแบ่งออกเป็น การสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย (Case Work) สังคมสงเคราะห์กลุ่มชน (group work) สังคมสงเคราะห์ชุมชน (community work) และการวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ (social work research) โดยในปัจจุบันได้มีทฤษฎีการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สมัยใหม่ในระดับนานาชาติ (Oxford University, 2016) ที่ได้ผสมผสานศาสตร์และทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องมาเพื่อประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ อาทิ ศาสตร์เกี่ยวกับจิตวิทยา และพฤติกรรมมนุษย์ เพื่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ที่สามารถตอบโจทย์ผู้ใช้บริการได้อย่างตรงจุดและครอบคลุมในทุกประเด็นมากยิ่งขึ้น ซึ่งในบริบทของการทำงานกับเด็กและครอบครัว นักสังคมสงเคราะห์จะต้องเป็นผู้ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงไปของสังคม สถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน อาทิ ปัญหาการกระทำรุนแรงต่อเด็กและสตรีในปัจจุบัน การดำเนินกระบวนการในการทำงานเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ใช้บริการและครอบครัว ต้องพิจารณาถึงความแตกต่างของวัฒนธรรม เช่น ศาสนาและวัฒนธรรมเฉพาะ

กลุ่ม มีการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ (พูนสุข มาศรีงสรรค์, 2559) ว่าการปฏิบัติตนตามหน้าที่และความรับผิดชอบ ตามสถานภาพใน ครอบครัว การบ่มเพาะความรัก ความเมตตาปรารถนาดี อ่อนโยน และเอื้อ ประโยชน์ต่อกัน รวมถึงการสื่อสารด้วยใจที่เปิดกว้าง การศึกษาพื้นฐานทางธรรมชาติของกันและกัน โดยเฉพาะในทางเพศเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ก็สามารถพัฒนาให้คนในครอบครัวมีความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สันติสุข ปราศจากการใช้กำลัง รุนแรง ดังเช่นในกรณีศึกษา ที่ให้ความสำคัญกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในครอบครัวที่มีความหลากหลายทาง ความเชื่อและเกี่ยวข้องกับความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับเด็ก เรื่อง Social Work in Thailand: A Case of Domestic Abuse on Muslim Child (Poonpoksinsin, 2017) ที่มีข้อค้นพบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ว่าการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในประเทศไทยในปัจจุบัน ในทางทฤษฎีจะดำเนินการภายใต้นโยบายของรัฐ และเคารพในความแตกต่าง หลากหลาย แต่ในความเป็นจริงยังพบว่า การให้บริการยังไม่ถึงค่านิยม ความคิด และความเชื่อของผู้ใช้บริการที่เป็นมุสลิม ซึ่งสวัสดิการของรัฐยังไม่สามารถตอบสนองหรือให้ความช่วยเหลือได้เทียบเท่ากับสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากชุมชนที่มีความต้องการเฉพาะ ซึ่งผู้เขียนได้ค้นพบว่าหากมีการทำงานสังคมสงเคราะห์เพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่ม ผู้ใช้บริการที่มีความต้องการเฉพาะในอนาคต แม้จะเป็นเพียงกลุ่มคนจำนวนน้อยใน สังคมไทยก็นับเป็นเรื่องที่ดี และเป็นประโยชน์ต่อมุสลิมในสังคมโลกด้วย ซึ่งเป็นอีกหนึ่ง ข้อท้าทายของผู้ปฏิบัติงานด้านสวัสดิการสังคมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ที่นับถือ ศาสนาอิสลาม ในขณะที่ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการวางระบบในการจัดการสวัสดิการ การคุ้มครองเด็ก ที่มุ่งเน้นการให้การสนับสนุนสุขภาพจิตแก่เด็กและครอบครัวในระบบ การสวัสดิการเพื่อเด็กมาเป็นเวลามากกว่า 10 ปี (Webb & Harden, 2003) ซึ่งเกิดจากการมีนโยบายที่ตอบสนองและให้การสนับสนุนแก่บริการทางสุขภาพจิต ทั้งแก่เด็กและผู้ดูแล เนื่องจากตระหนักว่าการทำงานคุ้มครองเด็กไม่ใช่เพียงการแยกเด็กออกจาก ครอบครัวแต่เพียงอย่างเดียว หรือไม่ใช้แค่เพียงหาที่พักพิงแห่งใหม่ที่มีความเหมาะสม ให้แก่เด็กเท่านั้น หากแต่ต้องให้การสนับสนุนทางด้านจิตใจทั้งต่อตัวเด็กและผู้ดูแลควบคู่ กันไปด้วย ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของเด็กและครอบครัวต่อไป

อย่างไรก็ดี การป้องกันปัญหาการทำร้ายเด็กควรเริ่มต้นจากครอบครัว การเฝ้าระวังปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในครอบครัวที่มีการใช้ความรุนแรง ได้มีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมารดา ความรุนแรงในครอบครัว และกระบวนการคุ้มครองเด็ก โดย Douglas and Walsh (2010) พบว่า นักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานกับมารดาที่ต้องรับมือกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัว ในขณะเดียวกันก็ได้รับการสนับสนุนให้ตระหนักถึงกระบวนการคุ้มครองเด็ก ด้วยการชี้ให้เห็นถึงพลวัตและวงจรที่เป็นผลกระทบจากความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งผลการศึกษาพบว่ามารดาเหล่านั้นเกิดความตระหนักถึงปัญหาและมีแนวโน้มที่จะให้การป้องกันบุตรของตน ซึ่งจากผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการทำงานคุ้มครองเด็กมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้ผู้ดูแลเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวงจรการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ซึ่งจากสถานการณ์การทำงานด้านเด็กและครอบครัวในบริบทที่แตกต่างกันทางสังคม และวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมา จะพบว่าการทำงานสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นการทำงานที่มีความละเอียดอ่อน และต้องอาศัยการประเมินที่มีความละเอียดรอบคอบ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ใช้บริการทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของนักวิชาการด้านเด็ก/นักสังคมสงเคราะห์ด้านเด็ก : ทิศทางที่ควรจะเป็น เพื่อการพัฒนางานร่วมกัน

การปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว จำเป็นต้องมีนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมทั้งในส่วนของการป้องกัน ส่งเสริม และการฟื้นฟูสภาพ โดยในนี้ จะกล่าวถึงบทบาทของนักวิชาการด้านเด็กฯ โดยทั่วไป รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับเด็กโดยตรง ดังนี้

นักวิชาการด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว

บทบาทของนักวิชาการด้านเด็กเยาวชนและครอบครัว ที่ควรหรือจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาในสถานการณ์ปัจจุบัน ได้แก่ (1) การเรียบเรียงและการจัดการองค์ความรู้ด้านเด็กให้เป็นระบบรวมถึงการศึกษาค้นคว้าวิจัยในทุกรูปแบบ นับว่ามี

ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะรูปแบบการศึกษาวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) (Haight & Kayama, 2013) ซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยที่ต้องอาศัยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับผู้เข้าร่วมวิจัย อย่างไรก็ตามการศึกษาวิจัยในลักษณะนี้ สามารถตอบโจทย์การทำงานกับเด็กและครอบครัว ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางและเข้าถึงได้ยาก การศึกษาในเชิงลึกนี้จึงมีความสำคัญและสะท้อนปัญหาของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดนโยบายหรือการจัดสวัสดิการสังคมที่ตอบสนองความต้องการของบุคคลซึ่งมีความต้องการพิเศษกลุ่มนี้ได้ดีกว่าการวิจัยเชิงสำรวจ หรือการวิจัยที่มุ่งเน้นปริมาณและการแสดงผลการวิจัยเป็นตัวเลข หากแต่การรวบรวมสถิติข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ปัญหา การแยกประเภทปัญหา รวมทั้งความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ก็ยังคงมีความสำคัญเช่นกัน และต้องดำเนินควบคู่ไปกับงานวิจัยเชิงคุณภาพข้างต้น ซึ่งบทบาทหน้าที่ของนักวิชาการด้านเด็กและเยาวชน นอกจากการศึกษาค้นคว้าวิจัย เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่แล้ว (2) การขับเคลื่อนองค์ความรู้ไปสู่นโยบายเพื่อการพัฒนาแนวทางในการปฏิบัติ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญเช่นกัน นอกจากนี้นักวิชาการยังมีบทบาทสำคัญ (3) ในการเผยแพร่และให้ความรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งต่อนักวิชาการทั่วไป ผู้ปฏิบัติงานด้านสังคมสงเคราะห์ และผู้ประกอบวิชาชีพอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง รวมไปถึงการเข้าร่วมประชุมวิชาการ การแสดงทัศนะในการกำหนดแนวทางนโยบายสวัสดิการสังคมให้แก่กลุ่มเป้าหมาย และการจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปในทิศทางที่เหมาะสมและควรจะเป็น

นักสังคมสงเคราะห์ด้านเด็กและเยาวชน

นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงานด้านเด็ก นับเป็นส่วนหนึ่งของนักวิชาการด้านเด็ก หรือหากจะพิจารณาในบางมุม ความชัดเจนที่อาจชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างกันของสองกลุ่มนี้คือ การทำงานในระดับภาคปฏิบัติ การปฏิบัติงานโดยตรง และการปฏิบัติงานในระดับนโยบาย การวิจัย อย่างไรก็ตาม ทั้งสองวิชาชีพต่างปฏิบัติงานตั้งแต่ระดับจุลภาคจนถึงมหภาคเช่นเดียวกัน เพียงแต่มีจุดมุ่งเน้นในการปฏิบัติงานต่อกลุ่มเป้าหมายที่ต่างกัน การปฏิบัติงานด้านเด็กและเยาวชน บทบาทที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องมีและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ คือ (1) มุ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการมนุษย์ และวงจรชีวิตครอบครัว เป็น

พื้นฐานที่สำคัญ (2) เป็นผู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ศาสตร์ทางสังคมสงเคราะห์และศาสตร์อื่นๆที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงประยุกต์เป็นศิลป์แห่งวิชาชีพในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ (3) การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสุขภาพจิตของเด็กและเยาวชน นับว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งการให้ความสำคัญ การจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น ที่หมายรวมถึงพัฒนาการทางด้านอารมณ์ และพฤติกรรม เพื่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะทางแก่ผู้ที่ปฏิบัติงานกับเด็กและครอบครัว ได้ถูกกำหนดให้มีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมมาเมื่อทศวรรษก่อนในประเทศอังกฤษ (Sebuliba & Vostanis, 2001) ที่มีจุดมุ่งหมายให้เจ้าหน้าที่ที่ให้บริการในหน่วยบริการระดับปฐมภูมิจำนวนหนึ่งมีความตระหนักและให้ความสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพจิตเด็กและวัยรุ่น และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินและการบริหารจัดการเกี่ยวกับการให้บริการแก่เด็กและครอบครัว ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานด้านเด็กและครอบครัว ควรได้รับการฝึกอบรมและได้รับความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เพื่อให้การให้บริการสามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการและครอบครัวของผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่มีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานด้านเด็กและครอบครัวแล้ว (4) บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในฐานะผู้จัดการรายกรณี (case manager) (Jii, Meeks, MSSA, ACSW & LSW, 2001) ที่ต้องเป็นผู้ที่สามารถประยุกต์ใช้ทรัพยากรทางสังคมและการติดต่อประสานงานระหว่างทีมสหวิชาชีพที่มีประสิทธิภาพ เพื่อประโยชน์อย่างสูงสุดต่อผู้ใช้บริการ รวมไปถึง (5) นักสังคมสงเคราะห์ผู้ปฏิบัติงาน ต้องเป็นผู้ที่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรทางสังคมที่หลากหลาย อาทิ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อให้เกิดการบริการที่มีประสิทธิภาพ และ (6) การทำงานในรูปแบบสหวิชาชีพ ที่นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการประเมินเด็กและครอบครัว (Child and Family Assessment) ซึ่งควรกระทำโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละวิชาชีพ ในประเทศอังกฤษได้มีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในทีมสหวิชาชีพ การศึกษาวิจัยมุ่งเน้นถึงวิธีการทำงานร่วมกันของทีมสหวิชาชีพ โดยมุ่งเน้นศึกษาที่บทบาทของนักสังคมสงเคราะห์และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานในทีมสหวิชาชีพด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในบริบทรูปแบบการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ สถานะและพลังอำนาจ การ

แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและการรักษาความลับ และความสัมพันธ์กับผู้ปฏิบัติวิชาชีพอื่น ซึ่งพบว่าบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในบริบทดังกล่าวมีทั้งความท้าทาย ต้องเผชิญกับความซับซ้อนและการจัดการกับปัญหา ในขณะเดียวกันนักสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างวิชาชีพ ซึ่งบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นที่ยอมรับในทีมสหวิชาชีพนั้นต้องอาศัยความชำนาญและความเป็นมืออาชีพ (Frost, Robinson & Anning, 2005) การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ต้องบูรณาการการปฏิบัติงานในระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการทำงานกับเหยื่อความรุนแรงในครอบครัว การผสมผสานองค์ความรู้ทางด้านสุขภาพจิตและความเข้าใจเกี่ยวกับโรคและอาการทางจิตเวช จะสามารถช่วยให้การประเมินและวินิจฉัย เพื่อให้การวางแผนให้ความช่วยเหลือมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Hahn & Scanlon, 2016) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในศตวรรษที่ 21 โดย National Association of Social Worker (Ramsay, 2003) ที่กล่าวว่า การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในศตวรรษที่ 21 ยังคงต้องดำเนินการตามองค์ประกอบหลักที่สำคัญได้แก่ คุณค่า เป้าหมาย การแทรกแซงเพื่อให้ความช่วยเหลือองค์ความรู้และระเบียบวิธีกรปฏิบัติงาน ซึ่งการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในอนาคตยังคงมุ่งเน้นที่คุณค่า ทฤษฎี และการปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป การปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งบทบาทนักวิชาการ และบทบาทของผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ล้วนเป็นบทบาทที่มีความสอดคล้องและเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ต้องเป็นผู้เฝ้าหาความรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาวิชาชีพ ในขณะที่นักวิชาการมีบทบาทเป็นผู้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและรวบรวมข้อมูลสถิติจากการปฏิบัติงานและส่งเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ ผลักดันไปสู่การสร้างนโยบายเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทั้งสองภาคส่วนมีส่วนร่วมสนับสนุนส่งเสริมกันทั้งในภาพรวม และในประเด็นเฉพาะ กล่าวได้ว่าบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว และนักวิชาการ เป็นเสมือนฟันเฟืองที่สนับสนุนและเอื้อต่อการขับเคลื่อน

และพัฒนาให้เกิดความก้าวหน้าในการพัฒนาการปฏิบัติงานในกลุ่มเด็ก เยาวชน และ ครอบครัว ทั้งในระดับปฏิบัติการและนโยบาย

บทบาทที่ควรจะเป็นของนักสังคมสงเคราะห์เพื่อการพัฒนาทางด้านเด็ก เยาวชน และ ครอบครัว

ในส่วนของบทบาทนักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ ตามที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ซึ่งชี้ชัดไปที่การปฏิบัติงานที่ควรพัฒนาทั้งในระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการ แต่เมื่อพิจารณาบทบาทที่ควรจะเป็น ในมุมมองของสังคมไทย และมุมมองที่ต้องก้าวให้ทันสังคมโลก มีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

ในระดับสังคมไทย

นักสังคมสงเคราะห์วิชาชีพด้านเด็กฯ กับบทบาทที่ควรจะเป็นท่ามกลางการปฏิบัติงานในสังคมไทยปัจจุบัน ที่มีการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม โครงสร้างของประชากร ขนาดของปัญหา รูปแบบความรุนแรง พื้นที่ความรุนแรงของเด็กในสถานศึกษา และครอบครัวที่มีมากขึ้น ผู้กระทำความรุนแรงเป็นบุคคลในครอบครัวมากขึ้น ความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาในมิติสังคม หรือการพัฒนาทางมิติสังคมมิได้เป็นไปตามการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สิ่งนี้นักสังคมสงเคราะห์ต้องปรับตัวและพัฒนาความสามารถให้ก้าวทันและอยู่เหนือปัญหาที่เกิดขึ้น จากปัจจัยรอบด้านเหล่านี้ คือ (1) การปฏิบัติงานบนฐานความเป็นวิชาชีพอย่างมืออาชีพ รวมทั้งการที่สามารถปฏิบัติงานร่วมกับสหวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง อย่างมีความชัดเจนในบทบาทและพื้นที่ของตนเอง หลักการของความเป็นวิชาชีพที่สำคัญในแง่ของการปฏิบัติ คือ เป็นความรู้ และทักษะเฉพาะที่วิชาชีพอื่นไม่สามารถทำแทนได้ หรือทำได้แต่ไม่มีคุณภาพเท่ากับเจ้าของวิชาชีพดำเนินการเอง (2) การสร้างการยอมรับการปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นวิชาชีพหนึ่งในสังคมไทย การสร้างผลงานเชิงประจักษ์ทั้งในแง่ของการป้องกัน และการฟื้นฟูสภาพของผู้ใช้บริการ รวมถึงการเปิดเผยบทบาทของตนเอง ของวิชาชีพที่ถูกต้องสู่สาธารณะ บทบาทที่มีไม่เพียงการช่วยเหลือ การให้ การแจกจ่ายของแก่กลุ่มเปราะบางในสังคมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงบทบาทอื่นๆ ตั้งแต่ระดับปฏิบัติงานถึงระดับ

นโยบายด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ทั้งนี้บทบาทในสองกรณีแรก มิใช่เพียงบทบาทที่ควรทำต่อเด็ก เยาวชนเท่านั้น แต่รวมถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย (3) การปฏิบัติงานในเชิงของการป้องกัน การส่งเสริม โดยมีการปฏิบัติงานที่เป็นเชิงรุกให้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของงานเชิงรุกที่เป็นกิจกรรม โครงการการป้องกัน สร้างเสริมคุณภาพชีวิตในรูปแบบต่างๆ ต่อกลุ่มเป้าหมายเด็ก เยาวชน และเชิงรุกในรูปแบบของการปฏิบัติงานในชุมชน (4) การเฝ้าระวัง การรณรงค์ ไม่สร้างการตีตราซ้ำ ความรุนแรงซ้ำในรูปแบบต่างๆ ต่อเด็ก เยาวชน และครอบครัว ซึ่งปัจจุบันเห็นได้ชัดจากสื่อสังคมรูปแบบต่างๆ ที่มีการนำข้อมูลของเด็ก ครอบครัว มาเผยแพร่ เพื่อขอความช่วยเหลือ โดยการส่งข้อมูลต่อกัน โดยลืมตระหนักถึงสิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ของบุคคลเหล่านั้น ไม่ว่าการนำเสนอหรือเผยแพร่ข้อมูลนั้นจะมีจุดหมายเพื่อการต้องการความช่วยเหลือ หรือประชาสัมพันธ์ผลงานของตนเองก็ตาม นักสังคมสงเคราะห์ต้องพึงระวัง ทั้งในแง่ของการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบที่ดี และการรณรงค์ แจ้งข้อมูลที่ถูกต้องเพื่อให้ผู้อื่น รวมทั้งผู้ทำงานเกี่ยวข้อง กับสื่อสารมวลชนได้ปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องด้วยเช่นกัน เช่น หากเห็นเด็กถูกกระทำความรุนแรง ควรประสานหรือติดต่อองค์กรใดเพื่อขอความช่วยเหลือในเบื้องต้น เป็นต้น (4) ความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ ทั้งในมิติของผู้ผลิตงานวิชาการ งานวิจัย และผู้บริโภคข้อมูลข่าวสาร งานวิชาการ งานวิจัย ทางด้านสังคมสงเคราะห์ในกลุ่มเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาเนื้องาน ประโยชน์ต่อผู้ใช้บริการ เพื่อนร่วมงาน วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ และสังคมไทย และ (5) การร่วมกันพัฒนาวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ของไทยในภาพรวม การปฏิบัติงานต่อทุกกลุ่มเป้าหมายในทุกระดับวิธีการ และกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ให้ก้าวสู่ความมีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับทั้งในระดับประเทศและต่างประเทศ ในฐานะที่เป็นอาชีพหนึ่งที่มีใบประกอบวิชาชีพการปฏิบัติงานรองรับ ภายใต้พระราชบัญญัติวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ พ.ศ.2556

ในระดับนานาชาติ หรือในระดับสังคมโลก

บทบาทนักสังคมสงเคราะห์ที่ได้รับการพัฒนาในระดับบุคคล สังคม เป็นส่วนสำคัญยิ่งที่จะนำไปสู่ความเป็นมืออาชีพในระดับนานาชาติ หรือสังคมโลก ไม่ว่าจะเป็นมิติของความรู้ ทักษะ และความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างมืออาชีพ อย่างไรก็ตาม สิ่งที่

นักสังคมสงเคราะห์ควรมุ่งมั่นและมุ่งมั่นในการพัฒนาตนเองและวิชาชีพ เพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลง คือ (1) การมีความรู้ในข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน รวมทั้งการติดตามความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคมจากองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็น The International Federation of Social Workers (IFSW), the International Association of Schools of Social Work (IASSW), The National Association of Social Workers (NASW) และ Asian Pacific Association for Social Work Education (APASWE) รวมถึงองค์กรอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับเด็ก เยาวชน และครอบครัว ทั้งนี้ รวมถึงการมีความรู้ ความเข้าใจในปฏิกิริยาสากล ข้อตกลงต่างๆ ที่ได้มีการลงนามระหว่างประเทศ และยังรวมถึงการติดตามอ่านและให้ความสนใจกับข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏในวารสารวิชาการทั้งในระดับชาติและนานาชาติ เพื่อให้เห็นถึงทิศทางการความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติงานในรูปแบบใหม่ๆ ของเพื่อนร่วมวิชาชีพที่มีอยู่ทั่วโลก (2) การเสริมสร้าง “ศักยภาพทางวัฒนธรรม” (Cultural competence) ให้กับตนเองและวิชาชีพ ทั้งในมิติของความรู้ ทักษะ และการทัศนคติ ทั้งนี้ เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ การก้าวเข้าสู่ประชาคมอาเซียนในช่วงที่ผ่านมา ความหลากหลายของผู้ใช้บริการมีมากขึ้น ทั้งในมิติของเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อที่แตกต่างกัน ดังนั้น นักสังคมสงเคราะห์ต้องเรียนรู้อย่างมีความเข้าใจ ไม่มีอคติ เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น ซึ่งศักยภาพทางวัฒนธรรม อาจตีความได้ชัดว่าหมายถึง การปฏิบัติและเคารพในความเชื่อของผู้ใช้บริการ มิใช่ใช้ความเชื่อ วัฒนธรรมของตนเองไปปฏิบัติกับผู้ใช้บริการที่มีความแตกต่างออกไป และ (3) การเปิดโลกทัศน์ในการเรียนรู้ การฟังจากบุคคลรอบกาย ทั้งในระดับประเทศ และนานาชาติ เพื่อความเป็น International Social Worker ในรูปแบบต่างๆ เช่น การเข้าร่วมงานประชุมสัมมนาต่างๆ การร่วมนำเสนอผลงานวิชาการ เพื่อโอกาสในการได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับเพื่อนร่วมวิชาชีพ และสหวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการนำความรู้นั้นๆ มาพัฒนางานของตนเองและวิชาชีพให้มีคุณภาพ และมีการนำไปปฏิบัติที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้บริการมากขึ้น

บทสรุปและข้อท้าทาย

ความเป็นวิชาชีพมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับการ (ควร) มีความรู้ ทักษะคิด และทักษะการปฏิบัติงานในด้านนั้นๆ เป็นความคาดหวังทั้งจากตัวผู้ปฏิบัติงานเอง ผู้เกี่ยวข้องรอบข้าง รวมถึงผู้ใช้บริการ ในมาตรฐานและความเป็นมืออาชีพของนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องมีและอยู่ภายใต้แนวปฏิบัติและกฎหมายที่เกี่ยวข้องอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ กระแสการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยแวดล้อมรอบด้าน ความไม่หยุดนิ่ง ความเป็นพลวัตรของกระแสสังคม ปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่ซ้ำรูปแบบกัน ต่างสะท้อนให้เห็นถึงความชัดเจนและความเป็นจริงของความเป็นสังคมศาสตร์ ความทันสมัยทั้งในมิติบวกและลบของสังคมที่มีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงทุกขณะ สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติงานของนักวิชาชีพด้านสังคมศาสตร์ รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์ มีความแตกต่างไปจากผู้ปฏิบัติงานในด้านวิทยาศาสตร์ หรือผู้ที่ปฏิบัติงานภายใต้ใบประกอบโรคศิลป์อื่นๆ ในสายวิทยาศาสตร์ สุขภาพ กล่าวคือ เมื่อปัจจัยรอบตัว บริบทสังคมเปลี่ยน นักวิชาชีพด้านสังคมศาสตร์ก็ต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงนั้นให้ได้ เพื่อการปฏิบัติงานที่ก้าวทันปัญหา และการปฏิบัติงานในเชิงรุกที่มีประสิทธิภาพเพื่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้ใช้บริการได้มากขึ้น แม้การต้องปรับตัว ปรับวิธีการปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา อาจเป็นความยาก ความเหนื่อยในการต้องเผชิญ แต่ในอีกมิติ สิ่งนี้คือความท้าทายที่ทำให้พื้นที่การปฏิบัติงานมีความชัดเจน การได้รับการยอมรับของวิชาชีพสังคมสงเคราะห์มีมากขึ้นในทุกระดับ

เด็ก เยาวชน และครอบครัว เป็นกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญ มิใช่เพียงด้านการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เท่านั้น แต่รวมถึงการพัฒนาในมิติอื่นๆ ของวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพราะเขาเหล่านี้ คือ “ผู้ใหญ่ในวันหน้า” “คือความหวังของสังคม” และ “ครอบครัวเป็นสถาบันแรก สถาบันที่สำคัญที่สุดของมนุษย์” ทั้งกลุ่มเป้าหมาย และสถาบันนี้ ต่างเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่ถูกให้ความสำคัญตาม (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 หรือหากไม่พาดพิงถึงแผนดังกล่าวหรือแผนอื่นๆ แล้ว กลุ่มนี้ก็มีความสำคัญในตัวของพวกเขาเองโดยธรรมชาติของสังคมอยู่แล้ว ในวันนี้ สถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้น นักสังคมสงเคราะห์และวิชาชีพอื่นๆ ที่ปฏิบัติงานด้านเด็ก เยาวชน และครอบครัว อาจต้องย้อนกลับมามองและพิจารณาการปฏิบัติงาน

ของตนเองอีกครั้งหรือไม่ เมื่อปัญหาที่เกิดขึ้นกับกลุ่มนี้ในปัจจุบัน มีความรุนแรง มีความหลากหลาย เป็นปัญหาในตัวและสถาบันของมันเอง หมายถึง สถาบันครอบครัวกลับมีส่วนสำคัญในการสร้างปัญหา สร้างความรุนแรงให้กับเด็กและเยาวชนในความดูแลมากยิ่งขึ้น สิ่งนี้สะท้อนว่าเรากำลังปฏิบัติงานในเชิงรุกเพื่อการป้องกัน ส่งเสริม บกพร่องหรือน้อยไปหรือไม่ แต่ถ้าหากคิดว่า สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นๆ เราได้ปฏิบัติงานเต็มที่แล้ว เราไม่สามารถควบคุมทุกปัจจัยได้ ทางเลือกและทางออกที่ดีที่สุดของนักสังคมสงเคราะห์ในกรณีนี้ คือ การปฏิบัติงานในส่วนที่สามารถดำเนินการเพื่อกลุ่มบุคคลเหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นวิชาชีพ ในขณะที่เดียวกันไม่ลืมที่จะใส่ใจกับการปฏิบัติงานในเชิงป้องกัน ส่งเสริมควบคู่ไปด้วย ซึ่งมีใช้เพียงเพื่อกลุ่มเด็กเท่านั้น แต่รวมถึงคนทุกคนในสังคมไทยที่ต้องได้รับโอกาส ความเสมอภาคจากการปฏิบัติของนักวิชาชีพ ให้สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในแผนฯ ฉบับที่ 12 และที่นักวิชาการมักจะพาดพิงถึงประโยคนี เพื่อสะท้อนถึงความเท่าเทียมและความยุติธรรม ที่ทุกสังคมต้องมี ว่าเราจะ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง สร้างสังคมเป็นธรรมและเข้มแข็ง” อย่าให้ข้อความนี้เป็นเพียงกระแสที่กล่าวถึงต่อกันเพียงเพื่อการสร้างภาพพจน์ที่ดีของสังคม แต่ไม่ถูกนำไปใช้ในทางปฏิบัติเพื่อกลุ่มเปราะบางและคนทุกคนในสังคม ก็ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ ที่จะกำหนดวลีมาเพื่อสะท้อนการทำงานที่ตรงกันข้ามของนักวิชาชีพที่เกี่ยวข้อง นักสังคมสงเคราะห์ควรเริ่มและจุดประกายให้ประโยคนี้นี้มีความเป็นจริงผ่านการปฏิบัติงานอย่างมีความเป็นมืออาชีพ และเป็นต้นแบบในการสร้างสังคมเป็นสุข ในฐานะผู้ที่ (ควรต้อง) ชำนาญการด้านสังคมมากกว่าวิชาชีพอื่นๆ สิ่งนี้ต่างหากที่นับเป็นความท้าทายในการปฏิบัติงานภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและโลกในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). แม่ท้องอย่าลืมลงทะเบียนรับเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด ภายใน 30 ก.ย.59. 3 พฤษภาคม 2560. <https://th.theasianparent.com>

- กระทรวงสาธารณสุข. (2558). สธ.ขยาย ‘ศูนย์พึ่งได้’ ไปยัง รพ.สต. 9,750 แห่ง ในปี 2560, <https://www.hfocus.org/content/2016/11/130491>
- กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ. (2558). รายงานในประชาคมอาเซียน โอกาสและความท้าทาย.
- กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2559). สถิติประชากรและบ้าน – จำนวนประชากรแยกอายุ.
- กรมอาเซียน กระทรวงการต่างประเทศ. (2556). ปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ASEAN Human Rights Declaration 2560. <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center-20130614-163951-210860>.
- กองอาเซียน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2557). คณะกรรมาธิการอาเซียนว่าด้วยการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิสตรีและสิทธิเด็ก (ASEAN Commission on the Promotion and Protection of the Rights of Women and Children –ACWC), 30 เมษายน 2560. https://www.m-society.go.th/asean/ewt_dl_link.php?nid=54
- คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ. (2558). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี. กรุงเทพมหานคร.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพมหานคร.
- คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี. (2559). R2R...คืออะไร?. กรุงเทพมหานคร
- จินตนา อาจสันเทียะ และ สายสมร เกลยภักดี. (2559). ประชาคมอาเซียนกับระบบสุขภาพไทย ASEAN Community and Thai Health System. วารสารพยาบาลทหารบก, ปีที่ 17(ฉบับที่ 3), หน้า10-16. <http://www.thairath.co.th/content/556171>
- ชัยรัตน์ เวชพานิช. (2555). สถานการณ์แรงงานข้ามชาติในประเทศไทย: ผลกระทบเชิงบวกและลบที่เกี่ยวข้องกับระบบสาธารณสุขของประเทศ. 4 พฤษภาคม 2560. <http://www.ns.mahidol.ac.th>

- พระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในวัยรุ่น พ.ศ. 2559. (2559, 31 มีนาคม)ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 133 ตอนที่ 30 ก. หน้า 1 ก. หน้า 1.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550. (2550, 25 กรกฎาคม) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 124 ตอนที่ 41 ก. หน้า 1.
- พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551. (2551, 30 มกราคม) ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 125 ตอนที่ 19 ก. หน้า 28.
- พูนสุข มาศรีงสรรค์. (2559). การจัดการความรุนแรงในครอบครัวเชิงพุทธบูรณาการ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ,4(1), 221-242.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2558). วิเคราะห์เด็กและเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทางหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2557). การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2557. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2559). สถิติแรงงานข้ามชาติ. กรุงเทพมหานคร.
- สุพัตรา ศรีวนิชชากร. (2555). สุขภาพของประชาชนในประชาคมอาเซียน: โอกาสและความท้าทาย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เอ.ลีฟวิ่ง จำกัด.
- สุรพล ปธานวนิช. (2554). การวิจัยทางสังคมสงเคราะห์ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. 2546. (2546, 24 กันยายน). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 120 ตอนที่ 95 เมษายน 2560. http://www.asean thai.net/ewt_news.php?nid=5146&filename=index
- ไทยโพสต์. (2559). สธ.วอนคนไทย “ มีลูกเพื่อชาติ”, 3 พฤษภาคม 2560. 4 พฤษภาคม 2560 <http://www.thaipost.net>
- ไทยรัฐ. (2558). 2559 เข้าสู่ประชาคมอาเซียน, <http://www.thairath.co.th/content/556171>. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2560.

องค์การยูนิเซฟประเทศไทย. (ม.ป.ป.). รู้จักกับความรุนแรงต่อเด็ก, 1 พฤษภาคม 2560.
http://endviolencethailand.org/violence_against_children

ภาษาต่างประเทศ

- Douglas, H. & Walsh, T. (2010). Mothers, domestic violence, and child protection. *Journal of Violence Against Women*, 16(5), 489-508.
- Frost, N., Robinson, M., & Anning, A. (2005). Social workers in multidisciplinary teams: Issues and dilemmas for professional practice. *Journal of Child and Family Social Work*, 10, 187-196.
- Hahn, S. & Scanlon, E. (2016). The integration of micro and macro practice: A qualitative study of clinical Social Workers' practice with domestic violence survivors. *Journal of Women and Social Work*, 31(3), 331-343.
- Haight, W. & Kayama, M. (2013). Ethnography in social work practice and policy. *Journal of Qualitative Social Work*, 13(1), 127-143.
- Jii, B., Meeks, MSSA, ACSW & LSW. (2001). A social work case management experience in a managed care setting: The need for effective communication. *Journal of Home Health Care Management & Practice*, 13(6), 444-451.
- Oxford University. (2016). *Modern Social Work Theory* (4th ed.). New York: Oxford University Press.
- Poonpoksinsin, W. (2017). Social Work in Thailand: A Case of Domestic Abuse on Muslim Child. Paper for religion and social work: how does Islamic "social work operate in Asia?" by Social Work Research Institute,

- Japan College of Social Work and Asian Research Institute for International Social Work, Shukutoku University, Japan.
- Ramsay, R. (2003). Transforming the working definition of social work into the 21st century. *Journal of Research on Social Work Practice*, 13(3), 324-338.
- Sebuliba, D. & Vostanis, P. (2001). Child and adolescent mental health training for primary care staff. *Journal of Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 6(2), 1359-1045.
- UNICEF. (1989). Convention on the Rights of the Child, May 7, 2017. https://www.unicef.org/thailand/tha/overview_5954.html
- UNICEF. (2016). Children from all walks of life endure violence, and millions more are at risk, May 1, 2017. <https://data.unicef.org/topic/child-protection/violence>
- United Nation. (1948). Universal Declaration of Human Rights, May 1, 2017. <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/>
- Webb, B. M. & Harden, B. J. (2003). Beyond child protection: Promoting mental health for children and families in the child welfare system. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 11(1), 49-58.

การรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0 ของแรงงานไทย Preparedness for the 4th renovation of Thai Labor

ธัญญลักษณ์ รุ่งแสงจันทร์¹
Tunyaluk Roongsangjun²

บทคัดย่อ

ปัจจุบันมีการกล่าวถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 อย่างกว้างขวาง ทั้งภาครัฐ เอกชน สถานประกอบการ สถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคม ซึ่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของโลก และกำลังจะเกิดขึ้นในอีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นยุคของการบูรณาการโลกของการผลิตสินค้าที่มีรูปแบบที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามความต้องการของผู้บริโภคแต่ละราย โดยใช้เวลาที่รวดเร็ว ประหยัด และมีประสิทธิภาพ ด้วยการเชื่อมต่อทางเครือข่ายในรูปแบบ “The Internet of Things (IoT)” และมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลครบวงจร การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทั่วโลก และประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ต้องได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทั้งในระบบเศรษฐกิจ และสังคม แรงงานไทยเป็นอีกภาคส่วนหนึ่งที่ต้องได้รับอิทธิพลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นแรงงานจึงต้องตื่นตัว และเตรียมความพร้อมทั้งด้านความรู้ ความคิดเชิงวิเคราะห์ ทักษะการแก้ไขปัญหา และทักษะด้านภาษา เพื่อพัฒนาตนเองจากเดิมที่เป็นแรงงานไร้ทักษะฝีมือ แรงงานกึ่งทักษะฝีมือ ให้ก้าวสู่การเป็นแรงงานที่มีทักษะฝีมือ ซึ่งแรงงานไทยจะปรับตัวและพัฒนาตนเองเพียงฝ่ายเดียวไม่ได้ รัฐบาลในฐานะผู้นำประเทศต้องเข้ามาช่วยเหลือ และสนับสนุน เพื่อให้แรงงานไทยสามารถปรับตัวและพัฒนาตนเองได้ โดยวิธีการเตรียมความพร้อมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถทำได้ 2 ระดับ ดังนี้ ระดับจุลภาค คือ แรงงานไทยต้องตื่นตัวในการพัฒนาตนเอง

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : r.tunyaluk@gmail.com

ทั้งในด้านความรู้ ทักษะคติ และทักษะในการทำงานและการดำเนินชีวิต ให้สอดคล้องต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้น ส่วนในระดับมหภาค คือ รัฐบาลในฐานะผู้นำและผู้บริหารประเทศต้องเร่งให้เกิดนโยบายจัดการปัญหาการผลิตแรงงานที่ไม่สมดุล ไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน จัดการปัญหาโครงสร้างประชากรในประเทศที่มีอัตราการเกิดต่ำ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน และการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้แรงงานสามารถเข้าถึงได้ง่าย เสียค่าใช้จ่ายน้อยหรือไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าและพัฒนาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตซึ่งทำให้ประเทศเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ในที่สุด วิธีการดังกล่าวเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะทำให้แรงงานไทยมีพร้อมและสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในยุค 4.0 ที่กำลังจะมาถึงในอนาคตอันใกล้

คำสำคัญ : การรับมือกับการเปลี่ยนแปลง, ยุค 4.0, แรงงานไทย

Abstract

At present, the fourth industrial revolution has been in the spotlight and a focus of government and private sectors, business, educational institutions and non-government organizations. This industrial evaluation is the world's major change and will definitely take place within the next 20 years. It is in the period of integration of manufacturing of products with great diversity to accommodate each consumer within short period, with cost saving and efficiency with everything connected in the form of "the Internet of Things (IoT) and with total use of digital technologies. The industrial revolution will lead to changes all over the world which is unavoidable to Thailand in terms of economic and social aspects. Thailand's labor is another sector certainly affected by the fourth industrial revolution. Therefore, the labor must be aware of this and get ready to be equipped with knowledge, and analytical thinking, problem solving and language skills to transform themselves from unskilled labor and semi-skilled labor to skilled labor. However, it is not practical for the

labor to do the development alone. The government as the administrator of the country must provide assistance and support to them in order that they can adapt and develop themselves. Preparedness to accommodate this mega change can be executed into 2 levels as micro and macro levels. For micro level, the labor must be active in self-development in terms of knowledge, attitude and working and living skills to be in compliance with the arising changes. As for macro level, the government as the country's leader and administrator has to accelerate policy to deal with imbalanced labor production which does not align with labor market, low birth rate affecting the country's population's structure leading to shortage of labor and ageing society. The government must expand high speed internet network to increase the labor's accessibility with low cost or without any cost charged to promote the labor's advancement and develop knowledge in the internet technology. All these will finally transform the country to a learning society. The above strategies are vital to preparing Thailand's labor's readiness and ability to adjust to changes taking place in the 4.0 revolution coming in the near future.

Keywords : Preparedness , The 4th Renovation, Thai Labor

บทนำ

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เกิดขึ้น ตั้งแต่ปี 2011 ที่งานแสดงสินค้าเมืองฮานโนเวอร์ เยอรมนี (Hannover fair Germany) Henning Kagermann ผู้บริหาร German National Academy of Science and Engineering (Acatech) เป็นคนแรกที่ใช้คำว่า “อุตสาหกรรม 4.0” (Industry 4.0) เพื่ออธิบายการริเริ่มโครงการอุตสาหกรรมที่จะเสนอขอการสนับสนุนจากรัฐบาลเยอรมัน และหลังจากที่กระทรวงศึกษาของเยอรมนีเริ่มทำวิจัยครั้งแรก เม.ย. 2011 (ปริดี บุญซื่อ, 2561) ต่อมามีการประกาศนโยบายอุตสาหกรรมของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ประกาศเมื่อ ค.ศ. 2013 ทำให้หลายประเทศเกิดการตื่นตัวกับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว สำหรับ

ประเทศไทยนั้นมีการกล่าวถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 และรัฐบาลได้มีนโยบายการทำให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็น “Thailand 4.0” ซึ่งแรงงานไทยหลายคนยังไม่ทราบว่า “ยุค 4.0” นั้นคืออะไร มาจากไหน ส่งผลกระทบต่อประเทศมากน้อยเพียงใด และแรงงานไทยต้องมีการเตรียมความพร้อมทั้งทางด้านความรู้ ทักษะ และทักษะอย่างไรให้สามารถรับมือและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในยุค 4.0 ที่กำลังจะมาถึงในอีกไม่เกิน 20 ปี ข้างหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประเด็นดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าสนใจ มีนักวิชาการแรงงานหลายท่านออกมาให้ความคิดเห็นทั้งด้านที่ดีและไม่ดีต่อแรงงานไทยในอนาคต และยังนำเสนอรูปแบบวิธีการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายรูปแบบ แล้วแรงงานไทยเองนั้นรู้และเตรียมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างไร รัฐบาลในฐานะผู้นำและผู้บริหารประเทศมีการจัดการ วางแผนยุทธศาสตร์ ในการเตรียมความพร้อมประเทศและประชากรในประเทศอย่างไร จึงจะเหมาะสมกับรูปแบบการเมือง สังคม และวัฒนธรรมแบบไทยเพื่อก้าวสู่ยุค 4.0 ที่กำลังจะมาถึงนี้ได้ดี และเหมาะสมเพียงใด

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 หรือ INDUSTRY 4.0 คืออะไร

หลายปีมานี้มีทั้งผู้บริหารประเทศ ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ประชาสังคม และนักวิชาการ ต่างกล่าวถึงการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งใหม่ ซึ่งถูกเรียกว่า “ยุคของการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4” หรือ “INDUSTRY 4.0” ซึ่งจะเป็นวิธีการใหม่ๆ ของการผลิตที่จะเข้ามาพลิกโฉมหน้าวงการอุตสาหกรรมของโลก

การปฏิวัติอุตสาหกรรม (INDUSTRIAL REVOLUTION) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิตและระบบการผลิต จากเดิมระบบการผลิตจะทำงานภายในครอบครัว พ่อค้าจะเป็นนายทุนซื้อวัตถุดิบแล้วมาแจกจ่ายให้แต่ละครอบครัวรับมาทำ แล้วพ่อค้าจะรับผลิตภัณฑ์ที่สำเร็จแล้วไปขาย คนงานจะได้ค่าจ้างเป็นการตอบแทน การผลิตสินค้าเดิมใช้แรงงานคน แรงงานสัตว์ รวมทั้งพลังงานจากธรรมชาติ เครื่องมือแบบง่ายๆ ต่อมาเมื่อมีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ระบบการผลิตจึงเปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรกลแทนแรงงานคนและสัตว์ เริ่มจากแบบง่ายๆ จนถึงแบบซับซ้อนที่มีกำลังการผลิตสูง และกลายเป็นการผลิตในระบบโรงงาน (FACTORY SYSTEM) ในที่สุด ส่วนการผลิตภายใน

ครอบครัวก็ค่อยๆ ลดลงไป การปฏิวัติอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต อุตสาหกรรม และการบริการ ดังนี้

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 เกิดขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 18 ถึงต้นศตวรรษที่ 20 ตั้งแต่ ค.ศ.1760-1840 เป็นการเปลี่ยนแปลงยุคแรก กล่าวคือ “เจมส์ วัตต์” ได้ปรับปรุงเครื่องจักรกลไอน้ำนิกโคแมนให้ใช้งานได้ดีขึ้น สามารถสร้างรถไฟตลอดระยะทางคมนาคม และนำไปสู่การสร้างเครื่องจักร เรียกว่า “สมัยแห่งพลังไอน้ำ” เกิดเครื่องจักรไอน้ำที่ใช้ถ่านหิน จากจุดนั้นเรียกได้ว่า เป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 1 สิ่งที่เขาทำคือ การสร้างนวัตกรรมจำนวนมากที่ช่วยให้ประสิทธิภาพของการผลิตสิ่งทอเพิ่มขึ้นอย่างน้อยสามเท่าจากที่เคยทำได้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดโรงงานผลิตที่ใช้เครื่องจักรช่วยในการผลิตและก่อกำเนิดเป็นโรงงานสมัยใหม่ในเวลาต่อมา

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 2 เกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ตั้งแต่ ค.ศ. 1870 ได้มีการค้นพบแหล่งพลังงานใหม่ เช่น น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และไฟฟ้า เป็นต้น และเมื่อ “เฮนรี ฟอร์ด” ได้นำระบบสายพานเข้ามาใช้ในสายการผลิตรถยนต์ใน ค.ศ. 1913 ทำให้เกิดเป็นรถยนต์โมเดลทีที่มีจำนวนการผลิตมากถึง 15 ล้านคัน จนกระทั่งหยุดสายการผลิตไปใน ค.ศ.1927 นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนจากการใช้เครื่องจักรไอน้ำ มาใช้พลังงานอย่างเต็มตัว เทคนิคใช้สายพานการผลิตในลักษณะเดียวกันนี้ได้รับการเผยแพร่ไปยังอุตสาหกรรมอื่นๆ ทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตเพิ่มมากขึ้น ต้นทุนการผลิตลดลง เรียกได้ว่าเป็น ยุคของการผลิตสินค้าเหมือนๆ กันเป็นจำนวนมากหรือแบบ Mass Production คือ สามารถผลิตสินค้าได้จำนวนมากในเวลารวดเร็ว และใช้แรงงานน้อยลง

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 3 เริ่มต้นราว ค.ศ.1970 เป็นยุคเริ่มต้นของ “Information Technology” คอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในงานอุตสาหกรรม เรียกได้ว่าเป็นยุคแห่งการปฏิวัติคอมพิวเตอร์ มีการคิดค้นคอมพิวเตอร์ทั้งแบบ mainframe กับ PC

และอินเทอร์เน็ต เริ่มใช้โปรแกรม CAD/CAM³ (Computer Aided Design/Manufacturing) เพื่อควบคุมกระบวนการผลิตอัตโนมัติที่ต้องการความเร็ว ความแม่นยำสูง ต้นทุนต่ำ และผลิตได้ปริมาณมากๆ ทำให้เกิดสายการผลิตแบบอัตโนมัติขึ้น และเข้ามาเสริมการทำงานเดิมที่มีแต่ชุดกลไกเพียงอย่างเดียว เป็นการใช้เครื่องจักรอัตโนมัติหรือหุ่นยนต์ (Robots) ในการผลิตแทนที่แรงงานมนุษย์มากขึ้น เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้สูงขึ้น ทำให้ทุกวันนี้เกือบทุกโรงงานได้นำระบบการผลิตแบบอัตโนมัติเข้าไปมีส่วนช่วยในการผลิตด้วยเสมอ จนมาถึงโรงงานผลิตที่ใช้ระบบอัตโนมัติขั้นสูงเพื่อผลิตสินค้าอุปโภคที่มีความซับซ้อนมากๆ จุดประสงค์เพื่อทำให้สินค้ามีราคาต่ำพอที่ผู้บริโภคจะสามารถจ่ายได้ และยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถและสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันได้เป็นอย่างดี

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ที่กำลังจะมาถึง เรียกว่า “INDUSTRY 4.0” ได้มาจากชื่อของ “นโยบายอุตสาหกรรมแห่งชาติ” ของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ประกาศเมื่อ ค.ศ.2013 โดยมีแนวคิดหลักที่ว่า โลกจะก้าวสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ภายใน 20 ปีข้างหน้า มีการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจครั้งใหม่ มีการสร้างรูปแบบกระบวนการผลิตรูปแบบใหม่ ซึ่งใช้การเชื่อมต่อระหว่างสินค้า ข้อมูล และบริการ ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อพัฒนากระบวนการผลิตให้เกิดเป็น “Smart Factory”⁴

³ CAD ย่อมาจาก Computer Aided Design หมายถึง การนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการออกแบบ การคำนวณและจำลองทางด้านเรขาคณิต โดยจะมีซอฟต์แวร์ทางด้านวิศวกรรม (CAD Software) เข้ามารองรับการทำงานในส่วนนี้ CAM ย่อมาจาก Computer Aided Manufacturing หมายถึง การนำคอมพิวเตอร์เข้ามาช่วยในการผลิต โดยการใช้ข้อมูลจาก CAD มาสร้างจีโค้ด (G-Code) ซึ่งค่า G-Code จะเป็นค่าควบคุมที่นำไปป้อนเข้าเครื่องจักรเพื่อดำเนินการผลิตชิ้นงาน ซึ่งค่า G-Code จะเป็นตัวกำหนดขนาดชิ้นงาน ตำแหน่งอ้างอิงชิ้นงานในแต่ละส่วน

⁴ Smart Factory คือ การผลิต/อุตสาหกรรม/โรงงานส่วนของสายการผลิต (Field level และ PLC) ที่จะสามารถสื่อสารข้อมูลที่เกิดขึ้นให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในหน่วยงานได้อย่าง Real-time ในรูปแบบที่ใช้ง่าย ไม่ซับซ้อน และจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว และไม่ต้องพึ่งพาคนที่มีความชำนาญสูงในการจัดการเท่านั้นอีกด้วย หรือต้องมีการเชื่อมต่อสายการผลิตทั้งหมดของโรงงานเข้ากับเน็ตเวิร์คเพื่อการจัดการและควบคุมได้แบบ Real-time ผ่านการใช้ Smartphone หรืออุปกรณ์ที่มีความเป็น User-friendly สูงมาก

โดยแนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางทั่วโลกในช่วง 5-6 ปีที่ผ่านมา ทั้งในยุโรป สหรัฐอเมริกา และเอเชีย กล่าวคือ การนำเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ต มาใช้ในกระบวนการผลิตสินค้า จุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือ สามารถเชื่อมความต้องการของผู้บริโภคแต่ละรายเข้ากับกระบวนการผลิตสินค้าได้โดยตรง คือ โรงงานยุค 3.0 สามารถผลิตสินค้าแบบเดียวกันจำนวนมากในเวลาพริบตาเดียว แต่โรงงานยุค 4.0 จะสามารถผลิตสินค้าได้หลากหลายรูปแบบแตกต่างกัน ตามความต้องการเฉพาะของผู้บริโภคแต่ละราย เป็นจำนวนมากในเวลาพริบตาเดียว โดยใช้กระบวนการผลิตที่ประหยัดและมีประสิทธิภาพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลครบวงจรแบบ “Smart Factory”

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 หรือ INDUSTRY 4.0 จะเป็นยุคแห่งการบูรณาการโลกของการผลิต เข้ากับการเชื่อมต่อทางเครือข่ายในรูปแบบ “The Internet of Things (IoT)”⁵ คือการทำให้กระบวนการผลิตสินค้าเชื่อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล หรือแม้กระทั่งทำให้ตัวสินค้าเองเชื่อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล โดยการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในระบบการผลิต และการทำงานของแรงงานมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ หรือหุ่นยนต์ (Robots) ทำงานแทนมนุษย์หรือทำงานร่วมกับมนุษย์ เช่น การมีระบบป้องกันข้อมูลให้เครื่องจักรสามารถผลิตสิ่งของตามแต่การสั่ง (ออนไลน์) จากผู้บริโภคโดยตรง การใส่ตัวส่งข้อมูลในเครื่องใช้ไฟฟ้า เพื่อประมวลผลสถิติการใช้และแจ้ง (โดยอัตโนมัติ) กลับไปยังโรงงานเมื่อเกิดปัญหาทางเทคนิค การใช้คอมพิวเตอร์จิ๋วกินได้ (ขนาดเท่ายาเม็ด) ให้ผู้บริโภคกลืนเข้าไปเพื่อเก็บข้อมูลสุขภาพในร่างกาย อุปกรณ์วัดอัตราหัวใจแบบฝังในร่างกาย แท็กไบโอชิปที่ติดกับปศุสัตว์ ยานยนต์ที่มีเซ็นเซอร์ในตัว อุปกรณ์วิเคราะห์ดีเอ็นเอในสิ่งแวดล้อมหรืออาหาร และเครื่องซักผ้า-อบผ้าที่ต่อกับเครือข่ายไวไฟเพื่อให้สามารถดูสถานะจากระยะไกลได้ ฯลฯ จะเห็นได้ว่า INDUSTRY 4.0 ยังเป็นแนวคิดที่ใหม่มาก หลายอย่างอยู่ในช่วงทดลองและพัฒนา แต่ก็

⁵ IoT : Internet of Things (บางทีเรียก IoE : Internet of Everything) หรือ “อินเทอร์เน็ตในทุกสิ่ง” หมายถึง การที่สิ่งต่างๆ ถูกเชื่อมโยงทุกอย่างสู่โลกอินเทอร์เน็ต ทำให้มนุษย์สามารถสั่งการควบคุมการใช้งานอุปกรณ์ต่างๆ ผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เช่น การเปิด-ปิด อุปกรณ์เครื่องใช้ไฟฟ้า รถยนต์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องมือสื่อสาร เครื่องมือทางการเกษตร อาคาร บ้านเรือน เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันต่างๆ ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

เป็นแนวคิดที่มีศักยภาพที่จะเปลี่ยนแปลงทุกวงการ ตั้งแต่แนวทางการบริโภคสินค้าของผู้คนทั่วไป ตลอดจนแนวทางการรักษาทางการแพทย์

กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรมที่ผ่านมาและที่กำลังจะเกิดขึ้นทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกระบวนการผลิต เศรษฐกิจ อุตสาหกรรม อันส่งผลต่อการใช้ชีวิตของมนุษย์และปรากฏการณ์ทางด้านแรงงาน ดังนี้

การปฏิวัติอุตสาหกรรม	ระยะเวลา	ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น	ผลที่เกิดขึ้นกับแรงงาน
ครั้งที่ 1	ปลาย ศ.18 – ต้น ศ.20 ค.ศ.1760-1840	เกิดเครื่องจักรไอน้ำที่ใช้ถ่านหินและน้ำเข้ามาใช้ในระบบรถไฟและโรงงาน	แรงงานเปลี่ยนจากแรงงานเกษตรกร ช่างฝีมือ เริ่มเข้าสู่โรงงาน แต่ยังเป็นโรงงานขนาดเล็ก กลาง และขนาดเล็ก
ครั้งที่ 2	ศ.20 ค.ศ.1870	เกิดพลังงานใหม่ เช่น น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ และไฟฟ้า เป็นต้น เกิดระบบสายพานการผลิตที่สามารถผลิตสินค้าได้ในปริมาณมากๆ โดยใช้เวลาที่รวดเร็ว เกิด Mass Production	แรงงานได้เข้ามาทำงานในระบบโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ มากขึ้น แรงงานถูกกดขี่ค่าแรง และยังไม่มีความหมายมาดูแลแรงงานอย่างจริงจัง
ครั้งที่ 3	ค.ศ.1970	เกิด Information Technology และมีการนำคอมพิวเตอร์เข้ามาใช้ในอุตสาหกรรม เกิดเครื่องจักรอัตโนมัติ และหุ่นยนต์	แรงงานบางส่วนถูกแทนที่โดยเครื่องจักรอัตโนมัติและหุ่นยนต์
ครั้งที่ 4	คาดว่าอีกประมาณ 20 ปี ข้างหน้า	การนำเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในระบบการผลิตสินค้า เชื่อมต่อกัน ผู้บริโภคโดยตรง และผลิตสินค้าได้หลากหลายรูปแบบตามความต้องการของผู้บริโภค โดยใช้เวลารวดเร็ว	แรงงานทักษะระดับปานกลาง และระดับต่ำตกงาน เพราะถูกแทนที่โดยหุ่นยนต์ อาชีพบางอย่างหายไป และเกิดอาชีพใหม่ขึ้นมาแทน มนุษย์มีการทำงานร่วมกับหุ่นยนต์ หรือปัญญาประดิษฐ์

ผลกระทบที่เกิดกับแรงงานเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ กล่าวคือ การศึกษาของ Oxford University และ Deloitte คาดการณ์ว่าอีก 20 ปีข้างหน้า แรงงานกว่า ร้อยละ 35 ในสหราชอาณาจักรจะถูกแทนที่ด้วยสมองกลและหุ่นยนต์ และมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นทั่วโลก อุตสาหกรรม 4.0 (INDUSTRY 4.0) ที่ผ่านมาเป็นเพียงแนวคิด แต่วันนี้กำลังเกิดขึ้นจริงและทวีความเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ มีผลกระทบต่อแรงงานแทบทุกภาคส่วน เริ่มตั้งแต่พนักงาน Call Center คนเก็บเงิน พนักงานขับรถ เลขานุการ หรืองานบรรจุภัณฑ์ งาน QC แม้แต่ผู้จัดการโรงงานในงานอุตสาหกรรมก็ไม่เว้น ภาคแรงงานได้รับผลกระทบจากการใช้โปรแกรมควบคุมหุ่นยนต์ แขนกล และระบบการเชื่อมต่ออัจฉริยะทดแทนแรงงานมนุษย์ ซึ่งในอนาคตจะมีการจ้างงานน้อยลงจนถึงน้อยมาก แต่ขณะเดียวกันกลับเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน สามารถตอบสนองได้อย่างไม่มีขีดจำกัด มีความแม่นยำสูง ในขณะที่ต้นทุนการผลิตกลับต่ำกว่าเดิม ดังจะเห็นได้ว่าตลาดแรงงานใน ค.ศ.2017 เทคโนโลยีจะมีบทบาทในการทำงานมากขึ้น ตลาดแรงงานโลกจะเปลี่ยนแปลงสู่ยุคเศรษฐกิจดิจิทัลที่จะเป็นการสร้างโอกาส ทำให้หลายอาชีพเติบโตได้ดี แต่ในทางกลับกันก็จะทำให้บางอาชีพหายไป รูปแบบการจ้างงานของนายจ้างเปลี่ยนไป การขึ้นค่าแรงจะถูกกำหนดด้วยทักษะ ไม่ใช่ระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งเหมือนดังอดีตอีกต่อไป

อุตสาหกรรม 4.0 (INDUSTRY 4.0) เป็นการปฏิวัติโลกอุตสาหกรรมและพลิกโฉมวงการผลิตสินค้าไปอย่างสิ้นเชิง ในอนาคตอันใกล้การเลิกจ้างแรงงานมนุษย์หลีกเลี่ยงได้ยาก ถ้าสายงานมีคู่แข่งเป็นสมองกลหรือหุ่นยนต์ แรงงานอาจจะตกงานและถูกแทนที่โดยหุ่นยนต์ได้ ดังนั้นแรงงานจึงต้องมีการเตรียมตัว เตรียมความพร้อม ทั้งด้านความคิด ความรู้ ทักษะ ที่จะต้องปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ส่งผลต่อแรงงานไทยอย่างไร

สำหรับประเทศไทยย่อมได้รับผลกระทบเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ซึ่งประเทศไทยนั้นต้องพึ่งพาอุตสาหกรรมการผลิตในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้องให้ความสำคัญต่ออุตสาหกรรม 4.0

การเปลี่ยนแปลงของประเทศไทย โดยภาครัฐบาลซึ่งนำโดย นายกรัฐมนตรี พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้ประกาศว่าจะทำให้ประเทศไทย เป็น “Thailand 4.0” ซึ่งเป็นการปรับตัวและเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นทั่วโลกและมีผลต่อประเทศไทยอย่างแน่นอน ด้วยการประกาศนโยบายดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (Digital Economy) อีกทั้งยังมีการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงนโยบายที่จะเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจของไทยจากรูปแบบเดิม ไปสู่รูปแบบใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประเทศไทยก้าวข้ามกับดักรายได้ปานกลาง เป็นประเทศที่มีรายได้สูงและกระจายไปสู่ทุกภาคส่วน เพราะเราต้องยอมรับว่าปัจจุบันประเทศไทยไม่สามารถแข่งขันด้วยการใช้ยุทธศาสตร์ค่าแรงงานราคาถูกได้อีกต่อไป โดยจะเปลี่ยนโมเดลเศรษฐกิจเป็นแบบ “ทำน้อย ได้มาก” ที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม มุ่งสร้างสังคมคุณภาพ และทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศเศรษฐกิจใหม่ (New Engines of Growth) เปลี่ยนการผลิตสินค้าโภคภัณฑ์เป็นสินค้านวัตกรรม เปลี่ยนจากการขับเคลื่อนประเทศจากภาคอุตสาหกรรมไปสู่การขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรแบบสมัยใหม่ โดยเน้นเรื่องการบริหารจัดการและการนำเทคโนโลยีมาใช้ (Smart Farming) เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้มากยิ่งขึ้น ผู้ประกอบการเปลี่ยนจาก SMEs แบบเดิมสู่ Smart Enterprises และ Startup⁶ ที่มีศักยภาพสูง แรงงานที่มีทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้านเข้าสู่ความเป็นดิจิทัล เน้นส่งเสริมการขยายการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลและเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ส่งเสริม E-Commerce E-Documents และ E-Learning สิ่งเหล่านี้นอกจากจะเป็นการวางพื้นฐานที่สำคัญ

⁶ Startup คือการเริ่มต้นธุรกิจเพื่อการเติบโตแบบก้าวกระโดด สร้างรายได้จากการขายธุรกิจอย่างรวดเร็ว (Scalable) และทำซ้ำ (Repeatable) ถ้าทำธุรกิจผ่านเทคโนโลยีก็จะเรียกว่า Tech Startup ส่วนใหญ่มักจะเป็นธุรกิจเพื่อการแก้ปัญหา (Solutions) หรือโอกาสที่ยังไม่มีใครเคยเห็นหรือไม่เคยทำมาก่อน เช่น พวกแอปพลิเคชันบางอย่างเช่นแอปพลิเคชันให้บริการรถแท็กซี่ แอปพลิเคชันเคลมประกันเมื่อเกิดอุบัติเหตุด้วยตัวเอง เป็นต้น การใช้เงินทุนเริ่มต้นในการทำ Startup โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Tech Startup ไม่สูงนักเพราะอาศัยเทคโนโลยีที่มีการพัฒนามาใช้งานแล้ว การขายธุรกิจผ่านเทคโนโลยีเป็นไปได้อย่างรวดเร็วทุกที่ทุกเวลา

เพอใหประเทศไทยก้าวเปนผูนำเศรษฐกิจดิจิทัลในภูมิภาคอาเซียนแลว ยังเปนการปูทางรองรับ INDUSTRY 4.0 อีกดวย

ดังนั้นจะเห็นวาประเทศกำลังจะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัล หุ่นยนต์ เครื่องจักร และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence-AI) มาใช้เพื่อพัฒนากระบวนการและรูปแบบการผลิตที่ทันสมัย และสิ่งที่ไมสามารถหลีกเลี่ยงไดเลยก็คือ สิ่งที่เกิดขึ้นดังกลาวยอมสงกระทบตอแรงงานไทยอยางแนนอน เพราะจะมีแรงงานจํานวนมากตกงาน เนื่องจากปรับตัวไมทันตามนโยบาย หรือไมมีการใหเวลาแรงงานทยอยปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลง แรงงานที่ปรับตัวไมไดก็ตองถูกเลิกจ้าง ตกงาน และขาดรายได การเปลี่ยนแปลงอยางรวดเร็วเกินไปจะทำให้แรงงานหลายคนได้รับผลกระทบอยางมากและยังรวมถึงครอบครัวของแรงงานดวย มีแรงงานหลายคนถูกละเมิดสิทธิ เพราะทางผู้ประกอบการหรือนายจ้างก็จะมีกรกดดัน เพอใหแรงงานที่ปรับตัวไมทันลาออก โดยที่เจ้าของกิจการไมตองเสียค่าชดเชยตามกฎหมาย แต่วิธีกดดันอื่นๆ ลักษณะบีบบังคับกดดันใหลาออกเอง

อนุสรณ์ ธรรมใจ รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการวิชาการ และคณบดีคณะเศรษฐศาสตร มหาวิทยาลัยรังสิต ไดใหความเห็นตอสถานการณแรงงานวา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้เกิดเครื่องจักรอัตโนมัติ หุ่นยนต์สมองกลอัจฉริยะ ซึ่งจะเข้ามาพลิกโฉมหลายอุตสาหกรรม ทั้งการผลิตและการบริการ ในระยะ 5-10 ปีข้างหน้า ธุรกิจอุตสาหกรรม ตลาดแรงงานและการจ้างงานจะไม่เหมือนเดิมอีกตอไป ในบางกิจการนั้น ระบบอัตโนมัติ หุ่นยนต์จะเข้ามาแทนที่แรงงานคนไดมากกว่า 70% ประเทศที่มีค่าแรงสูงมากเกินไปและมีระบบคุ้มครองผู้ใช้แรงงานอ่อนแอจะเกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด โดยเทคโนโลยีอัตโนมัติจะถูกนำมาใช้แทนที่แรงงานคนมากที่สุด

จากงานวิจัยขององคกรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) คาดการณวา ในสองทศวรรษข้างหน้า ตำแหน่งงานและการจ้างงานในไทยไมต่ำกว่า 44% (กว่า 17 ล้านตำแหน่ง) มีความเสี่ยงสูงที่จะถูกแทนที่โดยระบบอัตโนมัติ โดยกลุ่มคนงานที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ พนักงานขายตามร้านหรือพนักงานบริการตามเครือขายสาขา พนักงานบริการอาหาร ภาคเกษตรกรรม แรงงานทักษะต่ำที่ทำงานซ้ำๆ คนงาน

โดยเฉพาะอุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้าและรองเท้าอาจได้รับผลกระทบสูงถึง 70-80% ส่งผลให้แรงงานที่มีการศึกษาและทักษะไม่สูงจะมีความเสี่ยงในการถูกเลิกจ้างสูงและจะถูกทดแทน โดยเทคโนโลยีการผลิตมากยิ่งขึ้นในอนาคต ฉะนั้นต้องเตรียมความพร้อมและรับมือกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีด้วยการเตรียมทักษะให้สามารถทำงานกับนวัตกรรมเทคโนโลยีเหล่านี้ให้ได้ โดยเฉพาะคนงานทักษะต่ำและมีระดับการศึกษาน้อย เป็นกลุ่มคนที่รัฐบาลต้องดูแลด้วยมาตรการต่างๆ เป็นพิเศษ เพราะเป็นกลุ่มคนที่มีความเสี่ยงมากที่สุดในการถูกเลิกจ้างจากการนำระบบอัตโนมัติและเทคโนโลยีเข้ามาทดแทนแรงงาน เทคโนโลยีใหม่เข้ามาแทนที่เทคโนโลยีเก่าและทำให้เกิดการอุตสาหกรรมและการจ้างงานจำนวนหนึ่งหายไป

อุตสาหกรรม 4.0 เป็นยุคที่มีการนำหุ่นยนต์และปัญญาประดิษฐ์เข้ามาใช้ในการทำงาน ซึ่งแตกต่างจากการเปลี่ยนแปลงก่อนหน้านี้ที่มีการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ เพื่อทำงานทดแทนแรงงานในส่วนกายภาพ (physical) ภายใต้การควบคุมดูแลของแรงงาน แต่ครั้งนี้มีหุ่นยนต์สามารถทำงานแทนมนุษย์ในส่วนที่ต้องใช้ความคิดสติปัญญา (cognitive) โดยสามารถวิเคราะห์ข้อมูล ประมวลผล และสั่งการได้อัตโนมัติ รวมถึงการซ่อมแซมตัวเอง ทำงานที่ซับซ้อนได้มากขึ้น และฉลาดขึ้นเรื่อยๆ แรงงานจึงมีความจำเป็นน้อยลง แต่ในขณะเดียวกันอุตสาหกรรม 4.0 จะมีงานใหม่ๆ เกิดขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการจ้างงานได้ทั้งทางบวกและลบใน 4 รูปแบบ ดังนี้

(1) การสร้างงานใหม่ในอีก 10 ปี งานใหม่จะเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการเขียนโปรแกรมทางคอมพิวเตอร์เพื่อควบคุมหุ่นยนต์ การจัดการข้อมูลขนาดใหญ่ที่เรียกว่า Big data และงานใหม่อื่นๆ

(2) งานบางประเภทจะถูกแทนที่ เช่น งานก่อสร้างจะถูกแทนที่ด้วยการพิมพ์แบบสามมิติ งานบัญชีและงานขายที่จะถูกแทนที่โดยหุ่นยนต์

(3) งานบางประเภทจะหมดสิ้นไปโดยไม่มีการทดแทน เช่น ประกันรถยนต์ เพราะต่อไปรถจะขับเองได้ด้วยระบบเซ็นเซอร์จึงมีความปลอดภัยและไม่ชนกัน ธนาคารที่จะหมดบทบาทไปเพราะคนหันไปใช้บล็อกเชน (blockchain) รถยนต์ที่ขับเคลื่อนด้วยน้ำมันจะถูกแทนที่ด้วยพลังงานไฟฟ้าหรือแสงอาทิตย์ เป็นต้น

(4) งานจำนวนมากจะถูกปรับเปลี่ยนไปสู่การทำงานร่วมกับหุ่นยนต์มากขึ้น เช่น คุณหมอใช้ปัญญาประดิษฐ์ช่วยในการตรวจรักษาโรค เกษตรกรปลูกพืชโดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น ซึ่งแรงงานจำเป็นต้องมีทักษะและองค์ความรู้ใหม่ในการทำงานร่วมกับหุ่นยนต์

สำหรับแรงงานไทยนั้นต้องมีการปรับตัวและเตรียมความพร้อมอย่างยิ่ง เนื่องจากแรงงานยังขาดความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี ทักษะด้านภาษา และการผลิตกำลังแรงงานไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานภายในประเทศ คาดการณ์ว่า ในอนาคตนวัตกรรมและเทคโนโลยีจะเข้ามามีบทบาทในภาคเศรษฐกิจ ส่งผลต่อระบบแรงงานในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ รวมทั้งภาวะการเมืองที่ทำให้การจ้างงานลดลง และร้อยละ 73 ของตลาดแรงงานทั้งหมดของประเทศ เป็นกลุ่มแรงงาน Semi skilled หรือแรงงานที่มีทักษะการทำงานระดับปานกลาง กลุ่มอาชีพที่ทำงานซ้ำๆ เช่น พนักงานธุรการ-บัญชี พนักงานขาย กลุ่มแรงงานโรงงาน เป็นต้น จะถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยี ส่วนสัดส่วนจำนวนแรงงานที่มีทักษะฝีมือ ยังมีจำนวนน้อย (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์, 2560)

ดังนั้นหากแรงงานไทยยังไม่เตรียมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัว ย่อมไม่สามารถอยู่รอดหรือแข่งขันได้ในโลกยุคใหม่ได้อย่างแน่นอน

การเตรียมพร้อมแรงงานไทยอย่างไรเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

1. การรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงของรัฐบาล

1.1 ด้านการพัฒนามนุษย์

การพัฒนาคนเป็นปัจจัยที่รัฐบาลต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากหากประชาชนของประเทศได้รับการพัฒนา ให้มีความรู้ และทักษะ สามารถก้าวทันกับเทคโนโลยีแล้ว ปัญหาการตกงาน และการว่างงานก็จะไม่เกิดขึ้น ซึ่งจากการวิเคราะห์การเตรียมความพร้อมด้านการพัฒนาคนของรัฐบาลพบว่า รัฐบาลมีนโยบายในการสร้างคนไทยให้มีความพร้อมที่จะเรียนรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด มีความพร้อมที่จะพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และมีศักยภาพที่จะรองรับเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมใหม่ โดยมี

กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังคนระยะ 20 ปี (2560-2579) มีเนื้อหาที่เน้นการพัฒนา ศักยภาพของแรงงานเพื่อรองรับ Thailand 4.0 ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า “ทรัพยากร มนุษย์มีคุณค่าสูง สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน” แบ่งการดำเนินการเป็น 4 ช่วงๆ ละ 5 ปี คือ (ปुณทริก สมิติ, 2559)

ช่วงแรก Productive Manpower (พ.ศ.2560-2564) เป็นช่วงของการสร้าง รากฐานด้านแรงงานให้เป็นมาตรฐานสากล โดยการขจัดอุปสรรคด้านแรงงานในการ พัฒนาประเทศ อาทิ การคุ้มครองทางสังคม เตรียมความพร้อมของกำลังคนทั้งด้าน ปริมาณและคุณภาพ การเพิ่มทักษะ (re -skilled) เป็นต้น

ช่วงที่สอง Innovative Workforce (พ.ศ.2565-2569) เป็นช่วงของการสร้าง กำลังคนของประเทศให้เป็นประชาชนของโลก เพื่อให้แรงงานสามารถนำเทคโนโลยีและ นวัตกรรมมาใช้ในการเพิ่มผลิตภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพรองรับ Thailand 4.0 โดยการ ปรับปรุงกฎระเบียบด้านแรงงาน สร้างระบบการจ้างงานให้อึดต่อแรงงานสูงวัยอย่างครบ วงจร

ช่วงที่สาม Creative Workforce (พ.ศ.2570-2574) เป็นช่วงของการสร้าง กำลังคนให้มีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่การทำงาน เพื่อสร้างความ ยั่งยืนด้านแรงงานสู่ความยั่งยืนในการดำรงชีวิต โดยการจ้างงานเต็มที่มีผลิตภาพและเป็น งานที่มีคุณค่า

ช่วงที่สี่ Brain Power (พ.ศ.2575-2579) เป็นช่วงของการสร้างสังคมการ ทำงานแห่งปัญญา โดยการเพิ่มจำนวนกำลังคนให้สามารถใช้ความรู้ความสามารถ และใช้ สติปัญญาในการทำงานที่มีมูลค่าสูง เพื่อให้มีรายได้สูงขึ้น อันจะนำพาประเทศหลุดพ้น จากกับดักรายได้ปานกลาง

การมีกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนากำลังคนระยะ 20 ปี เป็นสัญญาณที่ดีว่า รัฐบาลไม่ได้ละเลยที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ แต่ปัญหาที่พบและน่าเป็นห่วงมากปัญหา หนึ่ง คือ ปัจจุบันประเทศไทยยังขาดคนที่มีทักษะ ความรู้ความเชี่ยวชาญมากพอ ซึ่งคนที่ มีความรู้ความเชี่ยวชาญส่วนใหญ่จะถูกดึงไปทำงานในต่างประเทศกันหมด หรือที่เรียกว่า “ภาวะสมองไหล” นั่นเอง ซึ่งต้องมีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน เพราะหาก

พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปแล้ว แต่เราไม่สามารถได้ประโยชน์จากทรัพยากรมนุษย์ที่ประเทศได้ลงทุนไปได้เท่าที่ควร การเตรียมความพร้อมให้แก่แรงงานไทยโดยรัฐบาลสามารถแบ่งได้ดังนี้

ประการแรก การส่งเสริมการพัฒนาแรงงานไทยเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและเป็นรูปธรรม กล่าวคือ หากแรงงานไทยมีฝีมือขั้นสูง ก็สามารถทำให้แรงงานไทยสามารถแข่งขันกับแรงงานในตลาดอาเซียนได้ เมื่อแรงงานมีทักษะที่สูงขึ้น ก็จะได้รับค่าจ้างหรือเงินเดือนที่สูงขึ้น ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ส่งผลโดยรวมถึงอัตราการขยายตัวของผลผลิตมวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product : GDP) และเมื่อผู้ประกอบการส่งสินค้าและบริการที่มีคุณภาพออกไปยังตลาดอาเซียนได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกด้วย ผลที่ตามมาคือ การขยายตัวของการลงทุนที่เพิ่มสูงขึ้นนั่นเอง โดยต้องเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ที่มีการอบรมสั่งสอนให้มีความรู้ทักษะ Hard Skill และ Soft Skill ไปพร้อมๆ กัน ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต และสื่อโซเชียลต่างๆ และส่งเสริมสถาบันการศึกษาให้มีความเข้มแข็ง และมีทิศทางในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

ประการที่สอง หากประเทศไทยสามารถนำเอาจุดแข็งของไทยไปใช้เพื่อได้รับประโยชน์จากประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) อาทิ ศักยภาพของไทยด้านการท่องเที่ยวที่ได้รับการยอมรับว่ามีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่งดงาม ยัมสยามของคนไทย ศิลปวัฒนธรรม และอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ แล้วสิ่งเหล่านี้จะทำให้ผู้ประกอบการไทยได้เปรียบคู่แข่งต่างชาติในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วทั้งภูมิภาคอาเซียนที่มีการเปิดเสรีด้านการบริการการท่องเที่ยวอย่างมาก เป็นต้น และการทำให้ประเทศไทยกลายเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์ (medical hub) ก็สามารถสร้างโอกาสทางธุรกิจได้ และหากธุรกิจไทยเป็น smartSME จะเอื้อประโยชน์ให้มีความสามารถในการแข่งขันการผลิตสินค้าส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน และสามารถย้ายฐานผลิตไปประเทศเพื่อนบ้านด้วยเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้ และทักษะแรงงาน ก็จะส่งผลต่อแรงงานไทยเป็นอย่างยิ่ง

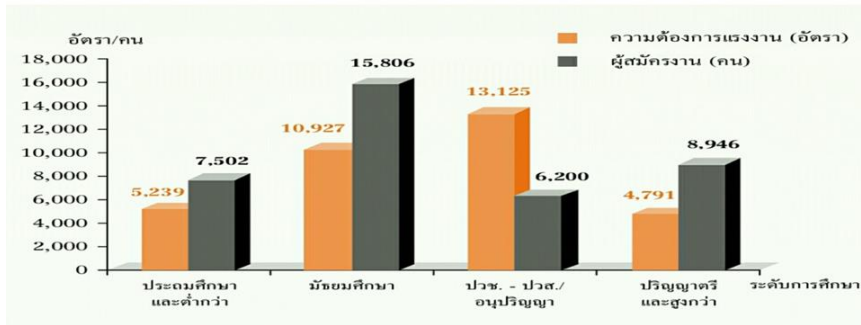
และประการสุดท้าย ปัจจัยด้านกฎหมายของประเทศก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่สำคัญ เพราะหากกฎหมายในประเทศไม่ทันสมัยเพียงพอ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา

ระบบเศรษฐกิจและพัฒนาคนให้พร้อมต่อการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ปัจจุบันปัญหาของกฎหมายที่ยังไม่เอื้ออำนวยมากมาย เช่น กรอบทางด้านกฎระเบียบ และกฎหมาย ที่เป็นอุปสรรคต่อธุรกิจ startup ที่จะมาเป็น New Engines of Growth ประเทศไทย 4.0 เป็นต้น ดังนั้นควรมีการปรับปรุงกฎหมายให้มีความทันสมัย และไม่ให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศและพัฒนาแรงงานให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต อีกทั้งรัฐบาลควรมีกฎหมายมารองรับแรงงานที่ตกงานหรือเสี่ยงตกงาน มีมาตรการผ่อนปรนช่วยเหลือหาช่องทางรองรับคนกลุ่มนี้ ถ้าแรงงานเหล่านั้นพัฒนาตัวเองไม่ทันตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 รัฐบาลควรมีอาชีพสำรองเตรียมไว้ เพื่อให้ความช่วยเหลือแรงงาน ซึ่งน่าจะมีจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1.2 การสร้างระบบการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานทั้งภายในและต่างประเทศ

การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานให้มีความพร้อมทั้งด้านองค์ความรู้ ทักษะ และทักษะ ที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ดังนั้นการเรียนการสอนต้องมีใช้ Passive Teaching ที่จะสอนแต่ทฤษฎี และท่องจำ เหมือนในอดีตอีกต่อไป แต่การสอนต้องให้ผู้เรียนเกิดความคิดวิเคราะห์เชิงลึก ฝึกฝนทักษะในการทำงาน การแก้ไขปัญหา และสามารถคิดค้นนวัตกรรมได้

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบปัญหาความไม่สมดุลของกำลังแรงงาน กล่าวคือ ประเทศมีกำลังแรงงานที่จบปริญญาตรีทางสายสังคมจำนวนมาก จนทำให้เกิดปัญหา “คนล้นงาน” (oversupply) แต่ขาดแคลนแรงงานในระดับอาชีวศึกษาและแรงงานช่างฝีมือจำนวนมาก (สรเสรีญ แก้วกำเนิด, 2558) ข้อมูลเมื่อเดือนมกราคม 2558 ของฝ่ายวิเคราะห์ตลาดแรงงาน กองวิจัยตลาดแรงงานพบว่า ระดับการศึกษาของผู้สมัครงาน และจำนวนความต้องการของตลาดแรงงานไม่สอดคล้องกัน ดังนี้

จากข้อมูลข้างต้นพบว่าสัดส่วนของผู้จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรี มีอัตราสูงถึง 8,946 คน แต่ความต้องการแรงงานมีเพียง 4,791 คนเท่านั้น ส่วนสัดส่วนของผู้จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และจบประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) มีเพียง 6,200 คน แต่มีความต้องการแรงงานสูงถึง 13,125 คน แสดงให้เห็นว่าแรงงานในระดับอาชีวศึกษาหรือสายอาชีพกำลังขาดแคลน และเมื่อมาพิจารณาข้อมูลของกองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน จะพบว่าจำนวนนักเรียนที่เรียนในสายอาชีวศึกษาหรือสายอาชีพ มีจำนวนลดลงทุกปี แต่จะพบว่าใน พ.ศ.2559 สัดส่วนจำนวนนักเรียนสายอาชีวศึกษามีจำนวนเพิ่มขึ้น เนื่องจากรัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการเรียนต่อสายอาชีพและอาชีวศึกษาอย่างจริงจัง ดังข้อมูลดังต่อไปนี้

สายอาชีพ-อาชีวศึกษา	2556	2557	2558	2559
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.)	691,571	437,269	434,663	656,781
ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง(ปวส.)	312,678	215,548	235,794	336,804

ที่มา กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน 2559

ข้อมูลจากเวทีเสวนากับผู้แทนสภาอุตสาหกรรม พบว่าแนวโน้มตลาดแรงงานมีความต้องการผู้ที่จบระดับปริญญาตรีประมาณ ร้อยละ 10 ในขณะที่ต้องการผู้ที่จบสายอาชีวศึกษาถึง ร้อยละ 50 ส่วนที่เหลือเป็นแรงงานที่ต่ำกว่ามัธยมศึกษา (จอมพงศ์ มงคลวนิช,

2557) และจากผลการสำรวจค่าจ้างและสวัสดิการ พบว่าค่าจ้างเฉลี่ยในระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมา (2552-2558) แรงงานที่จบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) มีการเปลี่ยนแปลงค่าจ้างเพิ่มขึ้นสูงสุด ร้อยละ 57.85 (พงษ์เดช ศรีวิชัยประดิษฐ์, 2559) จากตัวเลขดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มในอนาคตว่าตลาดแรงงานมีความต้องการแรงงานอาชีวะเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสวนทางกับจำนวนแรงงานอาชีวะที่จะจบการศึกษาเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีจำนวนลดลง และไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน

ปัญหาประเทศกำลังประสบปัญหาแรงงานสายอาชีพ และสายอาชีวะขาดแคลน ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุ เช่น การมีภาพลักษณ์ที่ไม่ดี คนที่เรียนสายอาชีพไม่เก่ง ไม่สามารถเรียนในสายสามัญได้จึงต้องไปเรียนสายอาชีพ/อาชีวะ ความขัดแย้งระหว่างสถาบันอาชีวะที่นำไปสู่การทะเลาะวิวาท ซึ่งเป็นปัญหามานานหลายสิบปีที่ยังไม่สามารถแก้ไขได้ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาต้องหาสาเหตุที่แท้จริง และแก้ไขอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ด้วยการยกระดับการศึกษา ทั้งการพัฒนาหลักสูตร คุณภาพของครูผู้สอนอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและทัศนคติของผู้เรียน งบประมาณ ทุนการศึกษา และการจบบามิงานรองรับแน่นอน โดยรัฐบาลเป็นตัวกลาง และรับประกันการมีงานทำ และมีค่าตอบแทนในการทำงานที่ดี

ความต้องการของตลาดแรงงานในประเทศไทยนอกจากจะขาดแคลนแรงงานสายอาชีพ อาชีวะแล้ว ยังขาดแคลนแรงงานที่จบสายวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ แพทย์ และพยาบาล เป็นต้น จากงานวิจัย พบว่า กว่าร้อยละ 50 ของผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาวิศวกรรมศาสตร์กลับเลือกที่จะไม่เป็นวิศวกร กว่าร้อยละ 80 ของผู้สำเร็จการศึกษาในสาขาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์กายภาพ และวิทยาศาสตร์ชีวภาพกลับไม่ได้ประกอบอาชีพเป็นนักวิทยาศาสตร์ และในขณะที่สายงานด้าน IT เป็นสายงานที่ขาดแคลนบุคลากรมากที่สุดสายงานหนึ่งถึงแม้ว่าจะมีบัณฑิตจบมาในด้านนี้ต่อปีค่อนข้างมากก็ตาม แต่ความไม่พร้อมในระบบจับคู่งาน ทำให้ภาคธุรกิจขาดแคลนกำลังคนที่ตรงกับความต้องการอันนำมาสู่การลดลงของผลิตภาพแรงงานของประเทศ (พิริยะ ผลพิรุฬห์, 2559) ดังนั้นจึงพบว่าประเทศไทยกำลังประสบปัญหาผู้ที่เรียนจบสายวิทยาศาสตร์กายภาพ คณิตศาสตร์ วิศวกรรมศาสตร์ ไม่ทำงานตรงกับที่เรียนมา รัฐจึงต้อง

เข้ามาแก้ไขปัญหาด้วยการมีนโยบายกระตุ้นการศึกษาในสาขาวิชาชีพที่ขาดแคลน ดูแลตั้งแต่การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษา ภาวะการมีงานทำ ค่าตอบแทนในการทำงาน ค่าครองชีพ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน (Career Path) ในวิชาชีพที่ขาดแคลนอย่างจริงจัง จึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้ โดยการวางแผนกำหนดเป็นนโยบายหลักของชาติที่ต้องเร่งดำเนินการสนับสนุนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง มีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนในประเทศทราบว่าทิศทางการประกอบอาชีพในอนาคต อาชีพที่ขาดแคลน และการสนับสนุนที่รัฐจัดให้เป็นอย่างไรบ้าง รวมทั้งรัฐยังต้องให้การสนับสนุนส่งเสริมสถาบันการศึกษาทั้งงบประมาณ บุคลากร เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการเรียนการสอน เพิ่มการผลิตกำลังคนในสาขาเหล่านี้อย่างเร่งด่วน

นอกจากนี้ยังมีปัญหามาตรฐานการผลิต กล่าวคือ แรงงานที่จบออกมายังไม่สามารถทำงานได้เลยทันที เนื่องจากการเรียนการสอนส่วนใหญ่มุ่งเน้นทฤษฎี หลักการ วิชาการ ขาดการฝึกฝนทักษะในการทำงานจริง การแก้ไขปัญหา และการมองงานแบบภาพรวม ขาดทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะการค้นหา และวิเคราะห์ข้อมูล ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการเลือกสรรและประมวลผลข้อมูลข่าวสารที่มีอย่างท่วมท้น เน้นการท่องจำมิได้สอนให้ผู้เรียนคิดถึงสาเหตุ และผลลัพธ์หรือที่มาที่ไปของสิ่งที่กำลังศึกษา เช่น วิศวกรเครื่องกล จะมีความรู้และเชี่ยวชาญเพียงกลไกของเครื่องจักรเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถทำได้ในยุคนี้ ต้องพัฒนาสมรรถนะและทักษะของตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ด้าน IT ด้วยเพราะเป็นยุคที่การผลิตทุกอย่างจะถูกควบคุมด้วยคอมพิวเตอร์ทั้งหมด เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเดิมจากการควบคุมด้วยแรงงานคน มาเป็นการใช้การผลิตแบบหุ่นยนต์ ซึ่งต้องควบคุมจากอุปกรณ์อัจฉริยะ (Smart Sensors) เพื่อให้หุ่นยนต์สามารถรับรู้วิเคราะห์ และกำหนดรูปแบบการทำงานได้ด้วยตนเอง

อีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญ คือ ปัจจุบันประเทศไทยมีสถาบันอุดมศึกษาเป็นจำนวนมาก จนเกินความต้องการ เกิดปรากฏการณ์เลิกจ้างครู อาจารย์ในบางสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากจำนวนเด็กเรียนน้อยลง สาเหตุมาจากปัจจุบันประเทศไทยมีอัตราการเกิดลดลงมาอย่างต่อเนื่องหลายปี และสถาบันระดับอุดมศึกษามีมากเกินไป เปิดได้อย่างเสรี

ปัจจุบันบางสถาบันต้องให้ครู อาจารย์ทำงานเชิงรุกลงพื้นที่ทุกจังหวัดเพื่อหาลูกค้า (ผู้เรียน) มีนโยบายเชิญชวนจูงใจ มีทุนการศึกษา จบไม่ยาก จนขาดคุณภาพ

นโยบายการศึกษาของรัฐเองก็มีส่วนสำคัญในการกระตุ้นการสร้างแรงงานในตลาดแรงงาน ดังที่ผ่านมานโยบายส่วนใหญ่จะสนับสนุนการเรียนสายสามัญ เช่น นโยบายขึ้นค่าตอบแทนในการทำงาน ปริญาตรี 15,000 บาท เป็นนโยบายที่ดี โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยให้แรงงานมีค่าตอบแทนในการทำงานที่เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น แต่การออกนโยบายดังกล่าวยังขาดการคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา กล่าวคือ นโยบายจะไปกระตุ้นให้เด็ก เยาวชน และครอบครัว เลือกศึกษาต่อในสายสามัญที่มีมากอยู่แล้ว ยิ่งเพิ่มจำนวนมากขึ้น และไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานที่ต้องการสายอาชีพ และอาชีวะ จนก่อให้เกิดภาวะปริญญาตรีสายสังคมล้มตลาดงาน ตกงาน มีรายได้ต่ำกว่าวุฒิ หรือต้องทำงานต่ำกว่าวุฒิ เกิดภาวะ “Oversupply” รุนแรงขึ้น

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือ รัฐบาลในฐานะผู้นำในการบริหารประเทศ ต้องมีการศึกษาความต้องการของตลาดแรงงาน และเมื่อทราบแล้วควรกำหนดนโยบายที่สนับสนุนส่งเสริมการผลิตแรงงานในสาขาที่ขาดแคลน กล่าวคือ ประการแรก ต้องมีการสร้างภาพลักษณ์ใหม่ให้แก่การศึกษาสายอาชีพและอาชีวะ และทัศนคติด้านลบที่สังคมมีต่อสายอาชีพและอาชีวะ ประการที่สอง ในระดับสถาบันการศึกษาต้องมีการสนับสนุนเพื่อปรับเปลี่ยน ทั้งทางด้านงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรครูให้มีความรู้และทักษะที่ทันสมัย ปรับปรุงคุณภาพครู และมาตรฐานของสถาบันการศึกษา อุปกรณ์การเรียนการสอนที่เพียงพอและทันสมัย ให้ความช่วยเหลือในเรื่องของการลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้ปกครองในสาขาที่ขาดแคลน และมีการกำหนดหลักสูตรให้การศึกษาสามัญสามารถทำการเรียนการสอนสายอาชีพได้ด้วย โดยเพิ่มสาขาให้ผู้เรียนเลือกเรียนและมีวุฒิบัตรรับรองความรู้ความสามารถเพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปต่อยอดเพื่อศึกษาต่อ หรือเพื่อประกอบอาชีพ และประการที่สาม รัฐต้องจัดทำฐานข้อมูลเชื่อมโยงระหว่างสถาบันการศึกษาที่ผลิตแรงงานในสาขาที่ขาดแคลนกับแหล่งงาน เพื่อให้แรงงานที่จบใหม่มีงานทำ และมีค่าตอบแทนสูง และประการที่สี่ รัฐบาลต้องประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนทราบถึงทิศทาง

อาชีพที่ตองการในปัจจุบันและอนาคต และมาตรการสนับสนุนที่รัฐจะให้ความช่วยเหลือแกสาขาที่ขาดแคลน ซึ่งตองดำเนินการอยางเป็นรูปธรรม จรงจ้ง และต่อเนื่อง

นอกจากปัญหาการผลิตแรงงานของสถาบันการศึกษาไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานแล้ว สถานศึกษาทุกสาขาไม่ว่าจะเป็นสายสามัญ (อุดมศึกษา) และสายอาชีพ/อาชีวะ ตองปรับหลักสูตรและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเพิ่มการฝกอบรมทักษะวิชาชีพ ภาครัฐจะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้การศึกษหรือผู้ฝกอบรมมาเป็นผู้ประเมินและรับรองมาตรฐานการศึกษา โดยการศึกษาจะต้องได้รับการปฏิรูปให้สามารถสร้างคนที่มีคุณสมบัติ (กิริยา กุลกลการ, 2560) ดังตอไปนี้

(1) เรียนรู้ใหม่ได้ตลอดชีวิต วิชาชีพจะปรับเปลี่ยนตลอดเวลา คนรุ่นใหม่ตองปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงให้ได้ สามารถเรียนรู้เพิ่มเติม (Learning to relearn) และตองมีความรู้พื้นฐานที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (STEM) ที่สามารถเชื่อมโยงและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานได้

(2) สร้างนวัตกรรมได้ ซึ่งจําเป็นตองฝกให้เป็นคนช่างคิดวิเคราะห์ ช่างตั้งคำถาม และช่างแสดงความคิดเห็น

(3) รู้ภาษาคอมพิวเตอร์เพื่อใหสามารถทำงานและมีชีวิตในยุค 4.0 ที่ทุกสิ่งรอบตัวทำงานด้วยระบบคอมพิวเตอร์ได้อย่างไม่มีข้อจํกัดในการเข้าถึงโอกาส ภาษาคอมพิวเตอร์จะเป็นภาษาสากล โลกจึงตองการโปรแกรมเมอร์จํนวนมหาศาล โปรแกรมเมอร์จะเป็นกระดูกสันหลังของชาติ เด็กรุ่นใหม่จึงตองเขียนโปรแกรมได้เหมือนเขียนเรียงความทุกโรงเรียนจึงตองสอนการเขียนโปรแกรม

(4) มีทักษะ soft skills หรือความฉลาดทางอารมณ์ เช่น ความสามารถเข้าสังคม การจัดการพัฒนานตนเอง การทำงานร่วมกับผู้อื่น การมองโลกในแง่บวก ความวิริยะอุตสาหะ เป็นต้น

หากประเทศไทยได้มีการปรับปรุงระบบการศึกษาให้มีมาตรฐาน สอดคล้องกับตลาดแรงงาน และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ จะทำให้ประเทศมีแรงงานที่มีคุณภาพ มีความรู้ และทักษะที่สามารถทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงเป็นอุตสาหกรรม 4.0 ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ได้อย่างแน่นอน

1.3 มีมาตรการเร่งแก้ไขปัญหาดัชนีการเกิดต่ำ และการเข้าสู่สังคมสูงอายุ

โครงสร้างประชากรในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลง อัตราการเกิดต่ำลง และอัตราการตายต่ำลง จากรายงานสถานการณ์ผู้สูงอายุไทยปี 2558 โดยมูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล กล่าวว่า ในอีก 4 ปีข้างหน้า คือ พ.ศ.2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Complete Aged Society) และใน พ.ศ.2574 จะมีอัตราส่วนของผู้สูงอายุร้อยละ 28 จากประชากรทั้งประเทศ ซึ่งประเทศไทยมีอัตราผู้สูงอายุสูง เป็นอันดับที่ 2 ในอาเซียน รองลงมาจากประเทศสิงคโปร์ ทั้งนี้เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการแพทย์ ซึ่งเป็นที่น่ายินดี ที่คนไทยมีอายุขัยเฉลี่ยเพิ่มสูงขึ้นจากเดิม โดยผลสำรวจพบว่าอายุเฉลี่ยของคนไทยเพิ่มขึ้นเป็น 75 ปี โดย พ.ศ.2557 มีการสำรวจสุขภาพประชาชน จากการตรวจร่างกายผู้สูงอายุ พบว่า ร้อยละ 87.4 ดูแลตัวเองได้ ร้อยละ 11.3 พึ่งพาบ้าง และร้อยละ 1.3 พึ่งพาทั้งหมด

ความเจริญก้าวหน้าดังกล่าวทำให้เห็นว่าประชากรภายในประเทศมีระบบสุขภาพที่ดี แต่ปัญหาคือ ผู้สูงอายุมีจำนวนมาก เมื่อเทียบกับสัดส่วนแรงงานในประเทศที่จำนวนน้อยลงทุกปี การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หมายถึงกำลังแรงงานในการผลิตสินค้าและบริการของประเทศไทยจะลดลง รูปแบบการบริโภคและการออมของประเทศจะเปลี่ยนแปลงไป ขณะที่ภาระของภาครัฐในการดูแลสวัสดิการผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และภาวการณ์พึ่งพิงจะมีสูงขึ้นตามไปด้วย ปัจจุบันพบว่าผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งไว้ที่บ้านต่างจังหวัดเพียงลำพัง ไว้ที่โรงพยาบาล และสถานสงเคราะห์มีจำนวนมากขึ้น รัฐต้องแก้ไขปัญหาตั้งแต่ ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ กล่าวคือ แก้ปัญหาเรื่องการเกิดต่ำ ด้วยการให้สวัสดิการ และความช่วยเหลือแก่ครอบครัวที่มีบุตร เช่น ลดหย่อนภาษี เรียนฟรี เงินอุดหนุนที่ตอนนี้มีแล้ว เช่น ประกันสังคม แต่ยังถือว่าน้อยเมื่อเทียบกับอัตราค่าครองชีพที่สูงขึ้นในปัจจุบัน และควรครอบคลุมแรงงานนอกระบบที่ไม่ได้รับสวัสดิการสงเคราะห์บุตรจากประกันสังคมแบบแรงงานในระบบด้วย การจัดให้มีสถานที่ดูแลเด็กเมื่อบิดามารดาต้องไปทำงาน หรือบางครั้งครอบครัวที่ไม่มีญาติช่วยดูแล หรืออาจจะให้บริษัทจัดให้มีสถานที่

สำหรับดูแลบุตรของพนักงาน โดยรัฐเข้ามามีส่วนช่วยเหลือค่าใช้จ่ายบางส่วน หรือสามารถพาบุตรไปทำงานด้วยได้ ส่งเสริมให้มีการปรับเปลี่ยนลักษณะงานให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงาน (work life balance) ที่ดี เพื่อบรรเทาภาระให้แก่ครอบครัวที่มีบุตร ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการเพิ่มจำนวนประชากรในประเทศได้ เพราะเป็นปัญหาที่ต้องมีการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ที่ผ่านมามีประเทศไทยละเลยการแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังมานานจนประเทศกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ การแก้ไขปัญหาไม่ใช่เพียงแค่มุ่งเน้นนโยบายเตรียมการดูแลผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีงานทำ เพื่อเตรียมความพร้อมการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุเท่านั้น เช่น มีนโยบายให้ผู้สูงอายุมีงานทำ มาตรการลดหย่อนภาษีให้แก่สถานประกอบการที่จ้างงานผู้สูงอายุ เป็นต้น แต่ต้องเพิ่มจำนวนประชากรภายในประเทศด้วย เพื่อให้จำนวนแรงงานเพิ่มมากขึ้น เกิดผลิตภาพ เกิดความสามารถในการดูแลกันเอง และในที่สุดก็จะช่วยลดปัญหาสังคม ปัญหาการถูกทอดทิ้ง ปัญหาที่รัฐต้องจัดสรรงบประมาณมาดูแลผู้สูงอายุ โดยผลิตภาพ รายได้ และจำนวนแรงงานที่จะพัฒนาประเทศและเศรษฐกิจกลับไม่ได้เพิ่มขึ้นเลย

ดังนั้นรัฐต้องมีมาตรการในการ “เตรียมพร้อมคนใหม่ และใส่ใจคนเดิม” ที่มีอยู่ พัฒนาและแก้ไขปัญหาในทุกๆ มิติ ไปพร้อมๆ กัน

1.4 ขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงครอบคลุมทั่วประเทศ

สมาคมโฆษณาดิจิทัล (ประเทศไทย) Digital Advertising Association หรือ DAAT ได้สำรวจพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของประชากรไทย (Thailand Population) ใน พ.ศ.2559 พบว่า ประชากรไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 68.1 ล้านคน มีผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต (Internet Users) จำนวน 38 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 56 ของจำนวนประชากรทั้งหมด โดยกิจกรรมที่คนไทยนิยมใช้อินเทอร์เน็ตเข้าถึงมากที่สุด คือ ใช้งานโซเชียลเน็ตเวิร์ค ร้อยละ 82.7 รองลงมาเป็นการค้นหาข้อมูล ร้อยละ 56.7 และใช้อ่านข่าว ร้อยละ 52.2 โดย Gen Y เป็นกลุ่มที่ใช้อินเทอร์เน็ตมากที่สุด

จากการสำรวจของสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (องค์การมหาชน) (สพธอ.) หรือ ETDA (2559) พบว่าปัญหาในการใช้อินเทอร์เน็ต ได้แก่ ปัญหาความล่าช้าในการเชื่อมต่อ/ใช้อินเทอร์เน็ต ร้อยละ 70.3 รองลงมา เป็นเรื่องของปริมาณ

โฆษณาที่มารบกวน ร้อยละ 50.7 ปัญหาการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตยาก หลุดบ่อย ร้อยละ 32.7 ปัญหาเสียบattery ร้อยละ 26.8 และปัญหาการให้บริการอินเทอร์เน็ตไม่ทั่วถึง ร้อยละ 21.2 ตามลำดับ

ปัจจุบันประชากรในประเทศยังต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ค่อนข้างสูง ซึ่งส่วนใหญ่จะกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และในเมืองใหญ่ๆ ส่วนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตฟรียังมีน้อย ดังนั้นต้องมีการเตรียมความพร้อมแรงงานไทยให้มีความรู้และทักษะ เพื่อเข้าสู่การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (INDUSTRY 4.0) ซึ่งเป็นยุคแห่งการบูรณาการโลกของการผลิต เข้ากับการเชื่อมต่อทางเครือข่ายในรูปแบบ “The Internet of Things (IoT)” และ “Cyber-Physical Production Systems (CPPS)” การขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้านเข้าสู่ความเป็นดิจิทัล การส่งเสริมให้แรงงานไทยสามารถเข้าถึงเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศ ในราคาถูก หรือไม่เสียค่าใช้จ่าย เป็นสิ่งที่จำเป็น เพราะเป็นการส่งเสริมให้แรงงานสามารถพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะ เป็นการวางพื้นฐานที่สำคัญเพื่อให้ประเทศไทยก้าวเป็นผู้นำเศรษฐกิจดิจิทัลในภูมิภาคอาเซียนแล้ว ยังเป็นการปูทางรองรับ INDUSTRY 4.0 ในอนาคต

ปัจจุบันแรงงานส่วนใหญ่แทบทุกคนมีมือถือสมาร์ตโฟนคอมพิวเตอร์ โน้ตบุ๊ก แท็บเล็ต สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก ยูทูบ ได้ หากมีการขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้แรงงานสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ตที่มีประโยชน์ แรงงานจะสามารถค้นหาข้อมูลได้ทั่วโลก และนำมาใช้ในการทำงาน นำใช้ในการคิดค้นนวัตกรรม และการดำเนินชีวิตได้ และยังก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ที่สุดในที่สุด

2. แรงงานไทยต้องเร่งพัฒนาความรู้และทักษะในการทำงาน

การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (INDUSTRY 4.0) เป็นการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดอย่างฉับพลันทันที ซึ่งประเทศไทยก็เป็นอีกหนึ่งประเทศที่ได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ผลที่

เกิดขึ้นต่อทั้งระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ มีทั้งด้านที่ดีและไม่ดี การที่รัฐบาลมีเป้าหมายชัดเจน ที่จะ “พลิกโฉม” ประเทศไทยสู่ “Thailand Economy 4.0” หรือจากเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยฐานแรงงานเข้มข้นในอุตสาหกรรมหนัก ไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมที่ใช้นวัตกรรม จะเกิดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง เพราะทุกการเปลี่ยนแปลงเป็นทั้ง “โอกาส” ที่มาพร้อมกับ “ความเจ็บปวด” ของผู้ปรับตัวไม่ทัน โดยเฉพาะ “ผลกระทบด้านแรงงาน” จากการนำเครื่องจักรไฮเทคมาทดแทน ล่าสุดมีการประกาศ “ลดการจ้างงาน” โดยสมัครใจของบริษัท โตโยต้า มอเตอร์ ประเทศไทย แม้บริษัทจะให้เหตุผลว่าเกิดจากภาวะเศรษฐกิจในและต่างประเทศชะลอตัว ส่งผลต่อยอดการผลิต แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการผลิต ทำให้ลดความจำเป็นในการจ้างงานมนุษย์ อย่างที่ กอบศักดิ์ ภูตระกูล ผู้ช่วยรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี (สุกัญญา ศุภกิจอำนวยการ, 2559) กล่าวว่า แนวโน้มของผลิตรถยนต์ในอนาคตที่จะมีการใช้เทคโนโลยี และเครื่องจักรไฮเทคมาทดแทนคนมากขึ้น ส่วนการผลิตชิ้นส่วนที่ไม่มีความซับซ้อนมูลค่าไม่สูง ซึ่งต้องใช้แรงงานจำนวนมาก บริษัทผู้ผลิตได้เดินทางไปดูพื้นที่ตั้งโรงงานในประเทศเพื่อนบ้านทั้งกัมพูชา และเมียนมา เพื่อผลิตส่งเข้ามาไทยแทนเนื่องจากค่าแรงต่ำกว่า

จากรายงานเรื่องตลาดแรงงานปีหน้าจะเป็นเช่นไร โดย ดร.ยงยุทธ แฉล้มวงษ์ ผู้อำนวยการวิจัยด้านการพัฒนาแรงงาน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) ระบุว่า สำนักงานสถิติแห่งชาติเผยภาวะการมีงานทำของประชากรไทย เดือนตุลาคม 2560 พบว่ามีผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน 56.05 ล้านคน แต่ยังไม่สามารถใช้ประโยชน์จากแรงงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากมีผู้อยู่ในตลาดงานจำนวน 37.22 ล้านคน ซึ่งตัวเลขผู้มีงานทำอยู่ที่ 36.65 ล้านคน แต่มีผลในการสร้างรายได้ให้เศรษฐกิจไม่เท่ากัน เนื่องจากมีคุณภาพการศึกษาแตกต่างกัน อีกทั้งยังพบว่าผู้มีว่างงานสูงถึง 4.8 แสนคนอีกด้วย มีแรงงานคุณภาพระดับ Semi-Skilled ขึ้นไปเพียงร้อยละ 41.8 ซึ่งเป็นผู้ที่ประเทศพึ่งพาการสร้างรายได้ในรูปมูลค่าเพิ่มให้เศรษฐกิจ ขณะที่แรงงานส่วนใหญ่อยู่นอกระบบจำนวน 21.31 ล้านคน ร้อยละ 58.2 ซึ่งอยู่ในภาคเกษตร 11.04 ล้านคน ส่วนมากทำเกษตรเชิงเดี่ยวซึ่งมีผลิตภาพต่ำ ทำให้สร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจค่อนข้างต่ำ ส่วนอีก

10.27 ล้านคน ประกอบธุรกิจส่วนตัว ซึ่งมีจำนวนน้อยที่หารายได้ที่มีมั่นคง จึงเป็นข้อจำกัดที่จะมีส่วนสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจในระดับสูง (BLT, 2561)

แม้รัฐบาลได้พยายามนำประเทศก้าวข้ามกับดักประเทศกำลังพัฒนารายได้ปานกลาง โดยกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม 20 ปี พร้อมปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่นวัตกรรม 4.0 แต่ยังคงเผชิญปัญหาหลายประการ เช่น การขาดแคลนนักพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่มีความสามารถระดับโลก มีนวัตกรรมในรูปสิทธิบัตรค่อนข้างน้อย และมีผลงานวิจัยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ค่อนข้างจำกัด รวมถึงผู้จบสายวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์นับล้านคนทำงานไม่ตรงกับสาขาที่ศึกษา อีกทั้งมีกำลังแรงงานเพียงร้อยละ 41 ของกำลังแรงงานที่อยู่ในข่ายสนับสนุนทั้งหมด 8.12 ล้านคนในภาคอุตสาหกรรม และมีแรงงานสาขาเทคนิคหรือกลุ่ม Productive Work Force ไม่ถึง 2 ล้านคน ซึ่งน้อยมากเมื่อเทียบกับแรงงานทั้งหมด (ยงยุทธ แฉล้มวงษ์, 2561) ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แรงงานต้องตื่นตัวและเร่งพัฒนาตนเอง ซึ่งจะมุ่งพัฒนาความรู้ในด้านการทำงานเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพออีกต่อไปแล้ว ต้องพัฒนาความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ด้าน IT และด้านภาษาอีกด้วย

การเตรียมความพร้อมในเรื่องของทักษะแรงงาน ทักษะที่จำเป็นในยุคอุตสาหกรรม 4.0 ได้แก่ เรื่องความคิดเชิงลึก เชิงวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดการกับข้อมูลที่จำนวนมากมายมหาศาลได้ รู้จักเลือกใช้ข้อมูลที่มีอยู่อย่างชาญฉลาด ทักษะด้านภาษาความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น ทำงานได้หลากหลาย ทักษะการแก้ไขปัญหา ทักษะการคิดวิเคราะห์ เข้าใจสถานการณ์ พยากรณ์สถานการณ์ แก้ไขและเรียนรู้จากปัญหา ทักษะการคิดสร้างสรรค์ มีการสร้างนวัตกรรม (Innovations) ทักษะการบริหารจัดการบุคคล/ทรัพยากร ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม ทักษะการมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ (EQ) รู้จักตนเอง จัดการอารมณ์ของตนเอง มีความสามารถเข้าใจอารมณ์ของคนอื่น และมีการตอบสนองอย่างเหมาะสม มีความสามารถในการกระตุ้น โน้มน้าว และจัดการความสัมพันธ์ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะ

การเจรจาต่อรอง การมีใจรักบริการ (service mind) มีความยืดหยุ่นทางความคิด สามารถเปลี่ยนทัศนคติ (mindset) ได้

ในการพัฒนาทักษะแรงงานในประเทศนั้น เป็นที่น่ายินดีที่รัฐบาลไทยได้มีการส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรการพัฒนาฝีมือแรงงาน มีการฝึกอบรม และทดสอบมาตรฐานฝีมือแรงงาน และมีหน่วยงานของรัฐดูแลอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง เช่น สำนักงานพัฒนามาตรฐานและทดสอบฝีมือแรงงาน สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน เป็นต้น หากมีการดูแล สนับสนุน และส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจะส่งผลให้แรงงานไทยสามารถพัฒนาตนเองจากแรงงานไร้ทักษะฝีมือ (Unskill Labor) แรงงานกึ่งทักษะฝีมือ (Semi skilled Labor) สามารถก้าวสู่การแรงงานที่มีทักษะฝีมือ (Skill Labor) ได้ในที่สุด

สิ่งสำคัญอีกประการ คือ ภาครัฐควรประชาสัมพันธ์ทั้งทางวิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต และหลักสูตรในสถานศึกษา เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นให้ประชาชนและแรงงานภายในประเทศทราบ สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่นๆ ทั่วโลก เพื่อทำให้คนไทยได้ทราบและตื่นตัวอย่างจริงจัง แต่มิใช่การตื่นตระหนก นำเสนอทิศทางการเปลี่ยนแปลง การเตรียมตัว ทั้งในเรื่องของทักษะ ทิศทางการศึกษาที่ต้องเรียนเพราะเป็นสาขาที่มีความต้องการหรือขาดแคลน การมีงานทำ และอาชีพในอนาคต

ปัจจุบันพบว่ารัฐบาล หน่วยงานเอกชน สถานศึกษา หรือแม้กระทั่งโรงพยาบาล มีการตื่นตัวต่อการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (INDUSTRY 4.0) ที่กำลังจะเกิดขึ้น เพราะรัฐบาลได้ประกาศนโยบายการทำให้ประเทศเป็น Thailand 4.0 นโยบายดังกล่าวจะสามารถทำให้ประเทศสามารถปรับตัว และมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงได้เพียงใด นั้น ขึ้นอยู่กับการดำเนินนโยบายอย่างจริงจังและต่อเนื่อง รวมทั้งตัวแรงงานไทยเองด้วย ต้องมีการพัฒนาพัฒนาทักษะฝีมือ ให้เป็นแรงงานที่มีทักษะฝีมือ (Skill Labor) มีความสามารถด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และภาษา ที่สามารถแข่งขันกับแรงงานอื่นๆ ในระดับประเทศและนานาชาติได้

ข้อสรุป

โลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่หยุดนิ่ง การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นอีกหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของโลก การปฏิวัติอุตสาหกรรม (INDUSTRIAL REVOLUTION) หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงในวิธีการผลิต ระบบการผลิต และการบริการ ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ที่ผ่านมามีการปฏิวัติอุตสาหกรรม มาแล้ว 3 ครั้ง และครั้งที่ 4 กำลังจะเกิดขึ้นในอีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า การปฏิวัติ อุตสาหกรรมครั้งที่ 4 เกิดขึ้น ตั้งแต่ปี 2011 ที่งานแสดงสินค้าเมืองฮานโนเวอร์ เยอรมนี (Hannover fair Germany) Henning Kagermann ผู้บริหาร German National Academy of Science and Engineering (Acatech) เป็น คน แรก ที่ ใช้ คำ ว่า “อุตสาหกรรม 4.0” (Industry 4.0) เพื่ออธิบายการริเริ่มโครงการอุตสาหกรรม ที่จะ เสนอขอการสนับสนุนจากรัฐบาลเยอรมัน และหลังจากที่กระทรวงศึกษาของเยอรมนี เริ่มทำวิจัยครั้งแรก เม.ย.2011 (ปริติ บุญชื้อ, 2561) ต่อมามีการประกาศนโยบาย อุตสาหกรรมของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนีที่ประกาศเมื่อ ค.ศ.2013 ทำให้ หลายประเทศบนโลกมีความตื่นตัว การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้เกิดการนำเทคโนโลยี ดิจิทัลและอินเทอร์เน็ตมาใช้ในการผลิต หรือเรียกว่าเป็นยุคของ “The Internet of Things (IoT)” ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชากรบนโลกเป็นอย่างมาก

ประเทศไทยเป็นอีกหนึ่งประเทศที่ได้รับอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แรงงานไทยเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศและเป็นอีกภาคส่วนหนึ่งที่ได้รับผลของ การเปลี่ยนแปลง ดังนั้น แรงงานจึงต้องเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะ เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถแข่งขันกับแรงงานประเทศอื่นได้ ด้วยวิธีการดังนี้ ประการแรก รัฐ ต้องมีการเร่งพัฒนามนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ สังคม และ ประเทศชาติ ต้องมีนโยบายและงบประมาณให้แก่สถาบันการศึกษาในสาขาที่ขาดแคลน และเป็นที่ต้องการในอนาคตในยุค 4.0 ปรับปรุงคุณภาพการศึกษา และบุคลากรทางการ ศึกษา ให้มีความรู้ ทักษะ และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย สามารถผลิตแรงงานที่ มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานได้ อีกทั้งภาครัฐต้องเข้ามาแก้ไข ปัญหาโครงสร้างประชากรที่มีอัตราการเกิดต่ำ ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

และการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุ ด้วยการจัดสวัสดิการและเงินช่วยเหลือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูบุตร จะช่วยลดภาระให้แก่ครอบครัวที่มีบุตร เพื่อกระตุ้นให้มีอัตราการเกิดสูงขึ้น จำนวนประชากรภายในประเทศมากขึ้น ส่งผลต่อการสร้างกำลังแรงงานเพิ่มมากขึ้นได้ในที่สุด อีกทั้งรัฐยังต้องมีนโยบายดูแลและส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุด้วย รัฐบาลต้องเร่งการขยายเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงให้ครอบคลุมทั่วประเทศในราคาถูกหรือไม่เสียค่าใช้จ่ายเลย เพื่อให้แรงงานสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่มีประโยชน์และทันสมัย สามารถนำมาใช้ในการทำงานและการดำเนินชีวิต และประการที่สอง แรงงานต้องปรับตัวและพัฒนาความรู้ ทักษะ และทักษะ ด้านเทคโนโลยีดิจิทัลและอินเทอร์เน็ต สามารถสร้างนวัตกรรม ทำงานร่วมกับปัญญาประดิษฐ์หรือหุ่นยนต์ได้ มีการจัดอบรมและพัฒนาทักษะฝีมือแรงงานอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

ประเทศไทยจะเจริญก้าวหน้าเพียงใดนั้นแรงงานเป็นส่วนสำคัญ เพราะแรงงานเป็นเสมือนกลไกสำคัญที่ช่วยพัฒนาประเทศ ดังนั้นการเตรียมความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั้นมีหน้าที่ของแรงงานเพียงฝ่ายเดียว ภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา สถานประกอบการ และภาคประชาสังคม ควรเข้ามีส่วนร่วมในการพัฒนาแรงงานอย่างมีบูรณาการ เพื่อให้แรงงานไทยมีความเข้มแข็ง มีทั้งความรู้ ทักษะที่ดี และมีความพร้อมสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดในยุค 4.0 ที่กำลังจะมาถึงในอนาคตอันใกล้นี้ได้

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กองวิจัยตลาดแรงงาน กรมการจัดหางาน. (2559). จำนวนนักเรียนสายอาชีพอาชีวศึกษา ตั้งแต่ ปี 2556-2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559, จาก <http://lmi.doe.go.th/>
- กิริยา กุลกลการ. (2560). ทุนมนุษย์ 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/642489>

- จอมพงศ์ มงคลวนิช. ASTV ผู้จัดการออนไลน์ . (6 พฤษภาคม 2557). ชี้เด็กอาชีวะเนื้อหอม! ตลาดแรงงานแห่ซื้อตัว. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 ตุลาคม 2559, จาก <http://manager.co.th/iBizchannel/ViewNews.aspx?NewsID=9570000049980>
- ปุนทรทิศ สมิติ. (2559). ก.แรงงาน วางแผนแม่บท มุ่งพัฒนาทุนมนุษย์รายอุตสาหกรรม รองรับไทยแลนด์ 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.mol.go.th/content/55448/1481873074>
- ฝ่ายวิเคราะห์ตลาดแรงงาน กองวิจัยตลาดแรงงาน. (2558). สัดส่วนความต้องการแรงงาน กับระดับการศึกษาของผู้สมัครงาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2559, จาก <http://lmi.doe.go.th /index.php/2012-07-22-09-50-12/550-unemployment-0959>
- พงษ์เดช ศรีวิชัยประดิษฐ์. (2559). ผลสำรวจค่าจ้าง ปรับเฉลี่ย5%โบนัส2.3ค. ‘เกสซ์’ เงินเดือนสูงสุด ‘ศิลปกรรม’ต่ำสุด. สืบค้นเมื่อวันที่ 19 ตุลาคม 2559, จาก <http://forum.eduzones.com/topic/11237>
- พิริยะ ผลพิรุฬห์. (2560). ความ (ไม่) พร้อมของตลาดแรงงานไทย ในยุค 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2560, จาก <http://piriya - pholphirul.blogspot.com /2017 /03/40.html#/2017/03/40.html>
- ยงยุทธ แฉล้มวงษ์.(2560). ไทยแลนด์ 4.0 แรงงานกลุ่ม Semi skilled เสี่ยงตกงาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2560, จาก <http://news.voicetv.co.th/Thailand /453564.html / Voice TV21>
- สรเสรีญ แก้วกำเนิด. ASTV ผู้จัดการออนไลน์. (2558). “ประยุทธ์” ปลื้มเด็กไทยแห่เรียนอาชีวะพุ่ง ศธ.- สอศ.เดินหน้ายุทธศาสตร์. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2559, จาก<http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9580000069795>

สุธิดา กาญจนกันติกุล. ฐานเศรษฐกิจ. (2560). รับมือแรงงานแห่งอนาคตสู่ไทยแลนด์ 4.0.

สืบค้นเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 2560, จาก <http://www.thansettakij.com/content/126776>

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2559). อุตสาหกรรม 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2560,

https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD%E0%B8%B8%E0%B8%95%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%AB%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1_4.0

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2560). อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง. สืบค้นเมื่อวันที่ 13

กรกฎาคม 2560, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AD%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%AD%E0%B8%A3%E0%B9%8C%E0%B9%80%E0%B8%99%E0%B9%87%E0%B8%95%E0%B8%82%E0%B8%AD%E0%B8%87%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%9E%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%88%E0%B8%87>

วิฑูรย์ สิมะโชคดี. (2558). อุตสาหกรรม 4.0 (Industry 4.0) การปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่

ที่ 4 วิभागกรรมของภาคแรงงาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2560, <http://www.ex-decor.com/article/20/%E0%B8%AD%E0%B8%B8%E0%B8%95%>

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2559). ETDA เผยผลสำรวจพฤติกรรมการใช้

อินเทอร์เน็ตคนไทย ปี 2559 Thailand Internet User Profile 2016. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2560, <http://it24hrs.com>

สมาคมโฆษณาดิจิทัล (ประเทศไทย). (2559). DAAT เผยข้อมูลผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของไทย

ไตรมาส 1 ประจำปี 2559. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2560, <http://www.daat.in.th>

เสน่ห์ ศรีสุวรรณ. (2559). Startup คืออะไร : เสน่ห์ ศรีสุวรรณ 2559. สืบค้นเมื่อวันที่

13 กรกฎาคม 2560, จาก <https://www.smartsme.tv/content/20023>

สุกัญญา ศุภกิจอำนวย. (2559). ไทยแลนด์ 4.0 ผลกระทบ'แรงงาน. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/638279>

สุรัชพงศ์ สิกขาบัณฑิต. (2561). นโยบายประเทศไทย 4.0 : โอกาส อุปสรรค และผลประโยชน์ของไทยในภูมิภาคอาเซียน. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20180302145352.pdf

เอกชัย จันทอง. (2561). ผลกระทบนโยบาย 4.0 เสี่ยงทำแรงงานไร้อาชีพ. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก <https://www.posttoday.com/politic/report/562857>

Autodesk. (2559). CAD/CAM. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2560, จาก <https://www.autodesk.com/solutions/cad-cam>

BLT. (2561). แรงงานไทยในยุค 4.0. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2561, จาก <http://www.bltbangkok.com/article/info/29/593>

Information Technology and IT and communication. (2559). เทคโนโลยีสารสนเทศคืออะไร. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2560, จาก <https://jamesjames1234.wordpress.com/%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%84%E0%B9%82%E0%B8%99%E0%B9%82%E0%B8%A5%E0%B8%A2%E0%B8%B5%E0%B8%AA%E0%B8%B2%E0%B8%A3%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B8%84%E0%B8%B7%E0%B8%AD%E0%B8%AD%E0%B8%B0/>

Thailand 4.0 : Smart Factory Industry 4.0 Thailand 4.0. (2559). ความฝันที่เป็นจริงได้หรือไม่? อุตสาหกรรมไทยกำลังตามหลังคนอื่นแค่ไหนแล้ว?. สืบค้นเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2560, จาก <http://www.thailand40.com/thailand40.html>

Wilaiphan S. (2559), พลิกโฉมหน้าการผลิต การปฏิวัติโลกอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (INDUSTRY 4.0). สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2560, จาก <https://www.applicadthai.com/articles/พลิกโฉมหน้าการผลิต-ปฏิวัติโลกอุตสาหกรรมครั้งที่-4-industry-4-0/>

ภาษาต่างประเทศ

Hermann, Pentek, Otto. (2016). Design Principles for Industrie 4.0 Scenarios. Retrieved July 13,2017, from <http://ieeexplore.ieee.org/document/7427673/?reload=true&arnumber=7427673&newsearch=true&queryText=industrie%204.0%20design%20principles>

ITU Committed to Connecting the world. (2016). Internet of Things Global Standards Initiative. Retrieved July 13,2017, from <http://www.itu.int/en/ITU-T/gsi/iot/Pages/default.aspx>

World economic forum. (2016). The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. Retrieved July 13,2017, from <http://www.weforum.org/agenda/2016/01>

ปัจจัยส่วนบุคคล สังคมและระดับความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสาเหตุและพฤติกรรม

การใช้อยาเสพติดชนิด 4X100 ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจ

และคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และ 9

Personal Factors, Society Factors and Knowledge Level Related to Causes
and Behaviors of Taking 4x100 Drug Type, Among Children and Youth in
the Venue of Youth Observation and Protection in Zone 8 and 9

ประกายเพชร แก้วอินทร์¹ และ ผศ. ดร.อุษงค์ เสนานุช²

Prakaiepech Kawin³ and Asst. Prof.Puchong Senanuch, Ph.D.⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยส่วนบุคคล สังคมและระดับความรู้ที่มีความสัมพันธ์กับสาเหตุและพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4X100 ของเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และ 9 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคมของเด็กและเยาวชน ระดับความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดและสาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน พร้อมทั้งเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะแนวทางในการป้องกัน และแก้ไขปัญหาการใช้ยาเสพติด ชนิด 4 x 100 ของเด็กและเยาวชน ซึ่งมีวิธีการสุ่มตัวอย่าง คือ การเลือกสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) โดยเลือกจากประชากรที่เป็นเด็กและเยาวชนในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน เขต 8 และเขต 9 รวมจำนวน 14 แห่งที่ถูกศาลพิพากษาคัดสินลงโทษในคดียาเสพติดประเภทกระท่อมเท่านั้น และกำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้การสุ่มแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) จำนวน 200 คน ซึ่ง

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

² อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

³ The Master's Degree at Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

⁴ Lecture at Faculty of Social Work and Social Welfare, Huachiew Chalermprakiet University, Thailand

E-mail : k.prakaiepech1@gmail.com, psenanuch@yahoo.com

จะกระจายตามสัดส่วนประชากรของแต่ละสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจนครบตามจำนวนขนาดตัวอย่างที่กำหนดไว้

ผลการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 16 -17 ปี (คิดเป็นร้อยละ 70.5) มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่ชั้นประถมศึกษา (คิดเป็นร้อยละ 74.5) มีจำนวนพี่น้องอยู่ระหว่าง 2-3 คน (คิดเป็นร้อยละ 64.5) อาศัยอยู่บ้านของพ่อและแม่ (คิดเป็นร้อยละ 76.0) มีรายรับต่อเดือนส่วนใหญ่ต่ำกว่า 1,500 บาท (คิดเป็นร้อยละ 31.5) โดยเฉลี่ยรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4 x 100 (คิดเป็นร้อยละ 51.7) และไม่มีความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 (เป็นร้อยละ 48.3) มีปริมาณการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ (คิดเป็นร้อยละ 35.5) มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.85, SD=1.137) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.36, SD=1.058) มีสัมพันธภาพในครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.07, SD=1.097) และมีกระบวนกรขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัว อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.81, SD=1.045)

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัย (1) โรงเรียนควรมีหลักสูตรการให้ความรู้ และสร้างความตระหนักเรื่องโทษของยาเสพติดให้แก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่ปฐมวัย เพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติดให้แก่เด็กและเยาวชน เนื่องจากผลการศึกษาวิจัยพบว่าเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติดส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 14 ปี ซึ่งเป็นช่วงของวัยรุ่น มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้านตามพัฒนาการ แต่หากมีการให้ความรู้และปลูกฝังตั้งแต่เด็กจะส่งผลทำให้เด็กมีทัศนคติในการใช้ยาเสพติดที่ลดลงได้ (2) ควรสร้างแกนนำนักเรียนในโรงเรียนเพื่อช่วยควบคุมดูแลไม่ให้เพื่อนๆ หรือเด็กและเยาวชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด (3) ส่งเสริมให้ความรู้เรื่องพัฒนาการเด็กและวัยรุ่นแก่ผู้ปกครองและครูในการดูซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ พฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้ปกครองและครูควรให้ความสำคัญ (4) ป้องกันการเผยแพร่ภาพ/วิดีโอ ของสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ นิตยสาร วิทยุ Internet (อินเทอร์เน็ต) ฯลฯ ให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเคร่งครัด โดยไม่ให้มีการเผยแพร่ภาพหรือข้อมูลตัวอย่างที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างกระทำเป็นพฤติกรรมเลียนแบบ เช่น การใช้ Face book บันทึกภาพขณะกำลังเสพยาเพื่อโชว์เพื่อนใน Face book ฉากละครที่มีพระเอก

หรือนางเอกเคยใช้ยาเสพติด เป็นต้น (5) ส่งเสริมให้ผู้ปกครองปลูกฝังและเป็นแบบอย่างที่ดีเรื่องการรับผิดชอบทั้งในเรื่องการเห็นคุณค่าของเงินรวมทั้งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรู้จักการออมเงินตั้งแต่ยังเล็ก เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมทางการเงินแบบในเรื่องการมีความรับผิดชอบด้านการใช้เงินให้เกิดประโยชน์ไม่นำเงินไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เหมาะสม

คำสำคัญ : ยาเสพติดชนิด 4x100, พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100

Abstract

This research examines the Personal factors, society factors and knowledge level related to causes and behaviors of taking 4x100 drug type, among children and youth in The Venue of Youth Observation and Protection in Zone 8 and 9. The purpose of this research aimed to study personal factors, social factors and level of knowledge on the dangers of the 4x100 drug amongst the adolescent and young people; as well as to propose preventive measures for 4x100 drug problems in adolescents and young people. Employing purposive sampling method, the research limits target of study solely to the adolescent and young people who were punished by law for the use of Kratom drug in Observation and Protection Center Area 8 and 9 consisting of 14 centers in total. The research uses quota sampling system to study 200 samples, by distributing the quota proportionately to the population in each center.

The results reveal that the majority of the sample group are of 16-17 years old (70.5%), have received primary school education (74.5%), have 2-3 siblings (64.5%), live with parents (76%) and have a monthly income less than 1,500 baht (31.5%). The majority of the group (51.7%) are aware of the dangers of 4x100 drug, while the other 48.3% are not aware of the dangers of the substance. The average frequency of 4x100 drug use is 3-4 times/week (35.5%)

with moderate use (average 1.85, SD=1.137). The majority of the sample group are moderately self-responsible (average 2.36, SD=1.058), have a neutral relationship with their families (average 2.07, SD=1.097) and have been intensively disciplined by family (average 2.81, SD 1.045).

Research suggestions (1) There should be an education program that provides knowledge on drugs for children and youth from early childhood, in order to prevent the use of drugs in children and youth. The research found that most children and youth who use drugs are 14 years old and above, which is the teenage period when there are many changes in self-development. However, if knowledge is given since childhood, it will result in lower drug consumption. (2) Student leaders should be appointed to help keep their friends, children, and youth away from drugs. (3) Provide knowledge on development of children and teenagers to parents and teachers, to observe changes in emotions, and behavior that need to be well taken care of. (4) Prevent media consumption such as television, magazine, radio, Internet, etc. and be aware strictly of social responsibility by controlling media that may influence the behavior of the sample group such as video of drug consumption on Facebook, or scenes of actors or actress taking drugs, etc. (5) Encourage parents to cultivate responsibility for the value of money and encourage children and youth to know how to save money since young. This is in order for children and youth to develop responsible money habits and not spend money in the wrong way.

Keywords : Abusive Drugs 4x100 Type, Behavior of Using the 4x100 Drugs Type

บทนำ

เด็กและเยาวชนในสังคมไทยปัจจุบันอยู่ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนกลุ่มที่มีสภาพพื้นฐานทางครอบครัวที่เปราะบางและอ่อนแอ ระดับการศึกษาค่อนข้างต่ำ ขาดโอกาสในการประกอบอาชีพ และการยอมรับจากสังคม ส่งผลให้การดำรงชีวิตขาดเป้าหมาย มีโอกาสสูงที่จะเข้าถึงบริบทต่างๆ ที่เอื้อ และสนับสนุนให้เข้าไปอยู่ในวงจรยาเสพติดทั้งการเสพ และพฤติการณ์จัดหา หรือจำหน่ายสารเสพติดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นสภาพที่น่าเป็นห่วง เนื่องจากเด็กและเยาวชนวัยนี้จะมีพฤติการณ์ค่อนข้างรุนแรง แม้ขอบเขตของปัญหาค่อนข้างจำกัด เมื่อเทียบกับเด็กและเยาวชนในสังคมทั่วไป แต่จะส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างได้ ที่สำคัญเด็กและเยาวชนในวัยนี้ ส่วนใหญ่ขาดความยั้งคิดถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง การติดตามสภาพและสถานการณ์ยาเสพติดที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และสถานการณ์ปัญหา ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนที่ถูกจับกุมดำเนินคดี และเข้าสู่ระบบการบำบัดรักษา ซึ่งสะท้อนจากข้อมูลจากรายงานสถิติคดีประจำปี พ.ศ.2557 ของกรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน พบว่า มีเด็กและเยาวชน พบว่ามีคดีในฐานความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดทั้งหมด จำนวน 16,598 คน แบ่งออกเป็นส่วนใหญ่เคยใช้สารเสพติดประเภทยาบ้า จำนวน 10,019 คน รองลงมา คือ พืชกระท่อมหรือยาเสพติดชนิด 4x100 จำนวน 3,060 คน โดยจำนวนประชากรที่ใช้สารเสพติดจะเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง สำหรับยาเสพติดที่กำลังแพร่ระบาดในกลุ่มวัยรุ่นมากที่สุดในปัจจุบันนี้ คือ สารเสพติดชนิด 4x100 รู้จักในชื่อ “เล่นโปร-เล่นโก” เป็นน้ำสึกลายเหล็ก ส่วนผสมช่วงแรกจะเป็นการนำยาแก้ไอสำหรับเด็กผสมกับใบกระท่อม ชาผง หรือน้ำอัดลมที่มีรสซ่า หากเสพแล้วจะมีผลข้างเคียงต่อร่างกาย จากนั้นก็คิดสูตรแปลกใหม่ขึ้นมาจากสูตรเดิม และสุดท้ายอะไรก็ได้ เช่น ผงในหลอดไฟนีออน ยาแก้ปวด ยาคลายกล้ามเนื้อ ยาบ้า รวมเรียกกันว่า 4x100 เพื่อไม่ให้ผิดกฎหมาย แต่จะยัดเอายาแก้ไอเป็นหลัก เพราะมีส่วนผสมของคลอเฟนิรามีนและเซทิริซีน มีฤทธิ์กดประสาท ทำให้ง่วงนอน มึนงง เคลิ้ม หลับสบาย ถ้าบริโภคเกินขนาดจะเป็นอันตรายต่อตับ ซึ่งตามระเบียบของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและ

ยา (อย.) จะจำกัดยอดขายยาแก้ไอประเภทนี้ให้แต่ละร้านขายได้ไม่เกินเดือนละ 300 ขวด ส่วนยาคลายกล้ำเนื้อ เป็นยาควบคุมเช่นกัน จะต้องมียาใบสั่งจากแพทย์ และร้านขายยาต้องทำประวัติลูกค้าไว้ สำหรับชามะนาวชนิดผง ไม่มีฤทธิ์และทำปฏิกิริยากับยาตัวใดทั้งสิ้น เพียงแต่แต่งเติมรสชาติตามความชอบของแต่ละบุคคลเท่านั้น สำหรับผลข้างเคียงเมื่อนำยาทั้งหมดมาผสมดื่มแล้ว จะมีอาการมึนงงชาตติ อูบาทานหลงเชื่อว่าเป็นอาการเมา แต่แท้จริงแล้วคืออาการง่วงนอนเท่านั้น (“เผย'4x100'สูตรใหม่ ระบาดหนักในวัยรุ่น ใช้เสพติดแทนเหล้า เจอด่านตรวจไม่พบ!” 25 สิงหาคม 2557 : ออนไลน์)

จากความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงทำให้ผู้ศึกษาวิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ถึงระดับความรู้ ในเรื่องโทษของยาเสพติด 4x100 ของเด็กและเยาวชนว่ามีความรู้ เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 นั้นอยู่ในระดับใด ระดับความรู้ในช่วงที่ต่างกันส่งผลทำให้เกิดพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 หรือไม่ และปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาในพื้นที่ภาคใต้เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีเด็กและเยาวชนใช้สารเสพติดชนิด 4x100 มากที่สุดของประเทศ ซึ่งข้อมูลที่จะได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในเชิงสร้างสรรค์เพื่อป้องกันการเกิดพฤติกรรม การใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน ให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างเป็นปกติอันสมควรตามวัย และแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่เหมาะสมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคมของเด็กและเยาวชน
2. เพื่อศึกษาระดับความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน
3. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน
4. เพื่อศึกษาสาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน

ขอบเขตการวิจัย

ประชากร การศึกษาในครั้งนี้ คือ เด็กและเยาวชนภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และเขต 9 รวม 14 แห่ง ที่ถูกศาลพิพากษาตัดสินลงโทษในคดียาเสพติด ประเภทกระท่อม โดยการสุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เลือกวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive sampling) เด็กและเยาวชนภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และเขต 9 รวม 14 แห่ง ที่ถูกศาลพิพากษาตัดสินลงโทษในคดียาเสพติด ประเภทกระท่อมและสุ่มตัวอย่างแบบโควตา (Quota Sampling) ด้วยเนื่องจากประชากรมีปริมาณมาก ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเปรียบเทียบหาสัดส่วนตามจำนวนเด็กและเยาวชนภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนเขต 8 และเขต 9 ทั้ง 14 แห่ง ที่ถูกศาลพิพากษาตัดสินลงโทษในคดียาเสพติด ประเภทกระท่อม จำนวน 200 คน

ผลการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 16-17 ปี (คิดเป็นร้อยละ 70.5) มีระดับการศึกษาส่วนใหญ่ชั้นประถมศึกษา (คิดเป็นร้อยละ 74.5) มีจำนวนพี่น้องอยู่ระหว่าง 2-3 คน (คิดเป็นร้อยละ 64.5) อาศัยอยู่บ้านของพ่อและแม่ (คิดเป็นร้อยละ 76.0) มีรายรับต่อเดือนส่วนใหญ่ต่ำกว่า 1,500 บาท (คิดเป็นร้อยละ 31.5) โดยเฉลี่ยรวมแล้วกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 (คิดเป็นร้อยละ 51.7) และไม่มีความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 (เป็นร้อยละ 48.3) มีปริมาณการใช้อยาเสพติดชนิด 4x100 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ (คิดเป็นร้อยละ 35.5) มีพฤติกรรมการใช้อยาเสพติดชนิด 4x100 อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 1.85, SD=1.137) มีความรับผิดชอบต่อตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.36, SD=1.058) มีสัมพันธภาพในครอบครัว อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.07, SD=1.097) และมีกระบวนกรขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัว อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 2.81, SD=1.045)

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า สาเหตุของการใช้อยาเสพติดชนิด 4x100 และความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 ต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้อยาเสพติดชนิด 4x100 แตกต่างกัน และข้อมูลด้านปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา จำนวน

พี่น้อง สถานที่พักอาศัยก่อนเข้ามาอยู่ภายในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน รายรับที่ได้รับจากผู้ปกครองต่อเดือน และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สัมพันธภาพใน ครอบครัว ความรับผิดชอบต่อตนเอง กระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัว ต่างกัน มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการศึกษาวิจัย

1. ปัจจัยส่วนบุคคล

1.1 อายุ จากการศึกษาวิจัย พบว่า ช่วงอายุของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดส่วนใหญ่อยู่ระหว่างอายุ 16-17 ปี ร้อยละ 70.5 รองลงมา คือ อายุ 14-15 ปี ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติดชนิด 4x100 ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า ช่วงอายุ ระหว่าง 16-17 ปี และอายุระหว่าง 14-15 ปี ซึ่งเป็นวัยรุ่นตอนต้นถือเป็นวัยหัวเลี้ยว หัวต่อของชีวิต สอดคล้องกับ พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุษย์ (2538) กล่าวว่า “ช่วงอายุ ดังกล่าวเป็นวัยรุ่นตอนต้น เป็นวัยหัวเลี้ยวหัวต่อ เพราะมีการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อาทิ พัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา” อันจะมีผลสืบเนื่องไปสู่ พฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น ทดลองเสพยาสิ่งเสพติด สนุกสนานเที่ยวเตร่ แสดงอาการ แปลก แต่ในขณะเดียวกันสภาพแวดล้อมก็มีส่วนสำคัญที่ทำให้วัยรุ่นมีความแตกต่างกัน ซึ่งวัยรุ่นเป็นวัยที่ต้องเรียนรู้ถึงความเป็นตัวของตัวเอง และเป็นวัยที่มักเกิดปัญหาในชีวิต มากที่สุด โดยล้วนเกิดมาจากการพัฒนาการของเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงวัย ดังที่ Dusek (1987) ได้ให้ความหมายของวัยรุ่นว่า “วัยรุ่นเป็นวัยที่เชื่อมระหว่างการเป็นเด็กกับการ เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นระยะที่ต้องปรับพฤติกรรมจากเด็กให้เป็นแบบผู้ใหญ่ที่สังคมยอมรับ การเป็นวัยรุ่นจึงมิได้มีเพียงการเติบโตทางร่างกายเท่านั้น หากแต่หมายรวมถึงการเติบโต ทางสังคมซึ่งอยู่ในกรอบของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นด้วย” รวมถึงค่านิยมของกลุ่ม เพื่อนที่มีอิทธิพลต่อการมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติด ซึ่งวัยรุ่นจะเป็นอยากรู้อยากลอง ทดลองทำตามเพื่อ ขอบความท้าทาย เพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน ซึ่ง สอดคล้องกับ อุมพร ตรังคมบัติ (2544) กล่าวว่า “วัยรุ่นเป็นวัยที่มักจะทำตามกลุ่ม

เพื่อน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับ และด้วยเป็นวัยที่อยากลอง ชอบความท้าทาย เมื่อเพื่อนชักชวนให้ใช้ยาเสพติด” ส่งผลให้มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดได้ง่ายกว่าวัยอื่นๆ

1.2 ระดับการศึกษา จากการศึกษาวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในช่วงชั้นประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 64.5 ทั้งนี้เป็นไปได้ว่า เด็กและเยาวชนที่มีระดับการศึกษาต่ำจะทำให้มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ได้มากกว่าเด็กและเยาวชนที่มีระดับการศึกษาที่สูงขึ้น สอดคล้องกับวารภรณ์ มั่งคั่ง (2558) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยครอบครัวที่มีผลต่อการใช้ยาเสพติดของวัยรุ่นชายในศูนย์ฝึกและอบรม เด็กและเยาวชนบ้านบึง อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรีพบว่าเด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 64.50 ซึ่งจะทำให้เห็นว่าระบบการศึกษาจะต้องจัดทำหลักสูตรการให้ความรู้ในเรื่องโทษของยาเสพติดในเด็กและเยาวชนในระดับการศึกษาตั้งแต่ปฐมวัย เนื่องจากหากให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชนในประถมขึ้นไป อาจจะส่งผลให้สายเกินไปในป้องกันตนเองของเด็กและเยาวชน ทำให้เด็กขาดการสร้างความตระหนักให้แก่ตนเองในเรื่องของโทษของยาเสพติดที่จะเกิดขึ้นแก่และผู้อื่น โดยสอดคล้องกับ วิทวัสย์ สุทรขจิต (2558) รองเลขาธิการ สำนักงาน ป.ป.ส. ได้กล่าวในงาน EF กับการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติด ไว้ว่า “สภาพปัญหาเสพติดในเด็กและเยาวชนยังมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น เด็กที่เข้าสู่วงจรปัญหาเสพติดมีอายุน้อยลง เช่น ในปี 2558 มีเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี เข้ารับการบำบัดรักษา ถึง 92,192 คน คิดเป็นสัดส่วนมากกว่า 7 คน ต่อประชากร 1,000 คน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มประชากร อายุ 16-20 ปี เป็นกลุ่มที่มีปัญหาเสพติดและเข้ารับการบำบัดรักษามากที่สุด การป้องกันยาเสพติดที่ผ่านมาจึงตกอยู่ในสภาวะคล้ายเป็นการไล่ตามปัญหามากกว่าการป้องกันปัญหาล่วงหน้า ดังนั้นในปี 2558 ทางสำนักงาน ป.ป.ส. จึงได้เริ่มงานด้านการสร้างภูมิคุ้มกันยาเสพติดในกลุ่มเด็กปฐมวัย อายุตั้งแต่ 2-6 ปี แม้เด็กกลุ่มนี้จะยังไม่เกี่ยวข้องกับปัญหาเสพติดโดยตรง แต่หากสร้างพื้นฐานภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งตั้งแต่ต้นแล้ว เมื่อเด็กกลุ่มนี้เติบโตถึงวัยที่ต้องเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ก็จะสามารถประคองชีวิตให้อยู่ในหนทางที่ดีไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด”

1.3 จำนวนพี่น้อง จากการศึกษาวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่มีจำนวนพี่น้องอยู่ระหว่าง 2-3 คน คิดเป็นร้อยละ 64.5 ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าการที่ครอบครัวมีบุตรระหว่าง 2-3 คนนั้น อาจจะทำให้พ่อแม่แสดงออกถึงความรักให้แก่ลูกแต่ละคนไม่เท่ากัน ซึ่งอาจจะมี การเปรียบเทียบกันระหว่างพี่น้อง จึงทำให้เด็กและเยาวชนหาทางออกโดยการเลือกที่จะ พึ่งพาคนที่คิดว่าสามารถเป็นหนึ่งเดียวกันได้ คิดในแบบเดียวกัน กระทำในสิ่งที่ชอบ เหมือนกัน ส่งเสริมให้มีการเสริมแรงซึ่งกันและกันเป็นแสดงในรูปแบบการยอมรับซึ่งกัน และกันจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการชักจูงให้ใช้ยาเสพติดได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับ กฤษดา วรรณสน และมุขะวี วรรณสน (2555) ได้ทำการศึกษาสาเหตุ แรงจูงใจ และผลกระทบของผู้ ติดยาเสพติด โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง จังหวัดตรัง พบว่า “ประชากรที่ใช้สารเสพติดส่วน ใหญ่มีจำนวนพี่น้อง 3 คน คิดเป็นร้อยละ 35.8 รองลงจำนวนพี่น้อง 2 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 และปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุก่อให้เกิดพฤติกรรมติดยาเสพติดคือความเบื่อหน่าย พ่อแม่ เปื่อครอบครัว”

1.4 สถานที่พักอาศัย ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เด็กและเยาวชน อาศัยอยู่บ้านของพ่อแม่ ร้อยละ 76.0 ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่าการที่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ ที่มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 จะอาศัยอยู่บ้านของพ่อแม่ ซึ่งการที่เด็กและ เยาวชนได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่ก็นำให้เด็กและเยาวชนได้มีอิสระในการใช้ชีวิตมีบุคคลคอย สนับสนุนในเรื่องของรายได้และสิ่งที่เด็กและเยาวชนต้องการได้ง่ายกว่าการอยู่อาศัยใน รูปแบบอื่นซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจัน มณีนิล (2540) ได้ศึกษาเรื่อง “สาเหตุและแรงจูงใจในการเสพยาเสพติดของกลุ่มเยาวชนในเขตจังหวัด ชัยแดนใต้” ส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่กับพ่อแม่ คิดเป็นร้อยละ 75 ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัย พบว่า การที่เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 นั้น ไม่ได้มีสาเหตุ มาจากที่อยู่อาศัยของเด็กและเยาวชนเพียงอย่างเดียวแต่อาจมีสาเหตุอื่นเข้ามามีอิทธิพล เกี่ยวข้องซึ่งนั่นก็คือการที่เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 นั้น ไม่ได้มีสาเหตุมาจากที่อยู่อาศัยของเด็กและเยาวชนแต่มีสาเหตุอื่นเข้ามามีอิทธิพล เกี่ยวข้องและส่งผลต่อการมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน ซึ่งสาเหตุที่เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 นั้นมาจากการได้รับ

อิสระในการกระทำสิ่งต่างๆ เช่น การมีพฤติกรรมใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 เป็นการเลือกใช้โดยการตัดสินใจใช้ของเด็กและเยาวชนเอง ซึ่งสาเหตุมีหลากหลายประการ เช่น การชอบในรสชาติ ใช้เพื่อต้องการผ่อนคลาย สังสรรค์กับกลุ่มเพื่อน ระบายความเครียด หรือบางคนคิดอยากจะใช้ก็ใช้ตามใจตนเอง บ้างก็มาจากสาเหตุจากการถูกเพื่อนชักชวน ใช้เพื่อบำรุงร่างกาย หรือแม้กระทั่งการอยากลองในสูตรใหม่ๆ ที่สามารถคิดขึ้นเอง เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นวัยที่มีความอยากรู้อยากลอง และมีความคึกคะนองในตัวเอง ซึ่งสอดคล้องกับเกียรติก้องคำพิเศษ (2545) ได้ทำการศึกษาเรื่อง มูลเหตุจูงใจเสพยาของผู้ต้องขังศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดเลย พบว่า “ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัวและสัมพันธภาพ พบว่า ส่วนใหญ่อาศัยร่วมกับบิดา-มารดา มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ส่วนสาเหตุที่ชักชวนให้เสพยาบ้ามากที่สุด คือ ความอยากรู้อยากลอง และความคึกคะนอง”

1.5 รายรับ ผลจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรายรับมีผลต่อการเกิดพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ซึ่งพบว่า เด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 มีรายรับส่วนใหญ่ ต่ำกว่า 1,500 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 31.5 ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าเด็กและเยาวชนยังขาดความตระหนักในเรื่องของการออมเงิน ยังมีเงินมากการคิดและการตัดสินใจในการใช้จ่ายก็ยังน้อยลง ขาดการคิดให้รอบคอบก่อนใช้จ่ายออกไป ในการนำเงินไปใช้จ่ายส่วนตัว “รายได้ที่ได้รับเป็นตัวบ่งชี้ทางเศรษฐกิจ และมีผลต่อการดำรงชีวิตของเยาวชนถ้ามีรายได้มากพอจะทำให้มีเงินไปใช้จ่ายในทางฟุ่มเฟือย โดยเฉพาะการนำไปใช้ในทางที่ไปหาประโยชน์ใส่ตัว” (มนต์ชัย นินนาทนนท์ 2543) และเนื่องจากยาเสพติดชนิด 4x100 ในปัจจุบันหาได้ง่ายในท้องถิ่นและมีราคาไม่แพง แต่ในบางครั้งการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชนจะใช้วิธีการรวมเงินจากกลุ่มเพื่อน ดังนั้นรายรับต่อเดือนที่ได้รับจากผู้ปกครองจึงไม่มีผลต่อการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน แต่ขัดแย้งกับผลการศึกษาของภาวณี อยู่ประเสริฐ (2540) พบว่า “รายได้ประจำของนักเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการใช้ยาเสพติดซึ่งจะเห็นได้ว่าเด็กและเยาวชนมีรายรับต่อเดือนน้อยความรับผิดชอบในการใช้จ่ายก็น้อยลงตามไปด้วย”

2. ปัจจัยทางด้านสังคม

2.1 ปัจจัยทางด้านความรับผิดชอบต่อตนเอง ผลจากการศึกษาวิจัย พบว่า ส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนที่มีความรับผิดชอบต่อตนเองอยู่ในระดับมากที่สุด มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 มากที่สุด เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบในตัวเอง ซึ่งมีลักษณะของพฤติกรรมที่เหมาะสม สามารถทำงานที่ได้รับมอบหมายได้สำเร็จ ปรับตัวเข้าหาผู้อื่น ควบคุมตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นลักษณะที่ไม่เบียดเบียนทั้งแก่ตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยสาเหตุที่สามารถทำให้เด็กและเยาวชนพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ได้นั้นอาจเนื่องมาจากสาเหตุอื่นๆ ร่วมด้วย เช่น สภาพแวดล้อมทางสังคม กลุ่มเพื่อน การเลียนแบบพฤติกรรมจากผู้เคยใช้ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่ที่พบจากการศึกษาวิจัยเด็กและเยาวชนมีความรับผิดชอบในตนเอง เรื่องการให้เกียรติผู้ที่มีอายุมากกว่าเสมอ มีค่าเฉลี่ย 3.33 ซึ่งสอดคล้องกับ เบญจพร บัวสำลี (2555) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทัศนคติของนักศึกษาต่อร้านเหล้ารอบรั้วมหาวิทยาลัย พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในร้านเหล้ารอบรั้วมหาวิทยาลัย กล่าวว่า ความรับผิดชอบต่อตนเองในชีวิตของการเป็นนักศึกษาที่สำคัญ คือ การรับรู้ฐานะ และบทบาทอย่างแท้จริงของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในฐานะที่ช่วยตนเองได้ รู้จักว่าอะไรผิด อะไรถูก อะไรเหมาะสม ไม่เหมาะสม รู้จักวิธีการคิดวิเคราะห์ และไตร่ตรองอย่างรอบคอบก่อนการตัดสินใจ ซึ่งความรับผิดชอบจะมีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่แตกต่างกันไปตามระดับของความรับผิดชอบในแต่ละบุคคลนั้น

2.2 ปัจจัยทางด้านสัมพันธภาพในความครัว จากการศึกษานี้พบว่ามีเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดนั้นพบว่า เด็กและเยาวชนมีสัมพันธภาพในความครัวที่ดี เช่น สมาชิกทุกคนในครอบครัวรักใคร่กลมเกลียวกันดี มีการแสดงความรักให้แก่กัน รับประทานอาหารร่วมกัน ทุกคนสามารถปฏิบัติตามกฎของครอบครัวเป็นอย่างดี ปรึกษาร่วมกันได้เมื่อมีปัญหา และสามารถทำกิจกรรมทางศาสนาด้วยกันได้ ซึ่งขัดแย้งกับหลักการสำคัญในการป้องกันการใช้ยาเสพติดในทางที่ผิดของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (2542 : 12) ที่ระบุว่า การสร้างสื่อสัมพันธ์ภายในครอบครัวจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันในครอบครัว โดยใครมีเรื่อง

อะไร มีความรู้สึกอย่างไร หรือมีปัญหาอะไรก็นำมาเล่าสู่กันฟัง ปรีกษาหารือกัน พูดจาสนทนากันด้วยความรักความห่วงใย และร่วมมือร่วมใจกันแก้ปัญหา รู้จักให้กำลังใจซึ่งกันและกัน จะช่วยขจัดปัญหาต่างๆ ทั้งในด้านส่วนตัว ครอบครัวและสังคมได้มา แต่ถึงอย่างไรก็ตามการมีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีนั้น ก็ไม่ได้หมายความว่าส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ดังที่พบจากการศึกษาวิจัยนี้ว่า “เด็กและเยาวชนที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวที่ดีมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดอยู่ในระดับปานกลาง” ซึ่งสอดคล้องกับ ณรงค์ หิมน้อย (2552) ที่พบว่า ครอบครัวไม่มีผลต่อการใช้ยาเสพติด “การทำหน้าที่ของครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว และรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ยาเสพติดของวัยรุ่นชาย” (วรภรณ์ มั่งคั่ง, จินตนา วัชรสินธุ์ และวรรณิ เตียวอิสระ 2559) ซึ่งปัจจุบันมีปัจจัยในการสนับสนุนพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนมากมาย ได้แก่ “กลุ่มเพื่อนมีผลต่อการใช้ยาเสพติด” (ณรงค์ หิมน้อย 2552) ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม ค่านิยมของกลุ่มเพื่อน สื่อ ทัศนคติส่วนตัว ฯลฯ โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนเป็นช่วงอายุของวัยรุ่นตอนต้นมีเปลี่ยนแปลงทางด้านพัฒนาการ ด้านต่างๆ ร่วมด้วย เช่น “ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเราจะสังเกตได้ง่ายๆ ว่าวัยรุ่นเริ่มมีความรู้สึกอยากเป็นอิสระ ไม่อยากให้ใครมาบังคับ และต้องการเป็นตัวของตัวเอง

2.3 ปัจจัยทางด้านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว ผลการศึกษาวิจัย พบว่า เด็กและเยาวชนที่มีกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัวอยู่ในระดับน้อยที่สุด มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 มากที่สุด เนื่องจากปัจจุบันเด็กและเยาวชนได้รับอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคมมาจากหลากหลายด้าน อิทธิพลจากเพื่อน อิทธิพลจากสื่อต่างๆ การเรียนการสอนของโรงเรียน การเลี้ยงดูของครอบครัวและหากครอบครัวมีการเลี้ยงดูแบบเข้มงวด กดดัน จะส่งผลทำให้เด็กต่อต้าน กับกฎกติกาที่ครอบครัวได้ตั้งไว้ หรือบางครอบครัวใช้วิธีการเลี้ยงดูแบบตามใจไว้วัตถุนิยมปัจจุบันเป็นเครื่องมือในการดูแล จะส่งผลให้เด็กและเยาวชนเป็นบุคคลที่เอาแต่ใจ ดังนั้นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน และเมื่อใดที่ครอบครัวให้ความสำคัญที่น้อยลงจะส่งผลให้เด็กและเยาวชนให้ความสนใจใน

ปัจจัยอื่นที่เข้ามาเผชิญต่อตัวเด็กและเยาวชนได้เร็วยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่า “เมื่อไรก็ตามที่บุคคลยอมรับค่านิยมจากกลุ่มซึ่งเป็นผลจากการกระทำ ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้นในตัวบุคคล การยอมรับค่านิยมถือว่าเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งจะมีพร้อมกับกระบวนการขัดเกลาทางสังคม” (จันงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540 : 45) และจากผลการศึกษาวิจัย พบว่า การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว ในเรื่องการสอนให้เด็กและเยาวชนเข้าวัดทำบุญ การลงโทษเด็กและเยาวชนอย่างเหมาะสม การสอนทักษะในการใช้ชีวิตประจำวันให้แก่เด็กและเยาวชนยังอยู่ในน้อยนั้น เนื่องจากปัจจุบันครอบครัวมีการให้อิสระในการเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนในครัวครวมากขึ้น ทำให้มีอิสระในการตัดสินใจด้วยตัวเอง หรือบางคนมีการตัดสินใจเลียนแบบตามสื่อต่างๆ บ้างก็ทำตามคำบอกเล่า หรือแม้กระทั่งเลือกตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการมีพฤติกรรมทางสังคมของเด็กและเยาวชน สอดคล้องกับทฤษฎีการขัดเกลาของ David Matzd กล่าวว่า พฤติกรรมเกิดจากขาดกระบวนการในการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ของสถาบันต่างๆ ในสังคม อาทิ สถาบันครอบครัวซึ่งทำหน้าที่ในการเลี้ยงดู การอบรมบ่มนิสัย การขัดเกลาพฤติกรรมต่างๆ โดยกระบวนการขัดเกลาทำหน้าที่ถ่ายทอด ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนในสังคม หากสถาบันต่างๆ ในสังคมทำหน้าที่ในการขัดเกลาเกิดความบกพร่อง ทำให้สมาชิกของครอบครัวเติบโตไม่สมบูรณ์แบบมีความบกพร่อง อันเป็นสาเหตุสำคัญทำให้เกิดปัญหาพฤติกรรม

3. ระดับความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน

ผลการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดอยู่ในระดับมากที่สุดจะมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 มากที่สุด ซึ่งเป็นไปได้ว่าการที่เด็กและเยาวชนมีความรู้ในเรื่องของยาเสพติดชนิด 4x100 มากมีผลทำให้เกิดการมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 มากเช่นกันนั้น สอดคล้องกับ Bloom (1981 อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ เจริญรัตน์, 2543: 24) ที่กล่าวว่า “พฤติกรรมด้านปฏิบัติ (Psychomotor Domain) เป็นการปฏิบัติที่แสดงออกต่อสถานการณ์หนึ่ง เป็นพฤติกรรมขั้นสุดท้ายที่จะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัย

พฤติกรรมด้านความรู้ ทักษะเป็นพื้นฐาน” เด็กและเยาวชนถือเป็นช่วงวัยแห่งอยากรู้อยากลอง แม้ทราบถึงโทษของยาเสพติดเพียงใด แต่หากได้รับชักชวนหรือได้รับการท้าทายจากกลุ่มเพื่อนก็มีโอกาสที่จะทดลองใช้ยาเสพติดได้เสมอ เพราะกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างมากกับช่วงวัยนี้ อีกทั้งเด็กและเยาวชนเองยังขาดความยั้งคิดและตระหนักในเรื่องของโทษที่จะเกิดขึ้นต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตยังมีไม่มากนัก จึงทำให้การตัดสินใจขาดความรอบคอบ ไม่สามารถมองเห็นถึงผลกระทบ หรือโทษของการใช้ยาเสพติดในระยะยาวได้ ซึ่งสอดคล้องกับ นายอชิตพล ศรีกุลวงศ์ และคณะ (2555) ที่ได้ทำการศึกษารายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง ยาเสพติดและเด็กและเยาวชน กล่าวว่า ปัญหาเด็กและเยาวชนกับยาเสพติดเป็นเรื่องใหญ่มากในขณะนี้ สาเหตุใหญ่ของการเริ่มเข้าไปใช้ยาเสพติดของเด็กและเยาวชนยังเป็นเรื่องของความ “อยากรู้อยากลอง” ความเป็นเด็กและเยาวชนของเขาทำให้เขาอยากรู้อยากลองในสิ่งแปลกใหม่ ร่วมกับอีกปัญหาหนึ่งคือการ “ตามเพื่อน” ความจริงแล้วเป็นเรื่องปกติของเด็กและเยาวชน ไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ที่จะสนใจเพื่อน อยากรู้อยากลอง อยากรู้อยากจะเป็นอย่างคนนั้นคนนี้ หรืออยากรู้อยากจะทำอย่างที่คุณทำ จนกระทั่งกลายมาเป็นแฟชั่น ปัจจุบันมีเด็กบางคนหันเข้าไปหายาเสพติดเพียงเพราะรู้สึกว่ามีใครๆ เขาก็ทำกัน เป็นเรื่องธรรมดา ไม่เห็นจะแปลกอะไร ถ้าถามว่ารู้โทษของยาเสพติดไหม เด็กๆ ก็รู้ แต่เพียงเพราะอยากรู้อยากจะทำตามเพื่อนๆ ไป ทำให้ตัดสินใจผิดพลาดกลายเป็นเหยื่อของสารเสพติดได้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคำบอกเล่าหรือค่านิยมที่มีการส่งต่อกันของกลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเกิดพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน ชูดา จิตพิทักษ์ (อ้างถึงในฐิตินัน งามสงวน, 2549 : 25) กล่าวว่า พฤติกรรม หมายถึง การกระทำของบุคคลทั้งที่เป็นการแสดงปรากฏออกมาภายนอก และสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยตรง เช่น ค่านิยมที่ยึดถือเป็นหลักในการประเมินสิ่งต่างๆ ทักษะที่เขามีต่อสิ่งต่างๆ ความคิดเห็น ความเชื่อ ทัศนคติที่เชื่อถือเป็นบุคลิกภาพของบุคคลนั้นๆ และจากการศึกษาวิจัยพบว่า สิ่งของเด็กและเยาวชนยังขาดความตระหนักในเรื่องของความรู้เรื่องโทษของยาเสพติดคือการที่เด็กและเยาวชนมีความเชื่อว่าการใช้ยาเสพติดเข้าไปในปริมาณมากไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือทำให้เสียชีวิตได้ การใช้ยาเสพติดไม่ใช่สาเหตุของการทะเลาะวิวาท หรือการสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคม และ

ยังมีความคิดที่ว่าเมื่อใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 จะทำให้มีสมาธิสามารถเรียนหรือทำงานได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งนั่นเป็นค่านิยมและทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมใช้ยาเสพติดและเชื่อว่ายาเสพติดไม่ได้ก่อให้เกิดอันตรายจึงส่งผลให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดขึ้น ซึ่งเด็กและเยาวชนอาจมองว่าการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 แล้วไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นในระยะเริ่มแรก แต่ไม่ได้รับรู้ถึงผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเมื่อใช้ในปริมาณมาก ดังนั้นการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนรับรู้และสามารถปฏิบัติตนโดยไม่ใช้ยาเสพติดได้อย่างถาวรนั้นก็คือการปลูกฝังให้เด็กตระหนักและเห็นโทษที่เป็นรูปธรรมของยาเสพติดตั้งแต่ยังเด็กมากกว่าการบอกเล่าเป็นนามธรรมให้เด็กฟัง เช่น การใช้สื่อที่เป็นการ์ตูนหรือภาพยนตร์ที่เด็กชอบบรรยายเรื่องเกี่ยวกับโทษของยาเสพติดให้เด็กได้เห็นภาพที่ชัดเจนหรือการยกตัวอย่างที่เด็กสามารถจับต้องได้ เช่น การทดลองให้เด็กได้รับรู้และมองเห็นภาพที่ชัดเจนมากขึ้นในเรื่องโทษของยาเสพติด เป็นต้น ซึ่งจะเห็นว่าการบอกเล่าที่เป็นเพียงนามธรรมนั้นอาจจะส่งผลให้เด็กรับรู้แต่ไม่ตระหนักเรื่องโทษของยาเสพติดเท่าที่ควรและเมื่อเข้าสู่วัยที่อยากรู้อยากลองเด็กก็จะทำการทดลองด้วยตัวเองส่งผลให้เกิดปัญหาเช่นปัจจุบันได้

4. พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนที่มีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ส่วนใหญ่มีระดับพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ระดับปานกลางขึ้นไป หรือประมาณ 3-4 ครั้ง/สัปดาห์ ปัจจุบันนี้ยาเสพติดได้พัฒนา และมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น อันเกิดขึ้นจากการลองผิดลองถูกจนกลายมาเป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยเฉพาะใช้ยาผิดประเภท นำมาเป็นสารประกอบร่วมกับสิ่งเสพติดต่างๆ เช่น กระท่อม กัญชา เป็นต้น อีกทั้งเด็กและเยาวชนไม่ทราบถึงโทษที่เกิดขึ้นต่อตนเองอย่างแท้จริง เกิดพฤติกรรมซ้ำๆ จนในที่สุดต้องกลายเป็นผู้ติดยาเสพติดโดยสิ้นเชิง ซึ่งสาเหตุมาจากความคึกคะนองและขาดความรอบคอบในการตัดสินใจ เพราะในความเป็นจริงนั้น การทดลองใช้สารเสพติดไม่ว่าจะชนิดใด หรือระดับความรุนแรงเท่าไรก็ตาม ก็มีส่วนทำให้ผู้ใช้สารเสพติดชนิดนั้นต้องกลายเป็นผู้ติดยาเสพติดอย่างไม่รู้ตัวได้ในที่สุด และด้วยลักษณะนิสัยของเด็กและเยาวชนที่มีความคึกคะนอง ไม่เกรงกลัวต่อสิ่งใดๆ ต้องการได้รับการยอมรับ หรือ

ได้รับความสนใจ การหลงผิดเข้าไปสู่วงจรของยาเสพติดจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้เสมอ เพราะยาเสพติดในยุคปัจจุบันสามารถเข้าถึง และหาซื้อได้ค่อนข้างง่ายสำหรับกลุ่มของเด็กและเยาวชนเอง ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์ และนาฏเฉลียว สุมาวงศ์ (2506:24) กล่าวว่า “พฤติกรรมของบุคคลทุกอย่างย่อมต้องมีสาเหตุ กล่าวคือ อยู่ๆ มนุษย์จะแสดงพฤติกรรมออกไปโดยที่ไม่มีสาเหตุ หรือแสดงไปโดยที่ไม่มีเหตุผลไม่ได้ ต้นเหตุแห่งพฤติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นเรียกกันว่า สิ่งเร้า (Stimulus) ดังนั้น พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชนจากการศึกษาวิจัยนี้ สาเหตุหลักสำคัญคือ ปัจจัยทางด้านสังคม โดยเฉพาะกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากครอบครัวที่มีอยู่ในระดับน้อยที่สุด จึงเป็นผลทำให้เกิดอิทธิพลของสิ่งเร้าต่างๆ ที่อยู่ภายนอกครอบครัวเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเกิดพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน หากเป็นสิ่งเร้าที่ดีก็ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ดีได้ แต่หากเป็นสิ่งเร้าที่ไม่ดีก็ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ดีได้เช่นเดียวกัน

5. สาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชน

สาเหตุที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชนพบว่า ส่วนใหญ่ใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 เพราะชอบในรสชาติ คิดเป็นร้อยละ 3.34 รองลงมา คือ ต้องการผ่อนคลาย ,ต้องการสังสรรค์กับเพื่อน รุ่นพี่หรือรุ่นน้อง, ต้องการระบายความเครียด, คิดอยากจะใช้ก็ใช้, เพื่อนชักชวน, ต้องการบำรุงร่างกาย, อยากลองสูตรใหม่ๆ เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 โดยอาจทำให้เด็กและเยาวชนมองว่ายาเสพติดชนิด 4x100 ใช้แล้วไม่สามารถทำให้ติดได้ จึงทำให้การใช้เป็นประจำโดยเพิ่มปริมาณและจำนวนครั้งของการใช้มากขึ้น มีความต้องการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ทั้งร่างกาย และจิตใจเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเอง “สาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมมาจากกลุ่มเพื่อนซึ่งมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะทำหน้าที่เสมือนเป็นแหล่งข้อมูลความรู้ให้แก่สมาชิกของกลุ่มเกี่ยวกับ แนวทางประพฤติปฏิบัติตน เจตคติ ค่านิยม และผลของการกระทำ โดยจะพยายามใช้ความกดดันทางสังคม เพื่อให้สมาชิกของกลุ่มประพฤติปฏิบัติตามอย่างปทัสถานของกลุ่มให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรม สอดคล้องกับปรียพัชรา ชัยรัตน์ (2546) กล่าวว่าโดยส่วนใหญ่เด็กและเยาวชน

ในวัยนี้จะมีสุขภาพตามต้องการที่จะอยู่ร่วมกันกับกลุ่มเพื่อน ต้องการได้รับการยกย่อง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่คณะ ฉะนั้นเมื่อเพื่อชักชวนให้ลองใช้ยาเสพติดเด็กและเยาวชนยอมขัดไม่ได้ ทำให้เด็กและเยาวชนต้องยอมใช้ยาเสพติดตามการชักชวนของเพื่อน ซึ่งมีหลักฐานสนับสนุนโดยผลการศึกษาวิจัยของทางราชการ พบว่า เยาวชนติดยาเสพติดเพราะถูกเพื่อชักชวนมีถึง 77% ประกอบกับเยาวชนเป็นวัยที่อยากรู้ อยากลอง จึงง่ายต่อการชักชวนมากขึ้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมการใช้ยาเสพติดชนิด 4x100 ของเด็กและเยาวชนนั้น เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะในยุคปัจจุบันยาเสพติดชนิด 4x100 ได้รับการยอมรับกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของเด็กและเยาวชนเอง ถูกมองว่าเป็นเรื่องปกติเพราะไม่ได้ถูกระบุไว้ในข้อกฎหมายว่าเป็นสิ่งเสพติดต้องห้าม อีกทั้งยังมีความเชื่อว่ายาเสพติดชนิด 4x100 ไม่ใช่สิ่งเสพติดที่ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงแต่อย่างใด แต่ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลกระทบอย่างร้ายแรงมากทั้งทางด้านร่างกายของผู้ที่รับสารเสพติดชนิดนี้เข้าไป เช่น สมองถูกทำลาย ระบบคิดขาดการไตร่ตรอง ไม่สามารถควบคุมตนเองได้ ร่างกายอ่อนแอ เกิดภาวะไตวาย เป็นต้น หรือแม้แต่สังคมที่ต้องรับภาระในการดูแล และบำบัดผู้ป่วยจากการติดยาเสพติด ดังนั้น การรู้เท่าทันโทษของยาเสพติดชนิด 4x100 จึงต้องสามารถทำให้เด็กและเยาวชนมองเห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นในระยะยาว ครอบครัวต้องคอยดูแลเอาใจใส่และขัดเกลากิจกรรมของเด็กและเยาวชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดระบบคิดอย่างรอบคอบ รวมทั้งคอยติดตามและสอดส่องพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้เป็นไปในทิศทางที่ควรจะเป็น ไม่สร้างความเดือดร้อนทั้งต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

1) ควรมีหลักสูตรการให้ความรู้ และสร้างความตระหนักเรื่องโทษของยาเสพติดให้แก่เด็กและเยาวชนตั้งแต่ปฐมวัย เพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติดให้แก่เด็กและเยาวชน เนื่องจากผลการศึกษาวิจัยพบว่าเด็กและเยาวชนที่ใช้ยาเสพติดส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่ 14 ปี ซึ่งเป็นช่วงของเด็กและเยาวชน มีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้านตามพัฒนาการ แต่หาก

มีการให้ความรู้และปลูกฝังตั้งแต่เด็กจะส่งผลทำให้เด็กมีทัศนคติในการใช้ยาเสพติดที่ลดลงได้

2) ควรสร้างแกนนำนักเรียนในโรงเรียนเพื่อช่วยควบคุมดูแลไม่ให้เพื่อนๆหรือเด็กและเยาวชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด

3) ส่งเสริมให้ความรู้เรื่องพัฒนาการเด็กและเด็กและเยาวชนแก่ผู้ปกครองและครูในการดูซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์ พฤติกรรมต่างๆ ที่ผู้ปกครองและครูควรให้ความสำคัญ

4) ป้องกันการเผยแพร่ภาพ/วิดีโอ ของสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ นิตยสาร วิทยุ Internet (อินเทอร์เน็ต) ฯลฯ ให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเคร่งครัด โดยไม่ให้มีการเผยแพร่ภาพ หรือข้อมูลตัวอย่างที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างกระทำเป็นพฤติกรรมเลียนแบบ เช่น การใช้ Face book บันทึกภาพขณะกำลังเสพยาเพื่อโชว์เพื่อนใน Face book ฉากละครที่มีพระเอกหรือนางเอกเคยใช้ยาเสพติด เป็นต้น

5) ส่งเสริมให้ผู้ปกครองปลูกฝังและเป็นแบบอย่างที่ดีเรื่องการรับผิดชอบทั้งในเรื่องการเห็นคุณค่าของเงินรวมทั้งส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนรู้จักการออมเงินตั้งแต่มัธยม เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมทางการเงินแบบในเรื่องการมีความรับผิดชอบด้านการใช้เงินให้เกิดประโยชน์ไม่นำเงินไปใช้จ่ายในทางที่ไม่เหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะต่อครอบครัว

1) ด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ควรมีการสร้างความรัก ความอบอุ่น รับฟัง ให้คำปรึกษาแนะนำแก่สมาชิกในครอบครัวอย่างเหมาะสมแก่วัย ไม่เปรียบเทียบกันระหว่างพี่น้องหรือเพื่อนของลูก ครอบครัวควรเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่เด็กอยู่แล้วรู้สึกปลอดภัย ไม่สร้างความกลัวให้แก่เด็ก เนื่องจากจะทำให้เด็กหันไปพึ่งพิงเพื่อนหรือสิ่งแวดล้อมที่อาจเป็นอันตรายได้

2) ด้านความรับผิดชอบในตนเอง ควรส่งเสริมให้ครอบครัวชื่นชมให้กำลังใจแก่เด็กและเยาวชนโดยชื่นชมด้านที่มีพฤติกรรมดีหรือมีการให้กำลังใจในสิ่งที่เด็กและเยาวชนพยายามทำในสิ่งที่ดี เพื่อให้เด็กและเยาวชนยังคงยึดมั่นในการพฤติกรรมดีต่อไปหรือมี

บทลงโทษเมื่อเด็กและเยาวชนไม่ทำตามกติกาของครอบครัวเพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความรับผิดชอบในด้านพฤติกรรมเพิ่มมากขึ้น

3) ด้านการขัดเกลาทางสังคม ควรได้รับการสนับสนุนจากทางสถาบันครอบครัวร่วมกับสถาบันอื่นๆ เช่น สถาบันศาสนา เข้ามาช่วยในเรื่องของการปรับอารมณ์ ความรู้สึก พฤติกรรมที่แสดงออก เป็นต้น และสถาบันการศึกษา จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องเกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมและคุณธรรม ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนมีความสามารถในการเอาตัวรอดและช่วยเหลือตนเองได้ในภาวะวิกฤตเกี่ยวกับยาเสพติดได้

3. ข้อเสนอแนะต่อสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน

1) ควรมีการบำบัดฟื้นฟูเด็กและเยาวชนในแต่ละรายตามพื้นฐานความเป็นจริงของเด็กและเยาวชนเพื่อป้องกันการใช้ยาเสพติดซ้ำของเด็กและเยาวชน

2) ให้ความรู้พร้อมทั้งสร้างความตระหนักเรื่องโทษและผลกระทบของยาเสพติดที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กและเยาวชนเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอีก

4. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ภาครัฐต้องสนับสนุนการทำงานในระดับท้องถิ่น เช่น อบจ. เทศบาล อบต. ฯลฯ ให้เป็นหน่วยงานหลักที่ทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหา ยาเสพติดที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ความรับผิดชอบของตนเอง โดยเริ่มจากการส่งเสริมความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับยาเสพติดชนิด 4x100 (สี่คูณร้อย) ให้กับคนในชุมชน กระตุ้นและส่งเสริมการทำหน้าที่ของครอบครัวอย่างเหมาะสม เพื่อเป็นเกราะป้องกันการเข้าถึงยาเสพติดของกลุ่มตัวอย่าง

2) ภาครัฐต้องทำหน้าที่ควบคุม กำกับ และติดตามการทำหน้าที่ของสื่อต่างๆ เช่น โทรศัพท์ นิตยสาร วิทยุ Internet (อินเทอร์เน็ต) ฯลฯ ให้ตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างเคร่งครัด โดยไม่ให้มีการเผยแพร่ภาพ หรือข้อมูลตัวอย่างที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างกระทำเป็นพฤติกรรมเลียนแบบ เช่น การใช้ Face book บันทึกภาพขณะกำลังเสพยาเพื่อโชว์เพื่อนใน Face book ฉากละครที่มีพระเอกหรือนางเอกเคยใช้ยาเสพติด เป็นต้น

3) องค์การอาหารและยา ต้องออกกฎระเบียบเรื่องการซื้อ-ขายยาอย่างเคร่งครัด และติดตาม ควบคุม ดูแลจุดจำหน่ายยา (อาทิ โรงพยาบาล คลินิก ร้านขายยาทั่วไป) ทั้งของภาครัฐ และเอกชนอย่างใกล้ชิด โดยกำหนดบทลงโทษที่ชัดเจนตามระดับการกระทำความผิด เพื่อป้องกันการเข้าถึงยาที่สามารถนำมาใช้เป็นส่วนผสมของยาเสพติดชนิด 4x100 (สี่คูณร้อย) ของกลุ่มตัวอย่างได้ และการแสวงหากำไรของผู้ประกอบการร้านขายยาโดยขาดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อสังคม

4) กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาต้องกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนเรื่องโทษของการใช้ยาเสพติดสอดแทรกไว้ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล จนถึงระดับปริญญาตรี พร้อมทั้งสนับสนุน และส่งเสริมการจัดอบรม หรือกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่อต้านการใช้ยาเสพติดทุกชนิดอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความตระหนักในการใช้ชีวิตของกลุ่มตัวอย่างได้อย่างเหมาะสมกับทุกช่วงวัย

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยโดยการเปรียบเทียบกลุ่มเด็กและเยาวชนเพศหญิงที่อยู่ในสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชนด้วย เพื่อให้ข้อมูลในลักษณะที่เป็นภาพกว้างมากขึ้น โดยนำผลการศึกษามาวิเคราะห์หาค่าความแตกต่างระหว่างเพศ และค้นหาแนวทางป้องกันแก้ไขที่มีความสอดคล้องเหมาะสมกับกลุ่มเพศต่อไป

2. ควรเพิ่มประเด็นการศึกษาเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนในลักษณะของการบรรยายที่สามารถนำมาหนุนเสริมข้อมูลเชิงปริมาณได้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น รวมทั้งได้ข้อเสนอแนะใหม่ๆ จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความเชี่ยวชาญด้านยาเสพติดชนิด 4x100 เช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การจัดกลุ่ม Focus Group ประมาณ 5-7 คน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการศาสนา. (2521). ศีลธรรมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กรมฯ
- กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ . (2542). การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- กฤษดา ง่วนสน และมุขระวี ง่วนสน (2555) .ศึกษาสาเหตุ แรงจูงใจ และผลกระทบของผู้ติดยาเสพติด โรงเรียนวิวัฒน์พลเมือง จังหวัดตรัง.รายงานการปฏิบัติงานสหกิจศึกษา.สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กองสุศึกษา. (2542) แนวคิด ทฤษฎี และการนำไปใช้ในการดำเนินงานสุศึกษาและพัฒนาพฤติกรรม. นนทบุรี : กองสุศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข.การปฏิรูประบบสาธารณสุข
- ก่อ สวัสดิ์พานิชย์ และนาฏเฉลิม สุมาวงศ์ (2506) วิชาครูตอน 3 : จิตวิทยา. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ. (2541). เด็กเยาวชน และครอบครัว. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- จำนง อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. (2540). สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ฉวีวรรณ สุขพันธ์ไพฑาราม (2527).พัฒนาการวัยรุ่นและบทบาทครู.กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์
- เฉลิมศรี ราชนาจันทร์ และดร.ศรีวรรณ มีคุณ (2553) ปรากฏการณ์ชีวิตของเยาวชนผู้เสพยาบ้า. วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม.
- เชิดชัย โชติสัทธ. (2543). การวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไชยรัตน์ ปราณี. (2531). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพฤติกรรมการทำงานกลุ่มและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เรียนสังคมศึกษา โดยการสอน แบบซินติเคมีกับการสอนตามคู่มือครู.ปริญญาานิพนธ์การศึกษา

มหาบัณฑิต, สาขาหลักสูตรแบบการเรียนรู้การสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร

ชาติอะห์ เกษา. (2556). วิจัยกับความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมในอำเภอเมือง จังหวัดสตูล.

วิทยานิพนธ์. สาขาวิชาความขัดแย้งและสันติศึกษา. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ณรงค์ หมั่นอภัย. (2552). ปัจจัยทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการใช้สารเสพติดของเยาวชนใน
อำเภอ บ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา
เศรษฐศาสตร์ การเมือง, คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทิพวรรณ ขาวใส. (2548). ปัจจัยที่มีผลต่อการป้องกันตนเองจากยาบ้าของนักเรียนมัธยม
ศึกษาปีที่ 1-3 โรงเรียนสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น
พื้นฐานสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาลพบุรีเขต 1 และ 2. วิทยานิพนธ์วิทยา
ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสุศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ.

ธารีรัตน์ ยิ่งยง. 2542. การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา ความสามารถ
ในการคิด แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยการสอนแบบโครงการประกอบการประชาสัมพันธ์
กับนักเรียนที่เรียนด้วยการสอนตามคู่มือของ หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญ
ศึกษา. ปริญญาโทมหาบัณฑิต. สาขาการมัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

นันทิ จิตสว่างและคณะ. เส้นทางชีวิตของผู้ต้องขังในคดียาเสพติด. รายงานการวิจัย, กรม
ราชทัณฑ์

นิตยา คชภักดี. (2541) พัฒนาการปกติและผิดปกติในตำราภูมิารเวชศาสตร์ เล่ม 3.

นิตยา คชภักดีและคณะ .(2545).โครงการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”.
สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล.

นียบรรณ วรรณศิริ. 2540. มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร:
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์

- ภาวิณี อยู่ประเสริฐ. (2540). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการใช้สารเสพติดของนักเรียนวัยรุ่นใน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์) สาขาวิชาเอกพยาบาลสาธารณสุข บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์ (2537). เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: ปิแอน ปิพับลิชชิง
- เบญจพร บัวสำลี (2555) ทศนคติของนักศึกษาต่อร้านเหล้ารอบรั้วมหาวิทยาลัย พฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในร้านเหล้ารอบรั้วมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. การบริหารการพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประกิจ โพธิอาศน์ (2541) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของวัยรุ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ วศ.ม. (สุขศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประจัน มณีนิล. (2540). ปัจจัยที่มีผลต่อการกระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติดให้โทษของผู้กระทำความผิดที่เป็นชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์ มหาบัณฑิตสาขาวิชาอาชญาวิทยาและงานยุติธรรม, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ.(2520) ทศนคติการวัดการเปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมอนามัย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช
- ประภาศรี ทรัพย์ธนูรณ์. (2546). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมป้องกันการเสพยาเสพติดของ นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสุขศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์.(2529). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม .กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521
- พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2530) ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พรพิมล เจียมนาครินทร์.(2539). พัฒนาการวัยรุ่น.กรุงเทพฯ : ดันอ้อ แกรมมีจำกัด
- พรภัค พานพิศ (2552) ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการป้องกันปัญหาเสพติดของ
นักศึกษานอกระบบ ของศูนย์ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- พิจิตร พงษ์จินดากร. (2525). การทดลองสอนความรับผิดชอบแก่เด็กนักเรียนที่มีระดับ
พัฒนาการทางสติปัญญาแตกต่างกันโดยวิธีกลุ่มสัมพันธ์. ปรียญานิพนธ์กศ.ม.
(จิตวิทยาการแนะแนว) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ไพศาล หวังวานิช. 2526. การวัดผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.มนตรี
บุณนาค (2542) วิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด : ศึกษา
เฉพาะกรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถานบำบัดพิเศษกลาง.วิทยานิพนธ์ สังคมศาสตร์.
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มนตรี บุณนาค .(2541). วิเคราะห์สาเหตุการกระทำผิดซ้ำในคดียาเสพติด : ศึกษาเฉพาะ
กรณีผู้ต้องขังในทัณฑสถาน บำบัดพิเศษกลาง. กรุงเทพฯ : ฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์
ไทย.
- มนต์ชัย นินนาทนนท์. (2543). การศึกษาอิทธิพลของสถานเริงรมย์ที่มีต่อเยาวชนในเขต
กรุงเทพมหานคร. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- เล็ก สมบัติ. (2549). ภาวะการดูแลผู้สูงอายุของครอบครัวในปัจจุบัน. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ : มิสเตอร์ก๊อปปี้ (ประเทศไทย)
- วรารณ มั่งคั่ง, จินตนา วัชรสินธุ์ และวรรณิ เตียววิศเรศ (2559) ปัจจัยครอบครัวที่มีผล
ต่อการใช้ยาเสพติดของวัยรุ่นชายในศูนย์ฝึกและอบรมกลุ่มตัวอย่างแห่งหนึ่ง.
วารสารสาธารณสุขมหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ 11, ฉบับที่ 2 (ก.ค.-ธ.ค. 2559).
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วันดา ปิยะศิลป์. (2540). ครอบครัวกับวัยรุ่นในการพัฒนาครอบครัว.กรุงเทพฯ : บริษัท
อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด.
- วิภา ด้านธำรงกุล และคณะ (2555). การศึกษาผลและผลกระทบของนักศึกษาและ
ครอบครัวในโครงการผลิตพยาบาลวิชาชีพเพิ่มเพื่อแก้ไขปัญหาในพื้นที่จังหวัด

- ชายแดนใต้.วารสารการพยาบาลและการศึกษา.ปีที่ : 5 ฉบับที่ : 1 เลขหน้า : 53-65 ปี พ.ศ.2555.วิทยาลัยวิทยาศาสตร์สาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิวัฒน์ รักษาเคน. (2531). ความสำคัญในความรับผิดชอบและความสามารถในการแก้ปัญหาของ เด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น. ปริญญาณพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน.
- วิทยา นาควัชระ. (2527). การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่น. เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการเด็กและการเลี้ยงดู สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศรีทัตทิมา พานิชพันธ์. (2527). “สัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว ” ในรวมบทความวิทยุเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการครอบครัวและเด็ก และอื่นๆ รวบรวมโดย ศรีทัตทิมา พานิชพันธ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ศิพล รื่นใจชน. (2549). ความรู้ความเข้าใจในสิทธิของประชาชนเกี่ยวกับธุรกิจเข้าซื้อรถยนต์และ รถจักรยานยนต์ ศึกษากรณีประชาชนหมู่1 ตำบลท่ามะขาม อำเภอมะนัง จังหวัดกาญจนบุรี. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา
- ศิริกุล อิศรานุรักษ์, สุธรรม นันทมงคลชัย และดวงพร แก้วศิริ. (2546). รายงานการวิจัยโครงการพัฒนาระดับสติปัญญาเด็กวัยต่างๆ ของประเทศ ระยะที่ 2 : ส่งเสริมพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สรพรพุดม พิพัฒพันธ์. (2530). ความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่ตำรวจกองบังคับการตำรวจสันติบาล กองบัญชาการสอบสวนกลาง กรมตำรวจต่อสาเหตุการกระทำผิดวินัย. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สนธิ สมครการ และคณะ (2530) พฤติกรรมและทัศนคติเกี่ยวกับยาเสพติดของคนหนุ่มสาวไทย. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- สาธิต พุทธิชัยรงค์. (2548). ปัจจัยทางจิตวิทยาที่ส่งผลต่อพฤติกรรมป้องกันการดื่มเครื่องดื่มผสมแอลกอฮอล์ของนักเรียนชายระดับช่วงชั้นที่ 4 ในอำเภอโพธาราม

- จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย,
- สุกมา แสงเดือนฉายและคณะ. (2544). กระบวนการกลายเป็นผู้ติดยาบ้าของวัยรุ่นชาย. กรุงเทพฯ: สถาบันธัญญารักษ์ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข.มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม. (2521). วิจัยทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : แพร์พิทยา. สำนักงานคณะกรรมการ
- ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.(2536).คู่มือปฏิบัติงานป้องกันยาเสพติดในกลุ่มเป้าหมายสถานประกอบการ. กรุงเทพฯ: กองป้องกันยาเสพติด
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด. (2542). หลักการสำคัญในการป้องกันการใช้ยาเสพติดในทางที่ผิด. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด.
- สุโท เจริญสุข. (2520). บทศึกษาจิตวิทยาเพื่อการศึกษาการแนะแนวสุขภาพจิตในโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ปณิดา นิสสัยสุข. (2552). ความรู้และพฤติกรรมการคัดแยกขยะมูลฝอยของประชาชนในพื้นที่ เทศบาลเมืองบ้านสวน อำเภอมะขามบุรี จังหวัดชลบุรี. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร มหาบัณฑิต
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. (2538). ทศนคติการวัด การเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ปรียา เกตุทัต. 2537. การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยก่อนเรียน. ใน ยุวดี กาจนัษฎิติ (บรรณาการ) เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาเด็กและการเลี้ยงดู (หน่วยที่ 1-7, พิมพ์ครั้งที่ 6). นนทบุรี: สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ปรียพัชรา ชัยรัตน์. (2546). รายงานวิจัยเรื่องปฏิกิริยาของครอบครัวและชุมชนที่มีผลต่อผู้ติดยาเสพติด. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

รอตีระห์ มะสะแม (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การใช้ยาเสพติดของผู้ติดยาเสพติดของศูนย์บำบัดรักษายาเสพติด จังหวัดปัตตานี. ปรินญาณพนธ์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

แสงจันทร์ โสภากาล. (2550). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความรู้ความเข้าใจของบุคลากรเกี่ยวกับองค์การบริหารส่วนตำบล. รายงานการวิจัย. คณะสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

อชิตพล ศรีกุลวงศ์,จิรนต์ สิทธิชัย และคณะ (2555) รายงานการศึกษาวัยรุ่น เรื่องยาเสพติดและวัยรุ่น. อุบลราชธานี : โรงเรียนเบ็ญจะมะมหาราช

อัจฉราพร สี่หิรัญวงศ์ และประภา ยุทธไตร (2556) ปัจจัยสัมพันธ์กับพฤติกรรมการใช้สารเสพติดในทางที่ผิดและติดยาของผู้เข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลในระบอบบังคับบำบัด. วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย.

อาทิตย์ คชชา (2551) การศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมต่อโครงการ “โรงงานสีขาว” : กรณีศึกษาพนักงานบริษัท ทีบีเคเค (ประเทศไทย) จำกัด. มหาวิทยาลัยบูรพา

อุมาพร ตรังคสมบัติ. (2544). จิตบำบัดและการให้คำปรึกษาครอบครัว (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชั้นใต้การพิมพ์

Dusek, J. B. 1987. Adolescent Development and Behavior. Eaglewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

Paulson,P.C.(1970). Psychosocial Factors in drug use among Community College students. Dissertation abstracts International.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน. (2558). รายงานสถิติประจำปี. ค้นเมื่อ 2558, จาก <http://www2.djop.moj.go.th/stat/statannual>

ไทยรัฐออนไลน์.(2557). เผย'4x100'สูตรใหม่ ระบาดหนักในวัยรุ่น ใช้เสฟติดแทนเหล้า
เจอด้านตรวจไม่พบ. ค้นเมื่อ 2558, จาก [http://www.thairath.co.th
/content/445523](http://www.thairath.co.th/content/445523)

มานพ. (2553). โทษของน้ำกระท่อม. ค้นเมื่อ 2558, จาก[http://manap166.
blogspot.com/2010/02/blog-post_22.html](http://manap166.blogspot.com/2010/02/blog-post_22.html)

เพชรดาว โต๊ะมีนา. (2548). สุขภาพจิต 3 จังหวัดชายแดนใต้. ค้นเมื่อ 2558, จาก
<http://www.thaimental.com>

แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิง

ในสถานที่ทำงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

Approach to Prevent and Solve Problems of Sexual Harassment Against Women
Women at Workplace : A Case Study of Electricity Generating Authority of Thailand

พุทธิเนตร สุตดีพงษ์¹

Puttinate Suddepongs²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในสถานที่ทำงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของพนักงานหญิงเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน ศึกษาทัศนคติของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และเพื่อแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน 234 คน และได้นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม SPSS ในการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการศึกษาสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้ พนักงานหญิงฯ ส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 5.4$) และมีทัศนคติต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.21$)

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² The Master's Degree at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : puttinate@gmail.com

แนวทางในการส่งเสริมมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศ ได้แก่ 1.การให้คำแนะนำ/อธิบายความผิดและบทลงโทษทางกฎหมายเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในที่ทำงาน 2.จัดตั้งคณะทำงานรับเรื่องร้องทุกข์หรือหาตัวผู้กระทำผิดมารับโทษรวมไปถึงจัดให้มีช่องทางอื่นๆ ในการรายงานหรือร้องทุกข์ 3.องค์กรควรมีแบบฟอร์มร้องทุกข์สำหรับพนักงานหญิงที่โดนคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน 4.ให้คำจำกัดความการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานให้ครบถ้วน 5.ให้เขียนหรือประกาศนโยบายต่อต้านการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน 6.มีการทำงานร่วมกันกับฝ่ายทรัพยากรบุคคลและสหภาพแรงงานเพื่อต่อต้านการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน

คำสำคัญ : การคุกคามทางเพศ, แนวทางในการป้องกันและแก้ไข, ทักษะและความรู้ความเข้าใจของพนักงานหญิง

Abstract

The objectives of the study on “Approach to Prevent and Solve Problems of Sexual Harassment against Women at Workplace: A Case Study of Electricity Generating Authority of Thailand” are to study on the understanding that female workers have towards sexual harassment at workplace, to study on the opinions towards sexual harassment at workplace of female workers of Electricity Generating Authority of Thailand (EGAT), and to discover ways to support measures to prevent and solve problems related to sexual harassment at workplace by EGAT. The desired data are collected with a set of questionnaire which is used with the samples who are 234 female employees of EGAT. The attained data are analyzed with SPSS computer program for percentages, means and standard deviations. The main findings can be concluded as follows. The studied samples have the overall knowledge and understanding of sexual harassment at workplace and the solutions to problems of sexual harassment

at workplace in high level ($\bar{x}$ = 5.4) and have moderate awareness towards sexual harassment at workplace ($\bar{x}$ = 3.21).

Methods to support security and solve woman harassment at workplace problem such as 1) Introducing or explaining guilt and law punishments about woman harassment at workplace, 2) Organizing a working group to handle petition or search offender to be sentenced including other ways in report and petition, 3) Organizing a petition form for woman workers harassed at workplace, 4) Explain clear definition of woman harassment at workplace, 5) Writing and announcing policies against woman harassment at workplace, and 6) Co-working with human resource department and labor union to resist woman harassment at workplace.

Keywords : Sexual Harassment, Prevention and Solution, Opinions and Knowledge with Understanding of Female Workers (Employees)

บทนำ

สังคมในยุคปัจจุบันมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเท่าใดปัญหา ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น เมื่อเกิดปัญหาสังคมขึ้นสมาชิกในสังคมก็ต้องร่วมมือกันในการหาทางแก้ไขเพื่อให้อยู่ร่วมกันภายในสังคมได้อย่างปกติสุข ปัญหาสังคมบางปัญหาสามารถที่จะแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้แต่ก็มีบางปัญหาที่ถึงแม้จะได้รับการแก้ไขอย่างเต็มที่แล้วก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้เนื่องจากปัญหาสังคมประเภทนั้นเป็นปัญหาเรื้อรังโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการคุกคามทางเพศ (Sexual Harassment) (ศรีทัย สิริพิทย์, 2541)

กรณีการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานถึงแม้ว่าผู้ที่ถูกรังแกหรือผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออาจจะเป็นผู้หญิงและผู้ชายแต่จากสถิติส่วนใหญ่ พบว่ามักจะมีผู้รังแกกับผู้หญิง ดังเช่น ผลสำรวจปัญหาของผู้หญิงไทยต่อบทบาทในการทำงาน พ.ศ.2555 โดยเว็บไซต์ จัดหางานจ๊อบสตรีทอทคอม สำรวจผู้หญิงในกลุ่มอายุ 20-40 ปีขึ้นไป จำนวน 435 คน

พบว่า ผู้หญิงร้อยละ 36 เคยถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน ซึ่งเป็นการคุกคามทางเพศด้วยสายตา วาจา ทั้งจากผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงานและลูกค้าโดยกลุ่มผู้ที่ถูกคุกคามทางเพศนั้นเป็นโสด ร้อยละ 80 (ข่าวสดออนไลน์, 2555, อ้างถึงใน วชิราภรณ์ วรรณโชติ, 2556) จากผลสำรวจดังกล่าวแสดงให้เห็นพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานที่มีรูปแบบการกระทำแตกต่างกัน ตั้งแต่พฤติกรรมเล็กน้อยๆ ที่ก่อให้เกิดความรำคาญใจไปจนถึงพฤติกรรมที่ถึงเนื้อตัวและเป็นความรุนแรงที่สร้างความลำบากใจ ความหวาดกลัวให้แก่ผู้ถูกกระทำ เช่น การติดรูปภาพอนาจาร การใช้สายตา การแตะโลมด้วยวาจา การสัมผัส การโอบกอดหรือพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาต่อผู้ถูกกระทำตลอดจนถึงข่มขืน เป็นต้น (วชิราภรณ์ วรรณโชติ, 2556) เนื่องจาก ค่านิยม สังคมและวัฒนธรรมที่ยังคงตอกย้ำการแบ่งแยกทางเพศในสถานที่ทำงานโดยส่วนมากผู้หญิงที่ตกเป็นเหยื่อมักจะเป็นบุคคลที่มีสถานภาพต่ำกว่าหรืออำนาจต่อรองน้อยกว่า (Less power) และในกรณีนี้ถือได้ว่าเป็นประเด็นการกดขี่ทางเพศโดยทางพฤตินัย (อรพินท์ ส孚โชคชัย, 2542 อ้างถึงใน วรรณยา เทียนดี, 2547)

จากสาเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในสถานที่ทำงาน: กรณีศึกษา การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เนื่องจากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) เป็นองค์กรชั้นนำของประเทศไทยมีการบริหารจัดการตามแนวทางการกำกับดูแลกิจการที่ดีตามหลักสากลมาโดยตลอดส่งผลให้มีการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างยั่งยืน การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม คำนึงถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนจนเป็นที่ยอมรับระดับโลก ดังนั้น ผู้ศึกษาวิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่าแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยมีความรัดกุมมากพอหรือไม่ โดยศึกษาเฉพาะ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหรือปรับเปลี่ยนแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยและเป็นแบบอย่างให้หน่วยงานอื่นๆ นำไปปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของพนักงานหญิงเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน
2. เพื่อศึกษาทัศนคติของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย
3. เพื่อแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาถึง ความหมายของการคุกคามทางเพศ พฤติกรรมการคุกคามทางเพศ องค์ประกอบและรูปแบบการคุกคามทางเพศ แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน
2. ขอบเขตด้านประชากร ศึกษาถึงแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานต่อพนักงานการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งจะทำการศึกษาพนักงานหญิงที่สังกัดฝ่ายรองผู้ว่าการการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งรวมทั้งหมด 7 สายงาน จำนวน 573 คนและได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามทฤษฎีของ เครซี่ และ มอร์แกน (Krejcie & Morgan 1970, อ้างถึงใน สุจิตรา บุญยรัตพันธุ์, 2543) ซึ่งจะได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด จำนวน 234 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random Sampling)

นิยามศัพท์

1. ความรู้ความเข้าใจ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศ และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

2. ทักษะ หมายถึง ความคิดเห็นของพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยที่มีต่อแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน

3. การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน หมายถึง การกระทำอันไม่เหมาะสมต่อเพศหญิงหรือพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นการปฏิบัติทั้งทางกาย วาจาและการแสดงออกที่ไม่เหมาะสม เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ที่ไม่สมควรเชิงลามกหรือพูดจาทะลึ่ง การถูกเนื้อต้องตัว การกระทำที่สื่อไปในเชิงขู่สาว เป็นต้น แต่ไม่รวมถึงการล่วงละเมิดทางเพศในสถานที่ทำงาน เช่น การทำร้ายร่างกาย การข่มขืน ฯลฯ การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานแบ่งออกเป็นแต่ละด้านที่จะทำให้เกิดเป็นเหยื่อ ดังนี้

ก. ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อม หมายถึง สถานที่และสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์การ เช่น บริเวณสถานที่โดยรอบองค์การ ลักษณะหรือตัวอาคารที่ผู้ปฏิบัติงานทำงานอยู่ ห้องทำงาน แสงสว่าง ระบบรักษาความปลอดภัย เป็นต้น รวมไปถึงบรรยากาศภายในสถานที่ทำงานที่ไม่เป็นมิตร ก่อให้เกิดความอึดอัดไม่สบายใจโดยมีพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น การกำหนดบทบาทและการแสดงออกของเพศชายต่อเพศหญิง การติดภาพผู้หญิงในสภาพโป๊เปลือยไว้ในสถานที่ทำงาน ฯลฯ ซึ่งอาจส่งผลหรือนำไปสู่การเกิดการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน

ข. ด้านตัวบุคคล หมายถึง ลักษณะภายนอกของผู้ถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน เช่น รูปร่างหน้าตา การแต่งกาย เป็นต้น รวมไปถึงผู้กระทำการคุกคามทางเพศและเพื่อนร่วมงานผู้ที่รับรู้ปัญหาหรือเหตุการณ์การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานแล้วไม่เปิดเผย

ค. ด้านผลกระทบ หมายถึง ผลกระทบที่เกิดจากการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อ ผลกระทบต่อความมั่นคงในหน้าที่การงานและผลกระทบต่อองค์การ

ง. ด้านแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันและแก้ไขการคุกคามทางเพศ หมายถึง วิธีการป้องกันและแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์หรือการปฏิบัติต่อบุคคลอื่นในด้านเพศ อันเป็นการดูหมิ่นเหยียดหยามและความประพฤติที่ไม่เหมาะสมอันจะนำไปสู่

ปัญหาการคุกคามทางเพศไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิงด้วยการนำเสนอการอบรมทางศีลธรรม จริยธรรม การออกกฎเกณฑ์หรือมาตรการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น รวมไปถึงหากถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานแล้วหลังจากนั้นผู้ถูกระทำมีวิธีการแก้ไขปัญหายังไร

4. ความใกล้ชิดจากการทำงาน หมายถึง ความใกล้ชิดที่เกิดจากการปฏิบัติงานหรือมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงานร่วมกันในองค์กร การทำงานกับเพื่อนร่วมงานหรือผู้บังคับบัญชา การมีกิจกรรมร่วมกันของบุคคลภายในองค์กร

5. พนักงาน หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานผู้หญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของพนักงานหญิง: ศึกษาเฉพาะกรณี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มีวิธีการศึกษาดังนี้

1. วิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Research) โดยทำการศึกษาจากหนังสือ เอกสาร วิทยานิพนธ์และงานวิจัยต่าง ๆ

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaires) ที่ได้จากการค้นคว้าจากเอกสาร บทความและงานวิจัยต่างๆ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษามี ดังนี้

การสร้างแบบสอบถาม

1. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะทำการวิจัยและนำแนวคิดและทฤษฎีที่ได้รับจากการทบทวนวรรณกรรมมาพัฒนาสร้างแบบสอบถามตามระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์โดยให้มีเนื้อหาสาระครอบคลุมเนื้อเรื่องที่ต้องการศึกษา

2. นำแบบสอบถามที่ได้สร้างขึ้นแล้วให้อาจารย์ที่ปรึกษาทำการตรวจสอบว่าครอบคลุมเนื้อหาไม่น้อยเพียงใด ทั้งนี้เพื่อให้แบบสอบถามมีความเที่ยงตรงทางด้านเนื้อหาและความเชื่อถือได้จากนั้นจึงนำมาแก้ไขปรับปรุงให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

โครงสร้างแบบสอบถาม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา สถานภาพสมรส ลักษณะสายงาน ระดับตำแหน่ง รายได้ จำนวนปีที่ทำงาน

ส่วนที่ 2 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานและ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ด้านตัวบุคคล

ด้านผลกระทบ

ด้านแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานขององค์กร

ส่วนที่ 3 ทักษะของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย มีจำนวน 29 ข้อ

ส่วนที่ 4 คำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของพนักงานหญิงในการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ก่อนนำแบบสอบถามไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจริง ผู้ศึกษา จะทำการทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และความน่าเชื่อถือ (Content Reliability) ของแบบสอบถามโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การทดสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสอบถามไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเนื้อหาและนำมา

ปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมและเที่ยงตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการศึกษาเพื่อความสมบูรณ์ก่อนทำการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. การทดสอบความน่าเชื่อถือ (Content Reliability) ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไปทำการทดสอบเบื้องต้น (Pre-test) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างเบื้องต้นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการศึกษามากที่สุด คือ พนักงานหญิงในสหกรณ์ออมทรัพย์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำกัด จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาหาความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบัค (Cronbach) โดยกำหนดให้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาที่ยอมรับได้ คือ ตั้งแต่ 0.85-0.95 โดยหากภายหลังการทดสอบได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามที่กำหนด จึงจะสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลได้

เหตุผลที่เลือกพนักงานหญิงในสหกรณ์ออมทรัพย์สาขาการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยเป็นกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจาก พนักงานหญิงในสหกรณ์ออมทรัพย์มีหน้าที่ติดต่อประสานงานกับบุคคลภายในองค์กรเกือบทั้งหมดและมีแนวโน้มที่จะถูกคุกคามทางเพศได้เพราะต้องมีการพบปะ พูดคุยกับผู้ที่มาติดต่ออยู่เป็นประจำ อีกทั้งพนักงานหญิง ส่วนใหญ่ในสหกรณ์ออมทรัพย์จะหน้าตาดีซึ่งการล่วงละเมิดที่พบเห็นบ่อยมักจะเป็นทางวาจา คือ การแซว การขอมอเตอร์ เป็นต้น

ผลการศึกษา

พนักงานหญิงส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 25-30 ปี จำนวน 105 คน (คิดเป็นร้อยละ 44.9) จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี จำนวน 144 คน (คิดเป็นร้อยละ 61.5) นับถือศาสนาพุทธ จำนวน 225 คน (คิดเป็นร้อยละ 96.2) เป็นโสด จำนวน 124 คน (คิดเป็นร้อยละ 53.0) เป็นผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 209 คน (คิดเป็นร้อยละ 89.3) สังกัดฝ่ายประชาสัมพันธ์ จำนวน 48 คน (คิดเป็นร้อยละ 20.5) มีระดับตำแหน่งระหว่าง 1-9 จำนวน 209 คน (คิดเป็นร้อยละ 89.3) รายได้เฉลี่ยต่อเดือนระหว่าง 20,000-40,000 บาท จำนวน 107 คน (คิดเป็นร้อยละ 45.7) มีอายุงาน 10 ปีขึ้นไป จำนวน 109 คน (คิด

เป็นร้อยละ 46.6) และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานพอสมควร จำนวน 140 คน (คิดเป็นร้อยละ 59.8)

พนักงานหญิงส่วนใหญ่มองว่า ปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในปัจจุบันเป็นปัญหาพอสมควร จำนวน 113 คน (คิดเป็นร้อยละ 48.3) รวมไปถึงปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานเป็นปัญหาต่อองค์การพอสมควร จำนวน 117 คน (คิดเป็นร้อยละ 50.0)

พนักงานหญิงส่วนใหญ่รู้ว่าการกระทำแบบใดเป็นการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน จำนวน 136 คน (คิดเป็นร้อยละ 58.1) สนในเกี่ยวกับปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน จำนวน 133 คน (คิดเป็นร้อยละ 56.8) ไม่เคยพบเห็นผู้อื่นหรือเพื่อนร่วมงานถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน จำนวน 155 คน (คิดเป็นร้อยละ 66.2) ไม่เคยมีประสบการณ์การถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน จำนวน 198 คน (คิดเป็นร้อยละ 84.6) และหากพบเห็นผู้อื่นหรือบุคคลใกล้ชิดถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานจะรีบแจ้งผู้บังคับบัญชา จำนวน 119 คน (คิดเป็นร้อยละ 50.9)

การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษา แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในสถานที่ทำงาน: ศึกษาเฉพาะกรณี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ในครั้งนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ คือ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน พนักงานหญิงส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับสูง (คิดเป็นร้อยละ 5.4 คะแนน) เนื่องจาก ปัจจุบันการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานมีจำนวนมากขึ้นซึ่งเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม อีกทั้งยังสามารถเกิดขึ้นในสถานที่ทำงานเมื่อใดก็ได้ โดยที่ผู้กระทำผิดอาจเป็นคนรู้จักหรือคุ้นเคยกับตัวเหยื่อ การรู้แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศของพนักงาน

หญิงในสถานที่ทำงานจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยลดความเสี่ยงต่อการถูกคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน ทั้งการแต่งกาย การวางตัวอย่างเหมาะสม ไม่พูดจาในที่เชิงชวนหรือทำท่ายทางเพศรวมถึงให้คนอื่นแตะเนื้อตัวโดยง่าย ต้องไม่อยู่ในสถานที่ที่ปราศจากผู้คนหรือในสถานที่ที่มีติดชิดเพียงลำพังกับเพศตรงข้าม เพราะ มีความเสี่ยงจากการถูกคุกคามทางเพศได้ง่ายและหากถูกคุกคามทางเพศต้องแสดงท่าที่ไม่พอใจตั้งแต่เริ่มแรก เพราะจะทำให้โอกาสที่จะถูกคุกคามทางเพศลดลงและต้องร้องเรียนหากเกิดเรื่องดังกล่าวขึ้น นอกจากนี้ ปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานถือเป็นภัยใกล้ตัวและเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ปัจจุบันคนในสังคมไทยรับรู้ปัญหาการคุกคามทางเพศมากขึ้น เนื่องจาก ผู้ถูกคุกคามเริ่มมีความตื่นตัวโดยการเรียกร้องสิทธิและเข้าแจ้งความดำเนินคดีแก่ผู้คุกคาม ซึ่ง จะเห็นได้จากการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศผ่านสื่อต่างๆ เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของ สมพร จรัสเจริญวิทยา (2550)

ทัศนคติของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พนักงานหญิงฯ ส่วนใหญ่มีทัศนคติต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง (คิดเป็นร้อยละ 3.21) โดยทัศนคติของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานมักถูกมองว่าเป็นปัญหาส่วนบุคคลมากกว่าปัญหาส่วนรวมจึงทำให้ผู้ถูกระงับไม่กล้าเปิดเผยเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้เพื่อนร่วมงานหรือคนในครอบครัวได้รับรู้ อีกทั้งผู้กระทำการคุกคามทางเพศมักจะเป็นผู้ที่มีอำนาจมากกว่าและผู้ถูกระงับนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ได้บังคับบัญชา เมื่อเกิดการคุกคามทางเพศขึ้นผู้ถูกระงับจึงเลือกที่จะอดทนรับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเลือกที่จะทำเฉย ไม่สนใจ เดินหนี เลี่ยงการเผชิญหน้าและทำตลกกลบเกลื่อนเพราะผู้ถูกระงับเกรงจะถูกแกล้งแค้นในภายหลังและอาจส่งผลกระทบต่อหน้าที่การงาน ซึ่งอาจทำให้ ความผูกพันหรือความเชื่อมั่นที่มีต่อองค์กรลดน้อยลง ขาดประสิทธิภาพในการทำงาน ขาดความตั้งใจและขาดความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความหวาดระแวง ไม่ไว้วางใจต่อสิ่งรอบข้างและมีอัตราการขาดงานมากขึ้นไปจนถึงการลาออกจากงาน นอกจากนี้วัฒนธรรมแบบชายเป็นใหญ่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยทำให้พฤติกรรมที่ผู้ชายกระทำ เช่น การแซว การพูดเรื่องตลกกลมกลืนในสถานที่ทำงาน กลายเป็น

เรื่องธรรมดาจนบางครั้งผู้หญิงไม่แน่ใจว่าตนเองกำลังถูกคุกคามทางเพศ เพราะ การกระทำที่เกิดขึ้นได้แทรกเข้ามาในโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมจนกลายเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ในองค์กร การคุกคามทางเพศส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นในห้องทำงานที่มืดซิดไม่สามารถมองเห็นจากภายนอกได้ การติดตั้งกล้องวงจรปิดที่ยังมีประสิทธิภาพหรือจำนวนไม่เพียงพอ บริเวณทางเดินทั้งภายในและรอบนอกองค์กรมีแสงสว่างไม่เพียงพอจึงง่ายต่อการเกิดการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน รวมไปถึงการที่องค์กรยังไม่มีบทลงโทษที่ชัดเจนต่อผู้กระทำความผิดฐานคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานทั้งรุนแรงและไม่รุนแรง ขาดแนวทางหรือมาตรการเกี่ยวกับปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานขององค์กรยังไม่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างชายหญิง เพศชายมีอำนาจและสิทธิมากกว่าเพศหญิงจึงเกิดการกดขี่ เอาเปรียบทางเพศ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ วชิราภรณ์ วรรณโชติ (2556)

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “แนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศต่อพนักงานหญิงในสถานที่ทำงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี องค์การการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจของพนักงานหญิงเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน ศึกษาทัศนะของพนักงานหญิงต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานขององค์การการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย และเพื่อแสวงหาแนวทางในการส่งเสริมมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นพนักงานหญิงในองค์การการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย จำนวน 234 คน และได้นำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรม SPSS ในการหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการศึกษาสรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

พนักงานหญิงฯ ส่วนใหญ่มีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานและรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{X} = 5.4$)

รองลงมา ทักษะของพนักงานหญิงฯต่อปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.21$) โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านผลกระทบต่อการคุกคามทางเพศอยู่ในระดับดี ($\bar{X} = 3.60$) พบประเด็นที่พนักงานหญิงฯมีทักษะด้านผลกระทบต่อการคุกคามคุกคามทางเพศในระดับเห็นด้วย มีเพียง 1 ประเด็น คือ การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานทำให้เหยื่อขาดความมั่นใจในตนเองและประสิทธิภาพในการทำงานลดลง ($\bar{X} = 3.97$) 2) ด้านตัวบุคคลต่อการคุกคามทางเพศอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.36$) พบประเด็นที่พนักงานหญิงฯมีทักษะด้านผลกระทบต่อการคุกคามคุกคามทางเพศในระดับเห็นด้วย มีเพียง 2 ประเด็น คือ การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานมีสาเหตุมาจากการใช้คำพูดที่มีลักษณะเชิงขวนหรือทำทนาย ($\bar{X} = 3.26$) และการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานเป็นเรื่องที่น่าอายสำหรับผู้ตกเป็นเหยื่อเราจึงไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง ($\bar{X} = 3.26$) 3) ด้านสถานที่และสภาพแวดล้อมต่อการคุกคามทางเพศอยู่ในระดับปานกลาง พบประเด็นที่พนักงานหญิงฯมีทักษะด้านผลกระทบต่อการคุกคามคุกคามทางเพศในระดับเห็นด้วย มีเพียง 1 ประเด็น คือ ท่านมีความมั่นใจต่อระบบป้องกันความปลอดภัยภายในองค์กร ($\bar{X} = 3.72$) และ 4) ด้านแนวทางหรือมาตรการในการป้องกันและแก้ไขการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานต่อการคุกคามทางเพศอยู่ในระดับปานกลาง มีเพียง 1 ประเด็น คือ ควรมีการจัดอบรมสัมมนาเกี่ยวกับแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานต่อผู้ปฏิบัติงานในองค์กร ($\bar{X} = 4.24$)

แนวทางในการส่งเสริมมาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน

1. อธิบายความผิดและโทษตามกฎหมายเกี่ยวกับคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน โดยการให้คำแนะนำเกี่ยวกับรูปแบบการคุกคามทางเพศ รวมถึงอธิบายความผิดและโทษที่จะได้รับเมื่อเกิดการคุกคามทางเพศขึ้นในสถานที่ทำงาน
2. จัดตั้งคณะทำงานรับเรื่องร้องทุกข์หรือหาตัวผู้กระทำผิดมารับโทษรวมไปถึงจัดให้มีช่องทางอื่นๆในการรายงานหรือร้องทุกข์ เช่น รายงานไปที่ตัวผู้กระทำผิดโดยตรงหรือผู้ร่วมงานของผู้กระทำผิด
3. มีการฝึกพนักงานในองค์กรให้รู้จักการป้องกันและเขียนรายงานการถูกคุกคามทางเพศอย่างถูกต้องโดยการแจกจ่ายนโยบายหรือส่งอีเมลให้พนักงานทุกคนได้ทราบและการเขียนรายงานให้ถูกต้อง
4. มีการทำงานร่วมกันกับฝ่ายทรัพยากรบุคคลและสภาพแรงงานเพื่อต่อต้านการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน
5. มีการวางแผนหรือรูปแบบให้ชัดเจนเพื่อตอบโต้พฤติกรรมคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงาน เช่น มีการทำขั้นตอนในการรายงานเหตุการณ์การคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานอย่างชัดเจน
6. ประกาศให้มีการลงโทษผู้กระทำผิดอย่างชัดเจนและรุนแรง เช่น ไล่ออก จับเข้าคุก
7. องค์กรฯ ต้องมีการจัดทำแนวทางหรือมาตรการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการคุกคามทางเพศในสถานที่ทำงานที่ครอบคลุมบุคลากรทุกคน รวมทั้งผู้ที่มีการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับองค์กรฯ เช่น นักศึกษาฝึกงาน ผู้รับจ้าง ฯลฯ โดยให้บุคลากรในองค์กรฯ ได้มีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และยอมรับ รวมทั้งต้องประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความตระหนักแก่บุคลากรทุกคนในองค์กรฯ ได้รับทราบและถือปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

นันทิ จิตสว่าง. (2539). การป้องกันอาชญากรรม. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
สุดสงวน สุธีสร. (2547). อาชญาวิทยา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

วิทยานิพนธ์

จันทิกา รอดเรืองเดช. (2543). การเปิดรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ กับความรู้ ทัศนคติ
และพฤติกรรมในการหลีกเลี่ยงต่อการถูกล่วงเกินทางเพศของนักศึกษาอาชีวศึกษา
เป็นสตรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะสาธารณสุขศาสตร์.
มหาวิทยาลัยมหิดล.
ชลธิชา อังคะนิงเดช. (2546). การตีความพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในหมู่
ผู้ปฏิบัติงานภายในองค์กรไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะ
สาธารณสุขศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
ธีรพงษ์ บัวหล้า. (2544). รูปแบบทางพฤติกรรมการคุกคามทางเพศในองค์กรภาครัฐ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะรัฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ปาริฉัตร รัตนกาญจน์. 2551. การล่วงเกิน คุกคาม หรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนรำคาญ
ทางเพศต่อสตรีในที่ทำงาน: รูปแบบหนึ่งของการเลือกปฏิบัติด้วยเหตุแห่งเพศ.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
พนศิริ นามสีฐาน. (2543). ความผิดเกี่ยวกับเพศ: ศึกษากรณีการล่วงเกินทางเพศ.
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโทนิติศาสตร์มหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์.
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์,
ลดาวลัย รุ่งเรืองพัฒนา. (2548). พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการตกเป็นเหยื่อข่มขืน
ของวัยรุ่นหญิง ในสยามแสมควร์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. คณะรัฐศาสตร์.
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

สมพร จรัสเจริญวิทยา. (2550). พฤติกรรมการป้องกันตนเองจากการถูกคุกคามทางเพศของเด็กนักเรียนหญิงวัยรุ่นในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารงานยุติธรรม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อภาภรณ์ พิสูจน์จักรวาท. (2546). มาตรการที่ชุมชนและสังคมใช้ในการป้องกันอาชญากรรมทางเพศ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารงานยุติธรรม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เอกสารอื่นๆ

กขวรรณ ทองอินทร์. (2555). ทักษะต่อการป้องกันอาชญากรรมทางเพศของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต. สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารงานยุติธรรม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กนกวรรณ ธารวรรณ. (2554). การต่อสู้ภาคประชาสังคมเพื่อยุติการคุกคามทางเพศในที่ทำงาน: กรณีศึกษาสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจ บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน). รายงานโครงการศึกษาวิจัย. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. มหาวิทยาลัยมหิดล.

อารญา พงษ์โชติ. (2549). แนวทางการป้องกันปัญหาภัยข่มขืนบนรถรับจ้างสาธารณะ (TAXI). สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารงานยุติธรรม. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2558). มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคู่ค้าทางเพศ. สืบค้นจาก http://www.dwf.go.th/wofa/home.php?mode=normal&mod=news.news_inner_detail&id=681&searchMonth=8&searchYear=2558

- กองส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ กลุ่มมาตรการและกลไก. (2558). มาตรการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการล่วงละเมิดหรือคุกคามทางเพศในการทำงาน. สืบค้นจาก <http://www.owf.go.th/wofa/home.php?mode=normal&sub=15&mod=article.list&group=15>
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย, กลุ่มงานธรรมาภิบาล. (2558). มาตรการการป้องกันการคุกคามทางเพศของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. สืบค้นจาก http://www2.egat.co.th/corporate-governance/index.php?option=com_content&view=featured&Itemid=101
- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (2553). ประวัติ วิสัยทัศน์ พันธกิจและวัฒนธรรมขององค์กร. สืบค้นจาก <http://www.egat.co.th/>
- รัชฎาภรณ์ ศรีรักษา. (2557). วาทกรรมการคุกคามทางเพศในชีวิตประจำวัน: การศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์. สืบค้นจาก http://ir.swu.ac.th/xmlui/bitstream/handle/123456789/4481/Ratchadaporn_S.pdf?sequence=1
- สุทัศน์ บุญโถม. (2557). การขัดเกลาทางสังคมของครอบครัวกับพฤติกรรมเบี่ยงเบน ของวัยรุ่นตอนต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง. สืบค้นจาก http://www.phd-ru.com/private_folder/Journal_Vol_4_issue_1-7.pdf

**ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงจาก
ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์¹**
**Factors Affecting Levels of Violence from Social Action to the Different
and Counterattack Through Social Media.**

อภิเดช เตปิน² และ ดร.สุรางค์รัตน์ จำเนียรพล³
Abhidech Tepin⁴ and Surangrut Jumnianpol, Ph.D.⁵

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงจากปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ โดยการศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบของการศึกษาเฉพาะกรณี ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือในการวิจัยใน 2 รูปแบบ ได้แก่ การแกะรอยผ่านอินเทอร์เน็ต และการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยแบ่งประเด็นการเห็นต่างออกเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ การรับน้องแบบโหดสส การต่อต้านรัฐประหาร ความมั่นคงของประเทศ และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 3 กลุ่มในแต่ละประเด็น ได้แก่ กลุ่มผู้เห็นต่าง กลุ่มผู้ปฏิบัติการ และกลุ่มผู้สนับสนุนการโต้กลับ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงจากปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีทั้งสิ้น 4 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยเรื่องการคลั่งไคล้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากๆ 2) ปัจจัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน เรื่อง “ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์” (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา), บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

² นิสิตปริญญาโท สาขาการพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³ นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁴ The Master's Degree at Program in Human and Social Development, Chulalongkorn University, Thailand

⁵ The Researcher at Social Research Institute, Chulalongkorn University, Thailand

E-mail : abhidech_t@hotmail.com, surangrut.j@g.chula.edu

เหตุการณ์ 3) ปัจจัยด้านระยะเวลาของเหตุการณ์ 4) ปัจจัยกระแสสังคมออนไลน์ และ 5) ปัจจัยระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์

คำสำคัญ : การสื่อสารแห่งความเกลียดชัง, เครือข่ายสังคมออนไลน์, ความรุนแรง

Abstract

This article aims to study the factors affecting levels of violence from social action to the different and counterattack through social media. This study is a qualitative research using the case study method. Internet tracking and in-depth interview were used for data collection. The issues were divided into four issues including; SOTUS, anti-coup, national security, and criticism of the monarchy. There are three groups of stakeholders in each issue including; actor group, the different group, and counterattack group. The key findings are as followed; the factors affecting levels of violence were found that there are four factors including; extremism factor, fact about the social phenomenon factor, timing factor, social network stream factor, and self-disclosure factor.

Keyword : Hate Speech, Social Media, Violence

บทนำ

ปัจจุบันในศตวรรษที่ 20 ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กล่าวคือเป็นยุคที่มีความก้าวหน้าทางวิทยาการ เทคโนโลยีต่างๆ ได้รับการพัฒนา เป็นยุคที่เมื่อเราพูดถึง “สังคม” ความหมายนั้นจะไม่ได้หมายถึงสังคมทางกายภาพหรือสังคมที่มีตัวตน เป็นหมู่บ้านหรือชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ยังคงหมายรวมไปถึง ชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community) หรือสังคมออนไลน์ ที่เป็นสังคมที่มองไม่เห็นทางกายภาพแต่มีอยู่ด้วยการปฏิสัมพันธ์กันผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

เครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social Networking) หมายถึง สังคมที่เกิดจากการรวมตัวกันบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นสังคมที่ผู้คนสามารถทำความรู้จัก แลกเปลี่ยนความคิด แบ่งปันประสบการณ์ร่วมกัน และเชื่อมโยงกันในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ผ่านการติดต่อสื่อสารกันเป็นลักษณะของเครือข่าย เช่น Facebook, Twitter, Line, YouTube เป็นต้น อย่างไรก็ตามสังคมออนไลน์เปรียบเสมือนดาบสองคม กล่าวคือ ในด้านผลดีนั้น Williamson Andy (2013, p.9) มองว่าสังคมออนไลน์ “ช่วยสร้างประสบการณ์ใหม่แก่ผู้ใช้งานขึ้นทั้งในเรื่องการติดต่อสื่อสาร หรือข้อมูลข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและทันเหตุการณ์ สามารถติดต่อกับคนที่อยู่ห่างกันในโลกอีกซีกโลกได้อย่างทันทีทันใด” ช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทัศนคติ ความรู้ อันจะนำไปสู่การเกิดองค์ความรู้ใหม่ หรือแม้แต่การรวมกลุ่มของภาคประชาสังคมอันจะนำมาสู่การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศได้ ในทางกลับกันด้วยความรวดเร็วของการสื่อสารบนเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้นทำให้ “มารยาท และรูปแบบการใช้งานแตกต่างจากสื่อรูปแบบอื่น จึงทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเสมือนจริงนี้ดำเนินไปอย่างฉาบฉวย ไม่ได้มีการติดต่อสื่อสารแบบเผชิญหน้ากัน” (พิรงรอง รามสูต, 2558, น.138) ตลอดจนข้อมูลที่ใช้นบนสังคมออนไลน์นั้นก็ยังคงตรวจสอบได้ยาก จึงมีการนำเอาพฤติกรรมทางด้านลบที่ตัวเองอยากทำในโลกของความเป็นจริงแต่ทำไม่ได้มาใช้บนสังคมออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ข้อความดูหมิ่น ถากถาง อย่างไรก็ตามการใช้เครือข่ายทางสังคมออนไลน์นั้นก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการใช้ของแต่ละบุคคล บางคนใช้สื่อออนไลน์ในทางสร้างสรรค์ กล่าวคือมีการเปิดเผยตัวตน ใช้พื้นที่บนโลกออนไลน์ในการติดต่อสื่อสาร แสดงความคิดเห็น ทัศนะด้านต่างๆ ของตนเองสู่สาธารณะ ทั้งด้านการเมือง ชาติพันธุ์ เป็นต้น แน่นนอนว่าย่อมมีทั้งผู้ที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่เรียกว่าเป็น “ความคิดเห็นส่วนตัว” แต่นั่นคือความเห็นส่วนตัวที่อยู่บนพื้นที่สาธารณะ เมื่อความคิดเห็นของคนในสังคมไม่ตรงกัน ก็นำมาซึ่งความขัดแย้ง จนส่งผลกระทบต่อชีวิตในโลกแห่งความเป็นจริงนำมาสู่การทะเลาะเบาะแว้งกัน หรือถ้าความขัดแย้งนั้นเป็นประเด็นที่ใหญ่และสังคมในโลกแห่งความเป็นจริงให้ความสนใจก็อาจจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่า “Hate Speech” หรือ “การสื่อสารแห่งความเกลียดชัง” ได้

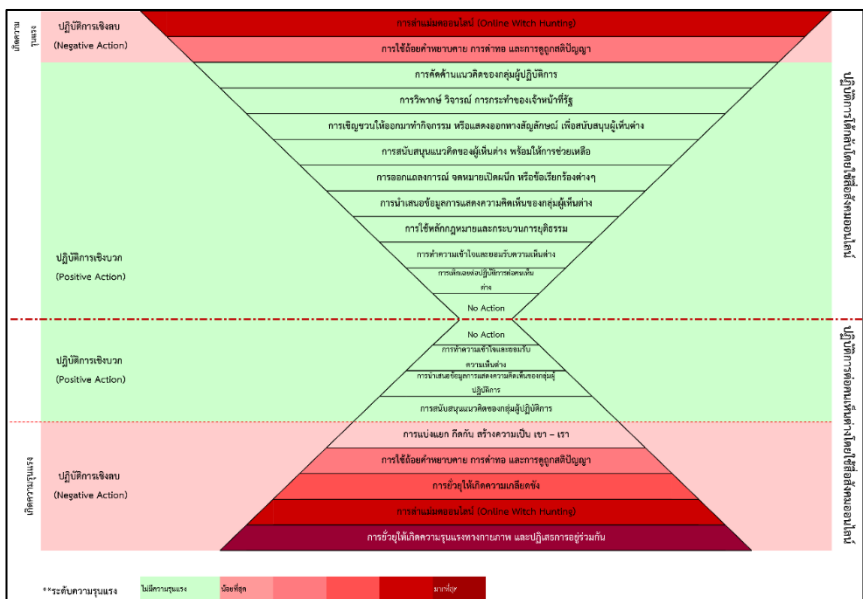
ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นการศึกษาถึงรูปแบบของปฏิบัติการทางสังคมที่จะเกิดขึ้นหากคนในสังคมมีความคิดเห็นในประเด็นใดประเด็นหนึ่งไม่ตรงกัน ดังนั้นแล้ว ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ปฏิบัติการทางสังคมที่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งกระทำต่อผู้ที่เห็นต่างจากตน และผู้เห็นต่างก็จะดำเนินปฏิบัติการโต้กลับต่อกลุ่มผู้ปฏิบัติการในสื่อสังคมออนไลน์ ภายใต้ 4 ประเด็นการเห็นต่าง⁶ ได้แก่ ประเด็นการรับน้องแบบโหดสุด ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ ประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยรูปแบบปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์มีทั้งสิ้น 8 ปฏิบัติการ⁷ ได้แก่ ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างในลักษณะ 1) การทำความเข้าใจและยอมรับความเห็นต่าง 2) การนำเสนอข้อมูลการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ 3) การสนับสนุนแนวคิดของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ 4) การแบ่งแยก กีดกัน สร้างความเป็น เขา-เรา 5) การใช้ถ้อยคำหยาบคาย การด่าทอ และการดูถูกสติปัญญา 6) การยั่วยุให้เกิดความเกลียดชัง 7) การล่าแม่มดออนไลน์ และ 8) การยั่วยุให้เกิดความรุนแรงทางกายภาพ และปฏิเสธการอยู่ร่วมกัน ส่วนปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีทั้งสิ้น 11 ปฏิบัติการ ได้แก่ ปฏิบัติการโต้กลับในลักษณะ 1) การเพิกเฉยต่อปฏิบัติการต่อคนเห็นต่าง 2) การทำความเข้าใจและยอมรับความเห็นต่าง 3) การใช้หลักกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม 4) การนำเสนอข้อมูลการแสดงความ

⁶ การวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดคุณลักษณะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือกรณีศึกษา (Case Study) โดยแบ่งเป็น 4 ประเด็นการเห็นต่าง ได้แก่

- 1) ประเด็นการรับน้องแบบโหดสุด ผู้วิจัยได้เลือกประเด็นที่มีการเห็นต่างเรื่องวิธีการรับน้องของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2558
- 2) ประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร ผู้วิจัยเลือกประเด็นการเห็นต่างในกรณีการจัดกิจกรรมครบรอบ 1 ปี การรัฐประหารเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 ของกลุ่มนิสิต นักศึกษา นักกิจกรรม
- 3) ประเด็นความมั่นคงของประเทศ ผู้วิจัยเลือกเหตุการณ์ระเบิดในกรุงเทพมหานคร เมื่อปี 2558
- 4) ประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยเลือกประเด็นการเห็นต่างของ “ก้านรูป” ในช่วงปี 2552-2555

⁷ ผลการศึกษาของงานวิจัยของ อภิเดช เตปิน. (2560). ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์. (ปริญาวุฒิปริญญาตรมหาบัณฑิต), สาขาวิชาการพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา), บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คิดเห็นของกลุ่มผู้เห็นต่าง 5) การออกแถลงการณ์ จดหมายเปิดผนึก หรือข้อเรียกร้องต่าง ๆ 6) การสนับสนุนแนวคิดของผู้เห็นต่าง พร้อมให้การช่วยเหลือ 7) การเชิญชวนให้ออกมาทำกิจกรรม หรือแสดงออกทางสัญลักษณ์ เพื่อสนับสนุนผู้เห็นต่าง 8) การวิพากษ์วิจารณ์ การกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ 9) การคัดค้านแนวคิดของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ 10) การใช้ถ้อยคำหยาบคาย การด่าทอ และการดูถูกสติปัญญา และ 11) การล่าแม่มดออนไลน์ ดังนี้

รูปภาพ 1 ภาพรวมปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์
ที่มา: ประมวลมาจากผลการศึกษาของผู้เขียน

เมื่อพิจารณาปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์แล้ว พบว่า 1) ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่าปฏิบัติการโต้กลับ และ 2) รูปแบบของทั้งสองปฏิปักษ์การนั้นปรากฏทั้งในลักษณะของการประณินประνομความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ไปจนถึงลักษณะของการใช้ความรุนแรง โดยในบางประเด็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างไม่สามารถหยุดความขัดแย้งได้

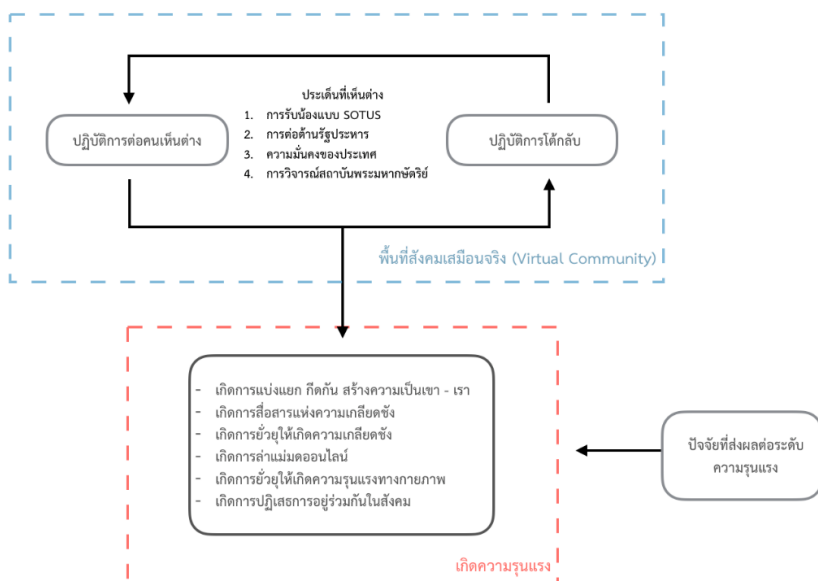
แต่กลับยังทวีความรุนแรงของปฏิบัติการได้กลับขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดความรุนแรงต่อกัน แต่ในขณะที่บางประเด็นความรุนแรงของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างสามารถหยุดความขัดแย้งและลดระดับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในการได้กลับได้ สิ่งที่น่าสนใจจากปรากฏการณ์นี้คืออะไรคือปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการได้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

ดังนั้นแล้วบทความนี้จะหยิบเอาประเด็นเรื่องความรุนแรงจากงานวิจัยมาอภิปรายผลต่อเพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการได้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการได้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

กรอบแนวคิด

แผนผังที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในรูปแบบของการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study Method) กล่าวคือ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆทั้งบทความทางวิชาการ ข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานศึกษา และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกโดยยึดตามจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการศึกษาเป็นหลัก ผ่านการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลมาใช้ในการวิเคราะห์ ทำให้ผู้วิจัยได้รับผลการศึกษาที่ชัดเจนหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล และท้ายที่สุดแล้วผู้วิจัยได้ทำการสรุปวิเคราะห์ข้อมูลและมีการนำเสนอด้วยวิธีการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Research)

โดยประเด็นของการเห็นต่างของกรณีศึกษาที่ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกเพื่อมาเป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ประเด็น ได้แก่ การเห็นต่างกันในประเด็นการรับน้องแบบโหดส์ (SOTUS) การต่อต้านรัฐประหาร ความมั่นคงของประเทศ และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยในแต่ละประเด็นจะมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เห็นต่าง (The Different) กลุ่มผู้ปฏิบัติการ (Actors) และกลุ่มผู้สนับสนุนการโต้กลับ (Counterattacks) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นการรับน้องแบบโหดส์ (SOTUS) ผู้วิจัยได้เลือกอาจารย์ลลิตา หาญวงศ์ มาเป็นผู้เห็นต่าง เลือกอาจารย์และนักศึกษาวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้แสดงความเห็นต่อประเด็นดังกล่าวผ่านกลุ่มทีมดุริยางค์มาเป็นผู้ปฏิบัติการ สุดท้ายเลือกเครือข่ายปฏิรูปรับน้องประชุมเชียร์เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (Anti SOTUS), ตัวแทนนักวิชาการที่ลงชื่อใน “แถลงการณ์กลุ่มเพื่อนนักวิชาการและบุคลากรทางการศึกษา”, และผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้แสดงความเห็นต่อประเด็นดังกล่าวผ่านกลุ่มทีมลลิตา มาเป็นผู้สนับสนุนการโต้กลับ

ประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร เป็นเหตุการณ์ต่อต้านการรัฐประหารของประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ.2557 ผู้วิจัยได้เลือกตัวแทนของขบวนการประชาธิปไตยใหม่ (NDM) มาเป็นผู้เห็นต่าง และเลือก Facebook Fan Page นวพลที่ 2 ปราปปรามนักศึกษา, อาชีวะช่วยชาติ, ปฎิรูปไทย, และรวมมิตรการเมือง มาเป็นผู้ปฏิบัติการ สุดท้ายเลือก ศูนย์ประสานงานเยาวชนนิยมสังคมประชาธิปไตย (YPD), กลุ่มธรรมศาสตร์เสรีเพื่อประชาธิปไตย (LLTD), และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเพื่อประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย (TSCD) มาเป็นผู้สนับสนุนการได้กลับ

ประเด็นความมั่นคงของประเทศ เป็นประเด็นความมั่นคงจากกรณีระเบิดราชประสงค์ เมื่อปี 2558 ผู้วิจัยเลือก Mr. Sunny Burns (ซันนี่ เบิร์น) มาเป็นผู้เห็นต่าง เลือกผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่ได้แสดงความเห็นต่อประเด็นดังกล่าวมาเป็นผู้สนับสนุนการได้กลับ สำหรับผู้ปฏิบัติการนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากการแกะรอยผ่านอินเทอร์เน็ต เนื่องจากไม่สามารถระบุผู้ปฏิบัติการได้

ประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ก้านธูป มาเป็นผู้เห็นต่าง ส่วนผู้ปฏิบัติการนั้น เนื่องจากเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2553 และเป็นประเด็นที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างแพร่หลายในสื่อสังคมออนไลน์ ไม่สามารถระบุผู้ปฏิบัติการได้ ผู้วิจัยจึงเลือกใช้การเก็บข้อมูลจากการแกะรอยทางอินเทอร์เน็ต สำหรับผู้สนับสนุนการได้กลับนั้นผู้วิจัยเลือก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้เครื่องมือในการวิจัยใน 2 รูปแบบ ได้แก่ การแกะรอยผ่านอินเทอร์เน็ต (Internet Tracking) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การแกะรอยจากอินเทอร์เน็ต (Internet Tracking) มีลักษณะเป็นการสังเกต (Observation) ในประเภทการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เนื่องจากในบางกรณีศึกษาของกลุ่มผู้ปฏิบัติการนั้น อาจเกิดข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลการสัมภาษณ์ หรือการสนทนาผ่านช่องทางต่างๆ ผู้วิจัยจะใช้วิธีการติดตาม แกะรอยผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ร่วมด้วย โดยเน้นการสังเกตพฤติกรรม

กระบวนการ องค์ประกอบ และรูปแบบ ของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการ
โต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก
มาเป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยข้อคำถามจะเป็นลักษณะคำถามปลายเปิด เพื่อให้กลุ่ม
ตัวอย่างได้แสดงทัศนคติได้อย่างหลากหลายมุมมอง กว้างขวาง และครบถ้วน ซึ่งผู้วิจัยได้
จัดทำแบบสัมภาษณ์โดยมีข้อคำถามไว้แล้วล่วงหน้า และผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ด้วยตนเอง แต่
อย่างไรก็ตาม รูปแบบการสัมภาษณ์นั้นอาจจะแตกต่างกันออกไปในแต่ละกรณี ในกรณีที่
กลุ่มตัวอย่างยินดีที่จะให้ผู้วิจัยเข้าพบ เพื่อทำการสัมภาษณ์ก็จะเป็นการสัมภาษณ์แบบ
หน้าต่อหน้า (Face-to-Face) แต่ในกรณีของกลุ่มตัวอย่างที่เป็น Facebook Fan Page
ที่ไม่สามารถเปิดเผยตัวตนได้ ผู้วิจัยก็จะใช้การสัมภาษณ์ผ่านโทรศัพท์ หรือการสนทนา
ผ่าน Facebook Fan Page

ความรุนแรงที่พบในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคม ออนไลน์

ข้อค้นพบหนึ่งจากงานวิจัยเรื่อง “ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการ
โต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์” คือประเด็นเรื่องความรุนแรง โดยรูปแบบของปฏิบัติการ
ต่อคนเห็นต่างนั้น มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่าปฏิบัติการโต้กลับ กล่าวคือ
ลักษณะของปฏิบัติการที่เกิดความรุนแรงต่อคนเห็นต่างนั้น มี 5 ปฏิบัติการ ได้แก่ การ
แบ่งแยก กีดกัน สร้างความเป็น เขา-เรา การใช้ถ้อยคำหยาบคาย การด่าทอ และการ
ดูถูกสติปัญญา การยั่วยุให้เกิดความเกลียดชัง การล่าแม่มดออนไลน์ และการยั่วยุให้เกิด
ความรุนแรงทางกายภาพ และปฏิเสธการอยู่ร่วมกัน ที่ถือว่าเป็นความรุนแรงในระดับสูง
ที่สุดในงานศึกษา ส่วนทางด้านปฏิบัติการโต้กลับนั้น พบปฏิบัติการที่ก่อให้เกิดความ
รุนแรงเพียงแค่ 2 ปฏิบัติการ ได้แก่ การใช้ถ้อยคำหยาบคาย การด่าทอ และการดูถูก
สติปัญญา และการล่าแม่มดออนไลน์

ข้อสังเกตแรกที่เกิดขึ้นคือทำไมในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างจึงมีแนวโน้มความ
รุนแรงมากกว่าปฏิบัติการโต้กลับ เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Social

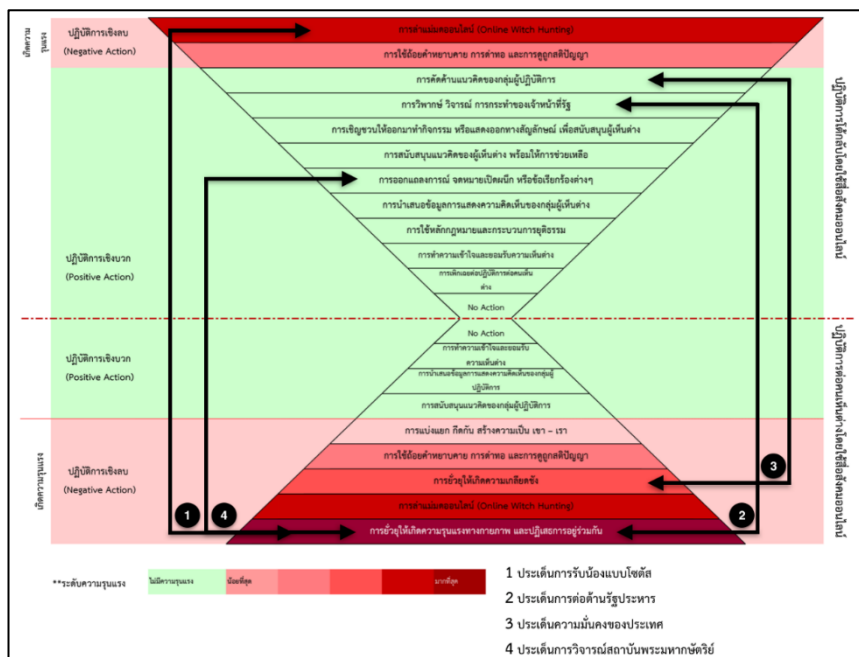
Action) ของ แมกซ์ เวเบอร์ (สุภางค์ จันทวานิช, 2557, น.62) ที่มองว่า ความมีเหตุผล (Rationality) เป็นปัจจัยเบื้องหลังการกระทำทางสังคมต่างๆ จึงทำให้สามารถแบ่งรูปแบบของการกระทำทางสังคมเป็น 4 รูปแบบได้แก่ 1) การกระทำอย่างมีเหตุผล เพื่อบรรลุเป้าหมาย 2) การกระทำอย่างมีเหตุผลเพื่อบรรลุค่านิยม 3) การกระทำอย่างไม่มีเหตุผลแต่เกิดจากอารมณ์ และ 4) การกระทำที่เป็นไปตามประเพณี โดยเวเบอร์ ได้อธิบายว่า ในเบื้องต้นมนุษย์จะตกอยู่ในภาวะ “ต้องมนต์ขลัง” (Enchantment) ไม่ว่าจะเป็นมนต์ของศาสนา ความศรัทธา ความชื่นชมสิ่งสิ่งหนึ่งหลายๆ และเมื่อคนเราอยู่ในภาวะต้องมนต์นี้แล้ว รูปแบบของการกระทำที่ปรากฏออกมาจะอยู่ในขั้นของการทำตามอารมณ์หรือประเพณีเท่านั้น

ในรูปแบบของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างที่เกิดความรุนแรงนั้น โดยเฉพาะประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดร้าย การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ สาเหตุหนึ่งที่มีร่วมกันคือ กลุ่มผู้ปฏิบัติการนั้นถูกผู้เห็นต่างละเมิดลบหลู่ สิ่งที่ศรัทธา ชื่นชม หรือสิ่งที่กลุ่มผู้ปฏิบัติการเชื่อมากๆ แล้ว ตามทฤษฎีของเวเบอร์ อาจกล่าวได้ว่า มีกลุ่มผู้ปฏิบัติการบางส่วนที่กำลังตกอยู่ในสภาวะต้องมนต์ จึงทำให้รูปแบบของปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการกระทำอย่างไม่มีเหตุผลแต่เกิดจากอารมณ์ ซึ่งอารมณ์ในขณะนั้นคือ อารมณ์โกรธ ที่ถูกลบหลู่ความเชื่อปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างจึงเกิดความรุนแรงขึ้น แต่ขณะที่ในปฏิบัติการได้กลับ เป็นกระบวนการของการใช้เหตุและผล มาโต้แย้งกับผู้ปฏิบัติการเป็นส่วนใหญ่จึงทำให้แนวโน้มของความรุนแรงมีน้อยกว่า

กล่าวโดยสรุป สาเหตุที่ในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างมีแนวโน้มความรุนแรงมากกว่าปฏิบัติการได้กลับ เป็นเพราะในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างเป็นการกระทำตามอารมณ์ แต่ในปฏิบัติการได้กลับเป็นการกระทำตามหลักเหตุและผล

ปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงที่จะเกิดขึ้นในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

จากงานวิจัยเรื่อง “ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์” ผู้วิจัยพบข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับระดับความรุนแรงที่เกิดจากทั้ง 4 ประเด็นการเห็นต่างในระดับที่แตกต่างกันออกไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยสรุปเป็นแผนผังดังนี้

แผนผังที่ 2 ระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์

ที่มา: ประมวลมาจากผลการศึกษาของผู้เขียน

จากแผนผังระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ เป็นการนำเสนอข้อค้นพบจากงานวิจัยในประเด็นรูปแบบปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับทั้งหมด โดยเรียงลำดับ

จากปฏิบัติการที่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง ไปจนถึงปฏิบัติการที่มีความรุนแรงในระดับมากที่สุด⁸ และแสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการที่เกิดความรุนแรงสูงที่สุดในแต่ละประเด็นเห็นต่าง โดยผู้วิจัยพบข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้น ดังนี้

1) ประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดส์ การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ พบว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด (ดูแผนผังที่ 2 เส้นที่ 1, 2 และ 4) แต่ในปฏิบัติการโต้กลับนั้นมีหลายรูปแบบ โดยพบตั้งแต่ปฏิบัติการที่ไม่เกิดความรุนแรง ไปจนถึงเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด (ดูแผนผังที่ 2)

2) ประเด็นความมั่นคงของประเทศไทย แม้ว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นไม่ได้เกิดความรุนแรงในระดับเทียบเท่ากับประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่กลับพบว่าในปฏิบัติการโต้กลับของประเด็นความมั่นคงของประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า 2 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น

สิ่งที่ผู้วิจัยสนใจก็คืออะไรเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความรุนแรงในปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้น และเมื่อผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์แล้ว พบว่ามีทั้งสิ้น 5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ปัจจัยเรื่องการคลั่งไคล้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากๆ 2) ปัจจัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ 3) ปัจจัยด้านระยะเวลาของเหตุการณ์ 4) ปัจจัยกระแสสังคมออนไลน์ และ 5) ปัจจัยระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ (Self-Disclosure) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ปัจจัยเรื่องการคลั่งไคล้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากๆ

ในประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดส์ การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด คือการยั่วยุให้เกิดความรุนแรงทางกายภาพ และปฏิเสธการอยู่ร่วมกันใน

⁸ ผู้วิจัยได้แบ่งการวัดระดับความรุนแรงจากการทบทวนแนวคิดการสื่อสารแห่งความเกลียดชัง (Hate Speech) โดย ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2557) และ พิงรอรัง รามสูต (2558, น.37) ได้แบ่งระดับของการสื่อสารแห่งความเกลียดชังออกเป็น 4 ระดับ ตามระดับความรุนแรงจากน้อยที่สุดไปมากที่สุด ได้แก่ ระดับที่ 1 การแบ่งแยกแบบไม่ตั้งใจต่อกลุ่มเป้าหมาย ระดับที่ 2 การตั้งใจแบ่งแยก กีดกัน สร้างความเป็น เขา-เรา ต่อกลุ่มเป้าหมาย ระดับที่ 3 มีการยั่วยุให้เกิดความเกลียดชังต่อกลุ่มเป้าหมาย และ ระดับที่ 4 มีการยั่วยุให้เกิดการใช้ความรุนแรงต่อกลุ่มเป้าหมาย

สังคม สาเหตุหนึ่งมาจาก ปัจจัยเรื่องการคลังโคล์ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลายๆ โดยประเด็นทั้ง 3 ประเด็นนั้นเป็นเรื่องที่มีแนวความคิดเฉพาะกลุ่ม และมีสมาชิกที่สมาทานแนวคิดดังกล่าว เข้ามาจนเกิดเป็นความเชื่อ หรือคลังโคล์ในแนวคิดเหล่านั้นมาก

ในประเด็นแนวคิดการรับน้องแบบโหดส์ ที่สมาชิกในกลุ่มของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคามเชื่อ ยอมรับ และปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเรียกว่าเป็น “ประเพณี วัฒนธรรม” ของกลุ่ม ที่มีการสืบทอดและปฏิบัติกันมารุ่นต่อรุ่น ดังที่จะเห็นในการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ⁹ เช่น

“เขาก็ทำกันมาอย่างนี้ทุกปีอยู่แล้ว”

“ไม่รู้ลืกลืตื้นหนาบางอย่ามาพูดถึงแล้ว”

“อย่ามาดูถูกวัฒนธรรมคณะอื่น”

เช่นเดียวกับประเด็นเรื่องการต่อต้านรัฐประหาร ที่เป็นรูปแบบกิจกรรมเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งสถานการณ์ของขบวนการเมืองไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา นั้นแบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ๆ อย่างชัดเจนคือกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนทักษิณ และกลุ่มการเมืองที่ไม่สนับสนุนทักษิณ ซึ่งทั้งสองขบวนการนี้ได้มีชุดความเชื่อในกลุ่มของตนเอง และขัดแย้งกันมาอย่างยาวนาน โดยการรัฐประหารครั้งนี้เป็นการรัฐประหารรัฐบาลของยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนทักษิณ ดังนั้นกิจกรรมการแสดงออกทางสัญลักษณ์เพื่อต่อต้านรัฐประหารของกลุ่มนี้สิต นักศึกษา นักกิจกรรมที่เกิดขึ้นก็ถูกกลุ่มผู้ปฏิบัติการเหมารวมว่า นักกิจกรรมเหล่านี้เป็นกลุ่มการเมืองที่สนับสนุนทักษิณ ก็เหมือนกับการไปสนับสนุนความเชื่อ¹⁰ ของกลุ่มหนึ่ง และในขณะเดียวกันก็ไปขัดกับอีกกลุ่มหนึ่งเช่นกัน เห็นได้ชัดจาก คำอธิบายตนเองของผู้ปฏิบัติการกลุ่มหนึ่งในเฟซบุ๊กที่ว่า

⁹ ที่มา _____. (25 สิงหาคม 2558). ดัชนีข้อความ “ทีมดุริยางค์”. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2559, จาก <<https://www.facebook.com/search/top?q=#ทีมดุริยางค์/>>

¹⁰ เช่น ความเชื่อของกลุ่มตรงข้าม ที่ว่ากลุ่มการเมืองที่สนับสนุนทักษิณ หรือคนเสื้อแดง เป็นพวกล้มเจ้า เป็นต้น

กลุ่มประชาชนผู้รักชาติรักสถาบัน ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้ง “กลุ่มนวพลที่ 2” ขึ้น โดยมีเครือข่าย ประชาชนในหลายภาคส่วน ได้รวมตัวกัน เพื่อปกป้องผู้ไม่หวังดีต่อชาติ ต่อสถาบัน อันจะเป็นการหนักแผ่นดินต่อไป¹¹

หรือพื้นที่ในสื่อสังคมออนไลน์ของกลุ่มผู้ปฏิบัติการบางกลุ่มก็จะเป็นพื้นที่ แลกเปลี่ยนความเห็นทางการเมืองที่เน้นไปในกลุ่มการเมืองฝั่งสนับสนุน กปปส. และรัฐบาลโดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา โดยต่อต้านคนคิดต่างและมองเหมา รวมกลุ่มคนคิดต่างว่าเป็น “คนเสื้อแดง” ทั้งหมด

การหมกมุ่นอยู่ในเกมการเมือง การแบ่งขั้วทางการเมือง กล่าวคือ มีชุดความคิด ความเชื่อที่แพร่หลายกันภายในกลุ่มของตนเองในลักษณะของวิธีคิดแบบขั้วตรงข้าม โดยไม่ได้สนใจข้อเท็จจริงจากกลุ่มผู้เห็นต่างว่าเหตุผลของการเคลื่อนไหว หรือการทำกิจกรรม เนื่องในโอกาสครบรอบ 1 ปี การรัฐประหารนั้นคืออะไร หากไม่เห็นด้วยกับการ รัฐประหารก็จะเหมารวมว่าคนเหล่านี้เป็นกลุ่มการเมือง “เสื้อแดง” จึงทำให้ในความคิดของกลุ่มผู้ปฏิบัติการมองกลุ่มผู้เห็นต่างที่ออกมาต่อต้านการรัฐประหารว่าเป็น “เสื้อแดง” การคิดแบบขั้วตรงข้ามที่เกิดขึ้นจึงเป็นสาเหตุหนึ่งของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างใน กรณีสึกษา การต่อต้านรัฐประหาร ที่ปรากฏออกมาในลักษณะการยุยงให้เกิดความเกลียดชัง และการที่มีกลุ่มคนเห็นต่างจากข้อมูลที่ตนเองเชื่อถือเป็นความผิดจึงนำมาสู่ความรุนแรง ของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างตามแนวคิดของเวเบอร์ที่ได้อธิบายไว้ข้างต้น

ส่วนประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ก็เป็นกระบวนกรเดียวกับ 2 ประเด็นข้างต้น คือการที่มีผู้เห็นต่างมาวิพากษ์วิจารณ์ “ความศรัทธา” ของกลุ่ม ก็ย่อมมี สมาชิกกลุ่มที่จงรักภักดี หรือคลั่งไคล้ความเชื่อนั้นมากๆ ก็พร้อมที่จะปกป้องความเชื่อ ของตนเองโดยไม่ได้นสนใจความถูกต้อง

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดที่จะมาสนับสนุนรูปแบบการกระทำดังกล่าวของกลุ่มผู้ ปฏิบัติการแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดในเรื่องของการเป็นสมาชิกของกลุ่ม (Group

¹¹ ที่มา นวพลที่ 2 ปราบปรามนักศึกษา. (25 พฤษภาคม 2558). คำอธิบายเกี่ยวกับแฟนเพจนวพลที่ 2 ปราบปรามนักศึกษา. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <<https://www.facebook.com/นวพลที่2-ปราบปรามนักศึกษา-1655410114687369/>>

Identification) มาเป็นกรอบในการอธิบายถึงสาเหตุของปัจจัยเรื่องการคลังโคลนในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหลายๆ ดังนี้

แนวคิดเรื่องการเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น พิงรอรัง รามสูต (2558, น.33) ได้มองว่า “...การเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากในการสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล กล่าวคือคนที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันจะถูกรวมเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม คนที่อยู่นอกกลุ่มจะถูกเหยียดหยาม ดูถูก หรือวิจารณ์ในทางเสียหาย...” ในประเด็นนี้สอดคล้องกับรูปแบบของปฏิบัติการที่ทางกลุ่มผู้ปฏิบัติการได้ดำเนินการกับอาจารย์ลลิตา กลุ่มนักกิจกรรม และ ก้านธูป ถูกมองว่าเป็น “คนนอก” และมองว่าการกระทำของคนนอกกลุ่มที่ไม่ได้รู้เรื่องราวอย่างลึกซึ้งภายในกลุ่ม จะเข้ามาทำลายอัตลักษณ์ หรือวัฒนธรรมที่กลุ่มตนเองมองว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม บุคคลที่ได้รับการปลูกฝังมาในฐานะสมาชิกของกลุ่มแล้ว ก็จะรับเอามาตรฐานของกลุ่มตนเองในการมอง หรือตัดสินบุคคลหรือกลุ่มอื่นในสังคม ผู้เห็นต่างในฐานะคนนอกไม่อาจรู้ได้ถึงมาตรฐานของกลุ่มที่ยอมรับกันมา เช่น กรณีอาจารย์ลลิตาที่อาจจะมองว่ากิจกรรมรับน้องของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์นั้นเกินมาตรฐานของตัวอาจารย์เองจึงทำให้ตัดสินใจแสดงความคิดเห็นวิจารณ์ลงในสื่อสังคมออนไลน์ และในขณะเดียวกัน การกระทำของอาจารย์ลลิตาก็ได้คุกคามอัตลักษณ์ หรือ บั่นทอนบรรทัดฐานของกลุ่มวิทยาลัยดุริยางคศิลป์จนเป็นสาเหตุให้เกิดปฏิบัติการดังกล่าวขึ้น เป็นต้น

2. ปัจจัยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์

ปัจจัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ เป็นการตอบคำถามต่อมาว่า ในประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดร้าย การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ พบว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด แต่ทำไมในปฏิบัติการได้กลับนั่นแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเด็น โดยพบตั้งแต่ปฏิบัติการที่ไม่เกิดความรุนแรง ไปจนถึงเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด และทำไมในประเด็นความมั่นคงของประเทสนั้น แม้ว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นไม่ได้เกิดความรุนแรงในระดับเทียบเท่ากับประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่กลับพบว่าในปฏิบัติการได้กลัของประเด็นความมั่นคงของประเทส

กลับมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า 2 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น เมื่อวิเคราะห์แล้วพบว่า

ตามทฤษฎีของเวเบอร์แล้วปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเป็นเรื่องของการใช้ความเชื่อ หรืออารมณ์เป็นตัวนำ แต่เมื่อมาพิจารณาปฏิบัติการได้กลับแล้ว ส่วนใหญ่จะเห็นเรื่องของการใช้เหตุผล ในประเด็นการรับน้องแบบโหดส์ การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ พบความรุนแรงของการโต้กลับในระดับที่ต่างกัน ทั้งๆ ที่ถูกปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างมาในระดับที่เท่ากัน สาเหตุหนึ่งคือ ข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ กล่าวคือ ยิ่งข้อเท็จจริงชัดเท่าไร ก็มีแนวโน้มที่จะโต้กลับแรงขึ้นเท่านั้น

เห็นได้ชัดจากประเด็นการรับน้องแบบโหดส์ ที่ทั้งสองฝั่งมีข้อเท็จจริง และชุดความจริงที่สนับสนุนความคิดของทั้งสอง โดยฝั่งผู้ปฏิบัติการมีชุดความจริงที่ว่า การรับน้องแบบโหดส์เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างความสามัคคี การทำงานเป็นทีม ซึ่งจำเป็นต่ออาชีพนักดนตรีในอนาคต และชุดความจริงที่ว่ากิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมของวิทยาลัยฯ ตนเอง แต่อาจารย์ลลิตาเป็น “คนนอก” ไม่ได้มีส่วนได้เสียจากกิจกรรมรับน้องนี้ แต่การแสดงความคิดเห็นของอาจารย์ลลิตานั้นทำให้ชื่อเสียงของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์เสียหาย ในขณะที่ฝั่งผู้เห็นต่างก็มีชุดความจริงเรื่องเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก โดยมองว่าการแสดงความคิดเห็นของอาจารย์ลลิตานั้นเป็นสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมวิชาการที่ควรจะเป็นพื้นที่ที่เกิดการโต้เถียงกันอย่างสร้างสรรค์ และเคารพในการแสดงความคิดเห็นและการแสดงออกซึ่งกันและกัน โดยข้อเท็จจริงของทั้งสองฝั่งก็สมเหตุสมผล นั่นหมายความว่าทั้งสองฝั่งมีข้อเท็จจริงที่สนับสนุนการกระทำของกลุ่มตน จึงทำให้ทั้งปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับรุนแรงไปจนถึงระดับสูงสุดทั้งสองฝั่ง

ถัดมาในประเด็นการต่อต้านรัฐประหารแม้ว่าทางฝั่งผู้โต้กลับจะมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางการเมือง แต่คู่ขัดแย้งนั้นคือรัฐที่มีอำนาจ

เหนือกว่า และข้อกฎหมาย¹² ที่ถูกบังคับใช้ในช่วงที่เกิดเหตุนั้นก็ไม่ได้สนับสนุนข้อเท็จจริงทางฝั่งผู้ใดกลับ จึงทำให้การไต่กลับนั้นทำได้จำกัดและไม่เกิดความรุนแรง

ประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นประเด็นที่แทบไม่มีข้อเท็จจริง ไม่มีหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าผู้เห็นต่างได้มีการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์จริง¹³ จึงทำให้ปฏิบัติการไต่กลับในประเด็นนี้มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงน้อยที่สุด

สุดท้ายเรื่องความมั่นคงของประเทศนั้นปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นไม่ได้เกิดความรุนแรงในระดับเทียบเท่ากับประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่กลับพบว่าในปฏิบัติการไต่กลับของประเด็นความมั่นคงของประเทศกลับมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า นั่นเป็นเพราะข้อเท็จจริงของฝั่งผู้ใดกลับนั้นชัดเจนว่าชนนี้ เบิร์นส ไม่ใช่มือวางระเบิด¹⁴

กล่าวโดยสรุปแล้ว ยิ่งกลุ่มผู้ใดกลับมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ชัดมากเท่าไรก็จะมีแนวโน้มที่ปฏิบัติการไต่กลับจะเกิดความรุนแรงมากขึ้นเท่านั้น

3. ปัจจัยด้านระยะเวลาของเหตุการณ์

ข้อค้นค้นพบหนึ่งจากงานวิจัยคือ ความรุนแรงในปฏิบัติการการตอบโต้ของทั้งสองฝ่ายจะค่อยๆ ทวีความรุนแรงขึ้น โดย เรื่องการรับน้องแบบโหดส ใช้เวลาประมาณ 1 เดือน (26 สิงหาคม 2558 ถึง 16 กันยายน 2558) การต่อต้านรัฐประหาร ใช้เวลาประมาณ 2 เดือน (22 พฤษภาคม 2558 ถึง 9 กรกฎาคม 2558) และ การวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ใช้เวลาทั้งหมด 3 ปี (ช่วงมีนาคม 2552 ถึง มกราคม 2555) ในการสังสมความรุนแรงไปจนถึงระดับสูงสุด แต่ในขณะเดียวกัน ประเด็นความมั่นคงของ

¹² ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 7/2557 เรื่อง ห้ามชุมนุมทางการเมือง, ฉบับที่ 14/2557 เรื่อง ห้ามสร้าง ความขัดแย้งหรือต่อต้านการปฏิบัติงานของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ

¹³ ในตอนแรก มีหมายเรียกผู้ต้องหามาจากสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ให้ทำนุรูปเดินทางไปรับทราบและชี้แจงข้อกล่าวหาในคดี หมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ตามกฎหมายอาญา มาตรา 112 ในวันที่ 5 พฤศจิกายน 2554 ที่สถานีตำรวจนครบาลบางเขน แต่ท้ายที่สุดพนักงานสอบสวน สถานีตำรวจนครบาลบางเขน ผู้รับผิดชอบคดีให้เลื่อนการรายงานตัวรับทราบข้อกล่าวหาออกไป ก่อนอย่างไม่มีการกำหนด เนื่องจากทางตำรวจอาจจะตัดสินใจไม่สั่งฟ้องจำเลย เพราะพยานหลักฐานอาจไม่เพียงพอในการระบุตัวผู้กระทำความผิด เนื่องจากทางกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) ได้ตรวจสอบหลักฐานแล้วไม่ได้ยืนยันว่าทำนุรูปเป็นผู้แสดงความผิดเห็นจริง

¹⁴ ชันนี เบิร์นสแสดงตัวต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจ ณ สถานีตำรวจนครบาลลุมพินี พร้อมกับหลักฐานเพื่อแสดงความเป็นบริสุทธิ์ ได้แก่ ภาพจากกล้อง CCTV ที่แสดงว่า ขณะเกิดเหตุระเบิด บริเวณแยกราชประสงค์ เขาได้ออกกำลังกายอยู่ที่สถานที่ออกกำลังกาย (Gym) บริเวณเขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร พร้อมกับยินดีให้เจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าตรวจสอบที่พักของเขา

ประเทศ เป็นเหตุการณ์ที่เป็นกระแสสังคมอยู่ประมาณ 3 วัน (17 สิงหาคม 2558 ถึง 19 สิงหาคม 2558) ระดับความรุนแรงที่เกิดขึ้นจึงไม่เท่ากับ 3 ประเด็นก่อนหน้านี้

4. ปัจจัยกระแสสังคมออนไลน์

กระแสสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ เพราะเป็นเสมือนกลุ่มผู้สนับสนุนทั้งทางผู้ปฏิบัติการ และผู้เห็นต่าง เห็นได้ชัดที่สุดในประเด็นการรับน้องแบบโหดสั ที่กลุ่มผู้โต้กลับมีผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ช่วยสนับสนุนความคิดผ่านดัชนีข้อความ¹⁵ “ทิมลิตา” และกระแสสังคมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นคือไม่เห็นด้วยกับการรับน้องแบบโหดสั รวมถึงการไม่เห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงต่ออาจารย์ลิตาของกลุ่มผู้ปฏิบัติการ เช่น

“...สนับสนุนให้ดำเนินคดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อบุคคลที่ใช้อาวุธในการข่มขู่ คุกคาม ทั้งนี้เพื่อเป็นการจัดการกับกลุ่มหัวรุนแรง และเพื่อความปลอดภัยของอาจารย์ลิตา...”

“ขอสนับสนุนให้ดำเนินคดีถึงที่สุดต่อพวกที่ใช้ความรุนแรง”

“อย่าอ้างอารมณ์ศิลปินแล้วข่มขู่ทำร้ายอาจารย์”

“การข่มขู่ถึงขั้นจะทำร้ายร่างกาย จะเอาชีวิตบุคลากรในมหาวิทยาลัย เนื่องจากความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นสิ่งที่รุนแรง เลวร้าย และเกินกว่าเหตุมาก หน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ควรปล่อยปละละเลยให้เป็นแบบอย่าง หากควรเร่งสืบสวนสอบสวน หากพบมีการกระทำผิดระเบียบหรือข้อกฎหมาย ก็เร่งดำเนินการโดยด่วนครับ”¹⁶

กระแสในสังคมออนไลน์จึงทวีความรุนแรงของปฏิบัติการโต้กลับในประเด็นการรับน้องแบบโหดสัไปจนถึงระดับที่เกิดความรุนแรง เช่นเดียวกับในประเด็นความมั่นคงของประเทศ ที่มีผู้วิพากษ์วิจารณ์ประเด็นนี้กันอย่างแพร่หลายในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อ

¹⁵ ดัชนีข้อความ หรือ แฮชแท็ก (Hashtag) หมายถึง ป้ายกำกับความคิดเห็นหรือการแสดงออกต่าง ๆ ในสื่อสังคมออนไลน์ ที่ผู้ใช้ได้ทำการติด (Tag) ลงไปพร้อมกับการแสดงความคิดเห็นนั้นๆ บางเว็บไซต์แฮชแท็กมีหน้าที่เป็นตัวช่วยในการกรองและแบ่งข้อมูลเป็นกลุ่ม บางเว็บไซต์ก็ใช้แฮชแท็กช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแท็ก (Tag) โดยในสื่อสังคมออนไลน์นั้นสัญลักษณ์ของดัชนีข้อความคือ # (Sharp) เช่น #ทิมลิตา #ทิมดุริยางค์ เป็นต้น

¹⁶ ที่มา _____. (27 สิงหาคม 2558). ดัชนีข้อความ “ทิมลิตา”. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2559, จาก <<https://twitter.com/search?q=%23ทิมลิตา&src=typd/>>

สนับสนุนชั้นนี้ เบิร์นส ว่าเขาไม่ใช่มีอวาระเปิด ผ่านดัชนีข้อความ “ชั้นนี้เบิร์นส” เมื่อมีกระแสในสื่อสังคมออนไลน์ จะเห็นได้ว่าปฏิบัติการได้กลับของประเด็นความมั่นคงของประเทศ มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า ประเด็นการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ และการต่อต้านรัฐประหารที่ไม่ค่อยเป็นกระแสในสื่อสังคมออนไลน์

5.ปัจจัยระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ (Self-Disclosure)

ระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อระดับความรุนแรงของปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการได้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์ กล่าวคือ หากผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Users) ถูกบังคับหรือมีการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์มากเท่าไร ระดับความรุนแรงของปฏิบัติการทางสังคมก็จะลดลงมากเท่านั้น ในทางกลับกัน หากผู้ใช้ไม่ได้ระบุตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ (Anonymous) พบว่าระดับความรุนแรงของปฏิบัติการทางสังคมก็มีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากขึ้น

พิชญานี ภูตระกูล (2559, น.5) ได้ให้ความหมายการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ ไว้ว่าเป็นการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคล ทั้งข้อมูลส่วนตัว ความรู้สึก ความคิด และประสบการณ์ ในช่องทางการสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยระดับของการเปิดเผยตัวตนนั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ (1) การเปิดเผยข้อมูลระดับทั่วไป (General information disclosure) คือ ปริมาณของการเปิดเผยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เช่น เมืองที่อยู่อาศัย วันเกิด ประวัติการศึกษา งานอดิเรก ความสนใจ อีเมล เบอร์โทรศัพท์ เป็นต้น (2) การเปิดเผยรูปภาพ (Picture disclosure) วัดระดับการเปิดเผยตนเองจากการนำรูปภาพลงในเครือข่ายสังคมออนไลน์ และ (3) การเปิดเผยรายละเอียดเกี่ยวกับตนเอง (Self-description) หมายถึง การบอกเล่าความเป็นตัวตนของบุคคลทั้งความรู้สึก ความคิด อารมณ์ การแสดงออก

ผู้วิจัยมองว่าระดับของการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์นั้นสัมพันธ์กับความรับผิดชอบต่อความคิดเห็นที่ได้แสดงลงในสื่อสังคมออนไลน์ของผู้ใช้อินเทอร์เน็ต เห็นได้จากทั้ง 3 กรณีศึกษา ได้แก่ กรณีศึกษาการต่อต้านรัฐประหาร กรณีศึกษาความมั่นคงของประเทศ และกรณีศึกษาการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ทางฝั่งของผู้ปฏิบัติการนั้นไม่มีการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ แต่เป็นการแสดงความคิดเห็น

ผ่านเฟซบุ๊กแฟนเพจ ในนามของกลุ่ม องค์กรต่างๆ เช่น “นวพลที่ 2 ปราบปรามนักศึกษา” “กลุ่มอาชีวะช่วยชาติ” “ปฏิรูปไทย” และ “รวมมิตรการเมือง” เป็นต้น หรือปฏิบัติการผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์อย่างเว็บไซต์ Twitter ที่ไม่ได้มีการบังคับให้ผู้ใช้ต้องยืนยันตัวตน และเชื่อว่าบุคคลอื่นไม่สามารถสืบหาตัวตนที่แท้จริงของตนเองได้ จึงทำให้กลุ่มผู้ปฏิบัติการไม่ต้องรับผิดชอบต่อข้อความหรือความคิดเห็นที่ได้แสดงออกมารูปแบบปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างจึงมีลักษณะการยั่วยุให้เกิดความรุนแรง แต่ในขณะที่ทางฝั่งของปฏิบัติการได้กลับนั้นทั้งสามกลุ่มถูกเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งในลักษณะของการเปิดเผยด้วยตนเอง หรือถูกเปิดเผยโดยกลุ่มผู้ปฏิบัติการ ในระดับที่แตกต่างกันไปทั้งระดับทั่วไป เปิดเผยแพร่รูปภาพ จึงทำให้รูปแบบของปฏิบัติการได้กลับถูกยับยั้งไม่ให้เกิดความรุนแรง เนื่องจากเมื่อเกิดความรุนแรงขึ้นอาจจะมีความผิดตามกฎหมายต่อไป

แต่ในขณะที่ประเด็นการรับน้องแบบโหดนั้นพบว่าทั้งทางฝั่งผู้ปฏิบัติการและฝั่งผู้เห็นต่างมีการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์กันทั้งคู่ แต่กลับพบรูปแบบของปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้นมีความรุนแรงทั้งสองฝั่ง แต่เมื่อพิจารณาลึกลงไปในการณีสถิตศึกษาดังกล่าวแล้ว ก็พบความสอดคล้องกับเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น คือ ในปฏิบัติการได้กลับของการณีสถิตศึกษาการรับน้องแบบโหดนั้น พบกลุ่มผู้สนับสนุนการโต้กลับทั้งกลุ่มที่เปิดเผยตัวตน และไม่เปิดเผยตัวตน¹⁷ และความรุนแรงของปฏิบัติการที่เกิดขึ้นนั้นมาจากกลุ่มผู้สนับสนุนการโต้กลับที่ไม่เปิดเผยตัวตน ที่แสดงความคิดเห็นผ่านเว็บไซต์ Twitter แต่ในกลุ่มของผู้สนับสนุนการโต้กลับที่เปิดเผยตัวตนนั้นไม่พบความรุนแรง

¹⁷ กลุ่มผู้สนับสนุนการโต้กลับการณีสถิตศึกษาการรับน้องแบบโหด มีการแบ่งกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นสองส่วนคือ กลุ่มที่มีการเปิดเผยตัวตน ได้แก่ เครือข่ายปฏิรูปรับน้องประชุมเชียร์เพื่อสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (Anti SOTUS) และดักลุ่มเพื่อนนักวิชาการและบุคลากรทางการศึกษา ส่วนกลุ่มที่ไม่เปิดเผยตัวตน ได้แก่ ผู้ใช้สื่อสังคมออนไลน์ทั่วไปที่ได้แสดงความคิดเห็นผ่านดักลุ่มข้อความ “ทิมลิตา”

สรุป

จากคำถามที่ว่า 1) ทำไมในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างจึงมีแนวโน้มความรุนแรงมากกว่าปฏิบัติการโต้กลับ 2) ทำไมในประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดส การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ พบว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด แต่ในปฏิบัติการโต้กลับนั้นแตกต่างกันออกไปในแต่ละประเด็น โดยพบตั้งแต่ปฏิบัติการที่ไม่เกิดความรุนแรง ไปจนถึงเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด และ 3) ทำไมในประเด็นความมั่นคงของประเศศนั้น แม้ว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นไม่ได้เกิดความรุนแรงในระดับเทียบเท่ากับประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่กลับพบว่าในปฏิบัติการโต้กลับของประเศศความมั่นคงของประเศศกลับมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า 2 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น สามารถตอบได้ว่า

ปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างมีแนวโน้มความรุนแรงมากกว่าปฏิบัติการโต้กลับ เพราะ ในปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างเป็นการกระทำตามอารมณ์ แต่ในปฏิบัติการโต้กลับเป็นการกระทำตามหลักเหตุและผล ส่วนสาเหตุที่ในประเด็นการเห็นต่างเรื่องการรับน้องแบบโหดส การต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ มีปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นเกิดความรุนแรงในระดับสูงสุด เนื่องจากปัจจัยเรื่องการคลั่งไคล้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากๆ ปัจจัยด้านระยะเวลาของเหตุการณ์ และปัจจัยระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์ แต่ในปฏิบัติการโต้กลับที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละประเด็นเนื่องจากปัจจัยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ และประเด็นสุดท้ายที่ว่า ทำไมในประเด็นความมั่นคงของประเศศนั้น แม้ว่าปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างนั้นไม่ได้เกิดความรุนแรงในระดับเทียบเท่ากับประเด็นการต่อต้านรัฐประหาร และการวิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ แต่กลับพบว่าในปฏิบัติการโต้กลับของประเศศความมั่นคงของประเศศกลับมีแนวโน้มที่จะเกิดความรุนแรงมากกว่า 2 ประเด็นดังกล่าวข้างต้น เพราะปัจจัยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ ปัจจัยด้านระยะเวลาของเหตุการณ์ ปัจจัยกระแสสังคมออนไลน์ และปัจจัยระดับการเปิดเผยตัวตนในสื่อสังคมออนไลน์

ข้อเสนอแนะ

เมื่อทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความระดับความรุนแรงจากปฏิบัติการต่อคนเห็นต่างและปฏิบัติการโต้กลับโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์แล้ว สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาแบบแผนการกำกับดูแลทางอินเทอร์เน็ต (Internet Governance) ทั้งการกำกับดูแลโดยตรง การกำกับดูแลตนเอง และการกำกับดูแลร่วมกัน โดยสรุปดังนี้

- รัฐต้องสร้างองค์รกรกลางในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตและติดตามผลการดำเนินงาน เช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการจัดตั้งสมาคมจัดอันดับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในการแบ่งประเภทและจัดลำดับเนื้อหาในอินเทอร์เน็ต เพื่อพิจารณาและกลั่นกรองเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย

- รัฐควรมีการร่วมมือกับผู้ให้บริการเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ที่มีเครือข่ายในประเทศ เช่น Facebook, Pantip, Youtube เป็นต้น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ เช่น ข้อกำหนดการเป็นสมาชิกเว็บไซต์ต้องมีการยืนยันตัวตนเพื่อตรวจสอบได้ รวมไปถึงความร่วมมือในการตรวจสอบเนื้อหาที่อาจจะสร้างความเกลียดชังแต่ก็ต้องคำนึงถึงหลักเสรีภาพในการสื่อสาร (Free Speech)

- ส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ผ่านการให้ความรู้โดยอาจมีการบรรจุหลักสูตรเรื่องการรู้เท่าทันสื่อไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เช่นเดียวกับในสหภาพยุโรป ที่ทางสภาแห่งยุโรป (Council of Europe) ได้ออกคู่มือการรู้เท่าทันอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นคู่มือสำหรับพ่อแม่ ครู และเยาวชน โดยครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้อินเทอร์เน็ต รวมไปถึงการนำเสนอข้อมูลเชิงลึกและวิธีการที่ผู้ปกครองและครูจะนำเสนอต่อบุตรหลานและนักเรียน เพื่อส่งเสริมการใช้สื่อออนไลน์ได้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ

- ในระดับผู้ใช้ต้องมีการกำหนดค่าความเป็นส่วนตัวของตนเอง กล่าวคือ เราจำเป็นต้องปกป้องข้อมูลส่วนตัวของตนเองในสื่อสังคมออนไลน์ เช่น ข้อมูลเบอร์โทรศัพท์ ข้อมูลเลขบัตรประจำตัวประชาชน ข้อมูลบัญชีธนาคาร เป็นต้น เป็นข้อมูลที่ไม่ควรนำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ เพราะเป็นข้อมูลที่สามารถสร้างปัญหาหรืออาชญากรรมต่อได้ และที่สำคัญคือการตั้งค่าการเข้าถึงข้อมูลการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเป็นเสมือนการจำกัดขอบเขตของข้อมูลให้อยู่ในวงที่เราสามารถควบคุมได้

ในขณะเดียวกัน ภาครัฐ ผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต (ISP) ผู้ให้บริการเนื้อหาอินเทอร์เน็ต (ICP) ต้องปกป้องข้อมูลส่วนตัวของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตให้มากที่สุด เพราะในหลายกรณีศึกษา รูปแบบปฏิบัติการที่มีการนำข้อมูลส่วนตัวของผู้เห็นต่างออกมาเผยแพร่ หรือประจานนั้น ส่วนใหญ่ได้ข้อมูลมาจากเว็บไซต์หน่วยงานรัฐ เช่น เว็บไซต์โรงเรียน เว็บไซต์หน่วยงานองค์กร หรือบริษัท รวมไปถึงสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งอาจนำไปสู่รูปแบบปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดความรุนแรงต่อได้

เอกสารอ้างอิง

_____. (2558). ดัชนีข้อความ “ทีมดุริยางค์”. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2559, จาก <<https://www.facebook.com/search/top/?q=#ทีมดุริยางค์/>>.

_____. (2558). ดัชนีข้อความ “ทีมลลิตา”. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2559, จาก <<https://twitter.com/search?q=%23ทีมลลิตา&src=typd/>>.

Lalita Hanwong. (26 สิงหาคม 2558). Facebook. สืบค้นเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2558 จาก <<https://www.facebook.com/lalita.hingkanonta/>>.

Williamson Andy. (2013). Social Media Guidelines for Parliaments. Switzerland : Inter-Parliamentary Union.

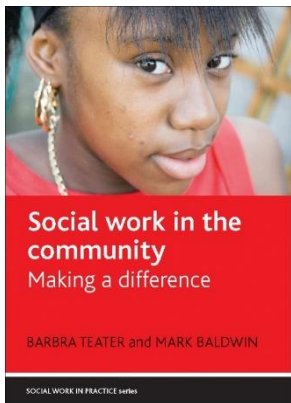
ไทยรัฐออนไลน์. (18 สิงหาคม 2558). ย้อนเหตุการณ์ระเบิดราชประสงค์. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2560 จาก <<http://www.thairath.co.th/clip/24580/>>.

นวพลที่ 2 ปราบปรามนักศึกษา. (25 พฤษภาคม 2558). คำอธิบายเกี่ยวกับแฟนเพจ นวพลที่ 2 ปราบปรามนักศึกษา. สืบค้นเมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2560, จาก <<https://www.facebook.com/นวพลที่2-ปราบปรามนักศึกษา-1655410114687369/>>.

พิชญานี ภูตระกูล. (2559). การเปิดเผยตนเองในเครือข่ายสังคมออนไลน์: แนวทางการศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพล และผลกระทบ. วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, 8(2), 5-6.

- พิรงรอง รามสูต. (2558). ประชวาทจากกับโลกออนไลน์. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา (โครงการจัดพิมพ์คบไฟ).
- ศูนย์ศึกษานโยบายสื่อ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ผู้ผลิต). (19 กุมภาพันธ์ 2557). Hate Speech เบื้องต้นสำหรับคนไทย (ฉบับเต็ม). [Video]. จาก <<https://www.youtube.com/watch?v=8AKcSTY0Tec>>
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

อาจารย์รณรงค์ จันใด¹

Ronnarong Jundai²

Social work in the community Making a difference

“การสร้างความแตกต่างด้วยงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน”

บรรณาธิการ: Barbra Teater and Mark Baldwin.

สำนักพิมพ์: Great Britain: University of Bristol.

ปีที่พิมพ์: ค.ศ. 2012

จำนวนหน้า 143 หน้า

"Social work in the community Making a difference"

พัฒนาการของงานสังคมสงเคราะห์เจริญก้าวหน้าควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่อง ยิ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญทางวัตถุเจริญขึ้นเท่าไร ปัญหาทางสังคมก็ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น อาทิ ปัญหาเด็กถูกทอดทิ้ง ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาการว่างงาน ปัญหาการตั้งครกรัไม่พร้อม เป็นต้น โดยจุดสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์คืองานบริการมนุษยที่ให้กับบุคคลที่กำลังประสบปัญหาหรือไม่ประสบปัญหากก็ตาม เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นมีคุณภาพชีวิตที่ดี ช่วยเหลือตนเองได้ และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

หนังสือ Social work in the community Making a difference หรือ “การสร้าง ความแตกต่างด้วยงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน” เป็นหนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชนภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และจริยธรรม และคุณค่าของการปฏิบัติงานทางสังคมที่คนทำงานด้านนี้ต้องเข้าใจความแตกต่างและบริบท

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

E-mail : taktu46@hotmail.com

ของแต่ละชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่เป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน และการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

งานสังคมสงเคราะห์จึงถือเป็นงานที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะการทำหน้าที่ของนักสังคมสงเคราะห์ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ความช่วยเหลือ การให้คำแนะนำ และการค้นหาแนวทางร่วมกับชุมชนที่จะระงับและแก้ไขปัญหาสังคม และสร้างความสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน หนังสือการสร้างความแตกต่างด้วยงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชนเล่มนี้ถือว่าเป็นงานเขียนที่มุ่งให้คำแนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน ที่ทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจแนวคิด ทฤษฎี และวิธีการต่างๆ ในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนมากขึ้น และถือว่าเป็นหนังสือที่ดีสำหรับนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องการทำงานกับชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

จุดมุ่งหมายของหนังสือ/ประโยชน์ที่ผู้เขียนคาดว่าผู้อ่านจะได้รับจากหนังสือเล่มนี้

เนื้อหาสำคัญของหนังสือเล่มนี้ พยายามชี้ให้ผู้อ่านเข้าใจการสร้างความแตกต่าง ด้วยการทำงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน และให้คำแนะนำสำหรับการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎี และจริยธรรม โดยเป็นการเรียบเรียงจากมุมมองการเรียนรู้และจากประสบการณ์ของผู้เขียน และเป็นงานเขียนภายใต้กรอบหลักสูตรการฝึกงานสังคมสงเคราะห์ รวมถึงมาตรฐานวิชาชีพสังคมสงเคราะห์ และคำแถลงเพิ่มเติมเกี่ยวกับค่านิยมในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในต่างประเทศ ซึ่งสิ่งนี้จะช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเกี่ยวกับความรู้ ทักษะ คุณค่าของการปฏิบัติงานทางสังคมสงเคราะห์ในบริบทของชุมชนที่แตกต่างกัน และยังเป็นการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี วิธีการในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์เพิ่มเติมอีกด้วย

สาระสำคัญของหนังสือ

วิชาชีพสังคมสงเคราะห์ ถือเป็นวิชาชีพที่มีกระบวนการ วิธีการ และการปฏิบัติที่ชัดเจนในการทำงานกับมนุษย์ซึ่งอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงาน โดยที่นักสังคม

สงเคราะห์จะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นแนวทางในการทำงานและใช้ความสามารถหรือศักยภาพของตัวเองในการช่วยเหลือมนุษยให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ทางสังคมของตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม และสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัว กลุ่มชนและชุมชน ตลอดจนสังคมได้ด้วยดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคง ปลอดภัย และมีเสถียรภาพที่ดี เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้มีทั้งหมด 8 บท ซึ่งแต่ละบทมีสาระสำคัญดังนี้

บทที่ 1 เป็นการแนะนำงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน กล่าวถึงตัวอย่างการปฏิบัติงาน 2 แบบที่แตกต่างกัน แบบแรกเป็นงานที่คุ้นเคยกับนักสังคมสงเคราะห์ที่ทำงานในปัจจุบัน คือ การดำเนินงานหรือการจัดบริการตามกฎหมายกำหนด (ตั้งรับ) ซึ่งรูปแบบดังกล่าวนักสังคมสงเคราะห์ไม่ได้ทำงานในเชิงป้องกันเท่าที่ควร และมีเครือข่ายสนับสนุนการทำงานไม่มากนัก สำหรับแบบที่สองเป็นการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์แบบอาสาสมัคร (เชิงรุก) เป็นการติดต่อช่วยเหลือโดยตรงโดยไม่ต้องรอให้เกิดเหตุฉุกเฉินก่อน ซึ่งรูปแบบนี้ทำให้เกิดความกังวลในการให้บริการและการเข้าถึงบุคคลในชุมชนหรือการตอบสนองความต้องการของบุคคลในชุมชนได้ไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตามการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ไม่ว่าจะเป็นการดำเนินงานหรือการจัดบริการตามกฎหมายกำหนดหรือการทำงานภาคอาสาสมัคร นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องอย่างที่จะต้องคิดอย่างรอบคอบและมีสติในการปฏิบัติงานและสามารถเผชิญกับสภาวะฉุกเฉินหรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ รวมทั้งมีความสามารถในการเชื่อมโยงชุมชนกับองค์กรอาสาสมัคร ทั้งการแบ่งปันข้อมูลและการทำงานร่วมกับองค์กรอื่นๆ การสร้างพลังให้กับบุคคลในชุมชนเพื่อสร้างอัตลักษณ์ในการขับเคลื่อนงานร่วมกัน การสร้างเครือข่ายที่สามารถให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้เพื่อให้สามารถบรรเทาปัญหาที่เกิดขึ้นได้

บทที่ 2 เป็นการกล่าวถึง ทฤษฎี ค่านิยม และแนวคิดที่สำคัญ : รากฐานของงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีองค์ความรู้ด้านแนวคิดมาสนับสนุนการดำเนินงาน โดยผู้เขียนได้ให้ความสำคัญกับ ทฤษฎีระบบ (System Theory) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมและปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบ มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบที่จะถูกแยกออกจากกัน ต้องมองไปที่

องค์รวมด้วยการพิจารณาองค์ประกอบทั้งหมดที่สร้างขึ้นจากระบบ ปฏิสัมพันธ์และความ เป็นอิสระระหว่างกัน ในแง่นี้เราจะเห็นว่า “ชุมชน” เป็นระบบที่ประกอบด้วยระบบย่อย ของบุคคล ครอบครัว และกลุ่ม ซึ่งระบบทั้งหมดมีบทบาทหน้าที่ ทำงานร่วมกัน มีการ ปฏิสัมพันธ์กัน นอกจากนี้ผู้เขียนยังให้ความสำคัญกับ ทฤษฎีคอนสตรัคชันวิซิซึมทางสังคม (Social Constructionism) เพื่อทำความเข้าใจโครงสร้างของสังคมว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้าง ขึ้นจากพฤติกรรมของบุคคลในสังคม และถูกสร้างขึ้นจากอิทธิพลของวัฒนธรรมในสังคม อย่างไรก็ตามทฤษฎีและวิธีการเหล่านี้ไม่ได้คำนึงถึงบุคคลเพียงบุคคลเดียว แต่จะพิจารณา ถึงความต้องการของบุคคลในชุมชนที่ต้องมีการพึ่งพาอาศัยกัน และมีความสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วย

บทที่ 3 กล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์และกฎหมาย : การพัฒนางานสังคม สงเคราะห์ในชุมชน โดยความเข้มแข็งงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน เกิดขึ้นในปลาย ทศวรรษ 1990 ซึ่งพัฒนาจากการทำงานขององค์กรการกุศลของคริสเตียนที่นับถือศาสนา คริสต์ในอังกฤษ โดยมีแนวทางการทำงานสังคมสงเคราะห์ ดังนี้ การศึกษาชุมชน การ พัฒนาชุมชน ซึ่งถือว่ามุมมองงานด้านสังคมสงเคราะห์ชุมชนมีมายาวนาน มีหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์มากมายที่ยกย่องความรู้และคุณค่าของแนวทางในการปฏิบัติงานสังคม สงเคราะห์ชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 4 งานสังคมสงเคราะห์ชุมชน ได้กล่าวถึงการปฏิบัติงานโดยเน้นพื้นฐาน ทางจริยธรรม นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีวิธีการจัดการกับประเด็นความขัดแย้งทาง จริยธรรม ซึ่งปัจจุบันเกิดปัญหาความขัดแย้งทางจริยธรรมที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของ นักสังคมสงเคราะห์ โดยในทางปฏิบัตินี้นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องเข้าถึงเครือข่าย การทำงานในชุมชน อันจะนำไปสู่การได้รับรู้ข้อมูลต่างๆ ภายในชุมชน และสามารถเข้าถึง กลุ่มคนที่ต้องการทำงานด้วยได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้อง อย่างยิ่งที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผนงานทางสังคม และการจัดหาทรัพยากรเพื่อ ตอบสนองความต้องการของชุมชน ทำให้บุคคลภายในชุมชนมีโอกาสดำเนินความคิดเห็น ในการพัฒนา ทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อการพัฒนาร่วมกัน และมีความมั่นใจว่าจะ

ได้รับการแก้ไขปัญหอย่างแท้จริง ดังนั้นการทำความเข้าใจชุมชน และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในชุมชน

บทที่ 5 ผู้เขียนได้กล่าวถึง การพัฒนาชุมชน โดยรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกันสะท้อนถึงแนวทางปฏิบัติงานตามนโยบายที่แตกต่างและยังสะท้อนการพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการเพื่อแสวงหาความคิดเห็นร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งในชุมชน การเพิ่มขีดความสามารถในการใช้เทคนิคในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้การวิเคราะห์ชุมชนที่ประสบปัญหาความยากจนหรือด้อยโอกาสเป็นผลมาจากการขาดจริยธรรม การเลือกปฏิบัติของสมาชิกในชุมชน หรือเพราะการขาดเงินทุนในการตอบสนองต่อการพัฒนา ซึ่งนักพัฒนาชุมชนจะต้องหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น เน้นการพัฒนาด้วยการมีส่วนร่วม และที่สำคัญในบทนี้ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญกับแนวทางการทำงานกับชุมชนว่าควรเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์รากเหง้าของความไม่เสมอภาค ความไม่ยุติธรรมและการถูกกดขี่ที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงการวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน การพัฒนาระบบเครือข่าย การสนับสนุนและการสร้างทุนทางสังคม ซึ่งแนวทางการพัฒนาชุมชนดังกล่าวนี้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ต่อการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

บทที่ 6 ผู้เขียนกล่าวถึงการดำเนินงาน การให้บริการ และการตอบสนองความต้องการเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะพื้นที่บางจุดในชุมชน ซึ่งเป็นการทำงานที่ไม่ครอบคลุมและทั่วถึง โดยวิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์สามารถค้นหาความต้องการของชุมชนได้นั้นคือการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในแต่ละระดับอย่างทั่วถึง

บทที่ 7 ผู้เขียนได้นำเสนองานสังคมสงเคราะห์ชุมชนในมุมมองทั่วโลกที่มีความแตกต่างกัน โดยมีความแตกต่างกันตั้งแต่นิยามความหมายของคำว่าชุมชน โดยมีประเด็นที่มองชุมชนเป็นเชิงพื้นที่ หรือมองชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน หรือชุมชนเป็นพื้นที่ทางภูมิศาสตร์โดยมีขอบเขตที่มองเห็นได้ชัดเจน หรือชุมชนที่เป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน คือชุมชนที่เป็นหมู่บ้าน เมือง หรือเป็นชุมชนที่มีการปฏิบัติงานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ หรือชุมชนทางภูมิศาสตร์มีการทำงานแบบมีส่วนร่วมในการสื่อสารแลกเปลี่ยนข้อมูล อย่างไรก็ตามชุมชนมักถูกมองว่าเป็นเพื่อนบ้านใกล้เคียงกัน เป็นเครือข่ายกัน หรือ

กลุ่มบุคคลที่มีความสนใจร่วมกัน มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งในประเด็นนี้ผู้เขียนได้ย้าว่า ความจริงชุมชนสามารถอธิบายได้ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับโลก เช่น ผู้ที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันที่มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน หรือแม้กระทั่งสมาคมวิสาหกิจสังคมแห่งสหราชอาณาจักร หรือแม้แต่กลุ่มองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับโลก เช่น องค์การการค้ำอย่างเป็นธรรม หรือองค์กรสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงแนวคิดที่ว่าด้วยชุมชน แนวคิดที่เกิดขึ้นมาพร้อมกันคือแนวคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคม แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดขบวนการทางสังคมและภาคประชาสังคม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวสะท้อนการทำงานและความเชื่อมโยงการทำงานในชุมชนหลายระดับ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่นถึงระดับโลก และนักสังคมสงเคราะห์ควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดดังกล่าว เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม การสร้างพลังอำนาจและการให้อิสระแก่ประชาชนเพื่อเพิ่มความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น รวมถึงการเพิ่มโอกาสให้กลุ่มบุคคลและชุมชนได้รับอิสระจากการกดขี่ การเลือกปฏิบัติ และความไม่เท่าเทียมกันเพื่อได้รับอิสรภาพที่แท้จริง รวมถึงการนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน การสร้างความมั่นใจในการมีชีวิตที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และมีความ มั่นคง มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของแต่ละบุคคล คุณค่าเหล่านี้ถือเป็นค่านิยมสำคัญของงานสังคมสงเคราะห์

บทที่ 8 แนวโน้มการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนกับการสร้างความแตกต่าง ผู้เขียนได้กล่าวถึงความสำคัญของการปฏิบัติงานทางสังคมในชุมชน และอธิบายโดยใช้ตัวอย่างของการปฏิบัติงานทางสังคมทั้งในภาคกฎหมายและภาคอาสาสมัคร จากตัวอย่างการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนในหนังสือเล่มนี้เป็นตัวบ่งชี้ถึงการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนที่พยายามค้นหาแนวทางการทำงานกับบุคคลในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน การกำหนดความต้องการในรูปแบบต่างๆ และการตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลและส่วนรวม ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และคุณค่าของงานสังคมสงเคราะห์ที่ได้เป็นอย่างดี

แนวโน้มการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนในอนาคต ผู้เขียนได้พยายามให้ ความสำคัญกับการป้องกันและการแก้ไขปัญหา โดยให้ความสนใจกับบุคคลใน

สภาพแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของบุคคลในชุมชน โดยมีการให้เหตุผลว่างานสังคมสงเคราะห์ไม่ใช่แค่การทำงานร่วมกับปัจเจกบุคคลเพื่อบรรเทาปัญหา หรือความยากลำบากเท่านั้น แต่เป็นการทำงานร่วมกับบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน เพื่อกำหนดความต้องการของแต่ละบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชนร่วมกัน ซึ่งเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนได้อย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามเมื่อมองมองทางสังคมกว้างขวางขึ้น นักสังคมสงเคราะห์ไม่ได้ทำงานกับเฉพาะบุคคลเท่านั้น แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาการดำเนินงานให้สอดคล้องกับการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคม โดยการสำรวจความคาดหวังทางสังคม บรรทัดฐานของสังคม โครงสร้างอำนาจ และอิทธิพลของปัจจัยแวดล้อมทางสังคม ที่มีผลต่อบุคคล ครอบครัว กลุ่ม และชุมชน นอกจากนี้ในบทนี้มีการสรุปให้เห็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นคือ การสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปฏิบัติงานทางสังคม ซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญมากในอนาคต ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทก่อนหน้านี้

การบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ของหนังสือนี้

หนังสือ Social work in the community Making a difference หรือ “การสร้างแตกต่างด้วยงานสังคมสงเคราะห์ในชุมชน” ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาสำคัญในงานสังคมสงเคราะห์ชุมชน ทั้งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎี ค่านิยม และแนวคิดที่สำคัญ บริบททางประวัติศาสตร์และกฎหมาย การพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ งานสังคมสงเคราะห์ชุมชน การพัฒนาชุมชน งานสังคมสงเคราะห์ชุมชนในมุมมองทั่วโลก และแนวโน้มการปฏิบัติงานทางสังคมในชุมชน โดยเห็นว่า หนังสือดังกล่าวสามารถอธิบายงานสังคมสงเคราะห์ชุมชนได้เป็นอย่างดี และการมียกตัวอย่างประกอบ และการนำเสนอแนวทางปฏิบัติ วิธีการ ทักษะ การแก้ไขปัญหา เพื่อแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดและเหมาะสม โดยเฉพาะได้อธิบายถึงการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ชุมชน ที่จำเป็นจะต้องเข้าถึงเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องทำงานด้วย และมีข้อมูลที่ถูกต้องต่อการวางแผนหรือตัดสินใจรวมทั้ง

ความจำเป็นในการทำงานภายใต้กรอบกฎหมายและจริยธรรมทางวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม ต้องมีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติงานโดยคำนึงถึงประโยชน์ของผู้รับบริการเป็นสำคัญ

สำหรับประเด็นที่มีความสำคัญที่สุดของการทำงานของนักสังคมสงเคราะห์ชุมชน ซึ่งคิดว่าจะมีความคล้ายคลึงกับงานพัฒนาชุมชนคือ การสร้างการมีส่วนร่วมในการวางแผนงานการดำเนินงานในชุมชนร่วมกัน และการทำหน้าที่ในการประสานจัดหาทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของคนชุมชน และการเปิดโอกาสให้บุคคลภายในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นในการพัฒนาและมีความรับผิดชอบต่อการพัฒนาร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นประเด็นสำคัญยิ่ง อย่างไรก็ตามสิ่งที่ผู้เขียนได้สะท้อนและคิดว่าจะมีความสำคัญอีกประเด็นคือ การที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องเข้าใจชุมชนและบริบทของชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน หากนักสังคมสงเคราะห์สามารถปฏิบัติตามแนวทางนี้ได้จะสามารถทำงานกับกลุ่มบุคคลในชุมชนได้ง่ายขึ้น ทำให้เข้าใจเข้าถึง และสามารถพัฒนา นำไปสู่การสร้างกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น มีอำนาจในการเจรจาต่อรองด้วยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดจากประชาชนในชุมชนทำให้เกิดพลังชุมชนที่เข้มแข็ง จะเห็นได้ว่าเนื้อหาที่ผู้เขียนนำเสนอสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทของสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

บทสรุป และข้อเสนอแนะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย

บทเรียนที่สำคัญ จากหนังสือเล่มนี้ คือ การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนควรเน้นการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยการใช้ทฤษฎีระบบเป็นหลักในการวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการประเมินจุดอ่อนจุดแข็งในชุมชน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ รับผลประโยชน์ร่วมกัน และร่วมประเมินผลการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นหลักการสำคัญในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยควรสร้างความมั่นใจให้กับประชาชนในชุมชนให้มีชีวิตที่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีความมั่นคงและมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกณฑ์ตัวชี้วัดความเป็นอยู่ที่ดีในชุมชน จากหนังสือเล่มนี้ ประกอบด้วย ปลอดภัยจากการเลือกปฏิบัติ มีอิสระทางความต้องการของตนเอง มี

เสรีภาพในการพัฒนาศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ มีความปลอดภัย ได้รับความยุติธรรม มีเสรีภาพทางความคิดและการแสดงความคิดเห็น มีเสรีภาพในการเลือกสถานที่ทำงานและการประกอบอาชีพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน การพัฒนาแนวโน้ม และการใช้ทรัพยากรแบบอนุรักษ์ที่เป็นกลไกกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชนได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการประยุกต์ใช้กับการพัฒนาชุมชนของประเทศไทย คิดว่าก่อนที่นักสังคมสงเคราะห์จะลงปฏิบัติงานในชุมชนควรทำการศึกษาชุมชนให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง เพราะชุมชนแต่ละแห่งมีสภาพแวดล้อม ลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน นักสังคมสงเคราะห์ควรเก็บรวบรวมข้อมูลให้มากที่สุดโดยการสังเกต การสำรวจ การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชนให้เกิดความไว้วางใจ แล้วทำการสัมภาษณ์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูล กระบวนการนี้ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาชุมชน ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ที่จะทำงานกับชุมชนสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนหรือรูปแบบการทำงานของตนเองได้

.....

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. เป็นบทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยด้านสังคมสงเคราะห์ สวัสดิการสังคมและการบริหารสังคม (เช่น องค์ความรู้ด้านสวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษา สังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายกายและฝ่ายจิต สังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ) ที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในที่ใดมาก่อน
2. เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
3. ระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียนบทความ และ E-mail
4. ส่งต้นฉบับบทความมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 จำนวน 2 ชุด พร้อมทั้งส่งแผ่นบันทึกข้อมูลบทความ 1 แผ่น ไปยัง “บรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต เลขที่ 99 หมู่ที่ 18 ถ.พหลโยธิน ต.คลองหนึ่ง อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120” ข้อความในบทความพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word ใช้ขนาดตัวอักษร 16 รูปแบบ ตัวอักษร TH Sarabun New
5. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ A4 โดยระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน คำสำคัญ เนื้อความ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. เกณฑ์การพิจารณา มีดังนี้

7.1 กองบรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้น

- 7.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ (ผู้ประเมินบทความ) เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพทางวิชาการ
8. กองบรรณาธิการจะไม่คัดต้นฉบับและแผ่นบันทึกข้อมูลให้กับเจ้าของบทความ
 9. ลิขสิทธิ์บทความเป็นของผู้เขียนและสงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย การตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในกรณีที่มีแหล่งเงินทุน จะต้องมีการอนุญาตให้ส่งบทความเป็นลายลักษณ์อักษรจากแหล่งเงินทุนด้วย
 10. ผู้เขียนบทความซึ่งมีค่าใช้จ่ายเป็นบทความที่ส่งเพื่อให้จบตามหลักสูตรการศึกษา หากได้รับการตีพิมพ์จะได้รับวารสารเป็นอภินันทนาการ จำนวน 1 เล่ม

การอ้างอิงเอกสาร

การอ้างอิงใช้การอ้างอิงแบบนามปี และการเขียนรายการอ้างอิงตามแบบของ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่าง

พรทิพย์ กาญจนนิต และคณะ. (2546). *การจัดการความรู้: สู่วงจรคุณภาพที่เพิ่มพูน*. กรุงเทพฯ: สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

Axinn, J., & Levin, H. (1997). *Social Welfare: A History of the American Response to Need*. 4th ed. White Plains, NY: Longman.

ขั้นตอนการส่งบทความของวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้เขียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การกรอกรายละเอียดแบบฟอร์ม

- 1.1 ผู้เขียนจะต้อง download แบบฟอร์มเพื่อกรอกประวัติส่วนตัว
- 1.2 ผู้เขียนต้องทำจดหมาย/บันทึกข้อความเพื่อขอส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากต้นสังกัด (กรณีนักศึกษาทำในลักษณะจดหมายทั่วไป และลงชื่อนักศึกษาผู้ขอส่งบทความ)

2) การส่งต้นฉบับ

- 1.1 ผู้เขียนจะต้องนำต้นฉบับตามข้อกำหนดรูปแบบวารสาร จำนวน 3 ชุด พร้อมไฟล์ Word Document ในแผ่น ซีดีรอม (CD Rom 1) แผ่นส่งด้วยตนเอง หรือไปรษณีย์มาที่กองบรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กทม.10200

1.2 กรณีส่ง E-Mail มายังกองบรรณาธิการ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการพิจารณาบทความของท่านก็ต่อเมื่อได้รับเอกสารต้นฉบับครบถ้วนแล้วเท่านั้น

3) การพิจารณาบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อ 1 เรื่อง และจะส่งผลการพิจารณาไปให้ผู้เขียนตามที่กรอกรายละเอียดในแบบฟอร์มข้างต้น

ขั้นตอนการพิจารณาดังนี้

1.1 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยไม่ต้องปรับแก้ไข ผู้เขียนจะได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่

1.2 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วลงความเห็นว่าจะปรับแก้ไข ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนจึงจะจัดพิมพ์ผลงานได้ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่จนกว่าส่งผลงานที่ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาให้พิจารณาใหม่ (แก้ไขภายใน 7 วัน)

1.3 กรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่ (ทางกองบรรณาธิการจะติดต่อท่านกลับตามเบอร์ติดต่อที่ให้ไว้ข้างต้น และจะไม่ส่งต้นฉบับคืนให้แก่ผู้เขียนบทความ)

**แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์
ในวารสารสังคมสงเคราะห์
(ส่งแนบมาพร้อมกับบทความ)**

เรียนบรรณาธิการ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....รหัสนักศึกษา.....

ตำแหน่งทางวิชาการ / สาขา / หมวดวิชา (โปรดระบุ).....

หน่วยงาน / สังกัด / คณะ

ขอส่งบทความวิจัย (Research Article)

.....บทความวิชาการ (Academic Article)

ชื่อเรื่อง (ไทย).....

.....

ชื่อเรื่อง (อังกฤษ)

.....

ชื่อผู้เขียน คนที่ 1

ชื่อผู้เขียน คนที่ 2

ชื่อผู้เขียน คนที่ 3

ชื่อผู้เขียน คนที่ 4

(กรณีผู้เขียนหลายคนกองบรรณาธิการขอสงวนให้ใช้ชื่อผู้เขียนหลักเพียงคนเดียว

ในบทความที่ได้รับการตีพิมพ์)

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

.....

.....

โทรศัพท์ที่ทำงาน.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร..... E-Mail.....

ข้าพเจ้ารับรองว่าบทความนี้

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

โดยบทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อนนับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่ง
บทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการวารสาร

ผู้เขียน.....

(.....)

วันที่.....

หมายเหตุ : โปรดระบุชื่อทุนวิจัย (ถ้ามี)

.....
.....
.....

วิธีการเขียนบทความ

บทความวิชาการที่จะตีพิมพ์ในวารสารคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1) **ชื่อเรื่อง (Title)** การกำหนดชื่อเรื่อง ต้องใช้ภาษาที่เป็นทางการ ชื่อเรื่องชัดเจน ตรงไปตรงมา และครอบคลุมประเด็นของเรื่องและมีความยาวไม่เกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องจะต้องสื่อถึงเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งต้องมีลักษณะที่เจาะลึก ไม่กว้างเกินไป มีความใหม่และน่าสนใจ สอดคล้องกับเวลา สถานการณ์และนโยบายของวารสาร

2) **บทคัดย่อ (Abstract)** ควรเขียนให้สั้น กระชับ เน้นประเด็นสำคัญของงานที่ต้องการนำเสนอจริงๆ มีความยาวไม่เกิน 10 ถึง 15 บรรทัด โดยบทคัดย่อมักจะประกอบด้วยเนื้อหาสามส่วน คือ เกริ่นนำ สิ่งที่ทำ และสรุปผลสำคัญที่ได้ ซึ่งอ่านแล้วต้องเห็นภาพรวมทั้งหมดของงาน ควรมีคำสำคัญ (Keyword) อยู่ในย่อหน้าต่อจากบทคัดย่อ เพื่อให้ระบบสืบค้นฐานข้อมูลตรวจพบ

3) **บทนำหรือคำนำ (Introduction)** ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่ผู้เขียนจงใจให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในเนื้อเรื่อนั้นๆ ซึ่งสามารถใช้วิธีการและเทคนิคต่างๆ ตามแต่ผู้เขียนจะเห็นสมควร เช่น อาจใช้ภาษาที่กระตุ้น จูงใจผู้อ่านหรือยกปัญหาที่กำลังเป็นที่สนใจขณะนั้นขึ้นมาอภิปราย หรือตั้งประเด็นคำถามหรือปัญหาที่ท้าทายความคิดของผู้อ่านหรืออาจจะกล่าวถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่าน เป็นต้น นอกจากจะเป็นส่วนที่ใช้จูงใจผู้อ่าน ส่วนนำเป็นส่วนที่ผู้เขียนสามารถกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเขียนบทความนั้น หรือให้คำชี้แจงที่มาของการเขียนบทความนั้นๆ รวมทั้งขอบเขตของบทความนั้น เพื่อช่วยให้ผู้อ่านไม่คาดหวังเกินขอบเขตที่กำหนด

นอกจากนั้น ผู้เขียนอาจใช้ส่วนนำนี้ในการปูพื้นฐานในการอ่านที่ควรจะอ่านเรื่อนั้นให้แก่ผู้อ่านหรือให้กรอบแนวคิดที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระที่นำเสนอต่อไป

บทนำประกอบด้วย

(1) หลักการและเหตุผล (Rationale) หรือความเป็นมาของภูมิหลัง (Background) หรือความสำคัญของเรื่องที่เขียน (Justification) หัวข้อนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ทราบเป็นพื้นฐานไว้ก่อนว่าเรื่องที่เลือกมาเขียนมีความสำคัญหรือมีความเป็นมาอย่างไร เหตุผลใดผู้เขียนจึงเลือกเรื่องดังกล่าวมาเขียน ในการเขียนบทนำในย่อหน้าแรกซึ่งถือว่าเป็นการเปิดตัวบทความทางวิชาการและเป็นย่อหน้าที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

(2) วัตถุประสงค์ เป็นการเขียนว่าในการเขียนบทความในครั้งนี้ต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องอะไรบ้าง โดยจำนวนวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อไม่ควรมีมากเกินไปและวัตถุประสงค์แต่ละหัวข้อจะต้องสอดคล้องกับเรื่องหรือเนื้อหาของบทความ

(3) ขอบเขตของเรื่อง ที่ผู้เขียนต้องการจะบอกกล่าวให้ผู้อ่านทราบและเข้าใจตรงกันเพื่อเป็นกรอบในการอ่านโดยการเขียนขอบเขตนั้น อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยในการเขียน ได้แก่ ความยาวของงานที่เขียน หากมีความยาวไม่มากก็ควรกำหนดขอบเขตการเขียนให้แคบลงไม่เช่นนั้นผู้เขียนจะไม่สามารถนำเสนอเรื่องได้ครบถ้วนสมบูรณ์และระยะเวลาที่ต้องรวบรวมข้อมูล กำหนดเรื่องที่จะเขียนลึกซึ้ง สลับซับซ้อนหรือเป็นเรื่องเชิงเทคนิคอาจจะยากต่อการรวบรวมข้อมูลและเรียบเรียงเนื้อเรื่อง ดังนั้นหากมีเวลาน้อยก็ควรพิจารณาเขียนเรื่องที่มีขอบเขตไม่กว้างหรือสลับซับซ้อนไม่มากนัก

(4) คำจำกัดความหรือนิยามต่างๆ ที่ผู้เขียนเห็นว่าควรระบุไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในกรณีที่คำเหล่านั้นผู้เขียนใช้ในความหมายที่แตกต่างจากความหมายทั่วไปหรือเป็นคำที่ผู้อ่านอาจจะไม่เข้าใจ

4) เนื้อเรื่อง (Body) การเขียนส่วนเนื้อเรื่องจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ประกอบกัน กล่าวคือ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ (Sciences) นั้นเป็นหลักวิชาการที่ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงในการเขียน ได้แก่ กรอบแนวความคิด (Conceptual framework) ที่ผู้เขียนใช้ในการเขียนจะต้องแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุผลที่นำไปสู่ผล (Causal relationship) การอ้างอิงข้อมูลต่างๆ ในส่วนศิลป์ (Art) ได้แก่ ศิลป์ในการใช้ภาษาเพื่อ

นำเสนอเรื่องที่เขียน การลำดับความ การบรรยาย วิธีการอ้างอิง สถิติและข้อมูลต่างๆ ที่ใช้ในการประกอบเรื่องที่เขียน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและประทับใจมากที่สุด

5) ส่วนสรุป รวมถึงข้อเสนอแนะสำหรับบทความวิจัย บทความทางวิชาการที่ดีควรมีการสรุปประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ ซึ่งอาจทำในลักษณะที่เป็นการย่อคือการเลือกเก็บประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ มาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้นๆ ทำย่อบทหรือ อาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่า สิ่งที่กำลังมาามีความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป งานเขียนที่ดีควรมีการสรุปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

6) ส่วนอ้างอิง เนื่องจากบทความวิชาการ เป็นงานที่เขียนขึ้นบนพื้นฐานของวิชาการที่ได้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัยกันมาแล้ว และการวิเคราะห์วิจารณ์อาจมีการเชื่อมโยงกับผลงานของผู้อื่น จึงจำเป็นต้องมีการอ้างอิงเมื่อนำบทความหรือผลงานของผู้อื่นมาให้โดยการระบุให้ชัดเจนว่าเป็นงานของใคร ทำเมื่อไหร่และนำมาจากไหน เป็นการให้เกียรติเจ้าของงาน และประกาศให้ผู้อื่นรับรู้ ว่า ส่วนนั้นไม่ใช่ความคิดของผู้อื่น รวมทั้งเป็นการให้หลักฐานแก่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านสามารถไปสืบเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม หรือติดตามตรวจสอบหลักฐานได้ การอ้างอิงควรจะเป็นการกระทำอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบแหล่งที่มาของความรู้ และช่วยให้ผู้อ่านมีโอกาสหาความรู้เพิ่มขึ้นและเป็นการแสดงว่าสิ่งที่นำมากล่าวมีหลักฐานควรเชื่อถือได้เพียงใด ความรู้พื้นฐานๆ เป็นสิ่งที่ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องมีการสืบค้นอะไรอีก ไม่จำเป็นต้องมีการอ้างอิง ควรอ้างอิงเท่าที่จำเป็น การอ้างอิงมากเกินไปจนจำเป็นจำทำให้บทความดูรุ่มร่าม และก่อความรำคาญในการอ่านได้

นอกจากนั้น พึงตระหนักอยู่เสมอว่าการคัดลอกงานของผู้อื่นนั้นทำได้ แต่ต้องเป็นการนำมาเพื่ออธิบายสนับสนุนเท่านั้น มิใช่ลอกเอามาเป็นเนื้อหาของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายในสถาบัน

1. ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช	13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ สันติกุล
2. ศาสตราจารย์ ดร.สุวิจฉรา เปี่ยมญาติ	14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญลักษณ์ วีระสมบัติ
3. ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม	15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรินทร์รัตน์ กาญจนบุญชร
4. ศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม	16. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก
5. ศาสตราจารย์ ดร.กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์	17. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาตี ลิมสกุล
6. รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร	18. อาจารย์ ดร.มาลี จีรวพัฒนานนท์
7. รองศาสตราจารย์เล็ก สมบัติ	19. อาจารย์ ดร.นราเขต ยิ้มสุข
8. รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย	20. อาจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร
9. รองศาสตราจารย์กิตติยา นรามาศ	21. อาจารย์ ดร.ธัญยา รุจิเสถียรทรัพย์
10. รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์	22. อาจารย์ ดร.อัจฉรา ชลาชนนาวิน
11. รองศาสตราจารย์วรรณวดี พูนพอกสิน	23. อาจารย์ ดร.นิธมน รัตนะรัต
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรรณลักษณ์ เมียนเกิด	24. รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์
	วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.
	25. อาจารย์ ดร.สร้อยมาศ รุ่งมณี
	วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน

1. ศาสตราจารย์ พ.ต.อ.(พิเศษ) ดร.จักรพงษ์ วัฒนธานี
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
2. Professor Dr.David Engstrom
Department of Social Work,
San Diego State University
3. Professor Dr.Jon Kei Matsuoka
Department of Social Work,
University of Hawaii
4. อาจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
5. รองศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม
สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และการพัฒนาสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก
6. ศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย
สถาบันพระปกเกล้า
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทีย จิตสว่าง
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อารีนา เลิศแสนพร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญช วิถีภูมิประเทศ
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สัญญาพงศ์ ลิ่มประเสริฐ
วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยรังสิต
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสรี วรพงษ์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์
ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกณัฐ ศรีทอง
ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิยาพร กันตารณวัฒน์
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง
16. อาจารย์ ดร.ฐิตียา เพชรมณี
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
17. ดร.สดี คุ้มทรัพย์อนันต์
สถาบันราชานุกูล
18. ดร.ฉัตรชัย ยอดอุดม
สำนักทันตวิทยา กรมราชทัณฑ์
19. ดร.อังคณา บุญสิทธิ์
กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม
20. Dr.Bala Raju Nikku
School of Social Sciences,
Universiti Sains Malaysia

ประกาศ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรื่อง หลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์ และการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ
ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ตามที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ดำเนินการจัดทำวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ เพื่อเผยแพร่ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของบุคลากรทั้งภายในและภายนอก ซึ่งวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ผ่านการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) และอยู่ในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม ๑ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ นั้น

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ โดยความเห็นชอบของกรรมการประจำคณะฯ ในการประชุมครั้งที่ ๖/๒๕๕๙ เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ ได้กำหนดหลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์และการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ เพื่อใช้เป็นคำตอบแทนผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ และค่าลิขสิทธิ์บทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๔ (๑), (๒) แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.๒๕๕๙ จึงออกประกาศไว้ดังนี้

ข้อ ๑ ประกาศนี้เรียกว่า “ประกาศคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง หลักเกณฑ์การส่งบทความตีพิมพ์ และการเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”

ข้อ ๒ ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๖๐ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ผู้ที่ประสงค์ส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ต้องเป็นสมาชิกของวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยกเว้นบุคลากรในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ปรึกษาวารสาร บรรณาธิการ กองบรรณาธิการ ผู้ทรงคุณวุฒิของวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิหรือบุคคลที่คบคิดคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บรรณาธิการ และกองบรรณาธิการเห็นสมควรให้เชิญส่งบทความตีพิมพ์เป็นกรณีพิเศษ

/ ข้อ ๔ อัตรา...

ข้อ ๔ อัตราค่าธรรมเนียมการสมัครสมาชิกวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำหนดอัตรารายปี บิลละ ๕๐๐ บาท โดยสมาชิกจะได้รับวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน ๒ ฉบับ ในรอบปีที่เป็นสมาชิก บุคลากรที่สังกัดคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ไม่รวมถึงนักศึกษาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะได้รับการยกเว้นค่าธรรมเนียมตาม ข้อ ๔ นี้

ข้อ ๕ ผู้เป็นสมาชิก สามารถส่งบทความตีพิมพ์ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และต้องชำระค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความ โดยบทความภาษาไทย บทความละ ๒,๕๐๐ บาท และบทความภาษาอังกฤษ บทความละ ๓,๕๐๐ บาท กรณีผู้ส่งบทความเป็นบุคลากรในคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ ให้ชำระค่าธรรมเนียมในการตีพิมพ์บทความ โดยบทความภาษาไทย บทความละ ๒,๐๐๐ บาท และบทความภาษาอังกฤษ บทความละ ๒,๕๐๐ บาท

ข้อ ๖ กรณีผู้ส่งบทความเป็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือบุคคลที่คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ บรรณาธิการ และกองบรรณาธิการเห็นสมควรให้เชิญส่งบทความตีพิมพ์เป็นกรณีพิเศษ ให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมในข้อ ๔ และ ข้อ ๕

ข้อ ๗ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จะไม่คืนเงินค่าธรรมเนียมตามข้อ ๕ ให้กับผู้ส่งบทความ ในกรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิไม่ว่ากรณีใดๆ

ข้อ ๘ หากไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขของประกาศฉบับนี้ ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ประกาศ ณ วันที่ 8 เดือน ธันวาคม พ.ศ.๒๕๕๙

(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ พวงงาม)

คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

“The things I want to know are in books; my best friend is the man who'll get me a book I ain't read.”

“สิ่งที่ฉันต้องการจะรู้ อยู่ในหนังสือ; เพื่อนที่ดีที่สุดของฉัน
คือคนที่จะเอาหนังสือที่ฉันไม่เคยอ่านมาให้”

- Abraham Lincoln -

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Social Administration Thammasat University

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ | Journal of Social Work

ศูนย์ทำพระจันทร์

2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทรศัพท์: 02-613-2500
โทรสาร: 02-224-9417

ศูนย์รังสิต

99 หมู่ที่ 18 ถนนพหลโยธิน ดคลองหนึ่ง
อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120
โทรศัพท์: 02-696-5502
โทรสาร: 02-696-5513

ศูนย์ลำปาง

248 หมู่ 2 ถ.ลำปาง-เชียงใหม่
ด.ปงยางคค. อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
โทรศัพท์: 054-268703 กด 3
โทรสาร: 054-268703 กด 5300